3

HRVATSKA
KNJIŽEVNA
REVIJA

MARULIĆ

2003

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

hrvatska književna revija
Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno
društvo sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavača zastupa: Radovan Grgec
Uređuje urednički odbor
Glavni i odgovorni urednik:
Radovan Grgec
Tajnik uredništva: Mladen Jurčić
Godina izdavanja i tiskanja 2003.
Copyright:
HKD sv. Jeronima, Zagreb
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi šest puta godišnje
(veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad,
prosinac)
Rukopisi se ne vraćaju.
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefon: (01) 49 22 300
Stranke se primaju svakog dana osim subote,
od 11 do 13 sati.
Godišnja pretplata 180 KUNA.
Žiro-račun kod Zagrebačke banke

2360000 - 1101396418

Cijena ovoga broja: 30 KUNA
Godišnja pretplata za inozemstvo: 36 USA dolara.
Uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke
Zagreb:
2500-3207374-SWIFT ZABA HR 2X

Tisak: TISKARA ZELINA d.d. Sv. Ivan Zelina

Radovan GRGEC

Uz rub (148)

Povod najvećoj medijskoj galami, uz rat u Iraku, bio je u posljednje vrijeme "revival" *Meštrovićeva* paviljona u režiji *Zvonka Makovića*. Ležeći u krevetu poslije operacije, znao sam potkraj gotovo neprospavane noći usniti vrlo živo neke događaje i doživljaje, pa sam tako jednom sanjao i Meštrovićevo zdanje, kraj kojega je stanovao jedan drug. Iako ti snovi obično traju vrlo kratko, tako su puni pojedinosti da ih se čovjek živo sjeća, ne mogući fikciju lako razlučiti od faktografije. Eto, tako sam i ja jednog dana odnosno noći usnio Džamiju, pa svoj san stavio na papir.

Sjećajući se brzih egzekucija u ime "antifašizma, kad su "antifašisti" srušili minarete i objesili muftiju, Zagrepčani su Trg N, kasnije Trg Kulina bana (nakon podizanja triju minareta uz paviljon) i Trg žrtava fašizma, pa Trg hrvatskih velikana, zvali Džamijom i nakon što su oslobodioci Zvonimirovu prekrstili u Ulicu Crvene armije, pa zatim socijalističke revolucije. Tako je i Trg Republike i bez Bana ostao Jelačić-plac ili samo Trg, do povratka Bana na konju. Džamija, jedan od najljepših zagrebačkih trgova, sjaji i danas poput pariške "Place de l'Etoile", Zvijezda (ljepša od Gupčeve) u koju utječu i iz koje se granaju neke zagrebačke arterije. Za mene je put prema Džamiji naša "Marche à l'Etoile" poput one *Vercorsove*. Spomenutoga druga, koji je stanovao kraj Džamije, zadnji sam put vidio u Zvonimirovoj, pa nakon uvodnika donosim crticu iz snova koja bi trebalo da bude svojevrsni "hommage" i Marku i Džamiji.

* * *

Pišući često o dekristijanizaciji, dekroatizaciji, depopulaciji, ili spominjući dekonstrukciju, dekontekstualizaciju..., spotičem se o taj nesretni prefiks (predmetak) *de*, koji mi je kao pučkoškolcu, kad su uz Meštrovićev paviljon nikli minareti, bio nepoznat. Doduše, latinski sam upoznao, zahvaljujući svojem ocu, autoru knjige "Hrvatski Job" o banu Ivanu Karloviću, i ministriranju na latinskom, i prije polaska u klasičnu gimnaziju. Ne znam doista da li u ratu i u

diktaturama "muze šute", jer čini se da za II. svjetskog rata kod nas nisu šutjele, kao ni nekada za autokratskog režima cara *Augusta*, kada su pjevali *Vergilije, Horacije i Ovidije*, ili *Luja XIV*, kada su stvarali *Corneille, Racine* i *La Fontaine*, ili nakon gulaga, Auschwitza i Bleiburga. Kod nas je u ratu npr. izlazila *Ujevićeva* enciklopedija, a usto i sva sila drugih publikacija.

Spomenuvši izraze kao "depopulacija" ili "dekroatizacija", moram priznati da sam, iako dijete, osjetio gotovo fizičku bol čitajući o svemu što se događalo poslije pada Bosne 1463. ili poslije krbavskoga debakla 1493. Vjerojatno zbog svojega nacionalističkoga odgoja (tada još riječi "nacionalizam" nisu bile nametnute negativne konotacije)? Ipak, sada me još više boli saznanje o demografskoj katastrofi kojoj se Hrvati približuju. Kako izbjeći tu katastrofu? Ona, naime, nije uzrokovana samo ratnim, ekonomskim i migracijskim faktorima, nego i moralnom kontaminacijom. Potrebna je, dakle, i moralna "metanoja", "dekontaminacija".

* * *

Ako kažemo da depopulacija ima veze i s dekristijanizacijom, ne ćemo pogriješiti, kao ni ako kažemo da je dekristijanizacija povezana sa sekularizmom. I tako se opet vraćamo na spomenuti prefiks *de*, pa i na dekroatizaciju, koja nas boli naročito kad se radi o našim sunarodnjacima izvan granica današnje RH (Bunjevci, Kotorani, a da o Bosancima i Hercegovcima ne govorimo, kao ni o velikom dijelu Hrvata u dijaspori, od kojih su mnogi već asimilirani u novim sredinama). Mislim da ipak imamo pravo željeti "održivi" razvoj i prežitak vlastitoga naroda, koliko god to izgledalo zastarjelo našim kozmopolitskim i "naprednim" sunarodnjacima. Ne zaboravljamo ni da svi Hrvati nisu kršćani.

Svojedobno je *Maritain*, uspoređujući vjersku krizu svojega vremena s krizom iz vremena *Pija X*, ovu prispodobio lakšoj prehladi. Unatoč optimističkim statistikama i izvještajima, raznim manifestacijama i kampanjskim natjecanjima u poznavanju katekizma, Biblije itd., moramo se hrabro suočiti s našom krizom i dekristijanizacijom, koja se ogleda upravo u raskoraku između nominalne pripadnosti i vjerske prakse u našem katolicizmu.

"Dekontekstualizacija" raznih naslova knjiga i članaka te njihovo pretvaranje u "slogane" kojiput nije uvjerljivo. Npr. slogan "Biblija od korica do korica", uzimajući u obzir ono što smo u prošlom broju rekli o kvalificiranim komentarima i "razboritom friziranju" (zbog kojega su iz brevijara izostali neki "osvetnički" psalmi), mogao bi nas približiti hafizima, koji znaju napamet Kur'an od korica do korica. Isto tako naslov poznate *Šagijeve* knjige "Ali drugoga puta nema", dekontekstualiziran, sada kad su nam puna usta pluralizma, ne djeluje baš uvjerljivo.

Biblija, pod sitnozorom psihoanalitičara, arheologa i egzegeta, koji nastoje da je analiziraju u cjelini, postaje predmet raznih relativističkih prosudbi i osporavanja svojega "historiciteta". U časopisu "La Vie" od 20. III. 2003. iznijeta su slična mišljenja i nekih katoličkih bibličara, za koje ni *Mojsije* nije prvenstveno povijesna ličnost nego "ideološka konstrukcija". Ne bismo li i mi nestručnjaci, svjesni da se znanstveni rezultati mijenjaju brže nego ikada, morali takve i slične rezultate podvrći relativističkoj sumnji, odnosno svojevrsnoj "dekonstrukciji".

Nedavno sam, posluživ se "dekontekstualizacijom" i parafrazom naslova *Ćurićeve* knjige "Srcem se vjeruje", pokušao iznijeti tvrdnju kako se "srcem čovjek obraća", a parafrazom filma "Iz Rusije s ljubavlju", napisati hvalospjev životu i smrti sv. *Jozefine Bakhite*, koja je u Italiju došla kao ropkinja iz Sudana te postala, oslobodivši se, časna sestra (Iz Afrike s ljubavlju). Kardinal Poupard na ovogodišnjim korizmenim konferencijama u katedrali Notre-Dame u Parizu, uzeo je i nju kao temu svojih propovijedi uz pet drugih "svjedoka vjere za III. tisućljeće" (*Robert Schuman, Majka Terezija, Maurice Blondel, Pier Giorgio Frassati, Ivan XXIII*).

Uz *Frédérica Ozanama* filozof *Blondel* možda je najistaknutiji laik i intelektualac koji nas upravo svojim životom i djelom upućuje na važnost srca kao znaka djelotvorne ljubavi u životu kršćanina. Na to nas upućuje i lipanjski blagdan *Srca Isusova*, "žarkog ognjišta ljubavi". Srce je znak ne samo ljubavi nego i hrabrosti i odricanja u ime viših ideala. O tom govori i *Paul Claudel* u svojoj drami "Satenska cipelica", zapravo veličanstvenoj poemi žrtvi i krvi skršenoga i skrušenoga srca jednoga "konkvistadora", don Rodriga, nekadašnjeg potkralja osvojene Amerike, koji završava svoj ratnički i patnički život kao odbačeni prosjak. Njegov je život primjer veličine inteligencije srca, jače od cerebralne inteligencije, kao što je razumijevanje jače od znanja ili, kako bi rekli psiholozi, emocionalna inteligencija od kognitivne.

Usklađujući pulziranje svojega srca s diktatom evanđeoskih blaženstava, postajemo inicijatori rekristijanizacije i reevangelizacije u sredini u kojoj živimo, djelujemo i trpimo. Snažan impuls novoj evangelizaciji Hrvata dat će, nadamo se, novi posjet *Ivana Pavla II.* domovini, o čemu ćemo pisati u idućem broju.

S Haulikom je sve počelo

Na društvenoj večeri Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima, 15. svibnja, u povodu 150. obljetnice zagrebačke metropolije, govorio je ravnatelj Društva prof. *Radovan Grgec*. Godina zagrebačke metropolije završava prema odredbi sadašnjega zagrebačkog nadbiskupa Mons. *Josipa Bozanića* 31. svibnja a započela je prošle godine u spomen uzdignuća zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije bulom pape *Pija IX*. "Ubi primum placuit". Zatim je *Juraj Haulik* ustoličen za prvoga zagrebačkog nadbiskupa i metropolita, a nešto kasnije, već kao kardinal, utemeljio je 1868. Društvo sv. Jeronima (koje je moralo 1946. promijeniti naziv u HKD sv. Ćirila i Metoda, da bi se s uspostavom hrvatske države vratilo svojemu izvornom imenu, tj. sv. Jeronimu koji je simbol početaka naše kulture i pismenosti).

Na početku je prof. Grgec pozvao prisutne da minutom šutnje odaju počast jeronimskom članu i autoru *Ivanu Aliloviću,* koji je nedavno preminuo u rodnoj Hercegovini. Govorio je zatim o jeronimskim izdanjima objavljenima za vrijeme svojega bolovanja te istaknuo da Društvo obilježuje 135. obljetnicu svojega postojanja i 35. obljetnicu izlaženja revije "Marulić", koja se nadovezuje na vrlo važne publikacije objavljene također pod krovom Jeronimske palače, nacionalizirane 1961. a djelomično denacionalizirane prošle godine. Riječ je o dnevniku "Hrvatska straža" (1929-1941) i tjedniku "Obitelj" te o našemu najpopularnijem kalendaru "Danici".

Budući da HKD sv. Jeronima nije zaboravilo velike zasluge svojeg osnivača, s kojim započinje i povijest zagrebačke metropolije i povijest HKD-a, podignulo mu je u Slovačkoj u njegovoj rodnoj Trnavi 1929. spomen-ploču a 1999. spomen-poprsje. Prvi je zagrebački nadbiskup rodom Hrvat bio *Juraj Posilović,* pod čijim je pokroviteljstvom održan u Zagrebu i Prvi hrvatski katolički kongres 1900., koji smatraju početkom organiziranoga djelovanja katoličkih svjetovnjaka. Uz ogranke koji su djelovati počeli na inicijativu "oca katoličkog pokreta", biskupa *Antona Mahnića,* a nastavili i nakon njegove smrti 1920., valja posebno istaknuti katoličke laike koji su vodili organizaciju orlova i križara: *Ivana Merza* i *Ivana Protulipca.* Od 1921. ulaze u upravu HKD-a sv. Jeronima ugledni katolički laici: *Josip Andrić, Velimir Deželić, Milutin Mayer, Petar Grgec* i *Luka Perinić,* a u Katoličkoj se akciji posebno ističu suradnici "Obitelji" i "Hrvatske straže": *Ljubomir Maraković* i *Mate Ujević.* Oni su uglavnom svi bili članovi "druge" grane Mahnićeva pokreta, tj. Seniorata i Domagoja, u kojoj su se naročito istaknuli *Petar Rogulja* i *Rudolf Eckert.*

Možemo reći da su do II. vatikanskog koncila, uz predstavnike redovničkih zajednica, upravo ti pojedinci bili žarište vjerskoga života ne samo u zagrebačkoj metropoli nego među svim Hrvatima, u čiji nacionalni korpus ulaze i Hrvati nekatolici. Haulikovi nasljednici zagrebački metropoliti bili su inicijatori tih gibanja. Među njima posebno ističemo kardinala bl. *Alojzija Stepinca* i biskupa *Langa,* koji je umro u Zagrebu 1924. na glasu svetosti.

/pr./

Blaženi papa Ivan Dobri

Svoje predavanje o *Ivanu XXIII.* u prostorijama HKD-a sv. Jeronima (četvrtak 22. svibnja, t. g.) dr. *Stanislav Vitković* započeo je osvrtom na neobičnosti koje su pratile život i djelo toga pape koji je svojom neusiljenom jednostavnošću i ljudskom toplinom osvajao i srca mnogih izvan katoličkih krugova.

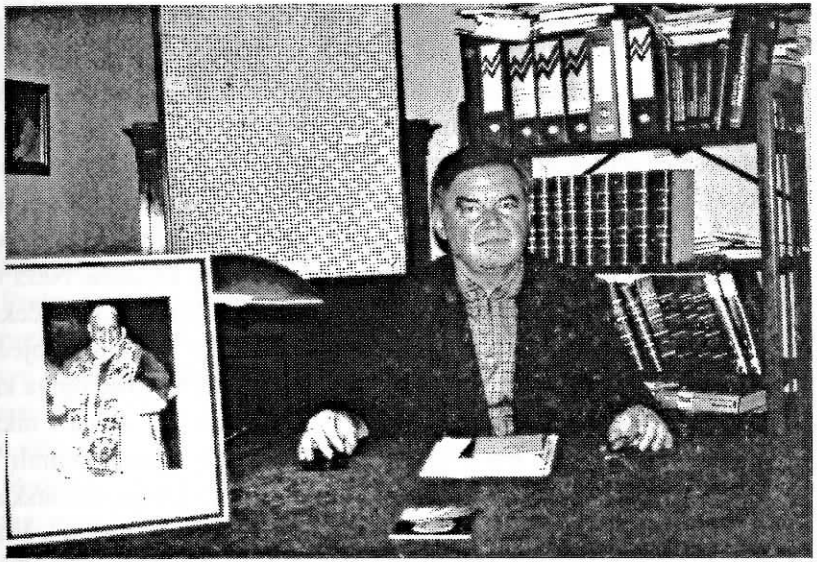

Za nas u Hrvatskoj osobito je važno što je *Angelo Giuseppe Roncalli* već kod prvog susreta s mladim *Alojzijem Stepincem* prepoznao u njemu neiscrpnu snagu istinskoga pastira svoga naroda, iskazavši mu svoju privrženost u brojnim prigodama.

Jedna od zanimljivosti u nastupu tajnika HKD-a je i podatak da je i jedan Hrvat, o. *Aleksa Benigar,* sudjelovao u radu povjerenstva za proglašenje blaženim pape Ivana Dobrog, donoseći službenu ocjenu o Roncallijevim spisima.

Svoje predavanje dr. Vitković završio je osvrtom na enciklikiu Ivana XXIII. *Pacem in terris,* koju su i nevjernici prepoznali kao najveći doprinos miru u svijetu. Sažimajući poruku te enciklike predavač je istaknuo da se Roncallijev nauk o miru temelji na aksiomu - s jedne strane - da nema mira bez vršenja Božjih zapovijedi, a - s druge - da mir počiva na četiri stupa: istini, pravednosti, ljubavi i slobodi.

Matek Cicmarek

Zvonimirovom do Džamije i dalje

Osjećajući da je, ulazeći u osamdesetu, došao do kraja, pošao je Marko Rogić putem zagrebačkih uspomena prema Džamiji. Poslije Harambašićeve došla je zdesna Smodekova, gdje je bio atelier tvorca monumentalnih i stiliziranih figuracija u dvije ili tri dimenzije. Slijeva je već bila Kušlanova, gdje se nekad nalazila III. realna, pred kojom je 1947. taj budući kipar čekao s ostalim nižeškolcima i višeškolcima, da ih konačno podvornik obavijesti kako nekoliko dana neće biti nastave. Uzrok tih iznenadnih "ferija" bio je upravo Marko Rogić, sin Hrvatskog zagorja koji je došao u zagrebačku klasičnu te se uključio u otpor zagrebačkih srednjoškolaca jugokomunističkom staljinističkom režimu.

Usprkos izdaji uspio je tada potkraj nastave ući na gimnazijski tavan, pa je oko ponoći pustio u zgradu "tri kavaljerosa" s kantom firnajza. Neki vojnici iz obližnje kasarne i neki naoružani skojevci bili su spremni da ih dočekaju pri izlasku. Izlazeći iz gimnazije, pod kišom metaka, Marko je uspio pobjeći kao i trojka, kojoj nije znao prava imena nego samo nadimke. Iako su njega kasnije, sasvim slučajno, uhvatili, "tri kavaljerosa" izgubiše se bez traga i nikada se više o njima nije ništa čulo. Do svanuća obavili su svoj posao: skinuli Titove slike i zidove ispisali parolama kao: Dolje sovjetska Jugoslavija, Hrvatska pamti itd. Đaci iz III. realne nisu išli u školu dok se sve to nije "saniralo". Marko je završio na višegodišnjoj robiji, a iz istražnoga zatvora, pa čak i sa suda, vodili su ga na prepoznavanje nekih vršnjaka. Naime, kad su mu dozlogrdile batine na Udbi, rekao je neko ime, koje nisu, naravno, mogli naći na Prijavnom, drugi put je rekao ime nekih skojevaca, koje su zbog toga nekoliko dana držali u "ćuzi", a treći put je dao informaciju da su "kavaljerosi" iz VI. b II. realne, koji je upravo bio na izletu u Sloveniji, pa su ga i tamo vodili.

* * *

Sljedeća ulica na Markovu putu bila je Heinzelova. Zdesna se išlo prema Kvatriću, gdje je stanovao najhrabriji od Markovih "šulkolega", a slijeva prema peščeničkom spletu uličica, gdje se izgubio Vlado, koji je tu negdje ostavio kantu s firnajzom. Slijeva se pomaljala i kripta Gospe Lurdske, u kojoj im je jednom držao duhovne vježbe zemljak velikoga zagrebačkog nadbiskupa, čije je dovođenje na "narodni sud" Marko promatrao iz klozeta svoje gimnazije u Sokolskoj. Nasuprot, preko tramvajske pruge, bile su prostorije u kojima je nekoliko satova latinskog za vrijeme rata održao profesor Luka, koji je Marku

ostao u dobroj uspomeni jer je jednom priznao da je pogriješio na prijašnjem predavanju. Dolazio je u školu u uniformi logornika ustaške mladeži. Manje-više svi ti profesori, povojničeni, dobili su uniforme logornika, stožernika ili tabornika. Jedan drugi profesor latinskog vratio se kasnije iz Argentine, pa ga optužiše da je bio šef koncentracionog logora. Malo dalje bio je stan profesora Tomislava, kongenijalnog prevoditelja s ruskog i francuskog, koji je predavao hrvatski na Trgovačkoj akademiji, u kojoj je tada jedan od najboljih đaka bio mladi skojevac, budući hrvatski predsjednik. Prije nego što su ga zbog "nacionalizma" bacili u privredu za "ćatu", prof. Tomislav je na Srednjoj tehničkoj predavao braći koja su se kasnije istaknula kao veliki protivnici Hrvatskog proljeća.

* * *

Pošao je Marko dalje prema Džamiji. Prije nje skrenuo je ulijevo prema Krešimirovu, gdje je Vlado Gotovac održao onaj znameniti govor pred zgradom JNA. Preko dvorišta ušao je u vestibul nekadašnjeg faksa, u kojem je prvi put vidio prelijepu kolegicu. Zadnji put ju je vidio prije pola stoljeća. Bila je lijepa od glave do pete. Zaljubio se u nju kao u Beatrice Dante ili u Lauru Petrarca, bez karnalnih primisli. Takva je ostala i u njegovoj mašti. Pobjegao je od nje kao od sirene.

Prije Džamije još je preko Krešimirova ušao u Križanićevu, da potraži svoj stari razred, u koji su ih smjestili za vrijeme rata jer je zgradu u Sokolskoj okupirala njemačka vojska. Grozničavo je išao od sobe do sobe, od hodnika do hodnika, a zapravo je tražio prvu ljubav većine đaka Klasične gimnazije. Bila je to profesorica stranih jezika, Bosanka, za koju mu kateheta reče da je Hrvatica "non plus ultra". Zbog toga su je i izbacili iz gimnazije u privredu kao i Tomislava. Umrla je mlada. Marko se pitao je li još živa i kolegica s faksa, iz grada Hanibala Lucića, ta Beatrice, ljepotom ravna Hanibalovoj vili.

Bez minareta, Meštrovićev dom neki je dan doživio svoj "revival". Pitao se Marko je li to svjetlo s "cimerom" boogie-voogie dostojan hommage Meštroviću i njegovu domu. U svakom slučaju došao je do svoje i zagrebačke Zvijezde, odakle se granaju stare uspomene. Naročito zdesna, gdje je Lucićevu Vilu drugi put vidio, u Bauerovoj. Bio je svjestan da te uspomene poput Proustove "madlene", bilo fikcionalno, bilo faktografski, govore kako prošlost nije mrtva.

Oživljavanju te prošlosti, pune zlatnih ali i olovnih stranica, poslužio je i ovaj put, posut uspomenama, Zvonimirovom do Džamije. Mrtvi i živi drugovi, mrtvi i živi suputnici njegove zagrebačke mladosti, izranjali su u mašti kao

"rezonancije" sna, čežnje i jave, kao likovi iz Géricaultove "Meduze" ili Botticellijeva Venera, iz pjene rođena, na kojoj zatomljena žudnja još više ističe njezin visoki položaj što ga ima kao "diva potens Cypri". Lik Vilin Marko je uskoro poistovjetio s Botticellijevim madonama. Njegovom zrelom dobi nisu vladali nogometaši kao Maradona ni pjevačice kao "Madonna", nego ona koja je bila prava Madona, "advocata Croatiae", zaštitnica i odvjetnica Hrvatske. Bila je to neka vrsta "dekontaminacije", kojoj je pridonijelo i ovo snoviđenje.

KNJIŽEVNE VEČERI U HKD-u sv. Jeronima

15. V. 2003. - Radovan Grgec: *Zagrebačka metropolija (prigodom 150. obljetnice)*

22. V. 2003. - Stanislav Vitković: *Blaženi Ivan XXIII. (40. obljetnica smrti, i enciklike "Pacem in terris")*

Dolutao

Nije se naprosto tješio što je u kasnim četrdesetim godinama treći put pao na vozačkom ispitu - doista je više volio pješačiti: oduvijek je bio strastveni šetač, a česte su mu, duge šetnje (na kojima je nastala većina tekstova i pjesama sakupljenih u ono nekoliko ezoteričnih, slabo zapaženih, ali dugo, ozbiljno i pomno brušenih knjiga) značile ne samo gotovo svakodnevni ritual, nego je apologetiku tih besciljnih tumaranja koja su ga koštala mnogo izgubljena vremena, razvio u pravu filozofiju. Dakako, znao je da psihijatrija patološku, prisilnu težnju za lutanjem zove "dromomanija", no s njim stvar nije bila tako jednostavna. Uostalom, mnogi su velikani bili obuzeti strašću šetanja u kojemu su nalazili utjehu, a za takvih su samotnih časova s posebnom usredotočenošću i jasnoćom osluškivali govor muza.

Smatrao je da se samo hodanjem, nikako vožnjom, nego neposrednim, neumornim zaranjanjem u otajstveni osjećaj, duhovni okus ozračja može doživjeti i barem djelomično upoznati istinski dah nekoga mjesta grada, ulice, parka, ili prirode, samo se naoko besciljnom šetnjom može naslutiti tajanstvena povezanost svakog pojedinog mjesta na Zemlji sa svakim drugim, s kojim čini mikroskopski djelić golemoga tkanja svijeta, a u tu se istančanu slutnju može ući samo pješice u samotnu lutanju, jer u šetnji zaljubljenikâ, obitelji, prijateljâ, u bilo kakvu društvu, snaga se naših osjećaja projicira na okolinu, posebno ozračje zajedništva preplavljuje, zaglušuje i mijenja govor svega okružja, sebi podlažući i prema sebi oblikujući izvorni osjećaj mjesta, koji se povlači i skriva.

Ali samotnim tumaranjem ponekad zalazimo u izvorno, riječima često neuhvatljivo, ali očaravajuće objelodanjenje nekakve tajne jezgre, istančane razine dublje od naše samotnosti, u osjećaj prostranijega života, jer dok se krećemo, dok smo u stanju lutati, znači da živimo.

Bila je to, paradoksalno, vrst neaktivnosti, statičnosti, izdvajanja iz svijeta čije su mu se besciljne bujice doimale sve ispraznijima, bezvrjednijima i daljima, ali bio je to istodobno i nemirni pokret, aktivnost nalik kozmičkom potucanju planeta, a "planetes" na starogrčkom i znači "lutalica", "tumaralo", "potucalo", pa je lutanje možda dio i same neke tajanstvene kozmičke jezgre. Paradoksalno, u tomu je lutanju bilo defetističkog, letargičnog predavanja sumornu tijeku života, mrtvilu, truljenju, ali i zdrave gimnastike; gubitka vremena, ili svjesnog odbijanja da se dragocijeno vrijeme uporabi za nešto korisno i pametno, ali bio je to i svojevrsni uspon u nadvremenost, u kako-tako pobjedničko poništenje vremena pukim nepriznavanjem njegove razorne moći i tvrdoglavim posizanjem za razinom iznad zahtjevnih, nalogodavnih a nesvrhovitih strujanja.

Navikao se većinu nedaća, životnih neuspjeha, a i obiteljskih turbulencija nadilaziti dugim lutanjima, što mu se činilo bezbolnije i učinkovitije od iscrpljujuće,

uglavnom jalove bitke protiv njih. Nije volio bitke - misao da je život, srž života, prilika (tajanstvena i daleka, ali ipak prilika) za postizanje spokojnijih, daleko viših razina od bezoblične, pustinjske "stvarnosti", bila mu je daleko privlačnija od otrcane dikte da je "život borba".

Kad je te subote pošao na utješno dugu, ugodno zamornu šetnju izvan grada, u glavi mu je iritantno odzvanjala popularna, opsesivno melodična pjesma "I shall walk" čiji su jednostavni, slabo razumljivi, čak apsurdni stihovi, svojom lepršavošću, poput varljivo površne bajalice čudno nadahnjivali i poticali istančane, razigrano evokativne slike. Zavidio je mladom, beznačajnom, no trenutno vrlo popularnom pop-pjevaču na tom, na prvi pogled vrlo jednostavnom, no zapravo duboko složenom izričaju, kojim bi se i sam ponosio na stranicama neke svoje zbirke pjesama, ali mu tako lepršavi stihovi nikad nisu pali na pamet, iako su točno odslikavali njegovo raspoloženje i situaciju.

Planinarenje šumovitim brdom na čijim je stazama, pod svodom gustih krošanja, danas bilo mnogo manje šetača nego nedjeljom, uvijek ga je opuštalo, premda ga ova šetnja nije nadahnjivala kao obično, jer u zadnje je vrijeme bio prilično utučen, osjećao se ispražnjeno, beskorisno, ne samo zbog, ionako već prilično davne, rastave - u ovih sedam mjeseci priviknuo se na samoću, a Mia i on već su godinu i pol živjeli praktički razdvojeni - a ni zbog opasnosti da uskoro izgubi ionako dosadan posao, nego je zapao u bezvoljnost, rezignaciju koja je prijetila da postane kronična, pa je čak i dobro započeta scena pri polovici romana što ga se latio s mnogo entuzijazma, već dvadesetak dana stajala zaleđena i tko zna kad će ti sada zapostavljeni likovi, žarko zaljubljen par, živnuti iz mučne statičnosti u kojoj ih je predugo ostavio i prenuvši se nastaviti borbu s kaotičnim svijetom oko sebe što su ga tako dirljivo nastojali osmisliti.

No okolno smireno, autarkično bujanje prirode pružalo je primjer neposustajanja i neuništive plodnosti, pa se bezvoljnost počela pomalo ljuštiti s njega. Zaronio je dublje u tu ljekovitu struju, skrenuvši na usku, jedva prohodnu stazu za koju nije znao ni mario kamo će ga odvesti. Grmlje i raslinje postajali su sve gušći, isprepleteniji pa se morao probijati baš kao da pliva kroz uzburkane zelene valove, a onda se, u moru zelenila, našao pred tamnim ulazom u poveću spilju na koju nikad prije nije naišao, iako je često planinario tim krajem.

Prohladan je mrak djelovao osvježavajuće, a špilja je bila duža nego što je očekivao pa je požalio što nije ponio baterijsku svjetiljku umjesto dalekozora koji mu u gustoj šumi ionako nije bio od koristi. Kamenito se, klisko tlo špilje uspinjalo, pa se rukama pridržavao za hladne, vlažne zidove, a kad je iznad glave iznenada začuo oštar lepet krila, tako se trgnuo da je umalo pao i već se bio naumio vratiti, kad se špilja naglo rasvijetlila, a iza zavoja je, kroz otvor, ugledao sjajno zelenilo.

Izašavši, našao se u dijelu šume koji nije poznavao, a bio je blaži i ljepši od gustiša pred donjim ulazom u spilju. Nije bilo staze, ali u hladu pod visokim drvećem grmlje nije bilo tako neprohodno isprepleteno, a po sagu zelene trave bilo je vrlo

ugodno hodati, pa se ubrzo razvedrio. Odmarajući se na palom deblu, čak je zapisao nekoliko čistih, oštrih, izvornih stihova i dva prozna, lirska odlomka što mu ih je smireno ozračje, kao nekad, u bolja vremena, odjednom velikodušno darovalo niotkuda.

No kad poslije podužeg istraživalačkog, ipak začudno plodna tumaranja, već umoran, nije naišao ni na kakvu stazu, pomislio je da bi se trebao vratiti, jer bojao se da ne zaluta, pa je pošao u smjeru u kojemu je mislio da je špilja. Premda je natrag koračao brže, uvjeren da slijedi orijentire što si ih je postavio, ni nakon, kako mu se učinilo, trostruko duljega puta nije stigao do tamnoga, kamenoga ulaza u špilju, pa je osjetio zebnju, jer ubrzo će se početi mračiti, a očito je zalutao, što bi inače smatrao nemogućim, jer predobro je poznavao taj kraj - planinario je njime od djetinjstva. K tome, šuma nije bila tako velika, pa bi svakako, ako trenutno i izgubi put, nakon nekog vremena izašao na jednu ili na drugu stranu, prema gradu ili na obronke što su se spuštali prema obližnjim selima s druge strane. No sad mu se činilo da su stabla posvuda, do u beskraj, špilje više nigdje nije bilo, orijentiri za koje je bio siguran da ih je zapamtio nestali su, a nekoliko je puta izlazio na sve slabijim suncem obasjane, nepoznate čistine. Otkako je zašao u šumu nije sreo nijednog izletnika, pa nikoga nije mogao pitati za smjer - sve je bilo potpuno pusto, kao da je čovječanstva nestalo a ostala je samo šuma sa svojim izdvojenim, samodovoljnim ljepotama, nezavisnima od ljudskih htijenja, nadanja, potreba i traženja i posve ravnodušna prema njima.

Zebnja se pojačala, jer dan se počeo polako gasiti, a onda je između drveća ugledao strm uspon, pa je požurio do njega i iznad sebe ugledao travnati vrh s kojega će moći promotriti okolicu i orijentirati se.

Oznojen i umoran dokopao se vrha, odakle se doista pružao pogled na cijelu okolicu, no zaprepastio se kad je vidio da mu je posve nepoznata - nije bilo ni traga pitomoj, selima oslikanoj dolini što ju je očekivao s ove strane brda, nego su se šumovita brda protezala sve do obzora! Nešto nije bilo u redu, krajolik se poremetio, kao da se njemu poznati dio svijeta iznenada posve promijenio, zapao u nepoznatu, zastrašnu dimenziju. Ista zelena, svježe nabujala šuma, kojom je inače s takvim olakšanjem šetao, sad je zastrašivala. Znoj mu se na čelu ohladio, a i srce mu je stegnula hladna šaka.

Više nikako neće uspjeti stići kući prije nego se spusti noć!

Daleko dolje šuma se na jednom mjestu prorijedila, tvorila je poveću čistinu, pa iako se malo dalje opet neumoljivo zatvarala (nije bilo ni traga cesti koja bi naprosto *morala* biti tu) obradovao se vidjevši da se na čistini bijeli nešto nalik na zgrade, jer iako to nije bilo poznato mu selo, zgrade su ipak značile ljude kojima se mogao obratiti.

Sad mu je itekako dobro došao dalekozor. Danje se svjetlo već gasilo, ali kroz dalekozor je vidio dovoljno dobro da spozna kako se ljuto prevario. Bijele mrlje na čistini doista su - nekada! - bile kuće, ali od njih su sada stršale samo sumorne ruševine, neke, kako se činilo, crne i nagorjele, kao da je selom prošao rat. Ali u ovom kraju,

nadomak glavnoga grada, nije bilo rata! U svakom slučaju, nestalo je nade da prije mraka stigne do ljudi. Pred njim se prostirala šuma koju ne bi mogao prijeći ni za dan hoda, a negdje iza njega je bila špilja, no mala je vjerojatnost da će je naći u sumraku.

Blizu očaja, sjeo je da razmisli, a kako već odavna ništa nije stavio u usta, iz malog je ruksaka izvadio hranu, no nije mogao jesti, a meso poslije dugoga hoda u vruće poslijepodne više ionako nije dobro izgledalo. No žedno je ispio većinu omanje termosice s vodom pomiješana vina. Piće ga je tjelesno osvježilo, no zapljuskivali su ga valovi tjeskobe i potmula straha, dubljega od bojazni da će noć morati provesti u šumi, uostalom uz olakotnu okolnost što ga je takva nezgoda zadesila ljeti, u pitomu kraju. U tom je strahu bilo nečega iskonskoga, uznemiravajuća, tjeskobna neznanost krajolika, nikad prije viđeni predio na mjestu gdje bi se morali protezati pitomi, svagdašnji vidici, izazivali su jezu, urušavali su i samu stvarnost, pretvarajući je u sumračnu noćnu moru na javi, jer ovo *jest* bila java - nije bilo dvojbe da su njegovo tijelo, osjeti i svijet oko njega čvrsti, stvarni i stalni, a ne tek dijelovi promjenljivoga, tekućega strujanja fantomskog snoviđenja!

Nesretne li njegove prisilne potrebe za lutanjem! Je li moguće da je odlutao dalje no ikad prije? No cijelo se to brdo, ta šuma, uopće nisu prostirali tako daleko, nije to bio planinski kraj. K tome, današnji je izlet bio posve uobičajen, pošao je tek oko podne. Bilo je dana kad je tu, od ranoga jutra, mnogo duže hodao, a ipak tako nešto nikad nije doživio, pa odakle ta nevjerojatna promjena svega, gotovo fantastična provala posve nepoznatoga i neočekivanoga? Što da učini, na koju stranu da pođe u toj nabujaloj, nestvarnoj pustoši, u kojoj kao da više nije bilo nikakva puta, ni žive duše?

Sjeo je i, spustio glavu među ruke, živčano i bespomoćno grebući vlasište. Sve je to počelo u onoj prokletoj špilji! Pa ipak, nemoguće je da je sve promijenila obična špilja, makar kako mračna i duga!

Jedino je rješenje bilo da se vrati u smjeru odakle je i došao, jer iako se nije mogao nadati da će naći špilju, ipak bi, nakon makar i duga hoda, *morao* pronaći put u grad. Nikako ne smije nastaviti put, jer nije imao pojma što bi uopće moglo biti dalje, iza šumovita obzora pred njim.

Nije mogao ostati sjediti cijelu noć, nešto je morao poduzeti umjesto da se prepusti iracionalnu očaju. Ustao je, sišao s uzvisine i zaputio se natrag kroz šumu koja se postupno smračivala. Kako bi prigušio tjeskobu i strah, koračao je brzo i usredotočeno, razumno uvjeravajući sam sebe da ide, da naprosto *mora ići* dobrim smjerom, iako zapravo nije bilo nikakva puta ni sigurnoga smjera.

A onda je naglo zastao, zureći pred sebe. Ravno pred njim, podalje između stabala i grmlja, nešto je svijetlilo - neobična, bijela, blještava svjetlost, nalik jakim, nepomičnim farovima ili velikom reflektoru. Zapljusnuo ga je val radosti i nade, jer to nikako nije mogla biti prirodna svjetlost - jamačno je značila nečiju spasonosnu prisutnost, kraj njegova samotna, uspaničena lutanja!

Ubrzao je korak, a svjetlost je rasla što joj se više približavao. No onda su sumnja, pa i novi, neodređen strah zamijenili radost, jer iz veće se blizine svjetlost činila sve neobičnijom, poprimala je iste elemente nestvarne začudnosti kao i sve drugo tog poslijepodneva. Jer približivši se, vidio je da je vrlo velika, daleko veća od farova, pa i od reflektora. Inače sve izrazitiji sumrak nestao je posve razbijen, jer svjetlost je obasjavala cijeli taj dio šume i zasljepljivala, no nije bilo moguće ni nazrijeti izvor. Neka golema, više-manje ovalna, svjetlosna jezgra dizala se s tla, visoko gore u krošnje, široka poput kuće.

Zastao je, pozvavši pomalo drhtavim glasom, jer tako golema svjetlost usred puste šume nikako nije mogla biti prirodna. No nekako se činilo da ne potječe ni od kakvog poznatog, umjetnog uzroka. Proleti mu kroz glavu da se naprosto stvorila tu niotkuda, kao vrhunac, kruna cijeloga niza današnjih neobičnosti, tajanstvenija od svega drugoga, ali začudo manje zastrašujuća.

Unaokolo je vladala ničim narušavana tišina duboke šume, kao da nije riječ o izvoru svjetla koji bi možebitnim šumskim radnicima osvjetljavao prostor. Stavivši ruku nad oči, polako je, kao začaran i protiv volje privučen, koračao prema svjetlosti, stalno očekujući da čuje glasove radnika ili zujanje i buku strojeva za sječu drveća, jer očajnički se držao toga objašnjenja - preostale slamke još zdravoga razuma.

Zastajkujući, nekoliko je puta, sve glasnije, ponovio poziv, ali nije dobio nikakav odgovor. Propuhivanje vjetrića kroz lišće podcrtavalo je tišinu šume. Ni oko svjetlosti, a ni u njoj, očito nije bilo ljudi...

Stajao je kao opčinjen tim blještanjem, a čudno - što ga je više gledao, manje ga je zasljepljivalo (a i manje plašilo), kao da su mu se oči privikle, iako nije baš bilo vjerojatno da bi se mogle priviknuti na takav sjaj.

Isto tako neobjašnjiv bio je osjećaj gotovo hipnotičke smirenosti što ga je prožimala dok je gledao isijavanje bijele, čiste svjetlosti, koja kao da je brisala umor, tjeskobu, usplahirenu upitanost i nešto mu govorila, na neobjašnjivi mu način prenosila nešto što bi se, kad ne bi zvučalo nevjerojatno i smiješno, moglo nazvati pozivom... A ipak, samo se tako moglo opisati - osjećao je jak, gotovo nesavladiv *poziv* niotkuda da uđe...nikamo? - u djevičansku bjelinu, besprijekornu čistoću te svjetlosti. A osjećao je i strah, premda posve drukčiji od prijašnje duboke zebnje i uspaničenosti.

Što li je taj sjaj, odakle se stvorio i što se nalazi u njemu, iza njega...? Što bi se dogodilo kad bi poslušao nepoznatu, možda zastrašujuću, ali snažnu privlačnu silu i ušao u svjetlost? Što li bi ondje našao: bijelo, sjajno ništavilo...novi svijet, neslućenu dimenziju?

Ali što nalazi i što još može naći u poznatomu, ispražnjenomu, još mnogo kaotičnijemu, iako prividno sređenomu, "njegovu" svijetu? Što mu je još preostalo ondje gdje, doduše, jedan poznat krajolik slijedi drugi u sferično dosadnu slijedu i gdje nema tajanstvenih svjetlosti, ali je malo što je zaista vrijedno našega jedinstvena, neponovljiva života.

Sine mu da možda taj nevjerojatni dan, poput mračne špilje kroz koju je prošao, vodi do prolaza u odlučujući izbor, u konačnu pustolovinu što je naš život očajnički traži, za koju i postoji, premda se, u neispunjenu iščekivanju, najčešće odvije posve mimo nje. Nešto ga *jest* nezadrživo vuklo, čvrstim mu vezom svog tajanstva zahvativši same, isto tako tajanstvene dubine bića.

Strah koji ga je još prožimao sve se manje opirao sada gotovo nezadrživom pozivu bjeline, a kao da ga je i obuzeo, jer znao je da će ući, da *mora* ući, da ta svjetlost, nekako i odnekuda, *jest* tu za njega, da današnji događaji *imaju* smisla, i da su se, u što je već odavno vjerovao, ljepote krajolika potvrdile kao nagovještaji, predmnijevanja, žarke poruke onima koji uspiju naslutiti moćnu im tajnu dubina...

Besprijekorna, sad već posvudašnja bjelina prihvaćala ga je, upijala, činila ga svojim prirodnim djelićem, čisteći, brišući sve zemaljski mračno, tjeskobno, nesigurno, zastrašujuće i bolno kratkotrajno - krajnje paradoksalno neznana i domaće prisna, jer oduvijek duboko i prisno slućena, i znao je da je beskrajna, da su tvarni svijet i sve što poznamo samo skučena čekaonica pred njom, kratko iščekivanje...

A prije nego što je sjajna bjelina sve prožela, postavši sve u svemu, posljednjom ljudskom, logičkom misli (poznati nam slijed misli, razmišljanja već se gasio, postavši nepotreban, suvišan, nedovoljan i jadno otrcan) uvidio je da je nakon tisuća besciljnih šetnji, iscrpljujućih traganja, ubitačnih tumaranja, izjedajuće pustih, razornih stramputica napokon dolutao do cilja, rješenja, do konačna odgovora: shvatio je da su svijet i svemir samo razmjerno kratak put u zavičaj.

Mladen JURČIĆ

Ne moje

Ne moje - mog srca
bile su ljepote nigdina.
Ja ne bijah dostojan te baštine.
Ponekad se ipak
strujanje svježe nabujale,
samodovoljne čistote šume
ispreplitalo s mojom
barem nikada sluganskom mišlju...

Na gradnji Kineskog zida

U samotnoj šetnji zastajući gledam:
kako li zdušno grade golemi zid,
čudo svog doba, Kineski zid praznine
koji se vidi iz svemira,
jedina slava modernog čovjeka.

Koliko je već praznine ugrađeno!,
a moramo ga, kažu, još mnogo više podići
da napokon sjajno, mukotrpno nam stečeni svijet
od barbarske zaštitimo navale nepotrebnih,
preblještavo čuvstvenih daljina
koje nas koče, prebolno nas tlače
oštrim, beskorisnim viškovima bića,

od navala slutnji s obzora, od opasnih dubina
odveć neuhvatljivih čežnji, od Boga,
od iscrpljujućih, jalovih ljubavi,
previsokih stvaralačkih tajni, od pjesama, Boga,
od premutna osjećaja preširoke pučine,
od »zauvijek«, »oduvijek«, »sveto«,
od svemirskih nepoznanica...
visoki, čvrsti zid neprobojne ništetnosti,
ludo, krajnje maštovito smiješanih strasti,
kroničnog kašljucanja užitaka,
novca, tv-spotova, umjetnog voća ideja,
kromirane komunikacije, grafički neusporedivo
programiranih svjetova, osviještenosti
da naše zabavno ništa tako žarko žudi,
propisuje, crta, usmjeruje
sve nalogodavniju dinamiku ništavila

svaka cigla pravilno, pomno uključena:
kako li su moćni i slavni, kako li nepokolebljivo,
mravlje marljivi graditelji
našega sada i ovdje u svijetu!

Čiji li su nacrti, zamisli, strukture, planovi,
čije smjernice, određenja, propisi, mjere?
sred tako živo, usredotočeno djelatna komešanja,
samo ja statičan, neodlučan, zbunjen,
uvijek i beznadno po strani ...

Ne znam, a i ne želim tako graditi,
znam podizati tek drvene kolibe
sred tihoga, zaboravljena zelenila,
vrt sa sjenicom za jedinu ljubav
(i po koju kapelicu!)
šumarak zasaditi u pokoji krajolik srca,
za sebe i tebe - premala čuda
čudom preživjela zajedništva.

Srećom - s rezigniranim tek uzdahom - razumiješ,
pa me ne tjeraš među graditelje,
jer ježim se, sledim se, ozbiljno mi pozli
od tih nacrta, strujanja, zapovijedi, shema,
svašta mi padne na pamet: ludo, besmisleno:
da taj je golemi, zastrašujuće pomni zid
zapravo tek vrst obrane pred tajnom i moći
našeg zajedničkog daha
koji ga jedini može, na kraju, poništiti...

Mladen JURČIĆ

*Memonomenos**

Čega je više odraz u nama to carstvo
nanovo propupalih slika što još strasno čekaju
potomke moćne dinastije riječi
postvarenih u slavno zaludna otkrića,
prem veličajnost nasljednih im kruna
u suton tone, samo još s orisom
visokoga trona.

Ništa - bijeg od mračnih, konačnih dubina
zamah pjesme nadi azurnih svjetlina?

Milostivo zaslijepljivanje sjajem zadaća je visa,
da podlogu mu ne spoznamo tame?
Koliko je doista Boga pratajnošću knjiga
što još nam tako živo spopadaju biće,
koliko vjerodostojno
to proljetnim bojama opijeno grmlje
o skrivenu svjedoči im smislu?
Ili kad srce, svom samoćom besciljne mi šetnje,
žedno zgrabi jedva još nazrete razine znaka
dnom vrta naglo rascvjetale trešnje?

No koliko bismo uopće mogli izdržati takvih,
ma i stvarno vazdazelenih svjedočanstava?

Njušeći, šuštavo razmičući snove,
crni rotveiler opasno evokativnim trči dvorištem,
besciljno, al odakle ipak potop zaludnih ushita,
kakav to sjaj kroz svjetlarnik duše,
to bolno, beskorisno»moraš« prodiranja u objave
varljive onostranosti cvijeća, grana, oblaka ...?
Odakle, iz kakve pranigdine i zašto propale,

* Memonomenos - starogrčki: "posve sam"

propadajuće, u tamnu potrošenost zarušene,
rušeće se godine opsjednuća tim nečim
neopipljivim, tako nesigurnim, slabo vjerojatnim,
bajkovito predalekim, a tako neumoljivo,
nepopustljivo vječnim?

Ako sve je veza

To drvo kroz duh mi seže u vedrinu,
cijela šuma teži u život izraza,
no golema krošnja čistog mi ushita
(sve joj je drveće poklonilo bujnost!)
- u čijem li šumi Velikom Slušanju,
kakvom krajnjem Duhu (ako sve je veza)
zlatni nam zanosi - šir prečistih šuma -
rastu da ne zgnjiju poput žuta lišća,
zaludno dragocjeni, besmisleno plodni
i krasno propali slijepim, tvrdim tlima
bez ikakva smiješka svemirske potvrde?

Nečastivi na zrnu Hrvatske

Nečastivi se probudi od nelagodna osjećaja, ukoliko je to uopće moguće: nešto ga je žuljalo pod desnom šapom. Njegovo staro i žilavo tijelo osjećalo je čudnu izbočinu na samom rubu šape, u zapešću, toliko jako da se probudio čim se naslonio na tu stranu.

Otvori jedno crno oko bez dna i zamisli se: što bi to moglo biti? Ta upravo je sinoć zaspao uvjeren da je taj dio svijeta umirio i priredio za svoje carstvo. Tu se trudi nekoliko tisućljeća, pa i nešto više godina, tja, doduše njihovih zemaljskih godina, koje su njemu samo trenutak, sitnica. Trudi se da uvjeri tu bijelu zapadnu hemisferu kako ga nema. Smješka se zadovoljno - eto, truditi se da uvjeriš ljude kako te nema! Smješka se zadovoljno - nema ga! Obuzme ga mračni smijeh: nema ga, nema!! Nevjerojatno kako je lako dokazivao svoje nepostojanje. Najveći umovi napisali su najveće knjige o najvećem saznanju: da njega, Nečastivoga, nema. Nema! Otuda mnogo glatkoća u njegovu planu i provedbama. Doduše, pojavio bi se s vremena na vrijeme neki intuitivni, zaneseni tradicionalist i dokazivao suprotno. Ali odmah bi ga krstili konzervativcem, ognjištarom, primitivcem, pljuvali na njega i rugali mu se. Ova dva posljednja stoljeća, što su kao munja projurila na njegovu tamnu nebu u carstvu mraka, bila su vrlo uspješna. Sada, baš sada, gotovo mu sve ide od ruke, pardon, šape: silna tehnika koja je osamila čovjeka, naoružanje, dvije boginje koje je potpuno pustio s lanca: *Udobnost* i *Lagodu*. On im je odredio potpunu slobodu još na početku davnih tisućljeća, ali one su baš sada postale *jedine* i *svemoćne*. Bila je s njima i neka ozbiljna, malo starija drúga zvana *Odgovornost*, ali nje već odavno nema. Čak se ne zna gdje tavori. Šaptalo se da je skrivena na najvećoj dubini ljudskoga srca.

Lagoda i udobnost, baš ih Nečastivi gleda jučer (njegovih nekoliko jučer mogu biti i neopisivo davno ili ubuduće) kako su prošetale travnjacima na Novom kontinentu - srdačne, nasmijane, dobro odjevene i uhranjene, s mobitelima u džepovima kostima od maslinastog tvida, koji će se nositi ove jeseni. Njihovi porculanski zubi blistaju pri osmijehu, njihova misao, tih dviju gospođa, njegova je vlastita, divna, neponovljiva i novo-stara: *treba živjeti, ovdje, tu, sada, užitak je smisao života!* Sve koji tako ne misle, treba zbrisati...

Nečastivi ustane i protegne se.

Kako li je mala ova kugla zemaljska! Ta on bi mogao opskrbljivati u isto vrijeme bar desetak takvih prostora!

Ali, što li ga tako žulja pod desnom šapom?

Digne šapu uvis i pogleda duboko dolje: neko zrno, ne baš pravilno, ali izbočeno.

Pazi, pa to su klonovi, kmetovi crvenih komesara!, promumlja Nečastivi. Kud li se guraju, gaze jedni preko drugih, dave se, sprdačine jedne, klonovi, još su živi! Gle!

Gurne on svoj nesagledivo dugačak prst, šapinu s kandžom, malo pročešlja tlo i sve se uskomeša na tom komadiću zemlje! Još se vidjelo toplo i plavo more (ha, pomisli - nećete dugo!), vidjeli su se otoci tamnozeleni i bijeli kao snijeg, a na kopnu državica u *liku ptice:* gornje joj krilo zeleno, a tijelo kameno s ljupkom glavom. I tu na tom tlu još se nisu smirili! To li ga, dakle, žulja!

Digne Nečastivi nokat i dozove svoje male klonove podložne uvijek i za svagda njegovoj volji.

Njegov metalni duboki glas odjekne u tami vječnosti:

- Kako ste to poradili na travi zaborava? Ništarije!

Zloduh, krivac za propast jedne bivše države, za kaznu sav namazan poganju, sagne svoju čupavu glavu pred Vječnim Gospodarom Tame:

- Radili smo, poslali smo kmetove crvenih komesara da brišu sjećanja, da izvrću dokaze!

- Podnesi ti te dokaze!

- Pa, evo, Gospodaru Vječne Laži, pogledaj samo tko su suci i tužitelji u Haagu! Sjećaš li se onoga Bljuvita, kako li se zvao, onoga što je u Australiji sudio tim istim tvrdoglavcima u suradnji s proslavljenom Udbom!? Sjećaš se, naravno. Tamo je strpao u zatvor one koji su bili posve nedužni. Eto, njega smo tu negdje opet postavili.

- Nedovoljno! Dalje!

- Doveli smo onu tužiteljicu, znaš već, ni muško ni žensko. Pokrili smo njene veze s mafijašem Enricom Rossinijem. Novinara Treppa koji je prokljuvio stvar, udarili smo teškom boljeticom. Malo ljudi to zna. Ona, naša Carra, Carrissima dobro obavlja posao!

- Kako dobro kad se meni tu pod noktom nalazi neki trn - neki Bobetko?!

- Ah, taj starac, ništa, ne brini, Veliki Gospodaru Tame, on je na izdisaju, bio je prestar za naše operacije, ali imamo mlađih koje će Carrissima uhititi!

- Zašto onda dopuštate da neki "kestenjari" beru tobožnje kestenje kraj kuće toga starca? Oni su uzvitlali prašinu oko cijele priče! Tako on ne ispada posve beznačajan kako mi to prikazujete! Ima novinara koji ga čak i brane! Zašto im to dopuštate?

- Svi će oni utihnuti, Veliki Kneže Nemira, kao što su utihnuli i njemački novinar *Rupert Neudeck,* američki novinar *Roy Gutman.* Kako li su se samo uspisali o zločinima u Bosni, sjećate se, pa što? Otišli tamo, sve snimili, pa što? Snimili su i one silovane žene, ubijene poslije toga, pa što? Ništa. Pa se čak i sarajevski tužitelj uskokodakao, onaj Mustafa Bisić, i što? Ništa. Eto, za utjehu tebi radimo na novim zakonima, bit ćeš zadovoljan.

- Kakvim novim zakonima?

- Pa znaš, Zavodljivi, onim zakonima o homoseksualcima, lezbijkama, lakim drogama, finim novitetima oko interneta da se može konačno i tu razmahati pedofilija, bit će dobre šifre. Za droge također ne brini, Kneže Tame, u samom njihovom Saboru imamo zagovornike, neku Kapetanovićku i družinu, bitno je da budu nagrađeni.

- Ne znam ništa, ne vjerujem sve dok ne vidim da ste zauzdali taj priglupi puk što puni crkve!

- Ah, Nemirni Gospodaru, pripremamo, pripremamo. Već su dva Amerikanca radila zdušno na tome, a ima i sijaset drugih. A pronašli smo i srodne duhove što se divno nadomještaju kroz vrijeme: duh Viktora Novaka našao je novo stanište u više njih, ali najčešće boravi u nekoga Žarka. Sjajno objašnjava narodu njegova prava i zablude.

- Ipak je šteta što ste pustili da neki umru prirodnom ili preranom smrću pa ih sada ne možemo izvesti našoj Carrissimi! Evo, pustili ste da ubiju Vukovarca Blagu Zadru, a sada bi nam kao kruh dobro došao kao zločinac. C c c c, trapavci jedni! Ali ipak me još nešto žulja tu, pod desnom šapom, u toj smiješnoj kifli od države.

- Znamo, znamo, Veliki - pognuli su glave klonovi - žulja te Gotovina. Njega nam je i samima najteže probaviti. Ali imamo provjerene informacije - drže ga Francuzi. A s njima, znaš i sam, ne valja se zavaditi. Uvijek si prema njima bio blag. Sjećaš li se Morillona? Eto vidiš, slab si na Francuze!

- A kakvo opravdanje imate za one što su pušteni iz zatvora, a sjedili su tamo kao ubojice Leutara?

- Priznajemo, dogodio se neki propust. Ti, Kneže Ovoga Svijeta, znaš da sada "kosovci" djeluju razjedinjeno, jedan protiv drugoga. Eno kako su civili tamo na onom tvom sudu, kako li je samo Mustafa Č. brbljao, a dobro smo ga plaćali. To je ponekad neminovno.

- A što je s onim dosjeima? Onima iz Kockice i predsjedničkih dvora? Nije li vam tu nešto promaklo? Čini se da su u igri tri, a ne samo dva štakora?

- Točno, Nepogrješivi Lukavče, ima ih i više, pa ucjenjuju, prijete.

Učini se klonovima da je Gospodar umoran pa se htjednu udaljiti, ali on rikne:

- Žulja, žulja! - Tamna se bezoblična tjelesina premjesti na lijevu ruku, odahne. Očito je bilo ugodnije.

I taman kad su htjeli odmagliti, zaustavi ih nokat, pandža, koja im zadrži dah i ukopa ih na mjestu.

- Zašto ste dopustili, smradovi jedni, da ona pljačka banke u Mostaru postane ruglo. Jesmo li naredili da se unište snimke? Ha?!

- Netko je, Silo Mraka, uspio ipak sačuvati, uzeti snimke i pokazati ih. Najprije su se sami Englezi naužívali svoga djela, a onda je to, nažalost, dospjelo u ruke nekog biskupa. To je uistinu propust. Sada već mnogo njih zna što se nalazi na snimkama: dolaze Englezi, provaljuju u banku, skidaju sa zida sliku Pape, razbijaju je čizmama i onda svi pišaju po njoj. Oprostite, uriniraju.

- Pa, kvragu, kako su to dopustili da procuri! Onaj Petritsch i Westendorp bili su nam odani. Jeste li zaprijetili onom "salvetku" Achdaunu ili Ahdaunu, ne znam kako se točno zovu, jeste li im zaprijetili?

- Nije im trebalo prijetiti, oni su vama odani, samo smo ih posjetili, "posjetili".

- Tja, Veliki Gospodaru Podzemlja, i na dalekovidnici sjajno neki odrađuju *lov na žrtve.* Lijepo ih već mnoštvo doživljava kao patološke krvnike, a krvnike kao jadne žrtve. Sve smo to spakirali u filmove, ali uvijek se nađe netko tko snimi nešto suprotno. Udarili smo boljeticom nekog *Vranjicana,* ali nekako je preživio. Dočepao

se originala i napravio *"AMARCORD"*! Govorilo se da pije, da nije sposoban. A eno ga - kava i sok od crnoga ribizla.

- Hm, hm... ipak me još žulja to zrno... a jeste li se potrudili za onoga našega unproforca u Sarajevu, za *Mc Kenziea?*

- Jesmo, jesmo, Demone, davno je sve zbrisano - nema više ni silovanih žena, ubijene su, nema ni njegova transportera kojim ih je vozio iz logora u Vogošći, nema ni logora, o njemu se više ne govori. A i onaj sudac je posve nečujan.

- Ma ipak nešto stalno curi, curi!! Eto, to Hrvatsko Slovo i Fokus, zašto to niste ukinuli?

- Skoro, uskoro, evo još malo, nemaju više dotacije, ukidaju im se molbe i žalbe, uskoro očekujemo izdisaj. *A već su se i podijelili - to je naša najveća sreća,* Kneže Tame, čas jedni, čas drugi neće objaviti nešto što bi nama škodilo, i tako nas podržavaju. Spreme pismo u ladicu. Ili, na primjer, nitko neće zatražiti od UNHCR-a u Selskoj cesti snimke (koje oni imaju, Vaša Tamnino!), na kojima se jasno vidi *tko je i prvi i drugi put rušio "ZID BOLI"*! Nema tko te snimke zatražiti! Ni udruge građana, ni branitelja, ni vlast. Vidiš, Veliki, da nam na dugu stazu ipak dobro ide.

Veliki se uspravi u svom mračnom beskraju i dobaci klonovima crnu zvijezdu petokraku:

- Dajte im, idiotima, *hedonizam svake vrste* - pedofiliju, homoseksualnost, lezbijstvo, mračne strasti, drogu, drooguuu... neka svi uđu u Dvorane moje Slasti! Punudite im lude, brze automobile, u filmovima nasilje i strahote, dajte im pornografiju! Neka svatko radi što hoće, čujete li, *opća sloboda,* oslobođenje sviju strasti! Pustite onoga Georga Sorosa da im donese zakone, jeste li me čuli, on je najsposobniji za potpuno oslobođenje! Neću da me žulja ta mala ficlekasta kifla od države!!

* * *

Tada se Gospodar baci u provaliju, a s njim se uruši i najbliža pratnja. Klonovi suknu uvis, baš tamo iznad šape koju je žuljala mala, poput graškova zrna, smežurana od planinskih lanaca i oblivena suzama mora - državica, državičica Hrvatska.

Već kad su mislili da ih glas Velikoga neće dohvatiti, dobiše posljednju pohvalu i uputu:

- Dobro ste obavili ono kod Konjica.. Pozdravite ona dva ili tri najvažnija štakora... nagraditeeee.....

Izgreben mačak

(senryu/pjesmičci)

Psić zamazao
fotelju u vrtu svog
bogatog gazde

Svađa s prvog kata
kad je izašla nastavlja
se mobitelom

Mrtve muhe
u kutu bolnice -
čekajuć' doktora

Cvrčak pred sandalom
skoči u agavin list -
kakav tobogan!

Ta nesanica! -
Već drugi put noćas
zavrćem slavinu

Kad snažno kihnu
razlajaše se svi psi
u malom selu

Revija kojom
ubi muhu - recepti
za kolačiće

Kupivši bundu
telefonom moli muža
da se ne ljuti

Svečani koncert.
Između svih stavaka
provala kašlja

Proljetni pljusak -
u crkvu se sklonili
i komunisti

Prosjakinja, gle,
strogo prebrojava
moju dobrotu

Tekma limačâ -
roditelji uz stadion
psuju suca

Susret zagićâ -
roditelje nadglasava
urlik trenera

»Glupane jedan!« -
plačući odvozi
kolica s lutkom

Slušajuć' walkman
zanesena ispušta
čudne krikove!

Izgreben mačak
pun utisaka spava
cijelog dana

Nasred trga pas
kaki. - Držeći uzicu
crveni dama

Prekrcan auto
pred put. - Kćerkica šverca
svoju lutku

Nehotični pjev -
i žena već zna da sam
bio u kafiću

Ispovjedivši se
sjetih se odjednom
još jednog grijeha

Šišajuć' travu
posjekô i maslačke
marljivi susjed

Vjetar onostrani

I.

Onostrani proplamsaji traju kratko.
Brzo nahrupi zemlja
sa svojim pijescima i tlima.
Sa strastima, potrebom za održanjem,
vječnom borbom za opstanak.

Poslije onostranog proplamsaja
nalijeće zaborav poput velike spužve
koja briše na ploči svjetlucave svijesti
nadzemaljski doživljaj
vraćajući nas:
u svakodnevno.

Ovdje smo, čvrsto privezani,
poput lađa za svoja sidra i dokove.

Čekaju jedra spuštena,
čekaju vesla i kormila, čeka nas
vjetar onostrani...

II.

Tako se teško probijati
kroz debele gunjeve oblaka,

kroz ovozemaljsku svijest
do Neba.

Uvijek kreneš krivim putem,
zabrazdiš stranputicom,
vraćaš se s najvrućom željom
za Istinom.

Svemirska mehanika te usporuje,
čini ovisnim o Njutnovim zakonima
i tolikim tjelesnim nalozima.

Snađi se, čisti duše,
plovi izvanzračnim,
vansvemirskim
nespoznatljivim
tijekom!

Beskrilnim lepetom,

ako možeš.

Marela MIMICA

Kapljice

U po dneva
ljetno podne pjeva,
na fontani kapljice cvrkuću,
na kamenoj klupi sjedi mir.
Uz poljubac kljun se pjesmom puni
s golubicom golub slavi pir.
Fontana im svježeg toči pića,
u krošnjama pritajeno šumi
šapat lakog lipanjskog vjetrića.
Krune lipe lipnju bjelasaju,
a slapića zvonca sva zvonckaju.
Utihnula ožednjela ptica,
fontana je odbljescima zove
na srebrnu gozbu od kapljica.

Husein KADIĆ

Agatha Christie i Bliski istok

- "Orijent expressom" do asirske prijestolnice" -

U sadašnjem povijesnom trenutku, dok iz 24-satnih televizijskih izvješća već potpuno globaliziranih svjetskih tv-postaja, navire potmula tutnjava drugog zaljevskog ("Strike on Iraq") rata, za hrvatski se nacionalno-političko-kulturološki okvir potvrđuje kao pravilo da se - uz svenazočnu nespornu činjenicu usporedne nedorečenosti te iskazanog političko-tvarnog protuslovlja - takva kataklizmička zbivanja medijski "spremaju pod tepih" ili se pak hrvatskoj javnosti predočuju u "instant-friziranom" obličju. "Quod non est in actis non est in mundo!" ("Što nije crno na bijelom kao da i ne znači ništa!").

Ako je dakle u medijskom izvješćivanju, bar što se tiče političkih događanja na tlu Bliskog istoka, situacija još donekle i podnošljiva zahvaljujući ponajprije dnevnom i tjednom tisku tj. njihovim ratnim izvjestiteljima, s povijesnog, arheološkog i posebice kulturno-umjetničkog aspekta stvari stoje posve drukčije. Naime, u hrvatskom se medijsko-informativnom kontekstu bilo kakvi važni događaji, nova otkrića, obljetnice, znanstveni simpoziji, nove knjige, filmovi i muzejske izložbe s tematikom starih visoko razvijenih civilizacija Prednjega istoka posve prešućuju i ignoriraju. Evo upravo sada još je u tijeku, ili su nedavno zablistale u europskim kulturnim metropolama, nekoliko velikih izložbi, popraćenih reprezentativnim katalozima i ostalim pratećim manifestacijama, primjerice "Luristan" - "Antike Bronzen aus dem Iran" ("Archäologische Staatssammlung München" - "Museum für Vor- und Frühgeschichte") ili "7000 Jahre persischer Kunst" (Paris, Wien etc.) i druge, koje za domaće "kulturno-medijske revizore" naprosto ne opstoje. Od ove drugocitirane koju je nedavno prikazao bečki "Kunsthistorisches Museum", jedini se trag u hrvatskom tisku mogao nazreti iz omanjeg člančića M. Jelače "Perzija u Beču", popraćenog lošom fotografijom statuete "Boga iz Pušti-Kuh-a" (Luristan, zapadni Iran), koja potječe iz 8-7. st. pr. Krista i koja je u navedenom člančiću izašlom u

Agatha Christie (1890-1976)

"Slobodnoj Dalmaciji" dne 12. 12. 2000. god. potpisana atribucijom "Eksponat"! Zaista, vrlo primjereno tumačenje jednog od najpoznatijih predmeta rane iranske umjetnosti a koji, uzgred budi rečeno, stoji u možebitnoj vezi s ranoantičkom poviješću prahrvatske etničke skupine, o čemu već dugo postoje razložne znanstvene indicije. Stoga kad je prije nešto manje od dvije godine u emisiji "Pola ure kulture" (HTV, prvi program, 3. svibnja 2001.) urednica i voditeljica Branka Kamenski citirala poznatu izreku glasovite engleske književnice i najpoznatije svjetske autorice "krimi-romana" Agathe Christie, da "invencija izrasta izravno iz besposlenosti", ona je nehotice skrenula pozornost javnosti na jedan u europskim kulturnim krugovima vrlo zapažen događaj, koji su hrvatska sredstva javnog priopćavanja, elektronički mediji i domaći kulturni "establishment" po svom starom običaju ponovno elegantno "preskočili" a kad smo ponukani atraktivnošću odnosnog muzejskog "performance-a" o njemu pokušali objaviti tekstovni prikaz (Hrvatsko slovo, Dometi) ovaj je po već ustaljenoj praksi završio u uredničkom košu za otpatke. Radilo se naime o osebujnoj, slobodno se može ustvrditi unikatnoj muzejskoj predstavi, posvećenoj do sada manje poznatim ili posve nepoznatim detaljima iz i inače zanimljivog, različitim zgodama bogatog životnog puta ove svjetski poznate spisateljice. Nakon što je 2000. godine europskoj i svjetskoj kulturnoj sceni predočio velebnu izložbu "Syrien - Wiege der Kultur" "Syria - Land of Civilizations", koja se još i sada, prema unaprijed dogovorenom rasporedu, predstavlja kulturno-umjetničkom okružju u Kanadi i Sjedinjenim Državama, švicarski je "Antikenmuseum Basel und Sammlung Ludwig", ovaj put u suradnji s njemačkim "Ruhrlandesmuseumom Essen", priredio izložbu "AGATHA CHRISTIE UND DER ORIENT", s podnaslovom "Kriminalistik und Archäologie", predočenu javnosti u vremenskom rastegu od dvije kalendarske godine. Kako smo o prvonavedenoj izložbi spomenutog švicarskog muzeja višekratno pisali, mišljenja smo da još uvijek nije kasno da i druga elitna muzejska predstava probije domaću medijsku blokadu, osobito što su područja zbivanja poznatih romana Agathe Christie, npr. "Murder in Mesopotamia" ponovno simbolično a i stvarno u žarištu svjetskog interesa. Ova je svojevrsna retrospektiva njezinog, od pogleda vanjskih očiju skrivenog privatnog života, uspješno dokumentirala i prikazala, bolje rečeno rasvijetlila mnoga mjesta i događaje iz njezinih poznatih romana, nastalih u intervalima između arheoloških iskopavanja kojima je pribivala. Čitav niz izvornih predmeta, fotografija, prva izdanja njezinih knjiga, njihovi originalni ovitci, osobni predmeti, do danas neobjavljen i potpuno nepoznat filmski materijal, precizno rekonstruiran odsječak puta slavnog "Orient Expressa", autentični inventar razvikanih hotela u kojima su boravili junaci njezinih romana kao i ona sama, predmeti podrijetlom iz arheoloških iskopavanja, i mnogi drugi izlošci na ovoj izložbi vratili su nas uspješno u romantično okružje dvadesetih i tridesetih godina prošloga stoljeća, kada su za europsko poimanje stvarnosti, Bliski istok, Prednja Azija i Egipat imali prizvuk nečega mističnog i tajnovitog. Kao autorica "krimi-romana" Agatha Christie (1890-1976) dospjela je do svjetske slave, a kao supruga poznatog arheologa Max-a Mallowana pratila je muža na njegovim brojnim iskopavanjima i putovanjima diljem Prednjeg Istoka, prije svega po Siriji i Iraku. Ona je dakle do danas najuspješnija književna spisateljica na svijetu, s preko 2 milijarde prodanih knjiga objavljenih na 44 svjetska jezika, što joj je

osiguralo, a to je općepoznata činjenica, globalnu slavu i visoki položaj u književnosti. Manje je međutim bilo poznato, a nije baš ni sada, da je Agatha Christie Mallowan bila i predana životna družica uglednog engleskog arheologa Sira Maxa E. L. Mallowana, poznatog stručnjaka za povijest i kulturu starog Istoka, za kojega se udala 1930. godine.

Sir Max E. L. Mallowan, autor brojnih studija, sinteza i monografija s tematikom najranije povijesti na ozemlju Bliskog istoka, ponajprije Sirije i Iraka, primjerice "Excavations at Tell Arpachiyah" ("Iraq", Vol. II. pt, I., 1935.) zatim "Excavations at Chagar Bazar and an archeological survey of the Habur Region, Second Campaign" ("Iraq" IV., 1936.), pa "Excavations at Brak and Chagar Bazar" ("Iraq", IX., pt. I., 1947.), nadalje "A Cylinder Seal in the Uruk-Jamdat-Nasr Style" ("Baghdader Mitteilungen" 3./65-7) kao i monografija "Early Mesopotamia and Iran", London, 1956., "Nimrud and its Remains", London, 1966. te drugih, u svjetskim je stručnim arheološkim krugovima poznat prije svega zbog svojih istraživanja Nimruda (antičkog "Kalhua"), jedne od prijestolnica asirskih monarha, gdje 1951-52. god. britanska ekspedicija koju vodi, istražuje palaču asirskoga cara Assurnasipala II. ("Ašhur-nasir-apli" II.; vlada 884/3-859. g. pr. Kr.) a 1957. rukovodi ekspedicijom koja iskopava tzv. "Fort Shalamanasar", tj. zidove i utvrde koje okružuju Nimrud i njegovu akropolu izgrađenu u vrijeme vladavine asirskog cara Shalamanasara III. ("Šulman-ašharid" III.; vlada 859/8-824. g. pr. Kr.). Sir Max Mallowan, inače poznat i po tzv. "simbolu-očima" koje je na lokalitetu Tell-Brak pronašao u velikom broju, obogatio je arheološke kolekcije iračkih muzeja a i samog "British Museum" mnogim umjetničkim predmetima, kao i vrijednim nalazima, feničkim bjelokostima s iskopavanja u Nimrudu, u spašavanju i konzervaciji kojih je bitnu ulogu odigrala upravo njegova supruga, gđa Agatha Christie Mallowan. Zaštita artefakata i konzervacija predmeta od bjelokosti koje je pronašla britanska ekspedicija tijekom obnovljene istraživačke ekspedicije 1951. godine zaslužuje posebnu pozornost. Predmeti pronađeni ranije u toj novoj ekspediciji svoju su dobru očuvanost mogli ponajprije zahvaliti činjenici da su otkriveni na dnu jame, na vlažnom i tamnom mjestu. Zapravo ih je sloj blata stoljećima štitio od mehaničkih udara i naglih promjena okoliša, vlage i temperature. Ove su povoljne okolnosti omogućile da i oni budu restaurirani u svom izvornom obličju. Mnogi od tih poznatih predmeta iz skupine tzv. "Nimrudskih bjelokosti" ne bi se mogli sačuvati u tako dobrom stanju s obzirom na to da tako otkriveni ne bi mogli izdržati dodir sa suhim zrakom duže od nekoliko minuta bez većih oštećenja i pojave uočljivih raspuklina. No gospođa Agatha Christie Mallowan, supruga voditelja ekspedicije Sira Maxa Mallowana, nekoliko se tjedana uzastopce danonoćno budno brinula da budu u podnošljivim uvjetima, neprestano ih zamatajući u vlažne dijelove odjeće i zastora, mažući ih svježim blatom, te su naposljetku svoju konačnu i završnu konzervaciju dočekali u besprijekornom stanju. Zato je ova međunarodna (švicarsko-njemačka) izložba, rijetka i za bogate švicarske muzeološke prilike, koju je tada bilo moguće razgledati samo u Baselu, prvi put pokušala takvim detaljima razotkriti i dokumentirati djelovanje i rad poznate engleske književnice na njezinim životnim razmeđama između Zapada i Istoka. S pomoću preko 200 umjetničkih predmeta iz zbirke Britanskog muzeja, ali isto tako i dnevnika, karata, fotografija i planova

arheoloških lokaliteta na kojima je njezin suprug rukovodio iskopavanjima, organizatorima izložbe to je u cijelosti uspjelo. Neponovljiva izražajnost zlatnog nakita i nakita od lapis-lazulija iz kraljevske nekropole u Uru, predmeti od bjelokosti iz Nimruda (900. pr. Kr.), kao i neki od najranijih primjeraka prvih pravih keramičkih posuda iz 5500. god. pr. Kr. iskazali su svako za sebe visoku, sofisticiranu a istodobno i različitim utjecajima isprepletenu kulturu pojedinih epoha.

Na ovoj su izložbi mnogobrojni posjetitelji mogli razgledati i do danas neobjavljene rijetke fotografije poznate spisateljice, dobivene na raspolaganje s dopuštenjem nasljednika obitelji Christie. Pravu su senzaciju pak prouzročila dva filma, snimljena rukom same Agathe, praprikazana baš na ovoj izložbi.

Pored arheoloških dragocjenosti prikazanih na muzeološki suvremen, istodobno i vrlo odmjeren, neopterećujući način, ova nas je izložba dalje povela, u svojem mogli bismo reći drugom dijelu, prema svijetu proslavljenih Agathinih "krimi-romana". Jer osobno intenzivno prožimanje Istokom i arheologijom obilježilo je i spisateljičin literarni opus. Planetarno poznati "krimi-romani" kakvi su primjerice "Ubojstvo u Orijent Expressu", "Smrt na Nilu" ili "Ubojstvo u Mezopotamiji" zasnovani su prvoredno na autoričinim stvarnim putovanjima te djelatnim radnim i životnim iskustvima. Na jednom su odsječku ove izložbe posjetitelji na suptilan način odjedanput uvedeni u čarobni odjeljak izvornog, istodobno i svima već poznatog, znamenitog vlaka "Orient Expressa", čiji se onodobni putni komfor mogao u potpunosti rekonstruirati, slično kao i oživljeni bar razvikanog hotela visoke kategorije "Barona", usporedo s beduinskim vremenima na koja podsjećaju skupocjeni tepisi.

Umjetnički predmet:
glava kipa

Agatha Christie na iskopavanjima

Po svemu što se moglo vidjeti na ovoj muzeološkoj pozornici života i rada velike književnice, a vidljivo je to i iz naslovnica njezinih prvih objavljenih romana, ona je bila posve opčinjena Bliskim istokom, što bjelodano posvjedočuju glamurozne scene iz Oskarima nagrađenog filma "Ubojstvo u Orient Expressu", a još i više njezine raritetne fotografije iz privatnog foto-arhiva lorda Snowdona, "fotografa" britanske kraljevske kuće. I na kraju, kao potvrda mogla bi se možda pridodati još jedna poznata izreka Agathe Christie, naime ona da je "dobro biti ženom arheologa jer je muž to više cijeni što više ima godina!".

Na kraju jedna pripomena. Ovakve i srodne izložbe opetovano nas zaobilaze i još dugo će nas zaobilaziti zbog žalosne činjenice da u našoj arheološkoj znanosti i povijesno-umjetničkim stručnim krugovima i dalje, uz rijetke iznimke, ne postoji pravo zanimanje za povijest i kulturu starih civilizacija Prednjeg istoka, Egipta, Irana i Mezopotamije, pa naša sveukupna znanost danas zaostaje ne samo za velikim svjetskim nacijama kod kojih je to pitanje tradicije, nego i za manjim nacionalnim egiptološkim i prednjoistočnim arheološkim i jezikoslovno-povijesnim školama, ponajprije za Česima, Slovacima i Poljacima, zatim za Mađarima, Rumunjima pa i Bugarima. Koliko je to "probitačno", koliko je "normalno" da smo i u ovom segmentu zaostali za "zemljama u tranziciji", odnosno da ni na koji način nismo uspjeli promijeniti taj okoštali, nakaradni i pogrješni stav, svojevrsni otklon prema starim bliskoistočnim kulturama i civilizacijama (jer mi "imamo Grčku i Rim!") vidjet će se vjerojatno uskoro, kada snažnije započnu očekivane aktivnosti oko integracije Republike Hrvatske u sve ključne europske organizacije.

Sva je sreća, preciznije rečeno olakotna nam je okolnost, što nas bitni činitelji tih procesa u zemljama "razvijene demokracije u Europskoj uniji" izgleda ne će prisiljavati da ubrzamo iskorake u tomu smjeru. Vjerojatno stoga što im tako nešto i nije od vitalnog interesa na ovim "jugoistočnim prostorima", dapače možda im takva naša kulturološka žabokrečina u ovomu trenutku posve odgovara.

Hrvatska

Moj je narod mijenjao grbove
nasuprot vjetru
zvijezda i polumjesec
šahovsko polje

Hrvatska je partija šaha
na vratima pakla
Smrt vuče prvi potez
tek drugi potez vučem ja

Raščetvorimo šahovnicu
pa igramo na ostatku ostataka
tko nikad ništa nema
dobit će sve

Polumjesec siše krv
zvijezda je potonula
šahovnica postaje groblje
kuna zavija iznad Vukovara

Crvena su polja od krvi
bijela od kosti

Moj je narod mijenjao grbove
nasuprot vjetru
kada sve dobijem
Smrt vuče posljednji potez

Vjetar s istoka, vjetar s juga
vjetar sa zapada, sa sjevera
uvijek pogrešan potez
protiv vjetra

Ovaj svijet
raspeta je domovina

Smrt je savršena
pa ipak
vrisak rađanja
produljuje igru u nedogled

Đuro VIDMAROVIĆ

Ezra Ukrainčik (1904. - 1968) i njegov putopis po Svetoj zemlji

Radeći na pregledu suvremene židovske poezije, proučavao sam židovski tisak koji je izlazio u Hrvatskoj, ne bih li pronašao građu za svoj rad. Listajući stranice *"Jevrejskog lista"*,[1] židovskog glasila koje je prije Drugog svjetskog rata izlazilo u Zagrebu, naišao sam na ime Ezra Ukrainčik. U br. 4. od 16. veljače 1934. ovaj je list počeo objavljivati putopis pod naslovom *"Erec Izrael"*,[2] s podnaslovom *"Zapisci jednog radnika"*. Putopis je objavljen u brojevima 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19 i 20, iste, 1934. godine. Budući da se radi o literarno dojmljivom tekstu, bogatom autobiografskim podacima, a i dokumentarnom građom značajnom za povijest izgradnje suvremenog Izraela, činila mi se prirodnom pretpostavka da je taj vrijedan tekst objavljen i kao posebna knjiga. Pretpostavljao sam da je niz u *"Jevrejskom listu"* dio opsežnijeg rukopisa. U kazalu naslova NSK-a ustanovio sam da ne postoji ni jedna knjiga kojoj je autor Ezra Ukrainčik. Isto se ponovilo i s bibliotekom Židovske općine zagrebačke. Tek nakon susreta sa sinovima Ezre Ukrainčika, gospodom Vladimirom i Velimirom, otkrilo se da je putopis njihovoga oca ipak tiskan kao knjižica džepnog formata pod naslovom ***"Erec Izrael (1921-24)"*** (bez podnaslova koji je korišten u listu), u Zagrebu 1934. godine, u biblioteci "Jevrejski list", ali da je, na žalost, ne posjeduje ni Nacionalna i sveučilišna knjižnica, ni knjižnica Židovske općine zagrebačke.

Za razliku od niza objavljenog u *"Jevrejskom listu"*, u kojem čitatelji nisu upozoreni da se radi o prijevodu, u knjižici je kao prevoditelj potpisan *Teodor Buchler*, ali bez navođenja jezika na kojem je napisan izvornik. Od sinova sam saznao da je izvornik pisan njemački jer je to bio materinski jezik njihovoga oca. Osoba prevoditelja ostala mi je nepoznata.

Uz ***"Erec Izrael"***, Ezra Ukrainčik napisao je i knjigu vlastitih aforizama i razmišljanja. Ona je tiskana na njemačkom jeziku pod naslovom: ***Ernst Ukrainczyk: Erste Lese*** i podnaslovom ***"Gedanken"***, bez navođenja izdavača i godine tiskanja.

1 Etnonim Jevreji pripada srpskome jeziku. Koristili su ga Židovi u bivšoj Jugoslaviji, pa tako i u Hrvatskoj sve do demokratskih promjena, kada i Jevrejska općina zagrebačka (JOZ) mijenja ime u Židovska općina zagrebačka (ŽOZ). Inače etnonimi Jevrej i Židov označavaju isti etnos, s time što je prvi stariji. Varijanta Židov dolazi od francuskog izgovora imena Juda, odnosno Judejac.

2 EREC JISRAEL (hebr. Zemlja Izraelova) naziv je židovske države koji se prvi put spominje u proročkoj knjizi Ezekijel 40, 2. Od vremena Drugog hrama (koji je građen 520-515. pr. Kr., a nakon povratka iz babilonskog sužanjstva) Židovi u svojim knjigama isključivo tako nazivaju svoju zemlju, osim u slučajevima kada joj daju druga imena, kao npr. Zemlja Obećana ili Cion. Naziv Palestina dolazi od etnonima Filistejci (hebr. P'lištim). Ovaj su naziv u optjecaj stavili Rimljani nakon razbijanja drugog židovskog ustanka, kako bi zatrli svaki spomen na zemlju i narod. Nakon proglašenja nezavisnosti 1948. g. službeni je naziv Država Izrael - Medinat Jisrael, pojam Erec Izrael dobiva politički prizvuk Velikog Izraela, tj, Izraela "od rijeke do rijeke", od Nila do Eufrata.

"Erec Izrael" prvi je suvremeni opis Palestine na hrvatskome jeziku iz pera židovskog autora. Svi ostali opisi Palestine kao Svete zemlje, uglavnom su pisani s kršćanskog aspekta, namijenjeni hodočasnicima, ili su sjećanja hodočasnika.

Ezra Ukrainčik je boravio u Palestini ne kao hodočasnik, nego kao pionir, haluc, naseljenik koji je pošao stvarati temelje za obnovu židovske domovine na prostoru antičkog Izraela. To je doba snažnog cionističkog pokreta koji je prožeo cijelu židovsku dijasporu ili galut.

Naseljavanje su započeli ruski Židovi 1882. g. Cionisti su rješenje za dvomilenijske poteškoće svoga naroda vidjeli jedino u povratku u Palestinu i obnovi državnog i nacionalnog suvereniteta. Cijela dijaspora financijski je pomagala sve koji su imali hrabrosti krenuti u Palestinu, u pomalo mitsku zemlju iz koje su njihovi preci bili okrutno istjerani od rimskih osvajača još u I. st. n. e. Veliki useljenički valovi poznati su pod nazivom *alije*.[3] Palestina je tada bila zaostala i zapuštena pokrajina turskog imperija u kojoj su živjeli palestinski Arapi, uz neznatan broj Židova, Armenaca, Čerkeza, Grka, Turaka itd. Židovi su kupovali neplodno pustinjsko, polupustinjsko i močvarno zemljište od arapskih veleposjednika, koji su u toj trgovini vidjeli vrlo dobar posao za sebe. Zemljoposjednici su se čak i hvalili kako podvaljuju Židovima, jer pijesak, neplodno tlo i baruštine ionako ništa ne vrijede. Pomisao da tako prodaju dio domovine, zemlju a ne zemljišta, bila im je vrlo daleka.[4] Na tome zemljištu Židovi su podizali svoja naselja i marljivo radili. U zdravstveno vrlo nepovoljnim uvjetima za Europljane, isušivali su močvare i kupljene površine kultivirali i dovodili u stanje pogodno za zemljoradnju. Bez nacionalne svijesti i vjere da se bore za slobodu svoga naroda, takav posao ne bi se mogao obaviti. Mnogo ih je umrlo od malarije i ostalih bolesti, podlegavši u borbi s tamošnjim klimatskim prilikama i tadašnjim higijenskim uvjetima života. Isto tako, bez velike materijalne pomoći židovske dijaspore, pioniri useljeni u Palestinu teško bi se održali i ostvarili svoju povijesnu misiju.

***

Godina 1882. prekretnica je u židovskoj povijesti. Tada je započeo gigantski posao, jedinstven u suvremenoj povijesti čovječanstva. Naime, te godine 15 muškaraca i jedna žena bježe u Palestinu (Otomanski Imperij) iz carske Rusije, kao prvi moderni useljenici. Bila je to grupa židovskih studenata, kasnije poznata pod nazivom ***"Bet Jaakov l'hu v'nelha" - Djeco Jakovljeva, dižimo se i pođimo*** - skraćeno ***"Bilium"***. Studenti su odlučili baviti se isključivo poljoprivredom (kojom se Židovi u galutu nikada nisu bavili), da bi ostalim sunarodnjacima pokazali kako treba stvarati

3 ALIJA - (heb. uspon, penjanje) 1. u židovskom bogoslužju: penjanje na uzdignuti stol u sinagogi, na kojem se čita određeno poglavlje iz Tore; 2. u vrijeme postojanja stare židovske države obvezatno hodočašće u sveta mjesta i Jeruzalem; poslije rušenja Hrama i prestanka državnosti, vjerska obveza hodočašća u Zemlju Izraela - Palestinu; 3. od početka cionističkog pokreta alija znači useljavanje u Palestinu - Izrael. Povijesno: *Prva alija* (1880-1905), *Druga alija* (1905-1914), *Treća alija* (1914-1924) i *Četvrta alija* (1924-1939).

4 Milovan Baletić: Povratak Židova u Zemlju Izraelovu, Zagreb, 1982., 243.)

naseobine u Palestini i kako "pronaći svoju iskonsku dušu". Oni u Palestinu donose tolstojevski kompleks ljubavi za zemlju i koncept socijalizma. Bila je to mudra, dalekovidna, jedino moguća, premda riskantna odluka. Palestina je bila negostoljubiv i zapušten kraj. Čekale su ih malarične močvare i vruć pijesak pustinja, na kojima je trebalo početi život *ab ovo*, te podmitljiva i nepredvidljiva turska državna administracija, uz domaće arapsko pučanstvo na nižoj društvenoj i civilizacijskoj razini života. Osim toga Turska nerado prihvaća doseljenike i nastoji da ih dođe što manje. Ali kada je proces jednom započeo, nije se više mogao zaustaviti.

Dolasku ruskih, odnosno ukrajinskih Židova prethodili su dramatični događaji. Godine 1881. ubijen je car *Aleksandar II*, a atentator je bio Židov. Novi car *Aleksandar III*. optužuje cijelu židovsku manjinu i kreće u osvetu. Slijede veliki pogromi i val antisemitizma. Vlasti su optužile Židove za zavjeru. Tu je optužbu prihvatio car Aleksandar III. (1881-1894), ali kasnije i njegov sin Nikola koji će vladati do Oktobarske revolucije. Najveći pogromi zbili su se u Kišinjevu (danas Republika Moldavija) i Odesi (danas najveća luka nezavisne Ukrajine). Dio Židova stisnuo je zube i čekao da nevrijeme prođe, dio se odlučio na asimilaciju, dio je prihvatio revolucionarne socijalističke i komunističke ideje i kasnije se krvavo osvetio caristočkom režimu, Ruskoj pravoslavnoj crkvi, ali i mnogim narodima kroz boljševičku strahovladu, a dio je izlaz našao u židovskom nacionalizmu. Cionizam dobiva time političku dimenziju.

Utemeljitelj političkog cionizma postaje bečki Židov *Theodor Herzl* (1860-1904) sa svojom knjigom ***"Judenstaat"*** (Židovska država) objavljenom 1896. g. Ovo djelo postaje razdjelnica u modernoj židovskoj povijesti. Osnovna misao T. Herzla: asimilacija je zlo za židovski narod, nada u toleranciju za Židove je uzaludna, dakle, jedino je rješenje u osnivanju nove, vlastite domovine, židovskog nacionalnog ognjišta u staroj domovini Palestini, ili čak u Argentini. Bitne su riječi: "u Palestini", jer su postojali prijedlozi i razmišljanja o osnivanju države za Židove u mnogim drugim krajevima svijeta.

Herzlovi pristalice sazivaju u kolovozu 1897. g. skup u Baselu. Tom je prilikom formuliran tzv. "Bazelski program" čiji je autor Herzlov prijatelj *Max Nordau* (1849-1923). Skup je proglašen Prvim cionističkim kongresom. Na njemu je utemeljeno organizirano djelovanje cionističkog pokreta.

Dakle, židovski useljenici svoj život organiziraju kroz mošave i ***kibuce***[5] kao jedino moguće samoodržive društveno-proizvodne zajednice u tim teškim uvjetima.

5 KIBUC (množ. kibucim), izraelska je posebnost koja se rodila s prvom alijom, odnosno prvim naseljavanjem Židova u Palestinu. Prvi je kibuc - Deganija osnovan 1909. uz južni rub Genezaretskog jezera. Ti prvi rodoljubi zanesenjaci znali su da se mogu održati na neplodnom ili močvarnom zemljištu jedino ako zajednički nadvladaju poteškoće. Zato su se od početka udruživali u zajednice gdje nitko nije imao privatno vlasništvo. Zajednicom je upravljalo zajedničko izabrano vijeće. Nitko nije dobivao plaću za svoj rad, ali je u zajednici imao sve potrebno za život. Nisu postojale privatne kuće za život članova. U početku mukotrpni život, pun velikih odricanja i neizvjesnosti, s vremenom se pretvorio u život visokog standarda. Danas obitelji u kibucima žive u odvojenim kućama. Kibuci imaju vlastite knjižnice, škole i sve potrebno za život i razonodu. Djeca mogu pohađati visoke škole. A ako ne žele ostati članovi kibuca, dobivaju potporu za početak samostalnog života. Danas u Izraelu ima oko 260 kibuca s više od 100 tisuća članova. Veliki dio poljoprivredne proizvodnje u

Uz kibuce i mošave podizali su i nova naselja, otvarali poljoprivredne škole i druge školske ustanove, podizali mala poduzeća, ustrojili vlastitu naoružanu obranu *"Hashomer"* (*Stražari*)[6], koji 1920. prerasta u dobro organiziranu *"Haganah"* (Obrana).[7]

Židovski useljenici[8] prvo osnivaju poljoprivrednu školu pod nazivom *Mikve Israel*, kako bi što uspješnije razvili poljoprivredu kao osnovnu granu proizvodnje. Bila je to dalekovidna odluka, kao i mnoge druge koje su donijeli tijekom nastupajućih godina. Time udaraju snažan temelj za zgradu svoga budućeg "nacionalnog ognjišta", svoje državne zajednice.

Sustavno, mudro, i uz veliki samoprijegor židovski su kolonisti (hebr. *halucim*) stvarali vlastitu društvenu i političku infrastrukturu i vrlo brzo počeli živjeti kao corpus separatum u turskoj Palestini. Iza njih stajala je cijela dijaspora i s ushićenjem pratila njihovo napredovanje. Uveden je poseban samodoprinos za naseljavanje Palestine, koji se slijevao u fondove kojima je rukovodila cionistička organizacija. Židovski bogataši koji nisu imali hrabrosti otići u galilejske močvare, ili poslati onamo djecu, iskupljivali su osjećaj krivnje obilatom financijskom podrškom. Rezultat je bio sjajan: do 1914. g. u Palestinu se već uselilo oko 85.000 Židova u punoj radnoj snazi i fertilnoj dobi, spremno na žrtve i samoprijegoran rad, educirano za život koji ih očekuje u teškim uvjetima, postavši na taj način narodni čimbenik s kojim se moralo računati.

* * *

Hrvatski Židov, Ezra Ukrainčik odlazi u Palestinu kao učenik drugog razreda srednje škole, u vrijeme Treće alije. Prethodno prolazi obuku na jednom poljoprivrednom dobru, jer je osnovna ideja cionista bila da se u Palestini Židovi moraju vratiti poljoprivredi, a time i svojim narodnim iskonima. U Palestini boravi od 1921. do 1924. godine, dakle u Trećoj aliji. Međutim, ne uspijeva podnijeti teret svih napora koji su ga ondje dočekali i pratili i vraća se u Hrvatsku. Deset godina kasnije objavljuje svoja sjećanja na boravak u Izraelu. Objavljivanjem ovih sjećanja vraćamo Ezru Ukrainčika u hrvatsku književnost, jer je ovaj putopis poglavito književno djelo. Od 1934. g. do danas knjiga "Erec Izrael" bila je nepoznata. Primjerak knjige ne postoji sačuvan čak ni u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, ni u knjižnici Židovske općine zagrebačke.

njihovim je rukama. (Miroslav Modrić: Isusova Domovina - hodočasnički vodič, Hrvatsko međuprovincijsko povjerenstvo za Svetu zemlju, Zagreb, 2000., 24.)

6 HAŠOMER HACAIR (hebr. Mladi stražar), židovski omladinski pokret nastao dvadesetih godina u Europi, s krajnje lijevog krila radničkog cionističkog pokreta. Osnovne ideje: odlazak u Izrael, osnivanje kibucâ, borba za ostvarivanje socijalizma u židovskoj državi.

7 HAGANA (hebr. Obrana), židovska poluvojna organizacija za samoobranu, nastala na iskustvima prethodnih (Hašomer - Čuvar i dr.), koja je ojačala naročito poslije dolaska engleskih mandatorskih vlasti. Povremeno je surađivala s engleskim trupama i vlastima. Prvobitni cilj bio je obrana židovskih naselja od arapskih napada. U ratu 1948. g. Hagana se pretvorila u izraelsku vojsku CAHAL (C'va hagana le-Jisrael - Vojska za obranu Izraela).

8 Ovdje se javlja problem terminologije: je li riječ o useljenicima, povratnicima, naseljenicima, kolonistima, pionirima ili repatrijantima? Svaki od pojmova mogao bi se smatrati odgovarajućim.

* * *

Ezra Ukrainčik rođen je u Beču 29. travnja 1904. godine od oca Jakoba, čija obitelj potječe iz Ukrajine, i majke Lujze, rođene Gross. Majčina obitelj Gross potječe iz erdeljskoga (danas Rumunjska) grada Kronstadta. Ondje je majčin otac bio rabin. Obitelj Gross se preselila u hrvatski grad Daruvar, gdje je postala imućna, stekavši vlasništvo nad pivovarom, ciglanom i trgovinom. Tu se rodila Ezrina majka Lujza.

Jakob Ukrainčik i Lujza Gross sreli su se u Beču. Jakob je bio po zanimanju zlatar i draguljar. Nakon ženidbe dobili su četvero djece: sinove Huga i Ezru, te kćerke Hanu i Ernestinu. Kako su mi pričali gospoda Vladimir i Velimir, njihov je djed bio otmjen čovjek, ali bez nadarenosti za vođenje poslova, tako da je propao kao obrtnik. Nakon što mu je umrla žena bio je prisiljen djecu poslati njenoj rodbini. U obiteljskome arhivu sačuvan je životopis koji je Ezra Ukrainčik napisao nakon Drugog svjetskog rata, 1951. g., za potrebe radnoga mjesta. On sadrži vrijedne podatke za predmet ovoga rada. Ezra tu oštrije opisuje taj događaj iz života svoga oca: *"Međutim, kako nije bio kadar da se brine za djecu, predao ih je rođacima svoje žene"*.

Gospođa Lujza Gross, udana Ukrainčik, umrla je od tuberkuloze 1908. g., dakle nakon četiri godine braka. Dječak Ezra navršio je tek tri godine života. Za djecom koju je poslao u Hrvatsku, uskoro polazi i Jakob, završivši svoj zemaljski put kod kćerke Hane koja je stanovala u Osijeku. S nepune četiri godine Ezra prelazi u obitelj svoga ujaka koja živi u Daruvaru, gdje boravi do osme godine, a onda se seli k sestri Hani u Osijek, koja se ondje, kako piše u spomenutoj autobiografiji, nastanila nakon muževljeve smrti.

Nakon tadašnje niže gimnazije Ezru su dali u trgovačku akademiju u Osijeku. Sa sestrom je živio u oskudici jer - kako piše u životopisu - *"nakon smrti njenog supruga nije skoro godinu dana primala nikakve penzije. Bilo je to nakon prvog svjetskog rata 1914-1918. A i kasnije kada je dobila penziju, bila je tako malena, da je vrlo oskudno životarila"*.

Po riječima sinova Vladimira i Velimira, njihov otac nije bio oduševljen trgovačkom akademijom. Želio je pohađati školu humanističkog usmjerenja i završiti fakultet. Od mladosti je naginjao ozbiljnoj literaturi i dobrom štivu.

Tijekom boravka u Osijeku, srednjoškolac Ezra biva - po našem mišljenju - oduševljen cionističkim pokretom[9] u tolikoj mjeri da već prije završetka školovanja - premda malodoban - odlučuje napustiti obitelj i priključiti se pionirima koji su u

9 CIONIZAM dolazi od naziva jednoga od jeruzalemskih brda, Ciona ili Siona, na kojem je kralj David sagradiosvoju palaču. Zbog toga je pojam Cion dobio šire značenje, zamjenjujući naziv Izrael, odnosno postavši naziv za Izgubljenu Domovinu. Cionizam je naziv židovskoga nacionalno-političkoga pokreta za stvaranje nezavisne države na području Palestine, gdje se nalazila antička država Izrael. Cionizam je kao politički pokret učvršćen na I. cionističkom kongresu, održanom u Baselu 1897. g., zaslugom Teodora Herzla (1860-1904). Svjetski cionistički pokret okupljao je sve političke grupacije i stranke židovske dijaspore, bez obzira na ideološko opredjeljenje, uz uvjet da prihvaćaju ideju povratka u Erec i obnove državne neovisnosti. Pokret je osnovao svoje institucije za financiranje useljavanja, te za educiranje mladića i djevojaka koji su se pripremali za veliki pionirski posao u Palestini. U današnje vrijeme po političkom se sadržaju počinju dijeliti pojmovi cionizam i sionizam.

Palestini gradili novo židovsko društvo, novu židovsku nacionalnu svijest, obnavljali svoju staru domovinu, Erec Izrael, kao slobodan dom za sve Židove. To govori i o uspješnosti promičbe cionističke ideje na prostoru naše zemlje koja se tada nalazila unutar Kraljevstva SHS. Mladić je imao dar za brzo učenje stranih jezika. Govorio je njemački kao materinski, zatim mađarski, češki i hrvatski, dok je tijekom boravka u Palestini naučio hebrejski i arapski. On - međutim - u životopisu koji je napisao 1951. godine - svoj odlazak objašnjava drugačije, ne iskrenim zanosom za cionističke ideje, već poglavito obiteljskim razlozima i željom da zaradi nešto novca, što tumačim kao prilagođivanje životopisa tadašnjim političkim uvjetima.

"Prilike u našem domu - piše u spomenutom životopisu - *bile su mi teško podnosive, tako da sam odlučio, pošto sam bio potpuno prepušten sebi samom, potražiti bolje mogućnosti života. Otišao sam sa jednom grupom mladih Jevreja u Palestinu, nakon što sam se godinu dana na jednom poljoprivrednom dobru pripravljao za život radnika. Školu sam u drugom razredu trgovačke akademije napustio, ne završivši taj razred."*

* * *

Putopis "Erec Izrael" počinje lukom Haifom.

"... Stigli smo ovamo pred nekoliko dana. Iz Trsta. Sada - čekamo posao. Moji drugovi poći će, po svoj prilici, na cestogradnju i već su u pregovorima s kvucom F. A ja - ja ću sam tražiti posla.

Nedaleko buči more, uvijek nemirno; zrak je natopljen mirisom soli..."

Knjigu pak završava odom židovskim radnicima:

"... Razmišljam o svom dosadašnjem životu. U meni se bude uspomene o životu na kvišu, i kod kućegradnja. Slike iz kolonija. Lijepe su jer ih u mašti proživ-ljujem bez sviju onih sitnica koje oteščavaju život. Uistinu je to tvrd, stvaran život Palestine. Ljudi su opori, realni i snažni. Većina njih je došla ovamo iz idealizma. Ali oni nisu mekušasti i bojažljivi poput Židova u Galutu. Često se moram podsjećati na to da živim među Židovima. Ovdje to ne dolazi čovjeku tako do svijesti kao u Evropi. Čovjek ovdje nije tuđinac i prestao je biti Židov u onom starom smislu.

Kaleidoskopski nižu se pred mojim očima šaroliki doživljaji. Obuzima me bezgranična čežnja u toj noćnoj samoći. Te ljude i taj život trebalo bi naslikati. Ta herojska borba za opstanak, to nastajanje jedne nove zajednice zavređuje da se opjeva.

Osluškujem. Tišina. Tek kiša mrmori jednolično. Kap po kap. A iz daljine začuje se odjednom židovska pjesma. Radnici idu na posao."

* * *

Treba istaći da Židove nikada nije napustila vjera kako će se vratiti u Jeruzalem, u svoju Domovinu, ili Erec. Ustajali bi i lijegali s riječima molitve: ***"La šana ha-baa bi - Rušalajim"*** *(Dogodine u Jeruzalemu)* na usnama. U Babilonskome sužanjstvu

nastao je čuveni Psalam 137., zapravo najljepša i najpotresnija pjesma naroda koji želi slobodu i povratak u rodnu zemlju.

Na obalama rijeka babilonskih sjeđasmo
i plačući spominjasmo se Ciona.

. . . . . .

Neka bi se osušila desnica mi ruka,
Jeruzaleme,
ako tebe zaboravim!
Nek' mi se jezik za nepce prilijepi
ako spomen tvoj zaboravim ikada,
ako mi Jeruzalem ne bi bio ponad
svake moje radosti!

Njihov preporod daje novo značenje i ideji povratka. Oni su se održali kao narod unatoč svim nedaćama, što više kao samosvojan, ponosan i izabrani narod koji je svijetu dao imena bez kojih je nezamisliva kulturna baština čovječanstva, ali je svijetu dao i tvorce pogubnih anacionalnih, internacionalističkih, framasonskih i komunističkih ideologija koje su svijetu donijele velike patnje kada su se pretočile u političku pragmatiku.

Ruski Imperij postaje nakon pripajanja dijelova Poljske domovinom velike židovske narodne manjine. Carski režim odnosio se prema pripadnicima ove manjine kao prema remetilačkom faktoru, čineći im velike nepravde i dopuštajući pogrome nad njima. Stoga je logično da se upravo u Ruskom Imperiju među Židovima rađa pokret za povratak u Palestinu, odnosno ***Erec Izrael.*** Taj spontani i očajnički pokret uobličuju njemački i austrijski Židovi u psihološki, ideološki i organizacijski osmišljen nacionalistički ***Cionistički pokret.*** Ime je dobio po najvišem brežuljku u Jeruzalemu, ***Cionu*** ili ***Sionu,*** na kojemu je kralj David sagradio svoju vladarsku palaču. *Sion* je postao snažan simbol izraelske samobitnosti, državnosti, nezavisnosti, slave i čežnje, postao je zamjena za imena Jeruzalem i Izrael. ***Cion*** i ***Zemlja Obećana*** kojima dodaju treći pojam ***Erec*** (Domovina) politički su i sakralni termini koji određuju cionističku ideju. Povratak u *Zemlju Obećanu, Cion,* odnosno *Erec Izrael,* snažan je usklik koji mobilizira milijune raspršenih Židova, sudbinski ih povezujući i usmjeravajući prema pradomovini.

* * *

Palestina je u 19. st. bila zaostala i periferna pokrajina još uvijek respektabilnog Otomanskog Imperija, naseljena od VII. st. arapskim muslimanskim pučanstvom koje je tijekom nastupajućih 13 stoljeća stvorilo ovdje svoj etnički identitet, svoju kulturu, tradicije i autohtonost. Po međunarodnome pravu, to je pučanstvo steklo

status autohtone etničke zajednice. U Jeruzalemu je, bez imalo poštovanja za svetinje prethodnoga naroda koji je ovdje živio, sagrađena tzv. Omarova džamija upravo na mjestu gdje je Abraham kanio žrtvovati sina Izaka, dakle na prostoru Židovima najsvetijeg mjesta, jer je na tom prostoru bio podignut Jahvin Hram. Po vjerovanju muslimana, sa stijene na kojoj je Abraham htio žrtvovati Izaka prorok Muhamed je uzašao na nebo zajedno sa svojim konjem Burakom, zbog čega je ta džamija treća po svetosti u islamskoj crkvi, a time je najsvetije mjesto Židova postalo sveto mjesto muslimana i izgubljeno za Židove. Tako se zatvorio krug. Ali Jeruzalem je sveti grad i za kršćane. On je mjesto Kristovog groba, Golgote, muke, Posljednje večere... a Palestina je i za kršćane Sveta zemlja.

Useljavanje ili povratak Židova u Erec bio je prema tome povezan s brojnim političkim, gospodarskim, etničkim, demografskim, etičkim i vjerskim problemima.

Proradila je europska diplomacija. Ideja o povratku Židova u Palestinu nailazi na podršku utjecajnih engleskih krugova. Na nju pozitivno reagira engleski ministar vanjskih poslova, a zatim i premijer *lord Palmerston* 1840. g. On počinje sa sondiranjem terena kod Visoke porte u Carigradu.

Uz lorda Palmerstona, pobornik naseljavanja Židova u Palestinu postaje i sir *Laurence Oliphant,* pisac, diplomat i političar. Tu podršku razradio je u knjizi *"The Land of Gilead"*. Naravno, cijeli projekt dešavao bi se pod kontrolom Velike Britanije.

Treba naglasiti da je u Palestini neprekidno živjela manja skupina Židova. Stanovali su u gradovima Jeruzalemu, Safedu, Tiberijadi i Hebronu. Bili su vrlo siromašni. Nisu se bavili zemljoradnjom. Posvećivali su se molitvi i štovanju svetih mjesta svoga naroda, a opstali su zahvaljujući materijalnoj pomoći sunarodnjaka iz dijaspore. Godine 1845. u Palestini živi samo 12.000 Židova. Do 1882. g. njihov se broj povećava na 24.000, ali to nisu organizirani useljenici, već pretežito vjernici koji su došli živjeti i umrijeti u Zemlji Obećanoj.

* * *

Povratak u Zemlju Obećanu, u zemlju pradjedovsku, u mitski Cion, dobiva snažan emocionalan naboj u svim dijelovima galuta, poglavito među mlađim pokoljenjem koje uz cijenu vlastitoga života, o životnom komoditetu da se i ne govori, počinje osvajati Palestinu i utirati temelje nacionalnom suverenitetu. O tome zorno svjedoči i primjer našega Ezre Ukrainčika koji napušta školu i kao maloljetnik odlazi u Palestinu. Njihov entuzijazam pratile su mudre akcije židovskih intelektualaca i političara širom svijeta.

* * *

Ezra boravi u Palestini u vremenu Treće alije, od 1921. do 1924. godine. To je vrijeme snažnih unutarnjih previranja u Palestini, ali i unutar židovske zajednice. Uslijedila je gospodarska kriza, o čemu svjedoči naš autor. Zanimljivo da on, premda je prošao poljoprivredni kurs prije selidbe u Palestinu, po dolasku odbija pristupiti nekome od kibuca ili mošava. Odlučuje se za samostalno traženje posla, čime se izložio svim rizicima, opasnostima i neizvjesnostima koje iz toga proizlaze. U kibucu

bi imao osiguranu egzistenciju, ali ne i zadovoljenu mladenačku radoznalost. Iz putopisa nije uočljivo da je Ezra bio članom neke od organizacija. Ispada da je sam putovao nepoznatom zemljom, što djeluje vrlo simpatično, romantično i shvatljivo je s obzirom na njegove godine. U autobiografiji se tuži kako nije bilo nikoga tko bi se za njega brinuo. Kad je bio primljen na jednogodišnji kurs pripreme za useljavanje, morao je prihvatiti i suradnju s cionističkom organizacijom. U Palestinu nije išao o svom trošku, već u grupi, dakle organizirano, kao dio cionističkog programa. Onog trenutka kada je odbio priključiti se nekom od kibuca, izgubio je potporu organizacije i bio prepušten samome sebi. Takva odluka mogla je biti pogubna, poglavito kada je ostao bez posla i razbolio se. Ona svjedoči da se Ezra nije kanio integrirati u zajednicu koja se stvarala u Palestini u vrlo teškim i opasnim uvjetima, odnosno da nije prihvatio stegu i odgovornost koja se tražila od kibucnika. Vjerojatno razočaran (ali i njime su bili razočarani) vraća se u hrvatsku domovinu 1924. godine. Kako su to prihvatili u njegovoj obitelji, a poglavito u židovskoj sredini iz koje je pošao, autor ne otkriva. U životopisu ovako opisuje svoju palestinsku epizodu:

"U Palestinu sam otišao godine 1921., te sam tamo radio do 1924. godine kao građevinski i poljoprivredni radnik. U to je doba u Palestini vladala velika kriza, bilo je teško doći do posla, a ja sam osim toga bio mlad, neiskusan, te sam teško podnašao život besposlenog radnika, a nikoga nije bilo da se pobrine za mene, da mi pokaže pravi put u život. U to sam doba, kako sam često bio besposlen, počeo da se vraćam knjizi, nauci. Osjetio sam težnju da se izgradim, jer sam vidio besmislenost radničkog života, života radnika-dnevničara. Crna, neizvjesna budućnost nagnala me je, kako sam bivao stariji, da mislim na to da se izgradim i bolje pripremim za budućnost. Shvatio sam pomalo da životom radnika-dnevničara nikako ne ću moći riješiti problem svoje egzistence. Postalo mi je jasno da se besmisleno trudim oko nečega što mi neće dati životnoga zadovoljstva, a niti će mi barem donekle osigurati život u budućnosti. Baveći se sve više čitanjem i pisanjem porodila se u meni želja da se izgradim duševno, kako bi mogao što više doprinijeti izgradnji čovječanske zajednice. I - odlučih da se posvetim književnosti. U tu sam svrhu nakon trogodišnjeg boravka u Palestini nakanio da se vratim u Evropu i da nastavim sa učenjem..."

Međutim, u Ezrinom putopisu teško je otkriti prave razloge povratka i, svakako, velikog razočaranja koje je taj povratak, odnosno odluka da do njega dođe, izazvao u mladiću, premda se ono što piše u biografiji čini logičnim. Nuđen mu je ulazak u neki od kibuca, ali on je izabrao status slobodnog radnika-nadničara. Osim toga treba naglasiti da su tada Židovi u Palestinu odlazili ne za zaradom, nego zbog snažnih cionističkih motiva. To otkriva i Ezrin putopis koji je pun lirskih opisa i nježnih sjećanja na boravak u Palestini, a njegov naslov, "Erec Izrael", na svoj način svjedoči o odnosu pisca prema svome narodu i zemlji predaka. Između nacionalnog zanosa i Ezrinih očekivanja glede života u Palestini, došlo je do nesklada. Ukoliko je objavljeni putopis samo dio veće neobjavljene cjeline u kojoj su obrađeni i razlozi povratka, tada se može prihvatiti vjerodostojnost teksta napisanog u "Biografiji".

Nakon povratka u Hrvatsku - nastavlja Ukrainčik u svojoj "Biografiji" iz 1951. - u obitelji su ga dočekali s veseljem:

"Ali kada sam spomenuo da bih htio nastaviti s učenjem, moj se otac usprotivi tome. Iz razumljivih razloga: materijalno nije stajao tako da bi meni - dvadesetogodišnjem mladiću - mogao osigurati studij, koji bi trajao barem još šest godina. Stoga me je uputio da nađem namještenje. On mi je pri tom pomogao. I doskora nađoh namještenje u drvnoj struci.

Otišao sam u Bosnu - u okolicu Banje Luke, gdje sam proboravio kao činovnik šumske struke oko tri godine. Za sve to vrijeme ja sam se - čitajući razne stručne knjige - izobražavao - posvetivši se studiju planskog rada, psihologiji i filozofiji, te baveći se pisanjem. Pisao sam hrvatski i njemački..."

Godine 1933. Ezra Ukrainčik se ženi učiteljicom Ljerkom Gold koja je radila u selu Botinovcu kod Lepavine u Slavoniji. Brak Ezre i Ljerke bio je - kako svjedoče njihovi sinovi - harmoničan. Dobili su troje djece, tri sina kojima su nadjenuli lijepa hrvatska imena: Vladimira (rođenog 1934.), povjesničara umjetnosti koji se oženio Leom iz obitelji Gostl, poznatom hrvatskom povjesničarkom umjetnosti, s kojom ima sina Miru koji živi u USA i kćerku Tamaru, već afirmiranu slikaricu koja živi u Zagrebu; Velimira (rođenog 1937.), građevinskog inženjera, i Krešimira (rođenog 1945.), fizičara koji se odselio u USA.

Boravak u Palestini snažno se dojmio mladog Ukrainčika, tako da je odlučio sve ono što je vidio i doživio staviti na papir. Deset godina je dovoljna vremenska udaljenost koja mu je omogućavala da eventualne negativne uspomene zaboravi, a literarni aspekt putopisa, dakle pozitivne emocije, stavi na prvo mjesto.

Godine 1934. *"Jevrejski list"* objavljuje mu rukopis, a potom i knjigu ***"Erec Izrael"***. Naslov ukazuje na činjenicu da je djelo namijenjeno židovskim čitateljima u tadašnjoj Hrvatskoj, odnosno Kraljevini Jugoslaviji.

Ezra i njegova žena skladno su prakticirali vjerski suživot. Ni jedno se nije odreklo svoje vjere, već su se nadopunjavali tako što su oboje slavili i jedne i druge blagdane. Djecu su, međutim, odgajali kao rimokatolike i hrvatske domoljube.

No vratimo se njegovoj biografiji:

"Od godine 1938. do 1946. radio sam kao samostalni trgovac, uzevši obrtnicu za agenturno poslovanje papirom. Ustrajnim radom uspjelo mi je da sredim svoju egzistencu..."

Tijekom II. svjetskog rata, odnosno NDH, gospodin Ukrainčik se kao Židov nije mogao baviti svojim biznisom, ali nije morao nositi na rukavu Davidovu zvijezdu. Prodavao je zalihe papira koje je imao i živio skromno jer supruga nije radila. Hranu su dobavljali iz sela u kojem je Ljerka bila radila, jer zadržala je dobre odnose s tamošnjim ljudima. Kako svjedoče gospoda Vladimir i Velimir, zahvaljujući nadbiskupu Stepincu koji je kod ustaških vlasti isposlovao zaštitu za miješane bračne parove, te činjenici da nije bio bogat, proživio je drugi svjetski rat bez osobnih stradanja i progona. Rat je proveo u Zagrebu. U to, za Ezru kao Židova nesumnjivo vrlo nesigurno vrijeme, ponovo se vraća literaturi. Sudjeluje u kulturnom životu Zagreba. Piše

scenarije za kratke filmove pod pseudonimom Ljerko Gold. Za jedan od njih dobiva i nagradu, o čemu je pisao i časopis "Hrvatski narod". U rukopisu je ostavio nacrt za knjigu pod naslovom "Familija Sorg", očito inspiriran majčinim dijelom svoje obitelji. Ta je obitelj, na žalost, stradala i Ezra se poslije rata više ne vraća rukopisu..

* * *

Na žalost, u putopisu ništa nije napisao o tijeku putovanja, luci iz koje je isplovio i brodu kojim je prispio u Zemlju Obećanu, o ljudima s kojima je putovao, o programu u kojem je sudjelovao, zbog čega se smije pretpostaviti da je objavljeni tekst tek dio opsežnijeg rukopisa koji je izgubljen. Ali ipak i iz ovoga što je objavljeno saznajemo važan detalj: u Palestinu je došao s gitarom i nije se smjestio u neki od kibuca, već je kao slobodan radnik tražio posao širom zemlje, mijenjao mjesta boravka, "fremtao" kako se tada govorilo, brinuo se sam za sebe, ostajući začudo izvan skrbi neke od cionističkih udruga koje su tada postojale u Palestini.

Ezra Ukrainčik daje literarno dojmljive opise Palestine, situacije koja je ondje vladala i teškoća s kojima se morao nositi. Njegovo je djelo prvi opis Palestine na hrvatskome jeziku iz pera Židova, i to upravo u vrijeme iza Prvog svjetskog rata kada su se stvarali temelji židovske samobitnosti u novoj domovini. Vrlo su zanimljivi opisi domaćeg arapskog palestinskog pučanstva, iz čega se mogu uočiti dimenzije civilizacijskog sraza dvaju naroda.

Erec Izrael (ulomci)

Jastreb

Promatrao sam jednom smrt jastreba. Jedan kolonist nastrijelio ga je i smrskao mu krilo, te je, još živ, pao na dvorište. Strah i trepet živadi, omašan grabežljivac ležao je bespomoćno raskriljen na zemlji.

Kolonist ga pograbi, sveže mu noge i krila i položi ga na sto. Onda prihvati naopačke pušku i poče ga udarati kundakom. Što ga je više tukao, gnjevio se sve jače. "Vraže! Razbojniče!" - urlao je. "Ne ćeš mi više tamaniti živad!"

Ptica je ostala mirna - čudesno mirna. Piljila je u nas svojim žućkastim očima hladno i superiorno. Čovjek se morao diviti tolikoj snazi i samoprijegoru. Usprkos svim mukama nije pustila od sebe ni glasa... ni daška. Tek pri koncu zamijetih nešto... kratak, oštar zvuk - smrtni krik...

Mnogo puta kasnije sjetio sam se jastreba. Zadao je mnogima smrt, ali kad je sam morao poginuti, poginuo je junački. U njemu ne bijaše ničega mekušastog ni pokornog - ničega što bi molilo smilovanje. Ponosno biće, puno snage. Nije ga moglo skršiti ni tane koje ga je survalo iz visina, ni sama smrt kojoj je, pod udarcima kundaka, dugo i mukotrpno prkosio. Bila je to vrsta koja otvoreno, mirno i svladano gleda opasnosti - pa i samoj smrti - u oči, dok druga udara u dreku, svija se od boli i kukavičluka te pogiba od straha prije negoli je pogođena smrtonosnim udarcem.

Pčele

Ljeto. Sunce žeže. Košnice stoje na otvorenu polju, koje je sa svih strana okruženo šumom. Eukalipt cvate. Oštar miris njegova cvijeća ispunja zrak nadaleko. Sezona za pčele. Zuji i bruji na sve strane.

Nedaleko od farme, sve se tamni od marnih životinjica što hitro lete sa slatkim teretom kući.

Po rubu polja vodi kolnik, od kog sada svi zaziru zbog oštrih uboda pčela. Zar svi? Upravo se vozi odonud mlad neoprezan radnik u kolima. Hoće projuriti u trku. Međutim, buka i vonj znojnih mula uzbudila je pčele. Sve što je bilo u blizini, baci se na zapregu, koju kočijaš navrat-nanos ostavi te šmugne u šumu. Mule, izbezumljene od bola, pojure među košnice, razruše sve što im je došlo na dohvat.

Tko još nije vidio palestinsku košnicu, ne može ni zamisliti koja množina i snaga leži u takvom roju.

U tu družinu dospjele su sada jadne životinje. Bijahu to dva ogromna egzemplara i to je strašnije bilo gledati ih kako se nemoćno brane. Bijesno su udarale kopitima, propinjale se, - sve uzalud. Kola su zapela o jednu od prebačenih košnica i

- ni makac. Moguće bi se mule još nekako i spasile da nisu bile zapregnute. Tako su pale na zemlju, bespomoćne, prepuštene razbjesnjelim pčelama.

Navečer došao je pčelar s pomoćnikom i razgledao pustoš. Mnoge od košnica bile su uništene. Upravo najjači rojevi. A mule - bijahu mrtve. Lešine su im bile pokrite gustom i neprozirnom naslagom pčela.

Na morskom žalu

Preda mnom prostire se azurno more. Blistavo nebo odražava se na pučini. Šumno talasaju valovi prema obali. Oko mene dokle oko siže - pijesak, bijeli i žuti pijesak. Piri povjetarac. Zrak je zasićen vlažnim i slanim mirisom.

Ležim na toplom suncu i osluškujem pjesmu valova, pjesmu mora. Mir i sklad okružuju me i ispunjavaju moju dušu veličanstvenim mirom. Neko vrijeme prožima moju svijest samo blistava pučina, vedro nebo i jednolična pješčana obala. Ta uzvišena jednostavnost zaokupila je čitavo moje biće. Prsti mi se igraju s vlažnim pijeskom. Postepeno nanizao se cijeli red malih hrpica. U meni se budi predodžba: hoću stvoriti malu piramidu. Isprva mi to teško polazi za rukom. Oblik ne odgovara idealu koji mi lebdi pred očima. Ispravljam. Pijesak voljko popušta svakom pritisku prstiju. Oblik se preobražava. Konačno je dogotovljena suparnica Keopsove piramide. Zadovoljan sam. Vidim ideju, koja je nikla u mom mozgu, ovdje, pred sobom, na pijesku ostvarenu. Taj bi lik dugo mogao ovdje ostati, moguće bi se čak i okamenio, kad ga ne bi prva plima razorila, otplavila...

Ležim na leđima, sklopljenih očiju, i razmišljam. Često nadiru valovi sve do mojih nogu opljuskujući ih lako. U mašti vidim jasno oštre obrise svoje dokone igre - piramide usred malih pješčanih gomila. Nekoliko puta okušao sam se u skulpturi. Isprva raspoznavahu se grubi nejasni obrisi piramide. Potom bivaše lik na pijesku sve jasniji. Odigrao se proces, koji po pojedinačnim fazama pripada podsvjesnom stvaranju mozgovnog aparata, a u glavnim potezima nosio je ovaj karakter: predodžba koja je nastala u mom mozgu težila je ostvarenju i ostvarila se. Uslijed nejasnog nagona nastao je isprva nesavršen oblik koji je težio sve većem savršenstvu. Predodžba bivala je pri njegovu ostvarenju sve jasnija i obratno: pješčani oblik usavršio se uslijed toga što je predodžba postala jasnijom. Čežnja da realiziram predodžbu postajala je sve jača. Duhovno težilo je za ostvarenjem, a stvarno za oduhovljenjem. I tako je ta igra između mene i materije trajala sve dok strano tijelo nije zadobilo oblik koji je mome duhu odgovarao.

Tad se odmorih od posla. Ravnoteža između mog mozga i pješčanog oblika je uspostavljena. Moja predodžba postade bezobličnoj pješčanoj masi zakonom.

Azurno se plavi more preda mnom. Pjenušavi valovi šumno se valjaju k obali. I - morski valovi stvaraju oblike. Nadiru na pijesak, ostavljaju tragove. Valovi - materija koju pokreće viši zakon, djeluje na drugu materiju upravo kao moje ruke koje su, slijedeći predodžbu mog mozga, stvorile onaj pješčani oblik.

Pogled mi pada na jedan crni kamenčić. Sastavljen je od školjki sličnih onima koje su razasute po pijesku. Okamina. U meni se opet budi misao. Koliko je vremena moralo proteći da se taj kamenčić stvori!

Preda mnom nestaje sva sadašnjost i mjesto nje iskrsava mi pred očima siva površina, koja se lagano giba. Osjećam dašak vječnosti - prohujalih vremena. Moj Ja, sitna mrva u beskonačnosti, osjeća kako nestaje u eonima pradavnih vremena koja tiho bezvučno prolaze. U toj beskonačnosti stvarahu se postepeno oblici materije. A gdje su im nastale ideje? Možda u kakvom biću čovjeku sličnom? Ili su zakoni oblikovanja materiji urođeni, a njihovi se elementi pod utjecajem okolnosti grupiraju na stanovit način, stvarajući među ostalim životnim oblicima i mozak koji opet rađa ideje i predodžbe?

Sve što živi - pa i čovjek - nastalo je slijedeći iste zakone.

I ovaj prud bit će jednom kao onaj kamenčić. Koliko će vremena dotle proteći?

U tom se trenutku osjećam malenim, sićušnim. Zar nisam - ništica!, među dvjema vječnostima: prošlosti i budućnosti? Ali uto se rodi u meni druga misao: ta se vječnost sastoji iz samih jedinica, kao što sam i ja. Ja sam dio vječnosti, karika u lancu...

Preda mnom se prostire azurno more. Blistavo nebo odražava se na pučini a iz huke valova osluškujem glas vječnosti...

Jeruzalem

Mračna podrumska soba. U uglu stoji ormar. U njemu su porazbacani stari Talmudi i nove hebrejske knjige. Ostaci su to tiskare koju je prije imao kućevlasnik. Još ima sasvim novih nerazrezanih svezaka. Moj drug Cvi čita ih sve odreda.

Stanujemo u troje; Cvi, Jakov i ja.

Pokraj ormara je dugački stol s klupom. Jedan jedincati prozor sa željeznim rešetkama u istoj je ravnini s pločnikom. Na kišovite dane prodire kiša kroz pokrhani okvir prozora u naš stan. Na suprotnoj strani sobe stoji krevet, a pored njega, na zemlji, slamnjača. Naši ležaji. Tu već dugo stanujem. Gotovo ne pamtim kad sam došao. Čini mi se kao da sam oduvijek ovdje, tako sam se udomaćio. Na zidu visi moja gitara, kojom pratim naše pjevanje. Ali često ne možemo pjevati. Čim postanemo malo glasniji, dolazi služavka iz gornjeg kata: "Hagveret mevakeđet!"[10] - Da, da... milostiva gospođa moli... Nismo na kvišu, ne stanujemo u šatorima. Ovdje ne smijemo pjevati kad nam se prohtije. Moramo se vladati tiho, gradski, otmjeno.

Radim u Gan hamamšalti.[11] Daleko od velike struje novog života. Pravi život ključa u kolonijama, u kvucama.

Često me šalju na Har hazetim[12] saditi čemprese.

10 Gospođa moli.
11 Gam hamemšalti - Državni vrt.
12 Har hazetim - Maslinska gora.

U bašti uzgajamo najraznovrsnije drveće: pinuse, pistacije, ciprese, akacije, kazarine.

Sa mnom rade dva Arapina od kojih učim arapski. S jednim od njih, Osmanom, sprijateljio sam se. Kad radimo zajedno, priča mi arapske priče, a pritom bira izraze koji se mogu lakše shvatiti.

S drugim, Muhamedom, ne slažem se. Nije ni približno toliko inteligentan kao Osman. Osman je tih i razborit, a Muhamed divljeg izgleda, primitivan i nagao. Prisustvovao sam jednom fizičkom razračunavanju između njega i jednog Židova. Zbog neke sitnice udario je Muhamed Židova po glavi. Židov bijaše čvrst momak pa ga je nemilice izlupao. Pridošlom nadvrtlaru rekao je Muhamed da ga je Židov izazvao.

Po poštu idem u Likšat-avoda,[13] koji se nalazi u centru grada. Ondje je uvijek šarolika vreva. Hevra[14] galami i svađa se. Alfabetski popis pisama pričvršćen je na zidu, te se pred njim gura gomila. Svatko traži svoja pisma. Poljaci, Rusi, Američani, Mađari i Nijemci. Poljaci i Rusi sačinjavaju, kao i svuda, većinu. Nijemci, Američani i Mađari gube se naprosto. Preko Jichaka upoznajem neke Mađare. Jichak, koga znam još iz Europe, član je mađarske kvuce, koja dobro zarađuje gradnjom kuća u Kablanutu.[15] Često ga posjećujem, pa tom zgodom pobliže razgledavam tu mađarsku hevru. Dobri su drugovi. Kad posao ne dostaje za sve, podijele ga tako da svaki radi dva do tri dana u tjednu. Kao radnici, oni su marljivi, ozbiljni i pouzdani. Tek je fatalno što se teško prilagođuju ovdašnjem životu. Dok Poljaci i Rusi već nakon kratkog boravka u zemlji oduševljeno brbljaju hebrejski, ostaje mađarski Židov vjeran svojoj staroj domovini te govori i nakon višegodišnjeg boravka vrlo slabo hebrejski, a i to s tipičnim mađarskim akcentom. Mađar kao da smatra hebrejski tuđim jezikom, služi se njime tek silom prilika, u dodiru s ljudima koji ne mogu ili neće drugačije govoriti. To su obično Rusi i Poljaci, koji naginju tom pozitivnom šovinizmu. Njihov "rak ivrit"[16] upravo je poslovičan.

Pričao mi je jedan drug da ga je, kad je na ulici razgovarao s nekim strancem koji je znao samo njemački, upozorio stariji gospodin riječima: "Sliha rabotai, madua atem lo medabrim ivrit?"[17] I on je govorio loše, ali bilo je hebrejski. Međutim susreo sam također radnike iz Poljske koji su načelno govorili samo jidiš. Oni su tvrdili da je jidiš pravi i živi jezik Židova.

Mađari imaju i drugih osebujnosti. Superiorno gledaju na ostale i drže se nekom vrsti elite među radnicima. Moguće zato što su u Europi redom bili intelektualci.

Na uglu pored Mitbah hapoalim,[18] pred veče vrlo je živahno. Tu raspravljaju pristalice raznih radničkih stranaka o svojim nazorima. Mršavi, umorni radnici raspričali su se i govore o tome, kako će ih Narodni fond uskoro naseliti. Jedan momčić

13 Likšat-avoda - Radni ured.
14 Hevra - Društvo
15 Kablanut - akord.
16 Rak ivrit - samo hebrejski.
17 Oprostite, gospodo, zašto ne govorite hebrejski?
18 Mitbah-hapoalim - Radnička kuhinja.

čita, sav razdragan, blistavih očiju, dugo očekivano pismo od "mame". Djevojke, jednostavno odjevene, s bijelim rupcima na glavi, stoje po strani i razgovaraju.

Tu se sastaju radnici koji su pred mnogo godina negdje zajedno radili: "Hoi" Ejfo r'itiha?" "Halo avadnu, al kviš Haifa-Dženda!" "Ken, ken!" "Ejze zman jafa haja az." "Haval šeavar!"[19]

Dobro se osjećam u toj vrevi. U zemlji sam. Dragi su mi svi ti glasni, robustni momci. Potpuni su to ljudi. Snašli su se i ne mogu si život drugačije zamisliti nego da kao radnici rade na zemlji. Bog zna odakle su svi došli i što bijahu prije. Mnogog je prognala antisemitska mržnja. Prije bijahu studenti, trgovci, činovnici. Sada su zidari, vrtlari i poljodjelci. A ako koji ima osobitu sreću, postaje pakid.[20]

Har hazetim

Pođemo li kroz Šaar Damešek[21] prašnom cestom, ostavljamo grad za sobom. S desne strane uzdižu se ogromne obrambene zidine starog grada, mjestimice izgrađene na samim golim stijenama. Pored Šaar Davida[22] ugledamo mračan otvor zatvoren željeznim vratima. To je ulaz u podzemni hodnik koji vodi do Jeriha. Moj pratilac Moše, s kojim često vrludam kroz Jeruzalem i okolicu, priča mi kako je prorok Izaija tim putem utekao u Jeriho kad ga je kralj, zbog nepovoljnog proročanstva, proganjao.

Tvrđava nije stara. Sagrađena je u srednjem vijeku od Saracena. To je treća zidina Jeruzalema koja je sagrađena nakon križarskih ratova.

Moše je moj vodič kroz Jeruzalem. Priča mi zanimljivosti o starinama grada. Kao Jelid-haarec,[23] dobar je poznavatelj raznih običaja i osebujnosti stanovnika. Preko njega mi sve postaje bližim i dražim.

Nedavno smo posjetili i grobove kraljeva. Moše je živi bedeker. Govori s mnogo razumijevanja o načinu gradnje podzemnih grobova, o stilu uresâ na ulaznom portalu na kojima se raspoznaje jak grčki upliv. Saznao sam da je nedavno ovdje pronađen metalni sarkofag koji je sada smješten u pariškom arheološkom muzeju. Kao dobar domoljub, Moše je uzbuđen i ogorčen zbog te otimačine. Nalaz se morao smjestiti u zemaljskom muzeju.

Često mi priča legende koje je narod spleo oko različitih starina. Dobar je pripovjedač pa su sve njegove pripovijesti pune života. Upoznao sam ga u Ganmamemšalti. Pripada višem društvenom sloju Jeruzalema. Otac mu posjeduje malu tvornicu. Moše je zapravo činovnik, ali radi više iz sporta. Tako je u stilu današnjeg vremena. Uostalom i liječnik mu je to savjetovao.

19 "Hej! Gdje sam te vidio? Ta radili smo na kvišu Hajfa-Dženda! Da, da! Kako je lijepo bilo onda! Šteta što je prošlo!
20 Pakid - činovnik.
21 Šaar Damešek - Vrata Damaskusa (Damaščanska vrata - jedna od vrata staroga Jeruzalema kroz koja je vodila cesta u pravcu Damaska, op. Đ. V.)
22 Šaar David - Davidova vrata.
23 Jelid haarec - sin zemlje.

Radnički život oduševljava ga. Slušajući njegove vatrene riječi, sjećam se onih vremena kad smo ravno iz škole došli na jedno dobro, da se pripremimo za Erec Izrael.

Moše je idealist, ali ne bez izvjesne poze. Često se bojim da njegovo oduševljenje nije iskreno, pravo. Imam osjećaj kao da i on to zna pa zbog toga trpi. U glavnom mi je mio i mi se brzo sprijateljismo. Na njegovu lijepu licu vazda treperi izraz čame.

Žega je nesnosna. Pokraj ceste dižu se visoki kaktusi sa žutim cvjetovima. Pokraj takvog jednog bodljikavog žbuna stoji osedlana deva. I dok njen vlasnik u hladovini masline razgovara, brsti ona pažljivo mlado mesnato lišće kaktusa i žvače ga polagano. Njen opori jezik ne smetaju bodljike. Na nedalekim brežuljcima nalaze se arapska groblja. Između bijelih spomenika njišu se, na vjetru, visoke agave. Grupa Arapa stoji kraj bedema sa svojim hodžom i glasno moli. Sprovod.

Ostavivši zid dolazimo do Getsemanskog vrta. Njeguju ga na kamenim terasama grko-istočni svećenici koje vidimo pognute, pri poslu.

Na podnožju Har hazetima nalazi se podzemna crkva. Ulazimo. Zrak je ugodan i hladan. U tami ništa ne razabiremo dok se naše oči ne priviknu. Svećenik nam pokazuje dugi četverouglasti kamen. Na tom kamenu bila je Kristova posljednja večera.[24] Nakon kratkog boravka odlazimo. U grčkoj koloniji bliješti se na suncu pozlaćena kupola crkve. Za čitavo vrijeme što se uspinjemo strmim putem koji vodi na goru ne razgovaramo mnogo. Puteljak je posut sitnim kamenjem, što otežava uspon. Konačno dolazimo na bilo, crveni, zapuhani. Vadimo maramice, da obrišemo težak znoj što nam curkom curi niz obraze. A tada sjedamo na suh pašnjak sav izgorio od sunca, da se odmorimo. Čavrljamo. Mošea zanimaju moji planovi za budućnost. Naš najmiliji razgovor je - kolonizacija. Kombiniram da se negdje naselim bez pomoći Narodnog fonda. Moji drugovi Jakov i Šlomo namjeravaju se posvetiti povrtlarstvu. Ja se želim uz vrtlarstvo uglavnom baviti i pčelarstvom. Moguće su to puke sanjarije, ali mi ipak uvijek o tome govorimo. Dao sam si čak za početak napraviti jednu košnicu, koju ću postaviti u baštu. Pričam Mošeu da mi je Šlomo dao dva prijedloga. Jedan Arapin-kršćanin, od kojega kupujemo jestvine, posjeduje kraj Bone-Bajit[25] malu kućicu s vrtom. Tuži se da taj mali posjed ne može nikome dati u najam. Uslijed toga je sve zapušteno i ne donosi ništa. On bi bio pripravan ustupiti mi zemljište besplatno, da ga samo držim u redu. Međutim čitav vrt je tako malen, da bi se od povrća jedva prehranio jedan čovjek. Moše je istoga mišljenja kao ja. Stvar nije ozbiljna. Drugi Šlomov prijedlog također nije mnogo bolji. Njegov pretpostavljeni posjeduje u Tel-Pijotu[26] nešto zemlje i malu kućicu s jednom prostorijom. Izdao bi mi sve zajedno u zakup, ali traži pola prihoda. Polje je malo i kamenito. Moralo bi se tek nekoliko godina čistiti da bude sposobno za prihod.

24 Autor griješi. Radi se o Kristovoj posljednjoj molitvi prije uhićenja - op. Đ. V.
25 Bone Bajit - naselje kraj Jeruzalema (novi dio grada).
26 Tel Pijot - isto.

Nakon kraćeg odmora nastavismo put kroz malo arapsko selo. Na prašnoj cesti igraju se djeca i dižu još veću prašinu. Čim nas ugledaju viču: "Atini bakšiš, ja havadža!" "Bakšiš!"[27]

Kraj malih seljačkih kućica sjede žene i rade. Neke vežu trnje, što su ga sakupile u brdima, da ga poslije u gradu prodaju za gorivo. Druge prave "kolače" iz kravljih izmetina, koje onda suše na krovovima svojih niskih kućica. Ovim se "kolačima" loži mala krušna peć "tabun".

Moše mi priča o Mrtvom moru na koje upravo puca vidik.

U daljini redaju se smeđi pješčani humci. Pustinja se proteže sve do morske obale. Nad površinom lebdi prozirna plavkasta magla, a između bregova, koji se strmo izdižu iz vode, vidi se tamna pruga vadija.[28]

"Kad imadnemo vremena, odvest ćemo se do mora", veli Moše. "Voda je prezasićena solju te ne možeš potonuti. U samom moru pa ni u okolici nema nikakvog raslinja." Dolazimo do dvorca vrhovnog komesara Palestine. Dvorac bijaše prije rata vlasništvo njemačkog Cara.

Penjemo se na toranj. Vodi nas jedan Irac iz guvernerove tjelesne garde. Koračamo kroz veliku plesnu dvoranu, vrlo otmjeno i ukusno sagrađenu. Dvorana je potpuno prazna. Samo jedan stolac s pozlaćenim naslonom izrađen u rokoko stilu stoji u kutu. Idemo dalje u kapelu. Okolo po zidu vise slike cara Vilima, njegove supruge i razne druge. Kad smo izašli na toranj, prostrla se pred nama panorama Jeruzalema. Omarova mošeja izdiže se kao zelena bašta u bijelome moru kuća. Moše mi priča:

"Kad je kalif Omar sagradio mošeju, ponudio ju je Židovima umjesto razorenog hrama. Ali oni ne htjedoše primiti taj dar, jer će sveti hram u danima Mesije sam niknuti iz zemlje i bit će ljepši od ma koje građevine na svijetu. U unutrašnjosti mošeje, vele ljudi, ima jedan kamen, koji nigdje ne dodiruje zemlju. Na tom kamenu počivao je praotac Jakov, kad je bježao od Labana i kad su mu se u snu pojavili anđeli..." Pred nekoliko dana bio sam u blizini Mošeje kod Kotel Maaravi.[29] To su posljednji ostaci negdašnjeg hrama. Zidovi propadaju sve dublje u zemlju. Ljudi govore da će onoga dana kada sasvim nestanu, doći Mesija i sagraditi hram.

Moše poznaje svaku kuću koja ima nekakvo značenje. Crkveni tornjevi uzdižu se prema nebu i govore o pobožnosti jeruzalemskog stanovništva. Pokraj starog grada redaju se dijelovi novog. Svaki daje dojam zasebnog naselja: Zihron Moše, Mea Šearim, Šehunat Buharim. Na golim brdinama vide se arapska sela okružena zelenilom.

Dosta kasno vratismo se u grad.

27 Bakšiš - milostinja.
28 Vadi - posušeno korito potoka, koje se za vrijeme kiše napuni vodom.
29 Kotel Maaravi - Zidina naricanja - "Zapadni zid" (Zid plača, op. Đ. V.).

Stari grad

Često zalazim u stari grad. Uličice njegove tako živahno podsjećaju na srednji vijek da čovjek na mahove zaboravlja kako živi u 20. stoljeću.

Kad se prođe kroz Šaar Jafo,[30] pored Migdal Davida,[31] dolazi se u sasvim drugi svijet. Odmah na početku susreće me velika graja. Tu se čitav dan komeša velika masa svijeta. Teškom mukom uspije mi progurati se kroz vrevu. Nižu se trgovine: povrće, voće, pića i mirodije.

"Ja onob! Onob! helu!"[32] - viče jedan Arapin, prodavač slatkog hebronskog grožđa. Velike zlaćane jafanske naranče pridaju toj šarolikosti vedar svježi ton. Šljive, jabuke i kruške iz Sirije lijepo su nanizane u velikim košarama. Pred mnogim trgovinama voća nagomilana su čitava brda batiha.[33] S mirisom svježeg voća isprepliće se sladunjav miris različitih pića: dosadan smeđi tamarindi, bijeli kokosov sok, žuta patvorena limunada, gazos, teldž,[34] glida.[35]

"Limun! Taal ja havadža! Limun helu bardi!"[36] Tim riječima vabi crni prodavač. Pijem ledenu limunadu. Prodavač mljacka jezikom i pita me kroz smijeh "Mlijeh?"[37]

U najvećoj vrevi žonglira bosonogi dječak s jednom daskom na glavi: Prodaje baklavu.

"Heluin![38] Kaak! Kaak u beda beerš!..."[39] Sa svih strana sjedinjuje se zaglušna graja i vika u simfoniju staroga grada.

Ovdje se sastaju ljudi iz sviju krajeva. Arapin - dominira. Među šarolikim nošnjama ponosnih Beduina, koje se lahko raspoznaje po elastičnom hodu, i teško polagano stupajućim felasima, vide se i tamne monaške mantije. Zastupljene su sve crkve svijeta. Pored visokog franjevca s velikom plavom bradom, ide crnomanjast bosonogi Abesinac. Grčki i armenski monasi u crnim talarima, s visokim šubarama, muslimanski hodže, ozbiljni i ponositi, s bijelim turbanima ovijenima oko fesa. Bradati Židovi u crnim kaftanima žure se, idu za svojim poslovima ili u ješivu. Oni sačinjavaju ovdje - osim Arapa - većinu. Vide se visoki i mršavi Jemeničani s boležljivim izražajem, Magrebijanci i radnici u kaki[40] odijelima. Tu i tamo, polagano prolazi kroz gomilu pokoji engleski turist. U jednoj mu je ruci neizbježivi "putni vodič", u drugoj dalekozor ili foto. S nadmoćnim izrazom gleda pred sebe.

30 Šaar Jafo - Jafanska vrata.
31 Migdal David - Davidova tvrđava.
32 Ja onob! Onob helu! (arapski) - Grožđe! Slatko grožđe!
33 Batih (arapski) - lubenica.
34 Teldž (arapski) - sitni komadi leda, pošećereni.
35 Glida - sladoled.
36 Limun! Taal ja havadža! Limun helu bardi! (arapski) - Limunada! Dođi, gospodine! Slatka hladna limunada!
37 Mlijeh? (arapski) - Dobro?
38 Heluin! - Slatki kolači!
39 Kaak u beda beerš. (arapski) - Kolač i jaja za groš.
40 Kaki (engleski) - vrsta žute tkanine.

Kroz gustu gomilu probija si put jedan magarac. Gonič ga nemilice udara. Uz poklik "Jala!"[41] bode ga često čavlom, pričvršćenim na kraju batine.

Podno ulice koja vodi do kršćanske grobne crkve,[42] stoje pred svojim dućanima prodavači sukna, većinom sefardski Židovi, nutkajući prolaznicima svoju robu. Košulje, sukna, čarape i odijela. Kad ugledaju radnika, dovikuju mu povjerljivo: "Haver, bo hena. Shora tova! Bo tikne!"[43] Sa svih strana čuje se cjenkanje i uvjeravanja, da je upravo ta roba najbolja i najjeftinija.

Dolazim do raskršća. Desno vodi put u tihu židovsku četvrt, a lijevo dolazi se do Zidine naricanja i Omarove mošeje. Ovdje ima mnogo trgovina povrća. Dočekuje me ugodan hlad pun vlage. Traje podosta dok mi se oko ne navikne na mrak, jer je ulica mjestimice nadsvođena.

Vreva je slabija, jer je prolaz širi nego u R'hov Davidu.[44] u jednoj tamnoj udubini stoji sjedokosi starac, slijepac, obučen u bjelinu te okreće ogromni mlin za kavu. Danomice ga vidim, kad prolazim ovuda. Podsjeća me na arapske priče iz Hiljadu i jedne noći. U mašti predem o njemu čitave legende. Mora da je jedan od začaranih kneževa, kojima je leteći konj repom izbio oči. Sada podnosi strpljivo svoj kismet, jer više nije našao put kući. Šutljiv je, ne govori ni s kim. Sigurno zato što mu nitko ne bi vjerovao tko je. Tako stoji pisano u knjizi života. Sudbinu se mora strpljivo podnositi.

U jednom velikom prostoru preša se ulje. Jedna deva, s povezom na očima, povazdan okreće kamen za prešanje. Oštar, zagušljiv zadah prodire iz te mračne prostorije u koju sam bacio letimičan pogled. U mnogim trgovinama gore po čitav dan male svjetiljke. Većina ljudi koji prebivaju u tim visokim kućama, bolesna je.

Na kraju prolaza, raširili su se, usred ulice, postolari. Po koji Felah čuči kraj njih, čekajući da mu majstor zakrpa papuče.

Vraćam se i prolazim pokrajnjom ulicom, Hart el Bsamin,[45] koja u produženju vodi do Damaščanskih vrata. Ondje je tišina. Čitava je ulica nadsvođena i stoga je u vječnoj tami.

U stanovitim razmacima postavljeni su na krovovima prozori s rešetkama kroz koje prodiru snopovi svjetla rasvjetljujući romantično ulicu. Oštar zadah, mješavina različitih mirodija, ispunjava zrak. Na ogromnim kamenima, koje je istrošio zub vremena, raste mahovina. Moji koraci glasno odzvanjaju u toj osamljenoj uličici u koju tek gdjekad zaluta po koji kupac. Tu su trgovine mirodija. Ima i postolara. "Adon sarih n'alajim?"[46] pita me, gotovo moleći, stari Sefard s dobroćudnim izgledom, okružen velikom hrpom poderanih cipela. Pri izlasku nalaze se zlatari, u čijim su staklenim ormarima izloženi starinski i novi novci.

41 Jala (arapski) - naprijed.
42 Zabuna. U starom Jeruzalemu ne postoji kršćanska grobna crkva. Autor je vjerojatno mislio na Baziliku groba Isusovoga - op. Đ. V.
43 Haver, bo hena, s'hova tova! Bo tikne! - Brže, dođi ovamo! Dobra roba! Dođi, kupi!
44 R'hov David - Davidova ulica.
45 Hart el Bsamin - Ulica mirodija.
46 Adon sarih n'alajim? - Gospodine, trebaš li cipele?

* * *

U starom gradu prebiva, u jednoj od uskih uličica, sefardska obitelj. Muž je star preko 70 godina, a ženi je jedva 35. Fatalan nesklad koji je učinio život žene malom tragedijom. Žive od potpore rođaka iz Europe. Od toga žive ovdje mnogi stari Židovi.

Mora se proći kroz prljavo dvorište, uspeti se trošnim klimavim drvenim stubama, da se dospije do mračnih prostorija.

Stanovi u starom gradu mali su i zagušljivi. Prenatrpani raznim predmetima za kućanstvo. Uzduž zida postavljeni su minderluci, prekriti sagovima. Na njima se sjedi i spava. Stolaca i stolova u europskom smislu ovdje uopće i nema. Tek male klupice.

Hajim je još svjež. Zgodan starac, koji s mnogo naivnosti priča o svojim junačkim djelima iz mlađih dana. Na primjer da je mogao pojesti najedanput 6 kilograma lubenica.

Po njegovu pričanju, bio je on kao mladić veliki razbijač.

Danas sjedi kod kuće. Nekoliko puta dnevno ide u sinagogu, a ostatak vremena proboravi kod znanaca u brbljanju. Ima mnogo takvih starih Židova koji su došli u zemlju - da umru. Djeca Hajimova - dva dječaka - slabunjava su. Stariji već ide u školu. "Kad narastem" - veli on majci - "sagradit ću ti kuću u Tel Pijotu.[47] Tamo ćeš uvijek imati sunca i svjetla." Jadan dječak. U tim smrdljivim prostorijama čezne za suncem i za svjetlom.

Često ih posjećujem sa Šlomom i Jakovom. Uz kavu nam žena priča o jednom mladom čovjeku čija je zaručnica nedavno umrla. "Svaki dan joj nosi cvijeće na grob. Svaki dan. Siromah. I ne može ga se utješiti. A bila je još tako mlada..." Pri tom joj naviru suze na oči. Mora da je vrlo nesretna, kad tako duboko osjeća tuđu bol.

* * *

Navečer je Davidova ulica jarko rasvijetljena. Iz butika prodiru kreštavi zvukovi gramofona. Težak miris gazoza leži u zraku. Čovjek se osjeća kao u sredini priče iz Hiljadu i jedne noći među tim crnim i suncem opaljenim ljudima.

U jednoj arapskoj kavani sjede dvojica visokih, plećatih, mladih radnika Židova. Razgovor im je oskudan. Oko njih je vreva kao u košnici. Mrke spodobe nosača i Beduina sjede po stolčićima i pričaju - pijući kavu - o čudesnim doživljajima. Katkad prekidaju razgovor da povuku dim iz nargile. Tamo se jedan nosač nasmije pripovjedaču, koji je pričao o svojim junačkim podvizima, u brk. Uzalud se Beduin zaklinje. "B'hajat dini ub' b'hajat ejni!"[48] Nosač mu ne vjeruje, a slabunjavi Beduin ne može mu djelom dokazati protivno. Bilo bi odviše riskantno.

Ovdje vlada zagušljiva atmosfera. Mješavina kavanskih isparina, ljudi, kave i araka.[49] Ljudi su obavijeni gustim oblacima dima. Jedva se raspoznaju njihove živahne gestikulirajuće spodobe.

47 Tel Pijot - dio Jeruzalema (naselje na putu u Betlehem).
48 B'hajat dini ub' b'hajat ejni! (arapski) - Tako mi života vjere, tako mi života očiju!
49 Arak - vrsta rakije.

Oba Židova pomno razgledaju gomilu. Njihove hladne žućkaste oči mirno i svladano promatraju prisutne. Mnoga su im lica poznata od posljednjeg napadaja. Tada je bilo u starom gradu kojekako. Ulice bijahu isprva sasvim puste. Nije bilo ni žive duše, do nekolicine naoružanih radnika, koji su čekali napadače. Ali odjednom je provalila gomila od stotinjak naoružanih Arapa u Židovsku četvrt. Sve više se približavahu. Već su se raspoznavala njihova bijesna, nacerena lica. Vidio se bljesak mačeva. Napredovali su uz životinjsko urlikanje. U to zagrmi salva naših dobrih momaka. U trenutku zavlada tišina. Nisu očekivali da će naići na otpor. Povukoše se uz urnebesnu dernjavu. Za vrijeme njihova povlačenja, ispaljeno je nekoliko hitaca. Jedan drug pade teško ranjen. Kasnije je podlegao ranama.

"Ona crna debela hulja što ondje sjedi, bio je među prvima" - promrsi kroz zube jedan. Obojica ga se točno sjećaju. Sad sjedi ovdje i pije, smijući se, svoju kavu. Ne može mu se ništa, jer nema protiv njega dokaza.

"Dam b'ad dam"[50] prošapta drugi radnik, čiji je prijatelj pao. Prvi mu šutke odobri a lice mu se smračilo. Naučili su od Arapa da uzvraćaju krv krvlju. Osvetit će druga prvom prilikom.

Platiše kavedžiji i izađu.

"Ti su od Hagane"[51] - prošaputa jedan sefardski Židov svome drugu. "Imaju noćnu službu u starom gradu."

50 Dam b'ad dam - Krv za krv.
51 Hagana - Samoobrana.

Šum brijestova

Znam jedan vrt okružen svjetlošću među zidovima.
Ondje svake večeri nijemo širim svoju sumornost
i prelazim mostove snova.
Večeras uzica se zategla, usukala negdje
i ljepota ne osvjetljava svjetlost tvoju.
muke su suvišne poslije tolikog užasa.
Među đurđicama, na lijevoj strani puteljka
baba Mare opjevava još jednoga mrtvaca.
Obrubljene oči diže k nebu i moli:
O Bože, ne dopusti ovoj duši
zadobiti paklenih muka...
Baba Mare kaže:
- *Kada se čovik rodi*
zvizda se stvori.
A kada čovik umire
zvizda umine.

Pjeva baba Mare uz tamjan i svetu vodu
a mlaz nebeske svjetlosti
teče mrtvacu u zatvorene oči.

Čuje se šum brijestova.

Kazaljke malog sata

sestri

Nepune dvije godine provela si u plavoj
bolnici pored mora. Žao mi je što te nijednom
nisam mogao posjetiti. Majka je otišla u
susjedno selo da ti mekanim koracima olakša
noć, a ja sam ostao u sobi zaključan i zamišljao
kako se igram s tobom.
Dopuštao sam da me za kosu počupaš i da
budem "tvoj konjić".
Iz sredine bilježnice istrgnuo sam dva lista
i na njih ti preslikao svoje ruke. Napisao
sam: ove ruke putuju da se s tobom rukuju.

Onaj dan kad si došla kući mirno sam dočekao
tvoje lice. Krišom sam ispitivao na njemu nešto
zagonetno.
Takve slike pronalazio sam kasnije kod ljudi
u gradu,

i dugo mi je trebalo da te opet
zavolim,-

"Novo doba" - stara roba

"Nihil novi sub sole."
(Eccles. 1:10)

I.

U našem svijetu i oko nas sve vrije.

U kulturi svagdan niču nove ideje, zamisli i projekti, a korjenito se kritizira i zabacuje stari svijet, tradicija i "preživjele" vrednote. Obavijesni mediji vrve novostima, senzacijama i nastranostima. Na tlu umjetnosti književnost rađa novi roman i nove tokove svijesti, poezija izmišlja neobične i exotične metafore, glazba dodekafonsku ljestvicu, likovne umjetnosti nove i neviđene oblike.

U znanosti se smjenjuju stare i nove paradigme (u Kuhnovu smislu) (1). Nema više smirujućeg determinizma, sve je u pokretu i neodređenosti, u relativnosti i kvantnoj dvogubosti, više u kaosu nego u priželjkivanom kozmosu. Mjesto fixiranog biološkog poredka vlada razvojna evolucija, a u posljednje vrijeme prava pravcata genetska revolucija.

Slične su revolucije još prije zahvatile društveni i politički život. Srušeni su svi stari poredci (robovlasništvo, feudalizam), burno i krvavo su sagrađeni novi (komunizam, fašizam), da se i oni svečano poruše, pa da se opet može graditi divlji kapitalizam i neki novi globalni svijet bez duše i srca, ali s jednim jedinim gospodarom na čelu (pax americana) (2).

Filozofija stalno mijenja svoje sisteme razmišljanja, ustoličava i ruši istine i ideologije da se sada nađe u sosu pluralizma, relativizma i nihilizma. Novi svjetonazori zabacuju stare religije te nastaju novi parareligijski pokreti. Ukratko - staro doba nestaje, a neko novo doba nastaje.

Njega nam dočarava magična riječ - New age!

Stara polazišta

New age nije biljka bez korijena. To "novo" doba ipak ima staro korijenje i ulazi u tuđe povijesno naslijeđe. Glavno njegovo polazište i gotovo gnijezdo jest drevni *gnosticizam,* zendavestskog, manihejskog i orfičkog podrijetla. Uz pomoć gnoze se razumijeva ovaj svijet, odkriva svijet duha i upoznaje Bog. Gnoza za New age (NA) ima spasenjsko značenje, ali ne više borbeno dualistički značaj.

Uz gnozu se NA obilato služi vjerovanjima starih *orijentalnih* filozofija i religija. Od njih posuđuje panteizam, put tao-mudrosti, yin yang orijentaciju, reinkarnaciju (metempsihozu, rebirth) i razne meditativne tehnike (yoga, zen, zazen, feng-shiu, kristali i dr.)

Premda NA želi imati znanstveni izgled i opravdanje, čudno je da se koristi uslugama *astrologije*. Skupa s njome vjeruje da se astralni svijet dijeli na dvanaest zodijakalnih zona, koje utječu na sva ljudska bića od časa njihova začeća kao i na ljudski rod općenito.

NA jako zanimaju i starinski *ezoterički kultovi* s njihovim tajnim naukama, koje su pridržane samo izabranima i upućenima. One se povjerljivim načinom prenose s koljena na koljeno (npr. kabala). Za Novo doba su vrijedni i stari *hermetički misteriji* s njihovom zatvorenošću za profanu i laičku masu, a pokazuje zanimanje i za srednjovjekovna alkemijska izučavanja i pokušaje gospodarenja materijom.

U NA-u se kriju i neke niti primitivnog kršćanskog *hilijazma*, ali njegove milenarističke epohe novodobci mjere zodijakalnim ciklusima, među kojima Vodenjak uživa izrazitu prednost. Ono "zlatno doba" o kojem su sanjarili arhajski ljudi nije za NA na početku vremena ni u prošlosti, nego u skoroj budućnosti, koja se već odrazuje u Vodenjaku. Novo doba (ND) koketira i s utopijama J. de Fiore, s tom razlikom što "duhovno doba" ima istom nastupiti u svojoj punini tek u naše dane.

Nova uporišta

Zaboravljajući da su "odkrili" novo doba, njegovi zastupnici ne propuštaju priliku da se zaustave na starim postajama i pođu ususret svakom medonosnom cvijetu bilo starog, bilo novog doba. Od svega staroga oni su sposobni skrpati nešto nova.

Dok je primjerice zagovornike ND-a privlačilo prosvjetiteljstvo kultom znanosti, a odbijalo svojim racionalizmom, *romantičko doba* XIX st. ih je nadahnjivalo fantazijama, sanjarijama i restauratornim iluzijama. U romantizmu i romanticima vide donekle svoje istomišljenike.

No NA je pronašao svoje pravo novovjeko korijenje istom u pokretu *teozofije*. Njezine početke nalazimo još kod E. Swedenborga, no izravna je osnivačica teozofskog pokreta Ruskinja Helena Blawatsky i američki publicist H. Olcott, koji g. 1895. osnivaju u New Yorku teozofsko društvo, čije će sjedište poslije preseliti u Indiju. Teozofi ne drže do Božje objave, nego do svog osobnog izkustva i vlastite spoznaje Boga. Ovaj se krije u ljudskoj mudrosti, koja pak uranja u Božanstvo nekim mističkim zrenjem.

Teozofi traže inspiraciju u istočnjačkim tradicijama i masonskim tajnim ritualima, a prema kršćanstvu su neprijateljski raspoloženi. To verbalno mnogo ne ističu, ali mu ne izkazuju svoje simpatije. Poslije je Alice Bailey pokušala pomiriti teozofiju s Kristom, ali bez uspjeha. Uspjela je ipak raširiti svijetom sintagmu "New age".

Teozofski pokret se je našao na rubu propasti kad se je teozofski mesija G. J. Krishnamurti javno odrekao teozofije. Tom je prigodom izstupio iz Teozofskog društva njegov ugledni član i pročelnik za Njemačku Rudolf Steiner (rođen u Hrvatskoj 1861., umro u Švicarskoj 1925.) te osnovao svoj posebni parareligiozni pokret, tj.

antropozofiju. Steiner je spoznaju Boga još više skrenuo na teren ljudske ezoterije. Najviše se približavamo Bogu kad se naš duh oslobodi svakog utjecaja materije. Antropozofsko tumačenje evanđelja je subjektivno i bajkovito.

Svaka "sofia", i teozofska i antropozofska, ima svoje uporište u spiritualizmu, jer mudrost predpostavlja duh i razumnost. NA prihvaća objeručke spiritualizam zbog njegove oprečnosti materijalizmu i pozitivizmu. Suština pojavnoga svijeta jest u duhu. Sve što postoji oduhovljeno je i na izvjesni način divinizirano, pa ND zauzima "mistički" stav prema svijetu. Jedan dio novodobaca drži da mi možemo komunicirati s duhovima, naročito naših pokojnika pa prihvaća i spiritizam. Time se prebacuju na područje izvannormalnih pojava, okultizma i parapsihologije.

Prihvaćanjem radikalnog spiritualizma NA smatra da je cijeli svijet jedinstvena struktura, jedna monolitna cjelina, u svakom slučaju duhovna. Tako se NA oslanja na monizam i holizam. Sve je jedno (*monizam*) i sve je isto, jedinstveno u svojoj cjelini (*holizam*). Stoga naš univerzum ima svoju kozmičku kolektivnu svijest, a opet svaki pojedinac u njoj sudjeluje svojom transpersonalnom sviješću.

Ukratko: NA je našao svoje konačno uporište u fenomenu *iracionalnoga* i na metafizičkoj i na metodološkoj razini. Na ljudsko vladanje utječu emocije, izkustvo i raspoloženje, a u spoznaji intuicija, više nego umno zaključivanje. Glavni posrednik između subjekta i svijeta nije razum, nego unutarnje pronicanje u dubinu stvari. Kako reče Pascal, logika uma i srca se uvijek ne poklapaju.

Smjena epoha

Kad će naša osobna svijest postati nadosobna (transpersonalna) i postići sreću u kozmičkoj svijesti? Kad će napokon doći to novo zlatno doba harmonije, mira, spiritualizacije i divinizacije čovječanstva? Odgovor NA-a glasi: mi još nismo u tom novom dobu, nalazimo se zapravo u "prijelaznom vremenu". Mi tek izlazimo iz sfere Riba i njezina utjecaja te polako i postupno prelazimo u doba Vodenjaka.

Eto, i u trećem mileniju žive ljudi koji "poštuju" znanost i napredak a drže se praznovjerja iz kamenog doba. Kako je poznato, u astrološkom bestijariju postoji 12 ciklusa zodijaka (u grčkome znači: životinjski krug ili, kako se je nekad prevodilo, "suncopas"). Među njima su Ribe (Pisces) i Vodenjak (Aquarius), tj. vodeni duh kao patron svih riba. Mi se danas nalazimo upravo u tom prijelaznom razdoblju, jer među pojedinim ciklusima nema oštre granice.

Kako nam pričaju astrolozi, svaki zodijački znak vlada po prilici 2150 godina, a prijelaz iz jednoga u drugi je postupan i jedva primjetiv. Mi danas plovimo taman na kraju vladavine Riba i uvlačimo se u eru Vodenjaka. Budući da se je u eri Riba pojavilo i kulminiralo kršćanstvo te da je simbol Krista bila riba (ihtys), riblja se je epoha mogla nazivati kršćanskom. Stoga era Vodenjaka naznačuje opadanje kršćanstva i nastup neke nove epohe koja više ne će biti kršćanska. Doduše, ND tvrdi da ne želi biti neprijatelj kršćanske vjere, ali bez oklijevanja preuzima pogrebnu službu.

Prema nauci novodobaca, religija ne će potpuno nestati, nego će izmijeniti svoju narav u smjeru sinkretizma. Ona će prihvatiti jednu *novu duhovnost,* koja će i nadalje zazirati od materijalizma, a više će cijeniti duhovne vrednote i mističko izkustvo Božanstva kao totaliteta. Vjera će se utopiti u svebožansku cjelinu. Da se poslužimo hinduskim rječnikom: Athman (samosvijest) prelazi u stanje Brahmana (božanska svijest). Takvo rasvjetljenje pozna i budizam (Budha znači prosvijetljeni).

"Novo doba"

Što je, dakle, "Novo doba"? Prvo što treba reći - to je jedna *opća vizija* svijeta. Da je opća, istina je, a koliko je nova, to smo već vidjeli. ND je uglavnom pabirčenje po starinskim textovima i paljetkovanje po tuđim njivama. Sve to u namjeri da se usreći čovječanstvo "novim duhom vremena" (Zeitgeist) te da se stvori novi oblik duhovnosti.

Novi duh hoće ukloniti staru materiju i tako ne biti više nečija "nadgradnja". Duh je dapače temelj svega postojećega. No, iako odbacuje materijalizam, NA podkopava stare duhovne strukture, naročito religiozne. Na prastara religiozna pitanja pokušava dati parareligiozne odgovore, dakle promašene. Izigravajući religiju, NA se je odkliznuo u neki sekularizirani odgovor na sekulariziranu situaciju Zapada.

ND stavlja u središte pažnje novu *proširenu svijest,* koja od osobne postaje nadosobna, planetarna i kozmička. Proširena je svijest - zato što je svijest - dakako duhovna, kao i svijet o kojemu razmišlja (panpshizam), pače i božanska, jer je čitav svijet prožet istom božanskom energijom (panteizam, ili u blažem obliku panenteizam). Ipak je njihov Bog ustvari tek božanstvo, jer je bezlični absolut, vječni proces, a ne Osoba. A kako ga mi upoznajemo ne po njegovoj objavi, nego po svojem ljudskom domišljanju, bog je posao teozofije, antropozofije i donekle teodiceje, a ne teologije.

"Proširena" je svijest među ostalim i zato proširena što se uvećava i usavršuje *metempsihozom* ili reinkarnacijom. To je vjerovanje ND posudilo od orijentalnih religija i filozofskih sustava. Proširenje svijesti ide sve do najveće moguće punine, koja se očituje u hologenosti svijeta, odnosno u našem holističkom svjetonazoru.

Stoga NA naviješta i *novu paradigmu* razmišljanja, koja više ne će biti scijentistička, ali ostaje, barem na riječima, znanstvena. Taj novi način mišljenja mora biti monistički da bi mogao ostati holistički. On nas potiče na zamišljaj novoga čovjeka, nove čovječnosti i novoga čovječanstva. Antropologija brodi u panteističko poimanje svijeta. Na taj bi način nova paradigma mogla glasiti: novo čovječanstvo u božanskoj sinergiji i općem ljudskom bratstvu novodobske umreženosti. Ona se dade nazvati i "aquarian conspiracy" (3).

Premda neraspoložen prama kršćanstvu, NA rado preuzima mnoge kršćanske vrijednosti, kao što su Bog, duh, duhovnost, spas, mistika, meditacija, eshaton, bratska solidarnost i sl., ali im mijenja pravo značenje ili ga zaobilazi. I on propagira na svoj

način mir, ekumenizam i globalizam. Zalaže se za ekološku ravnotežu u svijetu i zdrav život. Kritiziran što ne uvažava ženski svijet, od nedavna je počeo svirati i u feminističke diple te nastoji povećati žensko članstvo (Women's liberation).

Napokon, valja reći da ND predlaže i *"novi put"* k Vodenjaku. Osim starih metoda meditacije, ne zazire ni od halucinogenih droga (psihodelički pokret), psiholoških načina senzibilizacije i sugestije, hipijevskih udruga te grupne dinamike. NA traži izravni i "izvorni" dodir s drugim svijetom uz pomoć duhovnih bića, vidovnjaka, šamana, učitelja (guru), medija i "prosvijetljene" elite, a prosvijetljenje nam u novodobskom žargonu rečeno dolazi kroz "channelling", tj. kanal po kojemu nam stižu nadnaravne obavijesti i zrenja.

Zbrojivši sve novosti ND-a, vidimo da je u njemu više starih nego novih sastojaka, više ili manje uspješno povezanih i posuđenih sa svih strana svijeta i vremena. Učenje o ND-u je *sinkretistička mješavina* ezoteričkih i okultističkih špekulacija, smućkanih u isti mentalni komplex, s puno optimističkih nagovještaja. Naravno, sabivši raznolike ingrediente u istu posudu, Vodenjak ih je sve skupa dobrano razvodnio.

Rađanje Novoga doba

Premda po svojim podzemnim korijenima jako star, NA se je uspio afirmirati i zaokružiti kao posebni pokret tek sredinom XX. stoljeća. Neki su mu preteče (Emmerson, Blawatsky, Steiner, Bergson, Chardin, Jung, Huxley, Rogers, Maslow, Castaneda, Le Cour i dr.) već prije pripremali teren, a formalno je nastao šezdesetih godina prošloga stoljeća. Dva studenta sa sveučilišta Stanford su g. 1961. ustanovila *Salem Institut* u Kaliforniji kao središte za proučavanje filozofije, psihologije te okultnih, ezoterijskih i "mističkih" izkustava. S vremenom su im se pridružili i neki profesori.

Drugo novodobsko središte se je sljedeće godine pojavilo na europskom tlu, tj. u Škotskoj pod imenom *Findhorn.* Nekoliko zaljubljenika u prirodu se je našlo tamo s odlukom da žive u skladu s njom i njezinim tajnim silama (deva), po duhovnim shvaćanjima ND-a. U Findhornu se njeguje kult Gaje, božice Zemlje. Poslije su nastala, navlastito u SAD, i neka druga okupljališta ili zajednice istih inspiracija. Prema tome možemo reći da ND postoji već barem 40 godina.

Razni odvojci ND-a spočetka još nisu imali ustaljenog imena. Naziv New age se je nametnuo istom 1967. godine nakon što je David Spangler napisao knjigu *The New Age Vision,* u kojoj opisuje ciljeve i praxu zajednice u Findhornu. Najviše je pridonijela širenju i općem prihvaćanju imena NA već spomenuta Alice Bailey. Naziv Vodenjaka je posuđen od antiknih astrologa (Aqarius, franc. Le Verseau), po čijem mišljenju jedan zodijakalni ciklus traje oko 2150 godina (neki ga malo skraćuju, a neki produžuju).

Na veliko čuđenje suvremenih kroničara NA se je naglo počeo širiti svijetom. Danas je prisutan na svim kontinentima. Odakle mu tolika privlačivost? Meni se čini da tomu mogu biti sljedeći razlozi:

- slutnja i obećanje jednog novog i boljeg svijeta s naglašenim optimizmom,
- buđenje nade u konačnu sreću i spas sviju,
- obećanje mira, harmonije i žive cjeline svijeta, pojedinaca i društva,
- prividni savez sa znanošću uz naglasak i na srce i na duh,
- žudnja za "božanskom" energijom što se slijeva u nas preko planetarnih, solarnih i kozmičkih energija,
- uporna, stalna i posvudašnja promičba novodobskih pristaša.

Navedeni su razlozi atraktivni, jer su svi ljudi žudni novoga i boljega, svi čeznu za sretnom budućnošću, osjećaju nostalgiju za izgubljenim rajem, smislom i vjerom. Presiti su materijalizma i materijalnoga te osjećaju čar tajnovitoga. Većina traži temeljite promjene, jer ovo kako je sada zaista ne valja. Sve pak najviše privlači težnja za transcendencijom i mogućnost osobne neumrlosti u konačnoj apoteozi.

Točno je jednom napisala francuska revija *Actualite' religieuse,* a u svezi s NA-om: "De tels mouvements ne cherchent plus Dieu, ils cherchent a' devenir Dieu" (4)

Koji su glavni pioniri i zagovornici NA-a? Možda će biti korisno spomenuti i neke nehotične predhodnike budućeg ND-a. Oni ga nisu ni pripremali ni krstili, ali su mu nekim svojim idejama pripremili i olakšali dolazak. Evo nekih: filozof G. Lessing (+1781), psiholog C.G. Jung (+1961), istraživač A. Huxley (+1963) i teozofkinja Annie Wood (+1933).

Izričiti zatočnici i graditelji ND-a bili su bečki profesor *Fritjof Capra,* koji je najviše predavao u SAD, poznat po svojim djelima The Tao of Physics (London 1975) i The Turning Point (prevedeno na hrvatski pod naslovom Vrijeme preokreta, Novi svijet. Globus, Zagreb 1986). Uz njega je promicao NA češki Amerikanac *Stanislav Grof* te američka novinarka *Marylyn Ferguson.* Osim knjiga što ih je napisala zagovarajući ND (već spomenuta Aquarian Conspiracy te The Revolution of Mind), ona uređuje i njihov bilten u Los Angelesu.

Neke sam suputnike ND-a već spomenuo, a k njima se mogu ubrojiti i A. Toynbee, P. Tillich i J. Rhine. Na katoličkoj strani je NA našao odaziv u djelima G. Schiwyja (5). Trajne promičbenike svog nauka ND nalazi u waldorfskim školama, vođenim u duhu R. Steinera. NA se također uspješno služi i modernom glazbom, u koju želi prenijeti harmoniju i ugođaj "kozmičkih zvukova".

Što je zapravo "Novo doba"?

Odgovor na postavljeno pitanje olakšat će nam jedno predpitanje: što ND nije? Naime, zbog njegove maglovitosti lakše nam je uočiti što nije nego što jest. Njegova glasna predstavnica M. Ferguson pretendira da je ND "jedan novi model svemira u kojem se poklapaju umjetnost, religija, filozofija i znanost". Novodobci nastoje "promicati spoznaju da mi živimo u svemiru, čije brojne razine stvarnosti tvore jedinstvenu sakralnost. Pokret želi uzpostaviti zemaljsku duhovnost iz koje izvire novi način života i kozmičke mistike"(6).

Na takve visoke pretenzije kardinal Danneels odgovara ovako: NA "nije religija, ali je ipak religiozan; nije filozofija, ali je ipak jedno viđenje čovjeka i svijeta te ključ za tumačenje (7). Nije ni znanost, ali se oslanja na 'znanstvene' zakone. On je nebuloza koja sadrži i ezoterizam i okultizam te mitsku i magičku misao u pogledu tajni života" (8).

Većina znalaca se slaže da ND:

- nije religija, već njezin surogat, parareligijski svjetonazor,
- nije filozofija, ali je sinkretistički pokušaj filozofiranja,
- nije znanost, već njezino paljetkovanje i vješto pokrivanje znanstvenim ogrtačem,
- u organizacijskom pogledu nije ni ustrojeni pokret zbog svoje fluidnosti, ali je njemu sličan.

Što je, napokon, Novo doba? Možda ono što sámo za sebe kaže - *m r e ž a* (network). Mi dodajemo: mreža parareligijskih, misaonih, nazoviznanstvenih i ezoteričkih raspredanja, prozirna ideološka paučina, paukova mreža. A što je to mreža? Pokušajmo razčlaniti njezino značenje. Mreža je 1) ribolovna sprava, spletena od nekoga vlakna s okancima, 2) mrežno pletivo za hvatanje ptica i kukaca, nešto poput paukove mreže, 3) organizacija satkana od više povezanih podsustava (pr. web, internet) i 4) sistem istovrsnih ustanova i objekata, kao što su: telefonska, poštanska, električna, cestovna, željeznička, vodovodna mreža i sl.

Meni se čini da je ND sve to skupa. I sprava za hvatanje naivnih ribica, ptičica i mušica iz ljudske vrste. I labavi organizam što pruža privid životnog jedinstva. I mreža za ljude razapeta u svim smjerovima, ali bez formalnoga centra i jasne periferije, prozirna i namazana ljepivim i priljepčivim mamcima. Mreža koja povezuje i koja ujedno zavezuje. Mrežište iz kojega se je teško iskoprcati.

Iztrošena mreža

Novodobska mreža, kao i svaka mreža, ima svoj rok trajanja. Dok je nova i prozirna, funkcionira dobro, a kad počne trunuti i promijeni boju, nije više ni za što. Novodobska mreža je već na putu trošenja. Ona bi, po svojoj zodijakalnoj teoriji trebala istom početi funkcionirati, jer se nalazimo na pragu Vodenjaka, ali je de facto već zastarjela i nalazi se u procesu truljenja. Njezin je stvarni utjecaj u svijetu sve

manji. Nakon što je njezin rast dostigao fazu elefantijaze, razumljivo je da dalje ne može rasti. Prije nego što je stiglo njegovo vrijeme Vodenjak je uspio razvodniti svoje vlastito čedo.

Osim toga, Vodenjakova mreža nije tvrdo satkana te je izložena pucanju, jer ne vodi računa o čovjekovoj savjesti, odgovornosti i životnoj praxi. Čovjek mora djelovati a ne samo umovati, no u Vodenjakovoj tipično teoretskoj mreži nema uopće kriterija za razlikovanje između *dobra i zla*. ND ne zna za dobra i loša djela, ne oslanja se ni na kakav moral. Ne pozna nikakva etička mjerila i norme. A može li čovjek biti amoralno biće?

Čovjek je vodozemac, a ne samo vodenjak. Skrojen je od tvari i duha. Nije samo duh, već i tijelo. On je tijeloduh. Stoga se često nalazi u unutarnjim sukobima, u srazovima *duha i tijela,* a od ND nema praktične paradigme da se u tim oprečnim dilemama pravo snalazi. Izložen je sumnjama, dvojbama i zabludama. I kako nema nikakve etičke busole, mora se izgubiti na putu. Uhvaćen je u mrežu koja ne može izdržati teret odgovornosti.

Po NA-u ljudski je rod izložen još jednoj *aporiji,* jazu između iracionalnoga i racionalnoga. U njemu se na jednoj strani previše ističe duh (koji to nije bez istinske umnosti), a s druge strane srce s njegovim iracionalnim pratiljama. Kako uskladiti njihove očite disonance? U nauku ND-a um i srce ostaju nepomirljivi aporemi. Na taj način logika njihove mreže puca na dvoje.

Pretjerani optimizam je zapravo dvostruki mač. Jednim sječivom djelotvorno osnažuje i potiče naprijed, no drugim zamahom i sječivom kreće u suprotnom smjeru, tj. prema mračnom obzorju. Stvari, kako danas stoje, ne mirišu na optimizam, nego radije na pesimizam. Bjelodano je da se svijet približava katastrofi, a da ljudi ne postaju bolji. Sve je manje razloga za vjeru u bolji svijet. Uostalom, ako nam je cilj novoga i sretnijega doba već osiguran, čemu tako brojne reinkarnacije koje nas očekuju? Svi smo mi djeca samo jedne inkarnacije koja je jedino sudbonosna za Evino potomstvo. Reinkarnacija je samo "pium desiderium".

Novodobci računaju samo na sebe i na svoje ljudske potencijale i trud ne očekujući nikakvu posebnu Božju pomoć. Mi već ionako plovimo u kozmičkoj božanskoj struji svijesti koja vodi neizostavnoj sretnoj budućnosti. Stoga je dovoljno da svatko pliva kako sam zna, prema novodobskoj paroli "Do your own thing"! A kako ćemo izvršiti svoju dužnost kad etičke dužnosti uopće nema? Ako postoji jedino zemlja bez neba, preostaje nam samo ljudska spretnost i jedino vlastiti "samospas".

Sinkretizam, ezoterizam i okultizam s hipertrofijom iracionalnoga tjera svoje pristaše u mutne nebuloze. Uzalud čekaju obećana "rasvjetljenja", pa se mreža mraka oko njih još više zgušnjuje. Neke je sljedbenike ND-a taj mrak ipak otrijeznio te su potražili nove putove sreće. Čarobne se utopije tope i mnoge se usijane glave hlade pa prizemljuju svoja očekivanja pod nekim novim zastavama kao što su "Next age" (sljedeće doba) ili "Next stage" (sljedeća postaja). A manji broj novotara žuri u nove extreme ("Next edge") (9).

Većina novodobaca ipak želi svoje težnje prilagoditi krutoj realnosti, koja je daleko jača od ljudskih fantazmi. Postaju oprezniji u davanju obećanja, a osobito u svojim pisanim izrazima. Kad je M. Ferguson izdala svoju prvu knjigu o NA, naslovila ju je The Aquarian Conspiracy, a kad je poslije bila prevedena na njemački, zadovoljila se je naslovom Die sanfte Verschwörung (Blaga zavjera). Kad je već zavjera, neka ipak bude što blaža!

Bilješke:

1. Th. S. Kuhn, *The structure of scientific revolutions*. Univ. of Chicago Press, Chicago 1970.

2. J. Županov, *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma*. Hrvat. sveučil. naklada, Zagřeb 2002.

3. M. Ferguson, *The Aquarian Conspiracy*. Forcher, Los Angeles 1980.

4. Br. 80, god. 1990, str. 35. U prijevodu: Takvi pokreti više ne teže Bogu, oni teže postati Bog.

5. G. Schiwy, *Die Geist des Neuen Zeitalters*. München 1987.

6. M. Ferguson, op. cit. 421.

7. Riječ "ključ", kako se Danneels njome služi u svome textu, podpisani ne može prihvatiti.

8. G. Danneels, *Le Christ ou le Verseau?* Mechelen-Brussel 1990. Prevedena na hrvatski: *Krist ili Vodenjak?* Verbum, Split 1998.

9. M. Introvigne, *New Age & Next Age*. Piemme, Casale Monferrato 2000.

(Nastavak u sljedećem broju)

Ti misliš ja

Ni kap tebe u meni
ni imena mene u tebi

A probudiš se
baš kad pomislim
da te u meni nema

Zaigraju trnci
od mozga do pete

I uvijek tako
čim zakoračiš
u moje misli
jutro okreneš naopako

Da ne ostajem sam
bilo bi lako
Sebi priznati treba
da te nema
iako te ima
da me ima
iako me nema

Ti misliš ja
dok ja sebe tražim
Nema nas u jutru
a sve troje jesmo

Suze uze
dan na dlan
Pod jezikom
izlegla se zmija

Još trenutak samo
i pijetao će
probuditi kamen

Uranak

Mačka ponoć
u staroj kući
na tavan uđe

U postelji nimoj
ćaćine oči gore

Još će puno puta
sazoriti prije zore

Da mu mašklin
ne bi prispa
za ruku ga drži

Iz dasaka na podu
već gledaju vrži

Mora

Zadubio se
dub
u vlastite misli
i dubi

Pozobalo ga vrime

Nema ga na zemlji
Zemlja u se ne da

Zaključao vrata
i samo gleda

Šutnja preda

Tkalac

Imbro Ignjatijević
(Karlovac, 6. svibnja 1824. - Rim, 4. siječnja 1912.)

"Uspomene iz Hrvatske" (1749. - 1823. -- 1824. - 1843.)

Enciklopedija ga naziva političarom i književnikom i posvećuje mu cijeli stupac. Gotovo jednako kao Ruđeru Boškoviću. Naša, tj. Krležina enciklopedija hvali ga naveliko zbog činjenice što je pisao kako se austrijsko carstvo treba raspasti, i zbog njegove beskompromisne suradnje sa Srbima. Dvojica karlovačkih povjesničara Lopašić i Strohal ne spominju ga nijednom riječju, čak ni u bilješkama. Ne spominju ga ni drugi povjesničari (pr. Trpimir Macan, nikako, Šišić samo u dvije bilješke), a oni koji ga smatraju zaslužnim za razvitak valjda "ponajbolje" ideje koja je nikla u hrvatskim glavama - ideje južnoslavenskoga bratstva i zajedništva sa Srbima - spominju ga u tom smislu. Tako ga dosta značajno tretira Zvane Črnja u djelu "Kulturna historija Hrvatske", ako pri tom mislimo na pohvalu koju je izrekao: "...jedan Hrvat - Imbro Ignjatijević Tkalac (1824.-1912.) uočio je godine 1862. da se na bazi hegemonije neće riješiti jugoslavensko pitanje. Taj briljantni duh zapazio je što drugi nisu htjeli vidjeti: da u 'zagrebačkoj jugoslavenskoj politici' dolaze do izražaja težnje katoličanstva i jednog dijela hrvatskih intelektualaca za hegemonijom nad južnoslavenskim narodima, pa je o perspektivi takvih težnji rekao: 'Ako narod srpski, hrvatski ili bugarski u turskom carstvu ustane, učinit će to za slobodu svoju, a ni za čiju hegemoniju na svietu, jerbo narod koji hoće da bude svoj, neće si već unapred postaviti gospodara i odreći se slobode svoje podajući se volji ili samovolji drugog naroda, ma bio on rođeni brat'." Josip Horvat u svojoj monografiji "Ljudevit Gaj" (spominje ga na četiri mjesta - dva puta u bilješci i dva puta u tekstu. Prvi put u onom čuvenom sporu između Gaja i kneza Miloša gdje je bio posrednikom prilikom izmirenja. Tu Horvat kaže: "Kod toga je izmirenja odigrao neku ulogu i dr. Imbro Tkalac, nekadašnji pitomac Milošev. Tkalac u svojim memoarima govori prilično opširno o Gaju, uglavnom nepovoljno, ali kao o čovjeku s kojim nije dolazio u dodir. O Gajevoj aferi s Milošem i svojoj ulozi kod pomirbe 1853. nije nikada progovorio. Austrijskoj je policiji bilo poznato da je dr. Tkalac sudjelovao kod izmirenja." (str. 304.) Spomenut će još jednom Tkalca u trenu kad govori o progonima koje policija vrši nad sumnjivim ljudima koji žele zbaciti monarhiju i to se odnosi na godinu 1863. kada se njegovo ime navodi uz Gajevo i Paje Čavlovića.

Tako bi se moglo podijeliti povijesnu literaturu na onu koja se njega spominje i onu koja ga prešućuje. Ne ulazeći u razloge toga, iznijet ćemo osnovne podatke o njegovu životu i potom se posvetiti zanimljivoj knjizi njegovih "Uspomena iz

Hrvatske" (1749.-1823. 1824.-1843.). Prvi pravi naslov bio je "Jugenderinnerungen aus Kroatien" te je djelo preveo dr. Josip Ritig, a za izdanje 1945. predgovor i bilješke je napisao prof. Stanko Dvoršak.

I. I. Tkalac filozofiju i pravne znanosti studirao je u Beču, Berlinu, Parizu, Rimu, Münchenu i Heidelbergu. Već 1848. postao je docent za sanskrt i slavistiku na Heidelberškom univerzitetu, ali je izbijanje revolucije prekinulo njegovu profesorsku karijeru. On se te burne jeseni 1848. vratio u Hrvatsku i počeo surađivati u radikalno-demokratskim listovima, kako to kažu naša enciklopedija, "Slavenski jug" i "Südslavische Zeitung". Godine 1851. izabran je za tajnika Trgovačko-obrtničke komore za Hrvatsku u Zagrebu, i na tom položaju ostaje deset godina. 1861. napušta Zagreb i odlazi u Beč te pokreće list "Ost und West". Vrlo oštro piše protiv Austrije i stoga dolazi u sukob s vlašću i policijom. Osuđen je dva puta: najprije na 6, a onda na još 8 mjeseci tamnice u okovima. Poslije odlazi u emigraciju i ostaje do kraja života izvan Hrvatske.

Kao emigrant nalazi se najprije u Rusiji, pa u Parizu, da bi na kraju završio život u Italiji, u Rimu. Taj prvi dio proveden u emigraciji pao mu je teško i on sam o tome vremenu kaže: "Dotle sam na slavu naroda i rodoljuba naših došao, da moram po svijetu bježati kao protuha, ili zločinac, pošto sam imetak i slobodu, i sve što čovjek može, žrtvovao narodu svome." U Italiji on postaje činovnik najprije Ministarstva unutrašnjih, a zatim vanjskih poslova, gdje je 1908. penzioniran. Još u zatvoru počeo je bolovati na očima, da bi nakon 1910. oslijepio.

Politička borba njegova imala je samo dva cilja i principa: rušenje Austrije i to revolucijom, i 2. ujedinjenje južnoslavenskih naroda u samostalnoj i slobodnoj državi na bazi ravnopravnosti i bez supremacije bilo kojega naroda.

Napisao je sljedeća djela: spomenute "Uspomene iz Hrvatske" te niz njemački napisanih rasprava, od one o religiji kršćanskoj kod Slavena (Heidelberg, 1848.) pa preko rasprava o odnosima Hrvata, Srba i Mađara, o Zapadu i Istoku, političkim prilikama u Zagrebu, dva djela pedesetih godina, zatim djelo o srpskom narodu i njegovom značenju u pitanjima orijenta i europskoj civilizaciji, pa onda ono poznato "Pitanje austrijsko. Kome, kako i kada valja riješiti ga?" (Poslanica braći Hrvatima i Srbima, Pariz, 1866.) itd. Javljao se i pod pseudonimom Hektor Frank, pišući o "Talijanskom brbljanju", ili obrađujući u jednom svom djelu Vatikan, vedro i ozbiljno.

Knjiga koja zaslužuje da se opet pročita nakon stoljeća i pol, koliko je proteklo od nastanka najstarijeg dijela teksta, jesu "Uspomene", pisane zanimljivo, iskričavo, na momente književno nadareno. One odaju sjaj njegove blistave inteligencije i zanosa, ali otkrivaju i njegove promašaje u prosudbama, subjektivnost zagriženoga ne samo jugofila, nego i srbofila. Pohvale i pokude doživio je još za života, uspoređivali su ga s velikim preporoditeljima Gajem, Šafarikom, Palckym, ali malo dalje pisac predgovora Stanko Dvoršak kaže: "...ali što je on zapravo bio, što je radio i što je htio, malo će biti poznato."

Šteta što "Uspomene" ne sežu dalje od 1843., a i u tom razdoblju koje pokrivaju nisu uvijek povijesno točne: tako npr. ne spominje točnu godinu pojave prvih

masonskih loža, smaknuće urotnika Martinovića smješta dvije godine ranije (1782.) i tome slično. Njegova posve osobna i invektivna namjera ne umanjuje vrijednost ovoga teksta koji bi zaslužio da se nakon šezdesetak godina ponovno tiska. Danas možemo najbolje shvatiti njegove promašaje koji su proizlazili iz neznanja o drugim slavenskim narodima, kao i mržnju prema tadašnjoj njegovoj neprijateljici Austriji, koju je kudio, ali je morao i priznati njene vrline. Tako je npr. napisao da maršal Marmont nije nikoga progonio zbog neprijateljskog političkog mišljenja, da nije stvarao mučenike. To, dakako, nije točno. Sjetimo se samo dva primjera od mnogih: kako je prošao Andrija Dorotić za čiju je glavu raspisana tjeralica, ili strijeljanja poljičkih ustanika i progona stanovnika 1808. Malo dalje ipak će priznati da onim ljudima koji su služili pod Napoleonom (a koga Tkalac jako hvali!) i dobili odlikovanja "nakon uspostave Austrije vlada nije oduzela odlikovanja koja su stekli u ratu protiv strane države, tek im duge godine nije dozvolila da svoje križeve nose..."

Porijeklo svoje obitelji Tkalac opisuje kao plemićko iz Turopolja. Tu su njegovi pradjedovi imali imanje - Mihajlo Tkalac (kome u sredinu imena umeće Pavlović prema ruskom običaju patronimika) doživio je strašnu poplavu koja mu je odnijela sve blago i kuću, a žena mu je umrla. On odlazi u Bosnu gdje su plemići Jelačići i Keglevići imali imanja i tu se prijavi na imanje grofa Keglevića. Turci u jednom naletu unište opet sve što je stekao, pa se i Keglević i njegovi službenici povlače u Hrvatsku. Tako i Tkalac dolazi u Kravarsko koje je pripadalo obitelji Pogledića, naseli se kao kmet, odbaci svoje plemstvo zbog siromaštva, i oženi se kmetskom kćeri iz obitelji Horvatića.

Tu u Kravarskom rodio se djed Štefan Tkalac koji se obogatio trgujući žitom. U početku je bio hajoš - brodski sluga na brodovima koji su plovili Tisom, Dunavom, Savom i Kupom, od Banata do Karlovca. Kasnije od zarade kupi sam 12 brodova i nastavi trgovati, iako je ostao u statusu kmeta na Pogledićevu imanju. Kupuje kuću u Karlovcu i počinje borbu za otkup sebe i svoje braće iz statusa kmeta. Vrlo zorni i duhoviti opisi te borbe s administracijom i samim Pogledićem, kao i ponovno dobivanje plemstva, koje Štefan nije želio jer je trebalo platiti takse, zaslužuju da se nazovu literarno-memoarskim biserima. Od dijaloga koji su se prepričavali u obitelji do političkih prilika toga doba, nastala je sretna mješavina zanimljiva svakom čitatelju.

Taj djed Štefan oženio se Katarinom Malijan - najljepšom djevojkom toga doba u Karlovcu, građankom, iako su mu se nudile i plemkinje. Ona mu rodi dvije kćeri i dva sina te umre pri posljednjem porodu . Plemićku povelju morao je otkupiti i o tome je ostalo svjedočanstvo. Jedan sin pogine na jahanju, a drugi je otac našega Imbre Tkalca - Naco Tkalac. On sam kaže da je Naco bio liječina pa mu je djed Štefan kupio imanje kraj Karlovca neka sâm gospodari. Jedna kćerka je umrla, druga je dobila dobar odgoj kod uršulinki u Grazu i nju spominje kasnije u knjizi. Snažni i upečatljivi lik Štefana nestaje godinom 1809. kad je umro nakon jednog bankovnog državnog stečaja što ga nije mogao podnijeti. Ipak je veliki dio bogatstva ostao.

U tom dijelu knjige dolazi do izražaja opis dobrih i vrlo pohvalnih zakona koje Francuzi donose u Hrvatsku kao i žalost zbog susreta s robijašima koje austrijska vlast sprovodi iz Italije do zatvora na sjeveru Mađarske. Među zanimljive podatke idu i oni o pojavi masona, iluminata i rozenkrojcera u Hrvatskoj. Tako se u Karlovcu spominju značajni ljudi poput Šporera, župnika Nikole Hanžića, koje autor hvali da su samim tim što su postali masoni, pokazali razum, obrazovanje i slobodoumnost.

Svoga oca Ignacija (Nacu) Tkalca opisuje kao vrlo lijepoga i šarmantnog čovjeka u mladosti, a u starosti je neobično nalikovao na Bismarcka. On se oženio ljepoticom koju su mnogi prosili - Jozefinom Janković-Stipić. Bila je i bogata i obrazovana: govorila je i čitala latinski, njemački i francuski, svirala dobro klavir. Brak je sklopljen 1811. kad je majka bila tik pred 14. rođendanom! Iz toga braka rodilo se četvoro djece - Imbro Tkalac bio je četvrti.

Obitelj je bila u prijateljskim vezama sa Šporerovima (vjenčanje je civilno obavio Josip Šporer - tada načelnik Karlovca), a bili su i veliki prijatelji sa župnikom Hanžićem. Kakav je bio život u tadašnjem Karlovcu? (str. 45.-46.) Evo opširnijeg citata:

»Po propisima Code Napoléon-a održano je vjenčanje najprije kod civilnog ženidbenog ureda. Kao ženidbeni činovnik vršio je službu načelnik Josip Šporer, koji je kao prijatelj obiju familija htio da osobno provede vjenčanje. Opasan širokom službenom trikolorom bio je, kako mi je to majka kasnije pripovijedala, veoma dostojanstven lik. Interesantno je da kler, makar nije volio francusku vlast, nije oponirao protiv civilne ženidbe, kako je to činio u drugim zemljama. Crkveno vjenčanje održalo se radi posnog vremena u kući nevjeste, a proveo ga je župnik Hanžić, kog smo već prije spomenuli kao prijatelja Francuza. Kažu, da je na piru bilo prisutno više od 100 osoba.

Marquis de Contades, koji je bio prisiljen promatrati kako se prave priprave za vjenčanje, ponašao se kao potpuni gentleman; ne samo što je čestitao mladencima, on se u sve one tri godine, što je još ostao u Karlovcu, pokazao kao vjeran i odan prijatelj mojih roditelja, a to je dokaz njegovog odličnog i poštenog značaja. U toku svog pripovijedanja imat ću još prilike da se vratim na marquis de Contades-a.

Mladi, lijepi i bogati par proživio je vrijeme francuskog gospodstva u svakom izobilju. Karlovac je bio chef-lieu de canton, glavni grad okruga, i prema tome sjedište upravnih, sudskih, financijalnih i vojničkih vlasti. Ma da moj otac nije baš mnogo volio Francuze, ipak je morao da s njima živi u prijateljstvu. Da bi živjeli van grada na posjedu, nije mojim roditeljima ni na pamet palo. Oni su ostali u gradu, a tek bi po nekoliko dana proveli na dobru Vodostaje, koje leži na ušću Korane u Kupu; od Karlovca do Vodostaja imade kolima po veoma lošem putu tri četvrt sata, dok se pješice poprekim putem može stići za 20 minuta. U jeseni išlo bi se u velike vinograde na Novaković Gori kod Krašića, koji su 5 sati puta daleko, i tamo provelo nekoliko tjedana u berbi i zabavljalo u društvu susjeda i drugih gostiju. Poslije Svisveta svi bi se obično vratili kući u grad.

Moj otac prepustio je gospodarenje na svojim dobrima jednom naravnom bratu, kog sam kasnije poznavao pod imenom Mikuljan, dok je moja majka cijelo svoje domaćinstvo u gradu prepustila svojoj bivšoj dojilji Kati. Nju sam i ja poznavao i volio je kao vlastitu baku. Na tome svemu nije se ništa promijenilo ni onda kad se mojim roditeljima rodio prvi sin u prosincu 1811.; moja ga je majka dojila i odgajala po načelima J. J. Rousseau-a, a cijeli svijet ju je hvalio i divio se dražesnoj dojilji. Znameniti francuski slikar Neugas,[21]) kojega je maršal Marmont pozvao k sebi u "Iliriju", naslikao je moju majku kako doji dijete, a ispod slike je kavalirski napisao "la plus belle des mères, que j'aie eu le bonheur de voir" (najljepša majka koju sam imao sreću da vidim). Lijepa slika bila je u malom gradu neobična senzacija; svaki je htio da je vidi, a druge mlade žene, zavidne mojoj majci, pronašle su bajku, da je moja mati za ono debelo laskanje platila slikaru 100 napoleondora; umjetnik je u stvari svaki honorar odbio, jer je onu uspjelu sliku zadržao za sebe. Neugas je poslije odlaska Francuza ostao u Hrvatskoj, i malo pomalo portretirao cijelu aristokraciju, pa je 1816. slikao i mog oca i majku. Ta dva portreta ostala su u našoj kući, dok nije 1867. veliki požar uništio moju roditeljsku kuću i sve što se u njoj nalazilo. Slika mog oca baš nije bila uspjela; pripovijedalo se da monsieur Neugas nema sreće s portretima muškaraca. Bolje i ljepše bilo je poprsje moje majke u kostimu empire; slikala se u bijeloj haljini veoma kratka struka, dekoltirana, dok je preko lijevog ramena imala lagano prebačen crveni shawl s nježnom šarenom bordurom; tamno plave kose uokvirivale su dragim pramovima à la Madame de Staël plemenito i ljupko lice. Priznajem, da mi se majka u naravi činila mnogo ljepšom i nježnijom nego na toj slici; cijeli se svijet međutim toj slici divio i hvalio je u hiperbolama, tako sam ja morao šutjeti i samo sam potajno majci govorio: "Makar si sada 20 godina starija, ipak si mnogo ljepša nego što je portret. Prava je nesreća, da te slikar nije mogao mojim očima vidjeti." Majka bi mi na to poljupcima zatvorila djetinja očitovanja ljubavi, i rekla: "Kako možeš suditi o portretu, kad me tad još nisi mogao vidjeti, a ti sam ne znaš nikakav naslikati. I meni se čini, da nisam baš dobro pogođena, ali kad svi kažu, da je portret lijep i dobar, to uvijek moram šutjeti, da ne bi govorili, kako sebi uobražavam, da sam ljepša nego na slici."

* * *

Francusko je gospodstvo trajalo točno četiri godine. U listopadu 1813. dobili su Francuzi naređenje da se povuku. Pripreme su vršene tako tajno, da pučanstvo nije o tom ništa ni slutilo. Kako u zemlji nije bilo novina, a pošte su još bile veoma primitivne, nije se u javnosti znalo niti za bitku kod Leipziga, a niti o tome kako je ona za Francuze sudbonosno svršila. Francuzi su se, sigurno s pravom, bojali, da pučanstvo ne bi vršilo neprijateljske akcije protiv njih, pa su francuske vlasti i vojska ostavili grad noću u najvećoj tišini. Ljudi su se drugog jutra čudili da ne vide nikakvih Francuza, i tek ih je proglas načelnikov poučio, da je francuska vlast prestala i da se zemlja vraća pod očinsku vlast Austrije. Tek iza nekoliko dana saznao je puk i za

uzrok promjene. Kažu, da su se svi tome veselili, ali ne baš suviše burno. Ljudi su se ljutili na Francuze, da nisu otišli u po bijela dana s muzikom i paradom, nego su se otšuljali kao kakvi lupeži, po noći i magli. Dali su zato na taj način srcu oduška, što su poskidali sa službenih zgrada natpise s francuskim orlom i razbili ih. Isto su tako prodrli u slobodno-zidarsku ložu, koja se nalazila u austrijskoj artiljerijskoj vojarni.«

Opisujući opće političke prilike u to doba Tkalac ističe kako su Francuzi nestali preko noći. (47.) Povratak Austrije i nekakve novostvorene "Kraljevine Ilirije" nije, prema njegovu svjedočenju, primljen s odušeljenjem. Nove takse i novi-stari običaji doveli su do manjih pobuna. Osim toga austrijska uprava sumnjičila je svakoga čovjeka koji je surađivao s Francuzima, nitko takav nije se mogao zaposliti u državnom uredu, službeni jezik postao je njemački - mi to doba nazivamo Metternichov režim. Bilo je to doba od Bečkoga kongresa 1815. pa do nemirne 1848. No, kako to Tkalac opisuje, život je imao i ljepšu stranu. (50.-51.)

Mala povijest svakodnevice osobito višega staleža, kojem je i autor pripadao, ovdje je dobila svoje mjesto. Ona se isprepletala s velikim narodnim događajima: opisom gladi 1817., državnim bankrotom, političkim spletkama.

Tkalčevi su imali na Vodostaju manju kuriju, ali su onda 1818. sagradili veliku dvokatnu u kojoj je Imbro proveo svoje najljepše djetinje godine. Dvoršak u bilješkama kaže da ta kurija stoji još i sada (tj. kad je knjiga izašla!). Opis pejzaža oko te kurije uistinu je lijep i može se mjeriti i s opisima prirode u Dnevniku Dragojle Jarnević.

Tkalac je bio strastven i nije skrivao svoga mišljenja. Povratak austrijske vlasti kod njega je izazvao pravo ogorčenje poradi naravi koja se u stanovnika morala razvijati: on doslovce kaže: "...beskrajna podložnost duha i pasja niskost prema osobama višeg položaja..." (Što li bi tek rekao da je živio u Gogoljevoj Rusiji, možda bi njegova kabanica i revizija bile još žešće!?) Evo još jednog citata iz knjige:

»Osim toga, veoma malo od njih razumjelo je njemački, a ipak se, kao i u svim ostalim c. k. nasljednim zemljama, i u Hrvatskoj uredovalo njemački, ma da to narod nije razumio. Nije prema tome drugo preostalo nego da se dovede činovnike iz c. k. nasljednih zemalja. Kako su morali saobraćati s narodom koji nije razumio njemački, vrbovalo ih se u slavensko-njemačkim provincijama, najviše u susjednim zemljama Kranjskoj i Štajerskoj, gdje se govori slovenski, pa su se lako mogli sporazumjeti sa srpskohrvatskim pučanstvom. Ti su došljaci bili među činovnicima najbrojniji, a zvali su ih bez obzira na narodnost Kranjcima. Tako je riječ "Kranjac" postala sinonim riječi činovnik, a usput i predmet opće odvratnosti, kao da su baš oni bili osobno krivi za nezgodnu upravnu mašinu.

* * *

Političke i društvene bakanalije bečkog kongresa imale su, kao svagdje u Austriji, znatan odjek u Hrvatskoj, gdje su doživjele nespretnu, provincijski karikiranu

imitaciju. Kao na kongresu, tako je i ovdje postala uzrečica Jerome Napoléona "morken wieder lustik" parola tako zvanih naobraženih slojeva: sve je naglavce poletjelo u more zabava, kao da se poslije duge tamnice opet došlo na slobodu, pa ju treba uživati. Priređivalo se među susjedima zabave, na kojima se desetak ili više obitelji sastajalo, i, pošto su se tri ili četiri dana kod nekog susjeda veselili, plesali i bančili, pošli su svi do narednog, gdje se sve to opet ponovilo. I tako po redu, dok se svi opet nisu prvom gostoprimcu vratili. To je trajalo dok se uopće našlo šta za jelo. Kad je bio gotov turnus kod susjeda, krenuli su i udaljenim prijateljima i onda se putovalo s cijelom obitelji, kolima, konjima i poslugom, sve dok zimske kiše nisu učinile loše uzdržavane ceste posve neprohodnima. Kao kod svih slavenskih naroda, gostoprimstvo se kod Hrvata i Srba ne smatra samo vrlinom, nego upravo moralnom dužnošću kojoj nitko ne može izbjeći. Nitko međutim nije na to pomišljao, da se tu zapravo radi o pravoj pravcatoj zloupotrebi gostoljubivosti i da ugošćavanje pedeset do šesdeset osoba s trideset do četrdeset konja upropaštava gostoprimca za cijelu godinu dana. Ljudi su htjeli ludovati, a razmišljanje su prepustili budućnosti. Nitko nije mislio ni na moralne štete koje nastaju od skupljanja velikog broja ljudi na više manje ograničenom prostoru. U jednoj sobi spavalo je 8 do 10 osoba, žena i djece, a kada za muškarce ne bi više bilo prostora, poslalo ih se na noćenje u susjedne seljačke domove ili sjenike. Kad bi poslije plesa ili večere žene otišle spavati, bančili su muškarci i igrali karte, a kad već nisu znali šta bi počeli, dali su se posljednju noć prije odlaska na sramotnu igru, koju je neki pokvarenjak pronašao, a ona se veoma brzo raširila. Pijani muškarci bacali su kocku s čijom će ženom prespavati noć. Pitali su poslugu, u kojoj sobi i u kojem krevetu pojedina žena spava. Onda su imena dotičnih žena s dobivenim podacima napisali na papiriće, bacali ove u nečiji šešir i promiješali, a onda bi svaki od prisutnih izvukao iz šešira papirić, koji bi mu za tu noć dao privremenu drugaricu. Kad je to bilo gotovo, otšuljali su se bosi u odaje gdje su žene spavale. Kad bi koja žena otkrila sramotnu izdaju i digla buku, muškarci bi na vrat na nos pobjegli iz sobe i ostali pritom neprepoznati: tada naime nije bilo žigica, a svijetlo se palilo na taj način, da se iskrom kremena zapalio sumporni fitilj. Bila je to operacija dosadna i polagana, pa su je svi po mogućnosti izbjegavali. Čudnovato je da kod te niske igre čašću, dostojanstvom i moralom, dostojne divljaka centralne Afrike, nije uopće došlo do javnih škandala. Jedan od mojih rođaka, koji je u mladosti i sam često sudjelovao kod takvih zamjena žena, rekao mi je kasnijih godina, kad smo o toj razuzdanosti govorili, veoma bezazleno: "Šta ćeš, bilo je to ludo vrijeme. Svi od reda imali smo rogove, a pritom nikad nitko nije saznao, tko mu ih je na glavu stavio, pa je šutjeti bilo najmudrije. Zar je trebalo da se, kao oni luckasti Francuzi, tučemo i međusobno sabljama pobijemo: što je bilo, bilo je, i nije se više moglo popraviti, a pošto žene nisu vikale, moralo se pomisliti, da su bile zadovoljne s onim neznancem, kog su imale u krevetu".

Kad je zima došla i načinila kraj onim posjetima, pošli su svi u grad i nastojali da se tamo pozabave. I u Karlovcu davali su se preko zime njemački igrokazi i talijanske opere. Od igrokaza prikazivali su se većinom komadi Kotzebua, Ifflanda i

Collina, a opere su većinom bile Rossinija, Cimarose i Boieldieua. Napose, dražesne Rossinijeve melodije oduševljavale su slušaoce. Kazališne zgrade nije tada bilo u Karlovcu. Igralo se u plesnoj dvorani, osrednje veličine, tamošnjeg prvog svratišta. Nije bilo loža ni galerija, u parteru u prvim redovima sjedili su viši civilni činovnici i generali, u daljnjim redovima sjedile su žene, muškarci su se poredali iza mjesta za sjedenje. Djevojke nisu posjećivale kazališta. Za vrijeme poklada davali su "činovnički vrhovi" službene balove, a osim njih bilo je dva puta tjedno javnih plesova. Kad bi izbilo dvanaest sati u noći pokladnog utorka, morala je glazba zamuknuti i ples prestati. Za vrijeme posta bio je običaj, da imućne familije daju večernja društva, na koja bi pozivali prijatelje i znance, a da bi se digao sjaj kuće, još i "činovničke vrhove". Glazba je bila dozvoljena; plesati se međutim nije smjelo. Odmah poslije Uskrsa pošlo se van grada, a išlo se također i u neko doduše odlično, ali veoma primitivno uređeno liječilište u Hrvatskoj ili Štajerskoj. U drugoj polovici srpnja opet bi počela turneja međusobnog posjećivanja.«

Imbro je odgajan gotovo kao jedinac - stariji brat već je bio izvan kuće (trinaest godina razlike!), a dvije sestrice su bile svijet za sebe. Rođen u samom gradu Karlovcu, ipak je najveći i najromantičniji dio djetinjstva proveo na Vodostaju u toj novoj kuriji. Sjajni su opisi susjeda, posluge, putovanja, konja Miltona, učitelja stranih jezika, odlazaka u Kamensko i prve ljubavi...Vrlo rano svladao je francuski i talijanski jezik, a do osme godine i djelomično njemački. Većinu toga može zahvaliti svojoj odgojiteljici Slovenki. Tome su se pridružili gotovo svi europski jezici pa je zaista na pitanje suca u procesu protiv njega zbog knjige "Ost und West" odgovorio na pitanje koje jezike govori: Sve europske. Bio je uistinu poliglot, a to svoje znanje nastojao je, kako kaže, iskoristiti da se bori za slobodu malih potlačenih naroda u austrijskom carstvu.

Zastupao je ideju bratstva Južnih Slavena i čvrsto vjerovao da će se "postići duševno jedinstvo cjelokupnoga Slavenstva". Srbija ga je u tom dobro koristila. Slala je obilatu novčanu pomoć da u Beču tiska taj dnevnik "Ost und West" u kom je doslovno tražio da se carstvo razbije, da se svi okupe oko Srbije i još u jeku Bachova neoapsolutizma zastupao tako radikalne ideje. Stoga nije čudo da je protiv njega vođeno trideset i šest parnica, da je završio u zatvoru i na koncu postao emigrant. Na žalost njegove Uspomene ne sežu do tog doba. Vrlo je indikativan njegov opis puta koji je uz pomoć starijega brata, časnika u austrijskoj vojsci, ostvario u turskoj carevini. (122.)

Evo kako Tkalac opisuje svoj prvi doživljaj turske Bosne. Nakon toga posjeta zarekao se da će svoj život posvetiti ideji izbacivanja turske vlasti iz Bosne:

»Ogladnjeli smo od oštrog jahanja i Holjević je zapitao vojnika, gdje se može dobiti što za jelo. Vojnik nas je odveo u nekoliko kuća, ali su nam svagdje rekli, da nemaju ništa. U nekoj kući su nam rekli, da imaju kruha i jedno jaje. Jeli smo starog i tvrdog kruha, a jaje smo poklonili vojniku. Pitali smo, imaju li vina. Vina nisu

imali, ali su nam donijeli vrč šljivovice. Mi smo pili s nekom mutnom vodom, dok ju je vojnik pio čistu. Vojnik je nato nekamo pošao, no rekao je da će se skoro vratiti. Dok vojnika nije bilo, zapitao je Holjević našeg domaćina, da li je istina, da ljudi nemaju baš ništa u kući za jelo. Domaćin je odgovorio da je to prava pravcata istina. Kako to? "Spahija i porez sve nam uzmu. Kad je godina dobra, onda četiri mjeseca nemamo kruha. Inače gladujemo šest, pa i sedam mjeseci." Kako je to moguće? Zemlja je ipak lijepa i morala bi roditi.

"Istina je, zemlja je lijepa i mogla bi roditi, ali ako te spahija vidi kako polje dobro obrađuješ, pa ono dobro rodi, uzet će ti ga i dat će ti neku nerodnu i iscrpljenu oranicu, pa kad je opet u nekoliko godina teškog rada popraviš, opet će ti je uzeti. Od cijelog priroda moraš dati trećinu i desetinu, od kuće dimnicu i harač. Pa što ti onda preostane? Ako imaš dva teleta, ovce ili pileta, jedno ti uzme spahija, a drugo porez. Ako spečeš šljivovicu, uzme ti polovinu, ako imaš lijepu mladu ženu ili kćer, onda ih najprije uzimlje za sebe, ako se buniš, ubije te kao psa i odvede ih. Turčina ne možeš tužiti, jer kršćansko svjedočanstvo ništa ne vrijedi pred kadijom, pa uvijek dadu Turčinu pravo. A tek onda, ako ovamo pošalju nizam (redovnu vojsku), onda ti ne preostane ni čavao na zidu na koji bi se jadan mogao objesiti. Ne može se nama raji pomoći: Bog nas je ostavio i pustio da u bijedi propadnemo."

"Ja bih se prije poturčio nego da moram takvu nevolju snositi", primijetio je Holjević.

"Tako su to načinili i naši spahije, samo da mogu ostat našim gospodarima, ali mi nećemo naše lijepe vjere nikad izdati, nego ćemo radije zbog kršćanstva sve podnositi kao i naši djedovi, sve dok nam se Bog opet jednom ne smiluje."

Vojnik se vratio i rekao, da moramo krenuti, kako bi još prije zalaska sunca stigli na granicu. Potražili smo naše konje, koji su na nekoj livadi pasli, razgledali još kulu, dali našem domaćinu nekoliko cvancigera i nato odjahali. Pripovijedanje onog čovjeka veoma me ražalostilo, pa sam žalio, što sam uopće pošao na taj izlet. Vidio sam, doduše, bijedu naših seljaka, pa sam mislio da nema jadnijeg svijeta od njih, ovo pak što sam sada čuo nisam držao uopće za moguće. Dok smo po krasnom sunčanom danu jahali onom lijepom, zapuštenom zemljom, zakleo sam se, da ću se kad odrastem boriti protiv turskog gospodstva i osloboditi nesretnu raju. Nisam dakako znao, na koji način bi to trebalo izvršiti.«

Vrijedne su stranice koje opisuju školovanje Imbre Tkalca, njegovo uglavnom loše mišljenje o znanju učitelja, o silnom neznanju što je vladalo u tadašnje doba, u kojem kaže da su bili neobaviješteni kao Hotentoti o zbivanjima u daleku svijetu. To da se izumio parni stroj, lokomotiva, parobrod i slične tehničke novotarije, nitko, kaže, nije znao. Novine nisu čitali jer su bile dopuštene samo režimske koje nisu takve stvari ni pisale. Jedva su saznali da je umro car Franjo I. 1835. Slabo znanje iz malobrojnih školskih predmeta nadomještao je čitanjem knjiga koje su premašivale njegovu dob. Navodi cijeli niz uglednih pa i danas cijenjenih auktora kojima se divio, a koji su unijeli mnogo nova u znanost devetnaestoga vijeka. Nastavljamo citirati:

»Karlovačko građanstvo se tužilo, da u Karlovcu nema škola, pa da moraju djecu slati na nauke u Zagreb. Podnosili su molbe u Zagrebu, u Budimpešti i Beču, da bi se podigla osnovna škola ili gimnazija. Prilike onog vremena nijesu bile takve, da bi te molbe bile uslišane. Tako je prošlo mnogo godina i nitko više nije vjerovao u mogućnost da se ta želja ostvari. Uto je umro bogati građanin Janko Markez i kako nije imao djece, to je odredio karlovačku gradsku općinu za baštinicu cijelog svog imetka s odredbom, da s njegovim novcem imaju biti osnovane i uzdržavane osnovna škola i gimnazija u Karlovcu. Imovina zaklade iznosila je okruglo 180.000 forinti konvencionalnog novca.

Taj čestiti, rodoljubni građanin, koji nije znao ni čitati ni pisati, pa je svoju oporuku potpisao s tri križića, bio je ujak moje majke po ženskoj lozi. Prošlo je ipak mnogo godina prije nego su njegovu posljednju volju izvršili. Zbog lošeg općinskog gospodarstva i nepoštenja zakladnih upravitelja propalo je više od polovine kapitala što ga je ostavio Markez, a kamati od ostalog dijela jedva su iznosili 5.000 forinti.

Koliko god su zahtjevi u pogledu plaća i školskih predmeta u ono vrijeme bili maleni, ipak ta svota nije dostajala, da bi se izdržavala trorazredna osnovna škola i šestorazredna gimnazija s laičkim učiteljskim osobljem. Plemenita namjera osnivača zaklade bila bi postala utopijom, da nije jedna mudra glava u karlovačkom franjevačkom samostanu našla izlaz. Franjevci su upravljali gradskom župom, koja je imala znatne prihode. Franjevački gvardijan je utvrdio, da bi materijalni položaj njegovog samostana postao sjajan, kad bi njegovi redovnici upravljali školama čiju je zakladu osnovao Markez.

Redovnici su imali veoma dobro osiguranu egzistenciju, pa su mogli mnogo jeftinije podučavati nego laički učitelji, koji su od toga morali živjeti. Dok je laički učitelj stajao 300 do 500 forinti godišnje, redovnik se mogao zadovoljiti polovinom te plaće, jer mu je samostan davao hranu i stan, a skromna plaća bila bi lijepa nuzzarada za samostan. S odobrenjem i u ime reda ponudio je gvardijan, da red preuzme poduku na obadvije škole koje je Markez osnovao, uz uvjet, da red prima kamate od ostataka zakladne glavnice. Gradski oci primili su s radošću tu ponudu kao častan izlaz iz veoma nezgodnog položaja, i tako su te obadvije škole bile podignute.«

O svojim političkim suvremenicima, kao Ljudevitu Gaju npr. ima često negativno mišljenje. Hvali druge suradnike: Vraza, Babukića , Nemčića itd., ali njemu uporno odriče svaku kvalitetu. Osobito ističe Ivana Mažuranića kao najdarovitijeg u tom društvu i svoju zaslugu da je "Smrt..." priredio kao posebni otisak u latiničnom i ćiriličnom izdanju. Na kraju ipak zasluge Gajeve naglo i kao zaključak izriče: "...Nije važno, da li je cijela ta osnova niknula u njegovoj glavi ili ju je dobio od Kollara. Gaja ide neprolazna slava, da se za tu ideju borio i da ju je ostvario kolikogod je to bilo u onim teškim prilikama moguće. Tu slavu ne mogu potamniti ni sve mane njegova karaktera."

Loše je mišljenje imao i o političkim navadama, ustavu, upravi, nasilju mađarona i Beča. Oborio se na način glasovanja u Ugarskom saboru u kojem je po

tom feudalnom pravu svih 49 hrvatskih i ugarskih gradova imalo zajedno samo jedan glas!! Vrlo plastično opisuje sukob vojske i seljaka te nasilje nad njima koje su proveli vojnici po nalogu vlastele. Vlastela se nisu htjela pridržavati odredaba novih urbara koji su bitno olakšavali položaj kmeta. Tkalac bilježi događaje i silno suosjeća s tragedijom maloga čovjeka. To je konstanta kroz cijeli tekst. U tome je i najveća vrijednost knjige.

Završni dio knjige posvećen je i opet Bosni i njegovu posjetu Bihaća kao i sudbini vlasti i naroda.

A kako je bilo 1842. u Karlovcu? Dolazak kazališne družine koja je izvodila Halmovu "Grizeldu" podigao je prašinu u malom gradu i bio povodom da Tkalac ode iz Hrvatske... Ostao je samo još do 6. svibnja da proslavi s roditeljima svoj 20. rođendan, a onda zauvijek napustio grad svojega rođenja. Bilo je to 15. svibnja 1843. godine.

Daljnje događaje teže je pratiti. Činjenica je da je Tkalac radio na drugom dijelu svojih uspomena, koji nije tiskan.

Prijateljevao je s velikim imenima svoga doba: Vukom Stefanovićem Karadžićem, Kossuthom Lajosem, mnogim javnim i umjetničkim imenima, bio zastupnikom srbijanskih ideja na južnoslavenskim prostorima, naivno vjerujući u iskrene namjere Srba. Zanesen, strastven, umro je daleko od svoga Karlovca i Vodostaja. Ove "Uspomene" ostaju kao intimno, osobno, ali zato ne manje vrijedno svjedočanstvo o Hrvatskoj u prvoj polovici 19. stoljeća, a dakako i o rodnome Karlovcu.

Radovan TOLJANIĆ

Dar ljubavi

Ja sam još uvijek
na zlatnom žalu
i čekam da se Ljubav
po meni prospe
s tamnih borovih niti

Preda mnom bešumno umiru
osamljene morske trave,
a more svejednako zbori
svoju priču neprolaza...

Nebeski obluci modrine
zastrt će umornu svjetiljku dana,
a ja ću proći
dugim žalom
kroz jesensku večer
na dlanovima noseći Ljubav...

Martin MOSEBACH

Misa u Kolpinghausu* (ulomak iz romana "Eine lange Nacht")

"...i nemoj slušati ono što svećenik govori na njemačkom. On je za misu neophodan, ali on sam ne zna u čemu se sastoji njegova neophodnost."

Bio je još dan kad je ušao u hotel. U portirnici je sjedila neka žena, koja ga je mrzovoljno i sumnjičavo pogledala. Da, gospodin Drais je upravo stigao, i već je gore. Prvi put je čuo da Hermanna netko naziva "gospodin Drais". Bila je to zgrada iz pedesetih godina, kad su u Frankfurtu sve javne zgrade imale plastične podove. Iz kuhinje restorana dopirao je zadah jela. Gostinjac je ležao na rubu "četvrti bordelâ", ali zakašnjeli moderni stil, koji imaju i mnoge novije crkvene zgrade, svojom je izblijedjelom solidnošću nekako prikrivao neugodni dojam te okolice.

Kapelica je bila mala i prozaična, kao i hotelska recepcija. U sivom betonskom zidu bili su okrugli prozori sa šarenim staklima. Klupe su bile od svijetle brezovine, a nad oltarom je u zraku visjelo aluminijsko raspelo i na njemu Korpus od crvenog stakla, kao osušena marmelada od jagoda. Betonska spodoba bez očiju predstavljala je Bogorodicu. Pod udarom sunčanih zraka u kapelici je bilo sparno, a iz vaze na oltaru širio se miris truleži. Jesensko cvijeće u njoj pretvorilo se bilo u neku smećkastu masu. Na oltaru sa strane je stajao srebrni ormarić prekriven nekakvim kristalnim kuglicama. Kad je Ludwig stupio u crkvu, Hermann se upravo spremao ukloniti cvijeće.

"Ne zaboravi pokleknuti pred onim srebrnim ormarićem", šapne mu Hermann kad ga je spazio. Očito mu je bilo drago, ali žurio se.

U sakristiji je stajao plastični kanister s vodom. "Molim te napuni vodom zdjelicu na vratima crkve!" Zdjelica je bila staklena u mjedenom okviru sa skorjelim talogom. Najbolje da to prije ispere. Sreća da ima još dva sata vremena. Na oltaru ništa nije smjelo ostati onako kako je bilo. Bio je prekriven žućkastim pokrivačem

* "Kolpinghaus" je jeftin gostinjac i svratište za one koji nemaju previše novaca. Ti gostinjci, u organizaciji Katoličke Crkve, postoje u svim većim mjestima Njemačke i Austrije. Znaju ih mnogi naši Hrvati na radu u Njemačkoj. Skromni su i uredni, a najčešće u svom sklopu imaju i kapelicu. U jednoj takvoj kapelici skupljaju se vjernici kojima je na njihovo traženje nadležni biskup dozvolio da tu slave misu po starom, pretkoncilskom obredu i odredio im za to svećenika, koji to čini po službenoj dužnosti bez ikakvog osjećaja za samu stvar. Hermann Drais, koji redovito zalazi u tu crkvicu, pozvao je svog brata Ludwiga, koji je odavno prekinuo s vjerom, u crkvu na zadušnicu za njihovog oca netom poginulog u prometnoj nesreći. (Op. prev.)

od sintetike, na lijevoj strani je bio već spomenuti ormarić, a na desnoj dva svijećnjaka od keramike, s debelim svijećama. Sve je to trebalo ukloniti. Ormarić je pomaknut u sredinu. Oltar je trebalo pokriti trima vrlo uskim uškrobljenim platnenim pokrivačima, koji su s lijeve i s desne strane visjeli skoro do poda. Ludwig i Hermann najprije su ih u zraku napeli, a onda spustili na oltar, tako da je jedan ležao ispod drugoga. Lijevo i desno od onog ormarića Hermann je postavio po tri novogotička brončana svijećnjaka. U njih je trebalo staviti žute svijeće - "žute, ne one bijele!" objasni mu Hermann prigušenim glasom. A onda je iz nekog pretinca izvukao tri kartonske table, jednu široku i dvije uske. Na onoj širokoj bilo je nekoliko stupaca teksta, a nad svime je crvenim slovima pisalo "Canon missae". Na onim uskima bio je po jedan stupac s naslovom "Lavabo" odnosno "Initium", prva je naslonjena na svijeću na desnoj strani, a druga isto tako na lijevoj, dok je ona velika naslonjena na ormarić. Onda je na oltarsku stepenicu, ne zaboravivši pokleknuti, stavio mjedeno zvonce, zapravo više zvonaca s jednom ručicom. Oltar je bio gotov.

Sad se okrenuo prema stoliću sa strane, do vrata sakristije. Na nj je došao bijeli stolnjak. Iz ormara pri zidu izvadi dva staklena vrčića neobičnog oblika s visokim fino izvijenim kljunom, tako da je iz njih mogao teći vrlo tanak mlaz. Dade ih Ludwigu. Vrčić bez grlića napunjen je vodom, ovaj put ne onom iz kanistera, a onaj s grlićem vinom, na boci je pisalo "Rheinhessen". Miris vina donio mu je osjećaj nečeg "medicinskog" u toj posudici koja je podsjećala na ampulu. Vrčići su na pokrajnjem stoliću pokriveni bijelim uškrobljenim rupcem presavijenim na troje. Pokraj toga došla je mjedena zdjelica s posudicom - "vodu iz vodovoda!" - a onda još jedna svježe pozlaćena plitica. "Ne diraj to prstima, uzmi tamo bijeli rubac." Sad je i s pokrajnjim stolićem bilo gotovo.

Ludwig se nadao da će biti dobro ako sve stvari na oltaru poreda simetrično. Hermann ne reče ništa.

"Gori li crvena svijeća na oltaru?" Na oltaru je nije bilo. No na stoliću u sakristiji bile su dvije. Jednu od njih upali i postavi - opet pokleknuvši - na oltar pokraj onog srebrnog ormarića.

"Sad možemo ići u sakristiju."

Ludwig se u mislima prenio u svoje djetinjstvo. Kao da sudjeluju u nekoj velikoj igri, u kojoj svaki riješeni zadatak vodi k novom zadatku. Hermann pak zabrinuto pomisli da se kapelica Ludwigu nije dopala. Ludwig bi svuda otkrio štogod neukusnoga, a kapelica je sigurno neukusna. Utoliko se strože moraju držati propisa, ako već nema ničega lijepog, što bi odvratilo pažnju od svih očitih nedostataka.

Sljedeće poglavlje zvalo se "Kalež". Kalež je bio spremljen u povisokom kožnom kovčežiću. Ludwig ga otvori i ugleda zlatnu posudu na visokom držku, a ispod njega u uskom pretincu zlatnu pliticu. "Kalež i pliticu ne smiješ dirati rukama. Izvadi ih s onim bijelim rupcem." Hermann utisne u kalež savijeni bijeli ubrusac, tako da su krajevi visjeli sa strana, i prekrije kalež pliticom. Iz drvene kutijice izvadi veliku bijelu hostiju, na kojoj su se vidjele upečene brazde da se može lakše prelomiti.

Nju stavi na pliticu. Pliticu pokrije četvrtastim izvezenim pokrivalom. Zatim posegne u duboku škrinju punu vezenih ubrusa, izvadi jedan crni i prebaci ga preko kaleža. Sad je kalež bio posve zastrt crnom tkaninom. Na kraju povrh svega stavi kvadratnu svilenu torbicu, u kojoj bijaše uložen još jedan uškrobljen ubrusac. To je bilo kao krov, pa je čitava stvar izgledala poput nekakvog crnog šatora od svile. Nabori crne svile pravilno su padali s obje strane zastrtog kaleža.

U ormaru je visjelo misno ruho u istim bojama kao i svileni ubrusi u škrinji. Većina ih je bila sigurno starija od stotinu godina, raskošnih tkanina i sjajnih boja. Uz vrat i na ramenima vidjeli su se znakovi istrošenosti. Te stvari zapravo nisu spadale ovamo, to je bilo jasno. Tu je visjela i crna misnica. Bila je od damasta s novogotičkim uzorkom. Položiše je na stol. Preko nje prebaciše čitav niz raznih vrpci, uzica, bijelih košulja i rubaca. I to je bilo gotovo.

Ludwig sjedne u klupu. Kapelica je još bila prazna, ali je gorjela crvena svijeća. Dnevno svjetlo je oslabjelo. Kapelica je sad spremna; doduše pusta i oskudna kao i prije, ali njezin je motor "stavljen u pogon". Iako su vrata sakristije bila zatvorena, bilo je jasno da je i tamo sve spremno. Bio je zahvalan Hermannu što mu je dozvolio da mu pomaže. Kao domaćin, koji još jednom baca pogled na prostrt stol i otvorene boce crnog vina, očekivao je da dođu gosti.

Bella je danas bila ljubazna prema njemu, iako je bila nekud zamišljena. Ali njezin pogled nije bio odbojan, kad je odlazio. Čak kao da je spazio tračak smiješka.

U kapelicu naglo uđe čovjek s aktovkom i osvrne se oko sebe. Izgledao je istovremeno zbunjen i razdražen. Bijela, uredno počešljana kosa s razdjeljkom davala mu je nešto staromodno, oficirsko. Što je sad opet ovo?, kao da je pitao njegov pogled. A onda spazi Ludwiga, kako sjedi u klupi. Ukrućeno mu kimne, kao da ga je netko iznenada potapšao po leđima, i požuri se pokraj njega u sakristiju. Onda naglo zastane, osvrne se još jednom na Ludwiga, kao da se nečeg sjetio, pa lagano i svečano poklekne pred srebrnim ormarićem. Ludwig pođe za njim u sakristiju.

Ondje ga nađe u košulji. Hermann je vješao kaput od odijela i kravatu na vješalicu, a onaj je upravo držao u ruci crni komad tkanine s kolarom, koji je s mukom navlačio oko vrata.

"Vi ste došli ovamo na misu?" Uznemireno ispruži vrat i istovremeno učini korak natrag kao u nekoj mješavini ljutnje i opreza. To nije javna misa. Nije zabranjeno na njoj sudjelovati, ali je poželjno da krug posjetilaca ostane uzak. Radi se o posebnim pastoralnim obzirima prema prilično problematičnom krugu vjernika. Normalan katolik tu zapravo ne spada.

"Ovo ovdje je zapravo na rubu Crkve, ako ćete me pravo razumjeti." Uglavnom za starije ljude - "*seniore*", reče on. Doduše, dolaze i mlađi, ali to ga zabrinjava, jer je ova misa "definitivno zastario model". Crkva se konačno riješila čitavog tog animističkog, magičkog, ritualnog kompleksa, koji je predugo vukla za sobom, ogromnog tereta - zamislite katedralu na dvokolicama! Sve je to Crkvu odvojilo od novovjekih tekovina i napretka na duhovnom polju. Ima još nekih koji su vezani za

to njezino zastarjelo magičko lice, malo ih je i intelektualno su na niskom nivou. Ta je grupa sociološki zanemariva, ali, eto, i njima je potrebna duhovna skrb. Tim jadnim ljudima desetljećima su utuvljivali u glavu strah od grijeha i oni sad lutaju u toj tami, dok je Crkva našla svoj put do danjeg svjetla. Ovo što on ovdje radi je neke vrsti briga za umiruće.

"Samo oprezno", reče potvrđujući glavom i mašući rukama. Zato je i stavio na se ovaj kolar. "Kad ti ljudi vide svećenika, onda je lako njima upravljati." Biskup nikako ne odobrava ovu vrstu pastorala. U Ordinarijatu vlada mišljenje da bi te zadrte ritualiste zapravo trebalo otpisati. Biskup smatra da je ova misa tu na drugom katu "opasna".

Hermann je izašao iz sakristije bez riječi, ali zadovoljna lica. Ludwig se konačno predstavi kao njegov brat.

"Ja cijenim gospodina Draisa", reče onaj, kao da je ponosan na svoju odvažnu izjavu. Ovaj brat gospodina Draisa očito mu je svojim poslovnim izgledom ulijevao povjerenje, pa se odlučio da pred njim bude otvoren.

"Vidite ovo crno", i pokaza na prostrtu misnicu, "to smo na sreću posve odbacili. Ta tmurna žalobna pompa imala je u sebi nečeg nekrofilnoga. Sada konačno znamo za radost u kršćanstvu." Usnice mu se suziše i lice mu dobi zajedljiv izgled. "Gessner", predstavi se i pruži mu ruku. Ludwig odgovori na snažan stisak. On predaje crkvenu povijest na Sveučilištu. Ludwig odvrati da je veletrgovac.

"Mlinovi Crkve melju polako", reče profesor. "Sad smo tek došli do toga da možemo prihvatiti tekovine reformacije." Kršćanstvo se razvilo na Sredozemlju. U svoj ritual ono je usisalo sve što se nalazilo u tom sredozemnom loncu kasne antike. Poganstvo, kult rimskog cara, kult Mitre, Izide, Dioniza, orfički kultovi, eleuzinski mistički kultovi, platonska Akademija, židovski kult hrama, bogoslužje židovske sinagoge, rani monaški običaji pod utjecajem istočnjačkih obreda, židovska, poganska i kršćanska gnoza - sve je to fascinantna mješavina s arheološkog stanovišta, ali vjerski neprivlačno. A onda je ta močvara potpala pod rimsko gospodstvo: Rimljani su sve to rimsko-pravničko-kanonsko-rubricistički isušili, zajazili, postavili nasipe i stvorili kompliciran sustav kanala bez stvarnog osjećaja za ono što su u stvari postigli. Sad kad je sve to brdo propisa i pravila, napisanih iscifranim slovima, odbačeno u smeće, fantastično teatralni ornati stavljeni u muzeje, stari obredi napušteni i već temeljito izbrisani iz svijesti katolikâ, pomalo izlazi na vidjelo što je zapravo stajalo iza svega toga. Profesor se prodorno zagleda u Ludwiga. Njegova početna razdraženost i zbunjenost su nestale. Vidjelo se kako se unaprijed raduje što će ovom uspješnom mladom čovjeku, koji se nosi sa životnom borbom u našim danima, priopćiti nešto zastrašujuće. Nešto što ovaj mladac nikako ne bi očekivao od jednog sjedokosog svećenika.

"Mi popovi vam imamo svoje tajne, ali još malo, pa će s tim biti svršeno. Vlast popova je prošla. Pod tom gigantskom kulturnom gomilom, tom ogromnom liturgijskom perikom, skrivala se zapravo ćela. Zapravo ništa - ili u najboljem slučaju

ne baš mnogo - nešto neodređeno, jedva shvatljivo. Posljednja večera - jer ona bi se trebala nalaziti iza te latinske liturgijske raskoši - što je bila zapravo? Mi to ne znamo. Žrtva, kako nam s visoka uvijek ponavljaju! Čovjek večera zajedno sa svojim prijateljima, i to da je neka žrtva? Vidite što su sve tu natrpali: teologija žrtve, koja izaziva jezu svojim pretpotopnim mirisom krvi. Pokušajte to rastumačiti jednom nekršćaninu: Bog stvara čovjeka, a čovjek ga zauzvrat toliko uvrijedi da je jedina prihvatljiva zadovoljština u nadčovječanskoj žrtvi. Bog dakle daje svog sina da u ljudskom tijelu bude barbarski ubijen, i sada je smiren i zadovoljan. Samo pokušajte!"

"Ja vam na to ne mogu ništa reći, ali rado bih čuo što o tom misli moj brat", reče Ludwig.

"Vaš brat bi rekao da je to tajna", reče profesor odsječno i pođe prema umivaoniku. Njegov brat pazi na svaki detalj. "Kad perete ruke, morate izmoliti *Lavabo*", uvijek ga podsjeća, prije nego počne oblačenje misnog ruha. On doduše ionako pere ruke, i to zato što dolazi iz autobusa i osjeća kako su mu ljepljive. Ali molitvu izostavlja, jer je ona "još po dekretu Kongregacije Obreda za vrijeme Pija XII" fakultativna. Tomu se Hermann mora pokoriti, ali pokušava uvijek iznova.

"Svojeglav je i tako sam sebi sve kvari", reče profesor. "Ja bih mu otvorio sva vrata. Mogao bi postati svećenik u najkraćem roku, kao kasno zvanje. Sve bih mu ja to omogućio, ali bi se on trebao urazumiti i definitivno prevladati svoju ovisnost o toj beznadnoj stvari. Ona je njemu drága - i meni je! - ali ta ljubav mora postati platonska." Gromoglasno se nasmijao, tako se nekad smijao Ludwigov školski ravnatelj, protestantski teolog. To je bio natkonfesionalni smijeh teologa muško-oporog tipa za razliku od onih sladunjavih.

Vani je Hermann upalio svijeću. U prvim klupama sjedile su tri žene sa šeširima od umjetnog krzna, zatim jedna plavokosa s dvoje male djece, jedan postariji muškarac s mutnim staklom na naočalama, drugi crvena lica sa zajedljivim izrazom, onda jedna besprijekorno počešljana blijeda žena s tankim nosom, i na kraju neki čovjek s bradom, koji je zbunjeno listao po jednoj od knjiga koje su, crnih korica, ležale po klupama. Na kraju ih se skupilo tridesetak. Ludwig je gledajući ih kako tiho čekajući sjede u klupama, pokušao na njihovim licima otkriti nešto zajedničko, ali nije uspio. Bilo je kao da je netko s autobusne stanice pokupio trideset ljudi i doveo ih ravno ovamo. Kad je zazvonilo zvonce, otvorila se vrata sakristije i svi se podigli na noge, doživio je Ludwig na trenutak pravo iznenađenje, iako je i sam bio nazočan pripremama u sakristiji.

Priča se da je za opsade Carigrada sve civilno stanovništvo u Aja Sofiji uz neprekidno bogoslužje usrdno molilo da se dogodi čudo. I baš tu, na njihovom najsvetijem mjestu, koje je uvijek dotada bilo utočište progonjenih, Grci su doživjeli uništenje svih svojih nadanja, oskvrnuće svega što im je bilo sveto; zator i propast. Među preživjelima se pričalo kako je u času kad su Turci provalili u crkvu, anđeo probio zid i kroz otvor izveo svećenike koji su bogoslužili. To će se mjesto na zidu još jednom otvoriti, u dan spasenja, te će izabrani tuda opet ući u hram. Ludwigu,

koji je u školi najbolje pamtio ono anegdotično, ostala je u sjećanju slika procesije koja nestaje kroz pukotinu u zidu i opet se kroz nju vraća, kao znak nade protiv svakog razuma i zbilje i protiv svih zakona povijesti. Kad su se uz neugodnu škripu otvorila pomična vrata sakristije, bilo mu je kao da je sad nastupio taj čas, samo što je procesija zalutala i umjesto da uđe u Agyasofyamüze u Istanbulu dospjela u ovu prostoriju, koja više sliči kolodvorskoj čekaonici nego crkvi. Hermann je imao na sebi dugu crnu halju i preko toga bijelu košulju do koljena, s čipkama na rubovima i oko vrata. Izgledao je nekako čisto i djetinje, kao da će se sad krstiti. Za njim je išao profesor Gessner u crnom šeširu bez oboda, s tamnocrvenim "pomponom" na vrhu, a na sebi je imao sve ono ruho koje su Hermann i Ludwig za nj pripremili u sakristiji. Tako su prolazili kroz crkvu, dok ne dođoše pred oltar. Tu stadoše i poklekoše. Onaj bradati čovjek sjedio je za malim orguljama i počeo pjevati svojim basom neku otegnutu melodiju. Profesor skine šešir i doda ga Hermannu, ovaj ga uzme i pritom mu poljubi ruku. Sad se profesor duboko sagne i govoreći tihim glasom započne odulji dijalog s Hermannom, udarajući se rukom u prsa. Bradonja za orguljama prijeđe u recitativ, pa se vrati početnom otužnom pjevu. To pjevanje podsjećalo je na orijentalnu glazbu, arapsku ili indijsku. Neke dijelove bi prihvatili i vjernici u crkvi, a onda je i profesor pjevao svojim nelijepim napregnutim glasom nešto iz svoje knjige na oltaru, položene na stalak, koji je također bio pokriven crnom tkaninom. Pritom se nije moglo vidjeti njegovo lice, bio je okrenut prema oltaru, tek bi se s vremena na vrijeme, spuštene glave i raširenih ruku, kratko obraćao vjernicima. Taj njegov dijalog s vjernicima bio je strogo formalan, a njegovi pokreti kruti kao u kakve lutke. Jasno je pokazivao da mu to što tu čini nije nešto normalno i samo po sebi razumljivo, već da to radi na silu.

Ludwig je to začuđen promatrao, ali onda pomisli da to posve odgovara onom što Hermann želi: ni po čemu se nije moglo zaključiti da to što se tu događa, ima ikakve veze s ličnošću, ukusom ili intelektom profesora Gessnera. Njegova razdraženost i nestrpljivost sad su stupile u pozadinu. Bilo je kao da pod misom mora sakriti od vjernika svoj energični i srditi izraz lica. Bradonja je sada pjevao dugačku pjesmu s puno kitica, i kao da se sav predao melodijskim varijacijama; njegovo blijedo lice bilo je ukočeno, oči su mu malo iskočile. Sličio je glavi kamene figure na fontani, a i pjev mu se točio iz usta kao da mu nema kraja, poput mlaza vode na zdencu. Na to je opet slijedio odulji recitativ Gessnerovog kreštavog glasa.

Hermannu očito nije bilo do toga da svog brata imalo poučava o tomu što se ovdje zbiva, njegovo mu nerazumijevanje uopće nije smetalo. "Hermann je sad moj papa", smiješeći se pomisli Ludwig, pokretom ruke otklonivši da uzme otvorenu crnu knjigu koju mu je pružao njegov susjed u klupi. No ta njegova "nedužnost" već je bila doživjela prvi napad, kad je profesor Gessner pojam žrtve, opisavši ga kao vrhunac besmisla, doveo u vezu s tim obredom. Na sreću nije se dogodilo ništa ozbiljno. Kontroverza o kojoj mu je Gessner govorio, držeći ga upućenim vjernikom, njemu je bila daleka. Ali ipak se osjećao neobično dok je zamišljao da upravo sudjeluje u nekoj "žrtvi".

Žrtve obično imaju veze s prolijevanjem krvi, i Gessner je o tom govorio. Stari perzijski kraljevi svakog bi jutra žrtvovali lijepog konja. Na astečke piramide dovodili su mladiće obučene u sjajne pernate haljine i živima im vadili srce za žrtvu moćnim božanstvima. Grci su žrtvovali bikove, Rimljani ovce ili jarce, Sokrat je žrtvovao pijetla. Danas riječ žrtva označuje osobu poginulu u nekoj nesreći. "Žrtva prometne nesreće na Alleenringu", tako su novine opisale Fidijevu smrt. Je li Fidi bio žrtva ili je to samo lakomislena upotreba te riječi u vremenu koje o žrtvovanju više nema pojma? Ludwig pomisli na sliku koju mu je opisala Bella: Fidi bez vidljivih rana, spavajući gol na bijelom krevetu s cijevima za umjetno disanje, koje su mu dovodile posve nekorisne supstance, pod jarkim svjetlom. I otac je ležao na visokom krevetu, ali nije bilo svijetlo i nije ležao ispružen nego skvrčen kao crv. Kad se Ludwig maločas trudio da uredno položi uškrobljena pokrivala na oltar, nije li to bilo kao da presvlači krevet za svog oca? A onda je i otac ležao na onom bijelom krevetu u nekoj neobičnoj nepokretnosti, koja se čudno razlikovala od nepokretnosti kad čovjek samo spava. U prostoru ispunjenu svjetlom, pjesmom i tamjanom pale su mu na pamet Presslerove riječi: "Ovo su rečenice koje najčešće izgovaram: 'Ovo ne razumijem', i: 'Pa to vam je jednostavno'." Ludwig je mogao reći i jedno i drugo, jer zaista nije razumijevao ništa od onoga što se pred njim i oko njega događalo, a istovremeno ga je podilazio i naglo mu se nametao osjećaj da je sve to očito i jednostavno: na bijelom platnu na oltaru leži Fidijevo i očevo tijelo, a možda i više mrtvih, ali su njihova tjelesa mala i posve zakrivena leđima svećenika obučenog u crno.

Sad je bilo posve tiho, svi su ljudi klečali, a profesor Gessner je govorio šaptom. okrećući stranice u misnoj knjizi. Hermann je u svojoj halji klečao do njega, u jednoj ruci držeći zvonce, a u drugoj svećenikovu misnicu, lagano je podigavši. Profesor Gessner se sagnuo nad oltar, njegovo je šaptanje postalo nešto čujnije, a onda je pokleknuo, zvonce je zazvonilo i on je objema rukama podigao nešto malo bijelo uvis, dok je zvonce triput zazvonilo. Ludwig je posve zaboravio da je Hermann u sakristiji stavio hostiju na pliticu, i nije ju dovodio u vezu s ovim bijelim kružićem obavijenim tamjanom. Nekoliko časaka promatrao je tu nježnu, gotovo nestvarnu sliku. A onda se ruke svećeničke spustiše i profesor Gessner nastavi šapćući čitati...

Preveo **K. Veselić**

*Crkva u Ahausu**

Ahaus ima jednu crkvu
"Sveti Horten" svi je zovu
Mene, brate, hvata jeza
Kad uđem u kuću ovu.

U zrak strši ko kasarna
To je, ljudi, glupost stvarna.

Čudo ovo sagradiše
Crkvu staru tu srušiše
Samo toranj ostaviše
Ničeg drugog nema više.

Beton sivi, stub do stuba
To je, ljudi, glupost gruba.

Kad pogledam crkvu, ne znam
Bi' l' se smijo ili plako
Tužni to su graditelji
A djelo im smiješno jako.

Još se takvim smećem hvale!
Čudne su vam to budale!

Vjekovima ta će crkva
Pričat kad nas ne bu više
Prolazniku zgranutome
Kako nas nasamariše.

Tu pameti truna nema
Glupost sama i golema.

Prema R. Gernhardtu složio **K. Veselić**

* Ovo je slobodan prijevod pjesme "St. Horten in Ahaus" R. Gernhardta, poznatog njemačkog satiričara. Pisca, koji je posve daleko od Crkve i vjere i voli se podrugivati svemu i svakomu, ovdje kao da je prošla prava volja za šalom i ruganjem. Užasnut je ružnoćom onoga što je vidio. Crkvu su mještani nazvali "Sveti Horten" jer ih je podsjećala na zdanja robnih kuća tog poznatog trgovačkog lanca. Takvih crkava ima posvuda po zapadnom svijetu, pa i u Hrvatskoj. Pritom se redovito ne radi o ružnoći koja bi bila neposredna posljedica neimaštine, nego je posrijedi ideološki stav koji je iznjedrilo moderno potrošačko društvo. Čovjek jedva čeka izaći iz takve crkve, a o nekoj atmosferi svetog mjesta i molitve da se i ne govori. (Prev.)

Darodavci tuge

Šutnjom se prlja stih i davi kao dah
Šutnjom se postaje persona non grata
Na dnu vrtloga sunovraćenog jata
Po zviježđu mračnjaka sipi crni prah

Očaj za očajem srce svojata
Zrcalo duše reflekse im hvata
Darodavci ne znadoše dajući dar
Da je tuga najveća i najljepša stvar

Snenom se sluti kao svjetlost jesenja
Valovitih sutonskih stihova rukovet
Po dubinama kopka snovima raspet

Trajan kao borba uma svjetla ljepote
Kojom se mrak drskosti i tuposti krote
Postani i ostani zavazda živote...

Ironičar

Koprca se u maglama iluzija
Pričama potiskuje nesnosne boli
Bolesni osmijesi klize mu niz lice
Pod teretom bijega duša se povija

Svoj metainstrumentarij još ne mijenja
Autoironičar modusa nježna
Mekosjajan je kao svjetlost jesenja
Krišom mu se smije drama neizbježna

Kapa tame nevjerom sve jače pritišće
Čaša gorčine ne sluti bijelih zora
Iz oka joj kanu hladna kap obzora

Ljubav svemoćna sabire postaje
Vrijeme beskonačnost svemu pečat daje
Ljepota traje - neuništiva je!

Švedski stol za umirovljenike

Apokrifni zapisnik sjednice umirovljenika

Dnevni red
1. Dosadašnja aktivnost
2. Primanje novih članova
3. Osnivanje novih stranaka
4. Domjenak: bogati švedski stol

Otvaram sjednicu i dajem riječ honor. predsjedniku, koji se obraća auditoriju:

»Danas dobrovoljno stupate-ulazite u našu udrugu, odričući se svega onoga što ste do sada u radnom odnosu kao sretni zaposlenici uživali.

Mi vam danas nudimo izvjesne prednosti i olakšice kao što su: dulje jutarnje spavanje, zajednički doručak nakon toliko godina izmjeničnog rada, u podne zajedničku molitvu dragom Bogu uz istodobno razmišljanje što spremiti za objed.

Za večeru ne morate se brinuti, jer se svakim danom organiziraju razna otvaranja, izložbe slika, razne prezentacije i promocije uz obvezni već udomaćeni domjenak i tako uz besplatno kulturno uzdizanje pruža vam se prigoda prigristi koji sendvič, keks, perec ili slanac i to zaliti merlotom iz plastičnih čaša.

To je doista već ušteda u kućnom budžetu i uz (barem na TV) koju ljubavnu seriju ili krimić prema afinitetu gledatelja, izdržite do 23 h i tada u krevet slatko sanjati dok ne počne kruliti u želucu, a sutradan Jovo nanovo ili, naški rečeno, iznovice!

Nadalje, pružamo vam besplatno dnevno grijanje zimi (dok se zetovci ne dosjete) u tramvajima od Dubca do Črnomerca, od Mihaljevca do Velesajma i od Borongaja do Jaruna i Prečkog uz savjet da se i vratite na polaznu postaju, a ne da vas tražimo kao izgubljene u svemiru.

Omogućujemo vam i nesmetano gledanje TV-programa, višestruko druženje s partnerom i noću i danju koje do sada zbog posla niste imali, više vremena za ogovaranje susjeda i prigovaranje političarima neka malo zaustave to tečenje meda i mlijeka da ne dođe do hiperprodukcije koju naše bogato društvo ne bi moglo apsorbirati, što bi dovelo do toga da se i ovih naših milijun još sretno zaposlenih nađe u istom bezradnom položaju kao i sadašnjih 360.000 i svi skupa odosmo u Nirvanu, blago nama.

Nema nam ravnih na ovoj kugli staklenoj.

Imat ćete više vremena za razmišljanje zašto smo spali na ovako visokoniske grane egzistencije, zašto nismo uspjeli sakupiti više zemaljskog blaga, a da o

duhovnom i ne govorimo, dok smo bili mladi i aktivniji sudionici ove naše ponižavajuće stvarnosti.

Eto, mi vam pružamo ono što si vi niste mogli priuštiti dok ste se mučili i ulagali u svoje i naše osiromašene fondove.

Prednosti smo vam predočili kao što ste čuli, a sada ćemo spomenuti nekoliko propusta našega modernoga društva.

Stupovi našeg zdravstvenog osiguranja popucali su kao kule od karata. Ostao je još jedan klimavi, koji je također iznutra istrunuo i da bismo opstali i izdržali dok nas "Posmrtna udruga" ne pokupi i preda gospodinu Bogu, morali bismo ga i mi sa svojim "visokim mirovinama", nakon 40 godina ulaganja drugi put poduprijeti da ne odemo i sami prijevremeno u stečaj i nađemo se u onom istom (d-u) jadnom položaju kao i naša djeca i unučad, koja će zahiriti bez rada i dopasti šaka onih, koji ne prezaju ni od čega samo da ostvare svoje političke ciljeve.«

Čujem neku škripu, oh to je podij pod našim umirovljenikom govornikom popustio.

Strpite se malo, brzo će to naši popraviti!

Neka organizator u međuvremenu pusti pjesmu: svi smo mi jedno... šaroliko...

Čudi me što je ovaj podij popustio, a bio je programiran da izdrži pritisak jednog prosječnog umirovljenika; znači da je naš umirovljenik-govornik izvan granica programirane težine, što pokazuje da i među nama ima sretnih izuzetaka, koji odudaraju od stereotipa.

Baš me veseli što se i među nama nađe penzić iznad normalnih dimenzija.

Došapnuli su mi da su majstori bez teškoća popravili oštećeni dio, molim neka ugase kasetu s pjesmom: svi smo mi ... jedno ...

Nastavljamo naš program, neka govornik zauzme napušteno mjesto. »Oprostite na malom prekidu, nismo ništa propustili, a ja vam i drugi put izražavam zahvalnost što ste došli u našu udrugu u kojoj nema neumjerenih razlika kao izvan nje, ovdje kod nas svode se na odnos 1:5 približno, i nitko se ne može takvim primanjima naglo obogatiti i izdvojiti u tajkune, kao što smo i bili svjedoci ovih proteklih godina. Poremećaj tijela i duha!.

Svi mi jednako iz fotelje (ako je imamo) gledamo nedostižno nam skijanje, slalome i druge vratolomne ekshibicije i sva ona ina uživanja kojima moramo konačno reći veliko NE.

Moramo reći NE: odojku, premastan je zalogaj, izaziva kolesterol.

Moramo reći NE: ribi: listu, lososu, oradi, brancinu i šan Pjeru, jer izazivaju kućni bankrot.

Moramo reći NE: pušenju, jer nemaš izdvojeni iznos u k. budžetu-proračunu.

Moramo reći NE: zimskom dnevnom grijanju, energenti su preskupi, izađimo na zubato sunce, a imaš i tramvaj (vidi početak).

Moramo reći NE: pijači, jer moraš biti trijezan kako bi znao preživjeti do sutra.

Moramo reći NE: seksu, tartufe si ionako ne možeš priuštiti, a partner ti je sigurno zakazao, uostalom, u tim godinama prijeti ti infarkt. Ako se čuvaš i Bog te čuva!

Ne smijem otkriti baš sva odricanja, jer bi vas doista mogao trefit infarkt, a ja vas ne želim imati na savjesti.

Ne moramo se, napokon, odreći baš svega, ima tu i dvojnih rješenja i varijanti.

Mi smo do sada bila jedna monolitna udruga-organizacija osnovana na pozitivnim propisima i pravilima. Međutim, danas je aktualno i moderno, ako se ne slažeš i razilaziš s drugovima u nekim postavkama i tezama kao i programima koji bi nas izvukli iz ove naše nesagledive perspektive, da odmah osnivaš novu stranku odnosno više stranaka i tada je društveno-nacionalno biće bogatije za nekoliko stranaka, što je pozitivno, jer nije dostatno ovih sadašnjih 50, trebamo ih više, "dva čovika tri sr." da svatko svakog kontrolira gdje se što ulaže, gdje se što kupuje-prodaje, a i razbacuje naš teško i mučno zarađeni minuli rad.

Pozitivno je i to što kod osnivanja ima slobodnih i besplatnih ulaza, jer svaki novi osnivač želi privući što više novih članova-birača za svoje ideje-programe, zato ima više domjenaka a i klope, uštediš večericu, a ne moraš se ni izjašnjavati, zar ne?

Tako smo i mi u našem stožeru odlučili osnovati još tri stranke:

1. DD = Dnevna dijeta - Dobro došli
2. KK = Kako kome - Kako kada
3. KBP = Kome Bog pomogao

I, kao što je običaj u takvim prigodama, pozivamo našu publiku, bivšu radničku klasu, koja je stvorila sve ono što mi danas nemilice trošimo, da se pridruži bogatom stolu, koji su naši egzistencijalno ugroženi domaćini iz treće i četvrte dobi uz ogromne gospodarske poteškoće ukrasili raznovrsnim jelima i delikatesama:

1. Ginko ili Bilobil, naziv ovisi o mjestu nabave u zemlji ili u Deželi trikrat jeftinije. To je sok iz lista drveta, koji je još naš Marko Polo žvakao u Kini i zdrava tijela vratio se kući. Pomaže ti u cirkulaciji (ne mislim prometnoj) i grčevi u nogama ne hvataju te ni u stresnim-šokantnim situacijama. Nema što ni cirkulirati kad ti je želudac uravnotežen.

2. Broccolin, domaći proizvod od domaće brokule, koji sve regenerira i postaješ sve mlađi, jer da si jeo brokulu u mladosti, ne bi ostario i ne bi razmišljao o sutrašnjici. Uf, što smo sve u mladosti propustili samo zbog pomanjkanja promidžbene propagande.

3. Redergin, koji farmakološki i organoleptički već zastario i izgubio svoja svojstva, ali ga naša generacija po sjećanju još konzumira.

4. Tinidil, Isosorbide Mn itd. odražavaju i regeneriraju staro srce dok; izdrži, izdrži!

5. Lanitop, popravlja ti ritam života, a i ne moraš plesati kako drugi hoće!

6. Teotard i drugi inhalatori ti pomažu, ako si se previše "zalaufao", da se primiriš, a i ne moraš u ovoj dobi trčati-žuriti, dosta si se u životu natrčao, pa sada smireno samo polako, imaš doživotno vremena!

7. Irumed ili Tritace svakako ti pomažu, kad ti domaćica-supruga oduzme tanjur ispred nosa, da ti tlak ne skoči iznad dopuštene normale i poremeti apetit.

Ti si se već kroz život dosta napuhao, bolje je da je ona makla tanjur. Čuva ti život i ne moraš nabavljati onaj promidžbeni "FIT" za brzo mršavljenje, koji i nije potpuno pouzdan, a pored ovakvog švedskog stola, ne bi puno koristio, jer ne bi imao iz vašeg tijela što izvlačiti, a i novac biste uludo utrošili.

8. Euglucon, održava ti uravnoteženi šećer unutar granica; ovisno o porijeklu repov ili trstikov. Ako ti je slatkoga života već navrh glave, prestani s kolačima i slatkim riječima, budi grub, strog, ali samo prema sebi, a ostale oko sebe ostavi neka žive svojim životom, doći će i njihova gorka-žuhka ura!

Ima doduše i drugih poslastica, ali ne smijem baš otkriti na kojem se dijelu stola nalaze, jer bi tada, ako pretjeraš s masnim zalogajima u obliku pilula (danas ti više-manje sve proizvode konfekcioniraju u pilulu) morao posegnuti za Alapurinolom u kombinaciji s Indometacinom da smanjiš kiselinu i ublažiš bolove. Čuvaj se uloga ili njem. rečeno gihta.

Ako ti slučajno (nije baš slučajno) koji gutljaj više uskoči i u želudac se utoči, pri ruci ti je Fursemid (diuretik) da sve to iz tebe kroz ureter istoči. Vidiš, čuvamo mi zdravlje naših birača!

Kad sve navedeno još začiniš raznim gelovima, ni fitness ni aerobic ne trebaš primijeniti, jer onda ni konzumenti našeg posmrtnog tijela, gospoda crvi (vermes) ne bi na tebi, meni, njemu, našli kakav dobar zalogaj za svoje kratkoegzistencijalne potrebe.

Eto, takav je približno naš menu na staračkom umirovljeničkom stolu.

Naveli smo samo jedan švedski stol, koji se može pripremiti bez teškoća i na drukčiji način po određenoj recepturi ovisno o zdravstvenom stanju naših vjernih potrošača.«

Nadamo se da ste bili skromni i umjereni u iću i piću i da Hitna služba nije morala intervenirati.

Na kraju, znajte da vam javno ne možemo preporučiti za švedski stol ni "pulića-tovarića", jer ga je ministar B. Kovačević stavio pod zaštitu, zaboravivši pri tomu da i nas penziće zaštiti, jer smo i mi jedna od ugroženih skupina, zar ne?

Gle, dragi moji sugrađani treće i starije dobi, od komedije proizašla tragedija.

Vaš supatnik M.M. Ušić

Đuro PIŠPEK

Nasmejona mati!

(Bratu Joži)

Da zišel sem z vlaka,
hižu sem zgledal!
Počel prama njie bežati:

Čes pola po stezami,
čes vrt po međi
vu dvorišče došel...

Na štiengamie je stola,
(z ruok jejce suo jie pole!)
zavikala:
"Za pet ran Buožieh,
kaj si to ti sinek?!"

Nasmejona Mati...

Mlodenci...

Sonce, ftiči, gaj zeleni.
Rascveteno se je f trovi!
Fijolica tu se plovi.
I matuli žoti, beli,
baš na cvetje so zleteli.

Diši glog, blešči i šepče:
v bielo je sie obliečen.
Kak mlodenec un sie trepče!

Polek jenga divja črišnja:
beli šlajer, vienček beli!
Kak da gloga vobi, šepče:
Duojdi, skupaj bomo cveli!

Lostavice

Došel je svibanj, se je zeleno.
Rascveteno! Se tak diši!
Ftiči popevlejo! Dežđek zbrižđi.
Se je veselo, skup z menum, si!

Tak liepo zgledijo, dok letijo!
Se pitam, zakaj tak nisko?
Kaj delajo? Lovijo?

Tak so blizo k meni doletele!
Bi morti i mene pozdraviti štele?
Srečen sem tak, da mi se čini,
kak da, i jo letim skup ž njimi!

Vičem za njimi: fola pajdašice!
Tak vas imam rad, droge lostavice!!!

Lojzo BUTURAC

55. obljetnica mature

Osijek 2002. godine. Sastala se grupica starica i staraca, prevalili su svi već sedamdesetu, da ožive uspomenu na davnu 1947. godinu. Tada su oni kao devetnaestogodišnjaci, ovdje u osječkoj Tvrđi, u osječkoj realnoj gimnaziji, polagali ispit zrelosti, ili kako se govorilo - veliku maturu. Od ondašnjih tridesetak maturanata, nazočno ih je jedva desetak. Gdje su ostali? Neki su već pomrli, a neki se razišli kojekuda po svijetu.

Na ranijim obljetnicama mature, prisustvovali su i neki profesori. Sada ni njih više nema. Svi su uglavnom već pokojni. Direktor na maturi, sjećaju se nazočni, bio je profesor Stjepan Ivezić. Međutim u dragoj je uspomeni ovim maturantima ostao ratni direktor Gimnazije, svećenik i kateheta Jakov Šeb. Godine 1945. nevin je osuđen na smrt, pa pomilovan na 20 godina robije. U još dražoj uspomeni im je ostao profesor pjevanja, svećenik i kapucin Anselmo Canjuga. On je 1947. nevin osuđen na 16 godina zatvora. Međutim, zbog neljudskih zatvorskih uvjeta, umro je u Staroj Gradiški već nakon pet godina robijanja. Spomenut je i Branko Živančević, profesor matematike, koji je 1944. napustio gimnaziju i otišao u partizane. Nakon rata bio je u Osijeku na visokom položaju u prosvjeti. Nije se mogao ili nije htio zauzeti za svoje bivše gimnazijske kolege?

Svaki nazočni bivši maturant, sada nakon 55 godina, trebao je pred ostalima ispričati svoju životnu priču koju je proživio u posljednjih više od pola stoljeća. Evo priče Vlade i Slavice!

Slavica je bila rodom Osječanka iz bogatije kuće, Vlado pak provincijalac, seljački sin iz Valpova. Već u 6. razredu gimnazije svi su primjećivali da između Vlade i Slavice postoje određene simpatije. Vlado je bio na neki način iz "niže klase", ali je taj nedostatak uvelike nadoknadio time što je bio najbolji učenik u razredu. Bio je pomalo i pjesnik, pa je Slavici pjevao i poklanjao neke svoje pjesme, što je nju posebno oduševljavalo.

Sretno druženje nije dugo trajalo. U 7. razred gimnazije došao je u Osijek Zagrepčanin Branko. Bio je visok, zgodan, kovrčave crne kose. Odmah je bacio oko na Slavicu. Njoj je imponirao Zagrepčanin. A Vlado, seljački sin, pun gorčine, morao se povući. Takvo stanje je ostalo sve do mature. Branko i Slavica su dvije školske godine javno hodali kao cura i dečko.

U jesen 1947. godine većina osječkih maturanata odlazi na studij u Zagreb. Među njima je i trojka: Vlado, Slavica i Branko. Vlado upisuje na Tehničkom fakultetu rudarstvo, a Branko na istom fakultetu elektrotehniku.

Roditelji su Slavicu poslali u Zagreb da studira farmaciju. Međutim, ona i Branko ne mogu jedno bez drugoga, pa i Slavica, umjesto farmaciju, upisuje elektrotehniku. O Božiću dolazi kući i tek tada njezini roditelji doznaju da ne studira

farmaciju. Razočarani, zabranjuju joj ići u Zagreb, a sljedeće će je jeseni upisati na studij farmacije. Slavica to javlja Branku u Zagreb, odakle za nekoliko dana stiže odgovor: "Dolazi odmah u Zagreb! Oboje sam ispisao s elektrotehnike i upisao na farmaciju." Tako su i Branko i Slavica završili studij farmacije. U međuvremenu su se vjenčali. Bilo je to u Zagrebu, u crkvi Majke Božje Lurdske, još u donjem podrumskom prostoru.

Nakon diplome, Slavica se zaposlila u jednoj zagrebačkoj ljekarni. Branko je nakon diplome upisao studij kemije na Tehničkom fakultetu. Vlado je postao inženjer rudarstva, pa ga je njegovo poduzeće poslalo u Burmu na istraživanje nafte. Velika zaljubljenost između Branka i Slavice kao da nije bila prava ljubav. On joj je sve više okretao leđa. Konačno su se službeno rastali. Nakon toga je Branko zauvijek otišao u Ameriku.

Slavica je ostala osamljena i razočarana. Tražila je negdje utjehu. U svojoj samoći sjetila se Vlade, njihove mladenačke ljubavi. Počela su putovati pisma između Zagreba i Burme. Konačno se Vlado, nakon dvije godine izbivanja, vratio u Zagreb. Između njega i Slavice se sada rodila prava, zrela ljubav. Osjećaju da ne mogu jedno bez drugoga. Ali se tu našla i jedna velika zapreka. Oni su oboje katolici, koji prakticiraju svoju vjeru. Žele živjeti u braku, ali se ne mogu crkveno vjenčati. A živjeti u braku bez crkvenog vjenčanja je grijeh, koji ne žele nositi na duši.

Pohodili su Vlado i Slavica jednoga teologa u Zagrebu i izložili mu svoje probleme. Teolog je pokušao saznati je li pri sklapanju braka između Branka i Slavice bilo nekih ženidbenih zapreka. U tom bi se slučaju taj brak mogao proglasiti nevaljanim, pa bi postojala mogućnost sklapanja novoga crkvenog braka. Međutim, na njihovu žalost, zapreka nije bilo pa je brak između Branka i Slavice valjan i ne može se poništiti.

Na kraju, privlačnost i ljubav između Vlade i Slavice bila je toliko jaka da su prešli preko svih obzira i sklopili civilni brak. Nastavili su i dalje živjeti kršćanski, svake nedjelje su na misi, obdržavaju post i nemrs. Dobili su u braku dvoje divne djece, koja su krštena, pohađala su vjeronauk, bila na prvoj pričesti i krizmi. Iako im je obitelj kršćanska, ipak ih je mučila jedna stvar. Kad je Slavica gledala svoju djecu kako pobožno pristupaju svetoj pričesti, a ona to ne može, oči su joj bile pune suza. Danas kaže da ne bi nikomu preporučila takvu muku, koju je godinama podnosila.

Nakon što su Vlado i Slavica prešli 60. godinu života, počeli su razmišljati o jednoj odluci. Čuli su od nekoga da postoji rješenje za njihov problem. Prestali bi živjeti kao muž i žena. Slavica će Vladi biti domaćica i prijateljica. Imat će u kući i svoju spavaću sobu, u koju Vlado neće zalaziti. U tom slučaju bi mogli pristupiti sakramentima ispovijedi i pričesti. O takvoj mogućnosti su razgovarali i s jednim svećenikom.

Dok su Vlado i Slavica tražili izlaz iz svoga mučnoga stanja, stiže iz Amerike vijest: umro je Branko. Odmah su pošli svome župniku da ih pripremi za crkveno vjenčanje. Vjenčanje je ubrzo i obavljeno. Vlado i Slavica su se gotovo rasplakali od

sreće, koja im se dogodila u ovim kasnim godinama života. Svjedoci kod vjenčanja su im bili kolege iz gimnazije, sada nazočni ovdje na proslavi 55. obljetnice mature. Vlado i Slavica svake su nedjelje na misi, kao i prije, ali sada i na svetoj pričesti.

. . . . . .

Radovan TOLJANIĆ

Kuća bez mene

Nebo je izgubilo
zvijezde,
a svjetionik miruje
okovan solju bure

Stopala mi moči
iskonsko, ostudenjelo more,
a potamnjela kiša
ispreplиće svoje trajanje
po mojem obrazu...

Uzme li me ova noć
sa sobom
- u vrijeme koje ne vraća -
tko će utješiti moju kuću?

Poslije oluje
biserno će jutro milovati
njezine kamene zidove uzalud,
dok moja kuća neprimjetno će
- čekajući mene -
umirati

Osuda riječi

Moje izgovorene riječi
čulo je more.
Njihov zvuk odnio je maestral
do udaljenih brodica
i plavičastog žala na otoku
s druge strane kanala.

Osuda osamljenosti
sustiže riječi
na ostudenjelim oblucima.
Glas po glas
rastaču u mirisnim škrapama
neodrasli rakovi ...

Marija POGORILIĆ

Moje selo

U dušu mi se uronilo
tilo mi razbudilo
na svaki spomen njigova imena
zdrhi me stisnu, turna se uspomena.

Svi putiči, grote i kavadanje
svi zidiči, ledine i rabašpanje
svi repci, lastavice i kosiči
moji su pretelji, moji najlipči tiči.

Maj je, trava se kosi
spomen na mladost, vitar mi nosi
kroz doprto vuokno proliče diši
a moje tilo kako mladica treputi.

Da mi je sada dih te pokošene trave
gucak istrijanske bilice prave
feta teplega kruha z materine peči
ča još na te beside reči?

A okoli mene samo švalt i palac
hladna postelja, prez ruož, puka je konac.
Kada ču jopet sve konce z mojin selon splesti
kada ču dišiti žuti cvit na brnestri?

Kada ču pubrati šparugu,
zdrilu čerišnju i škalonju z kampanje
kada ču trgati grozje
brati vulije i radič z kavadanje,

O selo moje
kadi je ta tvoja lipota
takni me, magari malo
zapire se libar života.

Mati i ja

Na gnjištu mati i ja
muči ona, mučin i ja
voganj škriplje
ud tepline se crleni
mati krunicu u rukah vrti
i trpi.
Spud črnega facola srebrni lasi
kako i šviča pumalo se gasi.
Črnina zblidila
besida se zabila
sve je ud sebe dala
za dobro nikad ni znala.
Du jutra je moleč na gnjištu ustala
čekala da zora zarudi
tiho, nečujno samo je šapičala
da nienega ne zbudi.
Gnjišta drugo ni
sada me špahar tepli
čuda lit mati u raju
pučiva i spi.
Samo je banak isti
i krunica zuz mene,
moleč, prid jutro
turnivaju se uspomene.

Marija ANTOŠ

Međimurski orlovi

U očekivanju da nam Sveti Otac na oltare stavi dr. Ivana Merza, ovaj zapis bit će sjećanje na djelatnost njegovih *Orlova* u Međimurju. *Hvala ti, Orle Kristov, što si nam pokazao put k suncu,* pisalo je na bijeloj vrpci položenoj na grob sluge Božjega koji je umro samo dvije-tri godine poslije učestalog posjećivanja *Međimurskih orlova* i njihovih orlovskih sletova.

Za ovaj rad koristila sam se spisima: *Kronologija* i *Ovako je provincija radila* Ljuboslava Kuntarića, tada profesora na Učiteljskoj školi u Čakovcu. Upotrijebila sam i njegove memoarske zapise, dnevnik i slike iz tog razdoblja u kojem je on osobno sudjelovao kao inicijator svih većih događaja u međimurskoj Orlovskoj udruzi. Pri ruci su mi bili i *Hrvatska straža* te *Međimurski orao.*

U Hrvatskoj prije Prvog svjetskog rata bilo je više uspješnih pokušaja da se na selu osnuju omladinska društva prosvjetnog tipa. Jedinstveniju akciju poveli su članovi akademskog društva *Domagoj.* Domagojci su 1912. godine organizirali susret međimurskih mladića u Zagrebu. Tom susretu bila je svrha usmjeravanje mladeži u Kristovom duhu i buđenje narodne svijesti.

U Hrvatskoj je tada najmasovniji bio *Hrvatski sokol* koji je slijedio starčevićansku ideju. Nastupom ideje južnoslavenskog ujedinjenja, gubio je od svoje prvotne čistoće, dok nije 1918. *Hrvatski sokol,* bez većih trzavica, prešao u *Jugoslavenski sokol.* Jugosokol je bio pod zaštitom beogradskog velikosrpskog režima. Tom antiklerikalnom sokolstvu suprotstavila se *Orlovska organizacija.* Formirao se tip pučkaša, ne političara, nego društvenih djelatnika za bolje kršćansko društvo. Takvo članstvo predvođeno Seniorima iz Zagreba i u provinciji, uspjelo je od 1918. do šestojanuarske diktature razviti Orlovsku organizaciju, Zadrugarstvo i Katoličku akciju. Poslije *Mariborskog sleta* Seniorat je odlučio osamostaliti tjelovježbene odsjeke i pretvoriti ih u Orlovska društva. Prevladalo je mišljenje da je tjelovježba za okupljanje mladeži najpogodnija, posebno na selu, jer se u njoj mogu samostalno angažirati sami članovi.

U Zagrebu formiran je *Hrvatski orlovski savez,* kraće HOS, pod vodstvom dr. Ive Protulipca, dr. Ivana Merza, dr. Avelina Čepulića i drugih tada aktivnih članova Seniorata.

U Čakovcu 5. 5. 1925. HOS je osnovao *Orlovsko okružje* za *Međimurje* i imenovao za predsjednika *Okružja* prof. Ljuboslava Kuntarića, za duhovnika o. Feliksa Gretschela, tajnika Đuru Peteka i blagajnika Izidora Grđana.

Branimir i *Katarina Zrinska,* društva koja su do tada aktivno radila s katoličkom mladeži u Čakovcu, prihvatili su pravila *Hrvatskog orla. Hrvatsko katoličko omladinsko društvo Branimir* osnovao je u Čakovcu 1923. o. Feliks Gretschl, skupivši mladiće iz hrvatskih katoličkih obitelji. Iste je godine o. Feliks osnovao i *Hrvatsko*

katoličko omladinsko društvo Katarina Zrinska za žensku mladež. Kada je 1925. god. o. Feliks Gretschel bio otpušten iz Učiteljske škole, nažalost odlazi i iz Čakovca, a u vodstvu *Branimira* nasljeđuje ga prof. Ljuboslav Kuntarić koji društvo uspješno vodi do 1941. godine. Sve to vrijeme *Branimir* se održao usprkos teškim političkim prilikama, naročito u doba diktature kralja Aleksandra, kada su bila zabranjena sva hrvatska društva. Od osnutka, *Branimir* i *Katarina Zrinski* zajednički su nastupali u dramskoj sekciji i u pjevačkom zboru. Dramska sekcija poslije 1929. i dalje uspješno djeluje i nastupa, ali se prikriva pod raznim imenima: *Diletantska sekcija Presvetog Srca Isusova, Građanski športski klub, Diletantska sekcija Katoličke akcije, Seljačka i radnička omladina KA,* kraće *SKOM* i *KROM.* To nije bilo čudno, jer su članovi *Branimira* uglavnom bili i članovi tih udruga. Pod imenom *Branimir* tada je otvoreno djelovao samo pjevački crkveni zbor i tako se očuvao kontinuitet s kasnijim radom.

Orlovski slet u Nedelišću 1926.

1925. godina bila je godina velikih borbi za prostorije koje su bile neophodne za djelovanje s mladima. Dokaz je tih nastojanja sveta sličica, vlasništvo obitelji Kuntarić, na čijoj poleđini tu borbu spominje dr. Ivan Merz. Hrvatska seljačka štedionica u tome im je pomogla i dala svoje prostorije.

Članovi društva nedjeljom su redovito imali sastanke u prostorijama Štedionice. Na tim sastancima najprije je duhovnik dao kraći duhovni nagovor. U početku je to bio o. F. Gretschel, a kasnije o. Srećko Majstorović, o. Rikard Ribić ili koji kateheta. Uvijek je bilo pripremljeno i praktično predavanje, koje je održao domaći predavač.

Često su u Branimiru održavali predavanja i Seniori, gosti iz Zagreba: prof. Petar Grgec, dr. Ivo Protulipac, dr. Avelin Čepulić, dr. Ivan Merz, dr. Vjekoslav Gortan, prof. Marko Vunić, dr. Velimir Deželić, dr. Janko Šimrak, prof. Marica Stanković, dr. Juraj Rebok, dr. Ivo Kečkeš...

Najživlje je djelovala dramska sekcija. S glumcima *diletantima* uvježbavalo se: da se osamostale na javnim nastupima, da budu sigurni na pozornici i da nauče pravilno književno izražavanje. U početku je bilo poteškoća baš oko pravilnog izgovora ali je i to svladano. Vježbalo se s čitanjem pjesama. Posebno su se u tome istakli: prof. Antun Matasović, prof. Ljuboslav Kuntarić, Đuro Petek, Josip Munci, Matija Križaj, Izidor Grđan, Mila Petelka...

Zbog čestih priredaba bilo je dosta pokusa i priprava za nastupe. *Branimir* je bio u stalnoj akciji, što je članove držalo na okupu i u prijateljskim odnosima. Glumci *diletanti* stekli su u čestim nastupima iskustvo, mnogi su bili talentirani i s uspjehom su godinama zabavljali čakovečku katoličku publiku. No bilo je i dosta Židova koji su novčano pomagali priredbe. Jedino čakovečka liberalna inteligencija nije se odazivala, što je štetilo hrvatskoj misli. Otvoreni pak protivnici bili su oni s jugoslavenskom orijentacijom. Unatoč tome priredbe su bile dobro posjećene i ti nastupi katoličke mladeži postali su zapažen činitelj u domoljubnom i prosvjetnom životu Čakovca.

Razvoju katoličkih društava veliki doprinos dala je *Hrvatska seljačka štedionica, zadruga s neograničenim jamstvom,* jer osim što je dala prostorije i snosila sve materijalne troškove (stanarina samostanu, svjetlo, ogrjev, popravljanje prostorija), preko njenih zadrugara *Branimir* je došao u vezu sa selom. Pridružio se svojim igrokazima Orlovima, koji su održavali zajedničke sletove. Takve, vrlo uspješne priredbe, odigravale su se u Nedelišću, Pretetincu, Mačkovcu, Dekanovcu, Novom selu, Prelogu, Kotoribi...

Ovih nekoliko redaka o *Branimiru* navodim zato da se vidi kako je katolička mladež u Međimurju bila povezana s raznim udrugama koje su imale istu misao vodilju.

Nakon uspostave *Okružja, Hrvatski orao u Međimurju* počeo je dobro organiziranim trodnevnim (od 13. do 15. 11. 1925.) tečajem koji se održao u Čakovcu. Oko trideset pet mladića slušalo je predavanja o katoličkom pokretu, o radu orlovstva na duhovnoj obnovi sela i praktične upute. Oni su naučili orlovsku tjelovježbenu terminologiju, sletske vježbe i orlovsku himnu. Predavači su bili o. Feliks Gretschel, prof. Kuntarić, dr. Ivo Kečkeš, liječnik iz Preloga. Tehnički tjelovježbeni dio vodili su izaslanici HOS-a. Mladići, polaznici tečaja, tih su dana živjeli na suhoj hrani i spavali na slami u prostorijama Seljačke štedionice.

Održavanje tečaja pada u vrijeme režima Pašić-Pribičević, kada se progonilo sve što je hrvatsko. Tada je o. F. Gretschel otpušten iz Učiteljske škole u Čakovcu gdje je bio kateheta, a godinu dana kasnije je i prof. Lj. Kuntarić predložen za premještaj. O tome ga je i dr. I. Merz obavijestio.

Nakon tečaja za mladiće prednjake, te iste 1925. godine osnovao je orlovska društva u Kotoribi, Novakovcu, Svetom Jurju na Bregu, Šenkovcu, Hrašćanima, Nedelišću, Pretetincu, Štrigovi i u njima postavio prednjake. Oko četrnaest međimurskih sela uključeno je u Orao. Taj rad na orlovstvu po Međimurju bio je vrlo naporan. Trebalo je stalno posjećivati društva i davati upute za rad, uvijek održati koje praktično predavanje, a do sela se obično pješačilo ili putem naišlo na kakva seljačka kola. Najlakše je bilo skupiti mladež, jer prije orlovstva, po međimurskim selima, u kojima je bio od davnine katolički ambijent, održano je već stotinjak sastanaka Hrvatske pučke stranke (HPS). Tako su *Orlovi* bili uglavnom djeca pučkaša.

Za bolji rad izdan je šapirografirani vjesnik *Međimurski orao,* u rukopisu.

1926. bila je godina brzog napretka međimurskih *Orlova*. U Čakovcu, u siječnju, održan je još jedan tečaj za prednjake. Trajao je jedan cijeli dan, a bilo je oko šezdeset polaznika. Tečajevi su bili u katoličkom duhu, počinjali su svetom misom i propovijedi. Od HOS-a dolazio je tekst vježbi koje su mladići usvojili i kao prednjaci vodili po selima orlovsku tjelovježbu.

Za skladno izvođenje masovnih vježbi, u kojima su sudjelovali Orlovi iz različitih sela, bili su osobito zaslužni prednjaci Viktor Čulek iz Preseke i Antun Topoljnjak iz Pretetinca. Na vježbalištu nastupalo je 150 vježbača. Atraktivno ih je bilo gledati u istom pokretu, svi jednako obučeni. Orlovi su bili obučeni u propisano odijelo i kape a Orlice iz Čakovca nosile su bluze s bogato izvezenim narodnim motivom, koje su izrađene pod nadzorom Olge Kuntarić, učiteljice ručnog rada na Učiteljskoj školi. Branimirci s učiteljskim pripravnicima dopunjavali su sletske priredbe nastupajući s kakvim uvježbanim dramskim djelom.

Prva velika afirmacija Orlova bila je 16. 5. 1926. godine u Pretetincu, na proslavi Dana katoličke omladine. Prikazane su masovne vježbe, pojedinačne atletske vježbe, izvedena je tragedija *Garcija Moreno,* a pred mnoštvom govorio je predsjednik Okružja. Na ovu, kao i na ostale manifestacije Međimurskih orlova, dolazili su predstavnici HOS-a i držali predavanja. Dr. Ivan Merz govorio je o moralnom liku Orla: "...da orlovski naraštaj zaista postane naraštaj vitezova Božjih, koji će jurnuti Hrvatskom i sve osvojiti za Crkvu i vjeru."

Takve iste masovne manifestacije za Dan katoličke omladine ponovile su se 24. 5. 1926. u Dekanovcu, isti mjesec u Prelogu, gdje je svu organizaciju imao preko sebe dr. Ivo Kečkeš. Početkom lipnja *Orlovi* su nastupili u Dravskom Središću.

Orlovstvo je u Međimurju bilo popularno i sa simpatijama primljeno. Nisu imali mnogo protivnika, tu i tamo koji ljevičar. Jugosokolaša po selima bilo je malo, a s njima su se mladići, vrele krvi, znali i potući.

S centralom u Zagrebu, *Hrvatskim orlovskim savezom,* odnosi su bili prijateljski. Oni su dolazili na sve međimurske orlovske sletove, najčešće dr. Ivan Merz, dr. Ivo Protulipac, dr. Ilija Jakovljević, dr. Avelin Čepulić... Svi su oni bili redoviti gosti u domu prof. Kuntarića. *Međimurski orlovi* s *Hosovcima* su kovali zajedničke planove i radili iskreno za iste ciljeve: duhovno i tjelesno zdravlje hrvatske mladeži.

Na sletu u Kotoribi 4. 7. 1926. opet su *Međimurski orlovi* pokazali što znaju i što su postigli. Tjelovježbeni program bio je obilan, uz limenu glazbu iz Goričana. *Branimirci* su prikazivali šaljivi igrokaz *Tri tiča*. Sve je počelo svetom misom, propovijedi i mimohodom po Kotoribi. Na kraju su svi otišli na pokop jednog svog člana.

U rujnu 1926. bio je veliki slet u Nedelišću. Nastupilo je 120 vježbača, nekoliko desetaka Orlica iz Čakovca, a *branimirci* su prikazivali igrokaz. Bila je to smotra međimurskog orlovstva. Opširan izvještaj o tom sletu donijela je Hrvatska straža. Dr. Ivan Merz održao je govor o potrebi duhovne snage, ali i razvitka tijela jer je: *"tjelesni život radi našeg duševnog života, jer je tijelo radi duše"*.

U to vrijeme u Zagrebu nastao je spor između HOS-a i Seniorata. O tom će povijest reći svoje. Na terenu u provinciji spor se nije tako osjetio, naročito ne po međimurskim selima, što je zasluga vodstva Okružja. Dr. Ivan Merz napisao je u svom dnevniku: *"Dvije su struje u katoličkim redovima: jednoj je Crkva alfa i omega, a druga hoće da kršćanska načela prožimaju javni život."*

Orlovstvo u Međimurju počelo je jenjavati. Prof. Kuntarić odlazi (1926. - 1928.) na završetak studija u Zagreb, ukinuto je Okružje, a Međimurski orlovi spadali su pod direktnu upravu HOS-a. Oni su u Međimurju bili tako dobro organizirani i uvježbani da su sami neko vrijeme dobro radili.

1928. umire dr. Merz koji je orlovstvu nadahnuo duboku duhovnu misao i vjeru u Krista i Crkvu. On je učio *Orlove* da su *"katolici dužni pred Bogom voljeti svoju domovinu i raditi za njen procvat. Ljubeći domovinu, ljubi se ponajviše ono što je najvrednije u toj domovini, a to su ljudske duše."*

S Aleksandrovom diktaturom Orlovska društva su ukinuta i pretvorena u Križarska bratstva. Biskupska konferencija provela je jedinstvo katoličkih laičkih udruga u Katoličkoj akciji.

Radovan TOLJANIĆ

Večernja plima

majci

Tražim te
uvijek ispočetka
na stazama
prepunim snova,
crvene zemlje
i rijetkih šumskih cvjetova.

Sunce po magli zalaza
škropi purpurne suze
iscrtavajući dojmove
što ti odlaze u visine ...

Tamno brdo
sve mi je bliže,
a prva zvijezda me zove
na bljedomodro nebo...

Na žalu
dok ležim nauznak
u jatu bijelih oblutaka
plima je sve veća
i more mi se primiče...

Znam da si negdje tu
- omeđena bezbrojnim nijansama
večernjih boja -
i raduješ se mojim traganjima
što ne prestaju...

Sedam puta

Sedam puta kucanje na vrata
A nijednom nema odgovora
Čije stope čuju se sred dvora
Tko iznutra to se kvake hvata?

Sedam puta vrata odzvanjaju
Kucanjem ljudskoga nedohvata.
Gong se čuje od vječnoga sata
Otkucaji tminu uklanjaju.

Sedam puta kucanje odzvanja
Od oblaka, širi se visinom,
Jeka zvoni nebeskom vedrinom
Svakim zvonom kostrijet dušu ranja.

Kosac

Kosac kosom koso kosi
Jasna traga svud ostavlja
Do kraja se ne ustavlja
Cijeli svijet prahu nosi.

Kosac kosu sobom nosi
Vjesnik vječnih propadanja
Ni radosti ni nadanja
Njome nikom ne donosi.

Kosac kosom zemlju ravni
Zakosi mu oštrosječni
Zamasi se čine vječni
Dok svijeta ne zaravni.

Kosac kosom stalno kosi
Tvrdi svoj otkos odsječni
No ni kosci nisu vječni
I njih Vječnost prahu nosi.

Staroslavenski misal pisan latinicom u srednjem vijeku

Poznato je da se je u zapadnoj, rimskoj liturgiji (u slavljenju sv. mise), kod Hrvata upotrebljavao staroslavenski jezik, a pismo glagoljica. Pojam glagoljice obuhvaća također sam jezik i njegovu uporabu.

U Poljicima su se glagoljaši u svagdanjoj uporabi služili bosančicom, a kod oltara i sv. obreda glagoljicom. Krajem 19. stoljeća javlja se potreba upotrebe i latinice u tekstovima svetih obreda, tj. sv. mise, na staroslavenskom jeziku.

Jezik kojim se slavila sv. misa i molio časoslov bio je do 17. stoljeća staroslavenski jezik hrvatske redakcije. U 17. stoljeću, pod utjecajem i opće Crkve, a u perspektivi ekumenskog zbližavanja Crkava, taj je jezik i kod oltara i u časoslovu postajao sve više rusificirani jezik, staroslavenski jezik ruske redakcije. U 17. i 18. stoljeću tiskani su i za hrvatsko govorno područje i brevijari i misali više manje rusificirani.

Povratak čistoj hrvatskoj redakciji staroslavenskoga jezika zbio se u zadnjim godinama 19. stoljeća. Tako je tiskan misal godine 1893. i 1895., koji je pripremio Dr. Antun Parčić. Tiskan je u Rimu u hrvatskoj redakciji i vrlo lijepim slogom - uglatom glagoljicom. Bio je veliki dobitak za staroslavensku službu Božju. Parčić je bio bez kompromisa u uporabi jezika i pisma: jezika najbolje hrvatske redakcije iz srednjega vijeka, a pisma - vrlo prikladne uglate glagoljice. Međutim upravo u to vrijeme javili su se i borci za staroslavenski jezik hrvatske redakcije u liturgiji ali s latiničkim pismom.

Da bi se zadovoljili oni kojima je glagoljica kao pismo bila teška, Josip Vajs priprema 1927. novi misal staroslavenskim jezikom hrvatske redakcije, pisan latinicom. Vajsov misal dobio je sva potrebna službena odobrenja od crkvenih vlasti. Tiskan je u Vatikanskoj tiskari.[1] Tako se može govoriti o prvoj uporabi službeno odobrenog pisma, latinice, kod hrvatskih svećenika glagoljaša, u trećem desetljeću 20. stoljeća. Međutim, to sigurno i nije prvi put da se kod oltara upotrebljava latinica kao pismo staroslavenskog jezika hrvatske redakcije. I ranije je sigurno bilo pokušaja da se latinicom olakša uporaba staroslavenskoga jezika.[2] Katkada su svećenici to činili na svoju ruku, bez odobrenja službene crkvene vlasti, dapače i protiv izričitih

1 RIMSKI MISAL slovenskim jezikom presv. G. n. Urbana papi VIII povelenjem izdan - MISSALE ROMANUM slavonico idiomate ex decreto sacrosancti concilii Tridentinii resittum S. Pii V pontificis maximi iussu editum a Pio X reformatum et Ssmi D. N. Pii XI auctoritate vulgatum, Romae Typis polyglottis vaticanis MDCCCCXXVII.

2 Od akademika Josipa Bratulića upozoren sam da je u pripremi izdanje hrvatskog misala pisana latinicom iz druge polovice 16. stoljeća.

zabrana. Poznat je slučaj kada Juraj iz Slavonije (krajem 14. ili početkom 15. stoljeća) bilježi neke riječi staroslavenskoga jezika latiničkim pismom.[3]

Koliko je i kada bilo pokušaja da se uvede latinica uz staroslavenski jezik, ovdje nije svrha navoditi. Nema sumnje pokušaja je bilo, u različitim sredinama, u različitim vremenima i s različitim intenzitetom. Ovdje mi je cilj navesti jedan primjer iz druge polovice 15. stoljeća kada se spominje staroslavenski misal napisan latiničkim pismom, zapravo, misal pisan latinicom u hrvatskoj recenziji staroslavenskoga jezika. Naime, svećenik Ivan Krizmanov u oporuci 12. svibnja 1473. godine ostavlja svoj misal pisan latinicom, a hrvatskim jezikom, svojem đaku Šimunu Nesgovorichu, neka mu se preda kada rekne mladu misu.[4] To je koliko mi je poznato jedinstveni slučaj da se u srednjem vijeku navodi staroslavenski misal pisan latinicom.

Ovdje se može postaviti pitanje ne radi li se tu o hrvatskom lekcionaru. Prvi tiskani lekcionar na hrvatskom jeziku je iz 1495. godine, Bernardina Splićanina, tiskan u Mlecima. Čini se da je iz oporuke sasvim jasno da se radi o staroslavenskom misalu pisanom latinicom. Oporuku sastavlja svećenik, koji zna dobro što je lekcionar, a što misal, te upotrebljava sasvim precizno riječ misal. K tomu, taj misal treba predati njegovom đaku kada postane svećenik tj. kada počima slaviti sv. misu. Sve su okolnosti sasvim jasne, radi se o latiničkom misalu na hrvatskom (staroslavenskom) jeziku.

Ovdje mi je navesti i stav modruškoga biskupa Šimuna Kožičića Benje koji prigodom tiskanja hrvatskog misala govori o potrebi ispravljanja jezika koji se upotrebljava u liturgiji. On želi taj jezik što više pohrvatiti - posuvremeniti novim leksikom. Sve nas ovo upućuje na veoma ozbiljan pristup hrvatskim službenim knjigama u liturgiji, krajem srednjega vijeka.

Koliko god da je glagoljica kao pismo prikladna za službu Božju na staroslavenskom jeziku, sigurno je i to da bi, da je latinica bila uvedena kod oltara već u srednjem vijeku, sasvim drugačije tekao razvitak i standardizacija hrvatskoga jezika uopće.

3 FRANJO ŠANJEK - JOSIP LEONARD TANDARIĆ, *Juraj iz Slavonije (o. 1355/60. - 1416.), profesor Sorbonne i pisac, kanonik i penitencijar stolne crkve u Toursu*, u CROATICA CHRISTIANA PERIODICA br. 13, Zagreb, 1984. Ispisao je molitve glagoljicom ali iznad glagoljice i latinicom, vjerojatno zato da bi molitve mogli i drugi učiti.

4 Državni arhiv u Zadru (dalje PAZ), Spisi javnog bilježnika (dalje SZN) Gregorius de Bosco, sv. VIII, svešč. 9, fol. 1, 12. V. 1476. "Item reliquit Simoni Nesgovorich unum misale littera latina in verbis sclabonicis scriptum quod sibi iussit et dari quando celebraverit missam novelam pro anima sua." O svećeniku Mateju sinu pok. Krizmana imamo više sitnih vijesti. Tako godine 1468. kupuje kuću u Zadru. PAZ, SZN, Gregorius de Bosco, sv. 1, fol. 7, 4. XI 1468. Sigurno znamo da je klerik Šimun Nesgovorich postao svećenik, a godine 1489. nalazi se u Veneciji, kada 8. svibnja daje majci, udovici pokojnoga Jurja Nesgora, stanovnika Zadra, ovlast da proda njihovu kuću u Zadru. Cfr. PAZ, SZN, Johannes de Calcina, sv. VII, svešč. 13, fol. 2, 8. V. 1489. Dvije godine kasnije također se nalazi u Veneciji, a Stjepan de Cortesiis, zadarski arhiđakon, imenuje ga svojim zakonskim zastupnikom pred patrijarhom i u drugim službenim javnim poslovima. PAZ, SZN, Jerolim Vidulic, sv. I, svešč. 4, fol. 1, 22. III. 1491.

David KABALIN

Proljetni san

Čekam jata
cvrkutavih lasta
da cvrkutom svojim
proljet pozlate,
da se u svoje domove vrate.

I evo!

Kroz nebo puno sunčanog zlata
eto i prvoga jata.
Na žicu pred kućom zasjeli
i cvrkutom dogovor satkali:
prvo, obnoviti stari dom
oštećen vjetrom i zimom zlom.

Pa cvrkutom desetaka njih
na blizu Ričinu sletjeli,
na kljun ljepljiv mekani grez
pa slamku koju za bolji vez
i koje perce za krevetić mek.

Pa zatim graditi novi dom
da ženskica-majčica
u njem jajašca sleže,
da, topla i draga
na njih mekano leže
pa da na Duhovski svetak
života Božji začetak
iz jajašca ptičice mlade
u proljetni daruje dan.

Ovogodišnji proljetni san.

Daj, Višnji, i k ljetu
meni, sumornom starcu
dočekat procvalu gran.

Marela MIMICA

Stara kuća

Pod bijelim krovom
ko pod kapom starom
još uspravna stoji
kuća usamljena,
već stoljeće cijelo
čvrsto naslonjena
na tvrde zidove
od davnog kamena.

Još je prelijeva
mjesečno svjetlo,
još šumove ona
osluškuje s mora,
još vjetar noćni
s brda dočekuje
i kišu spušta
sa nagnuta krova.

Pod bijelim krovom,
ko pod kosom sijedom
otvaraju se zelene oči,
i blago zasja
u njima svjetlo,
možda zbog sreće
što ću opet doći.

Kad je ostavljam
pogled mi se magli,
još iz daljine
bijelu kapu vidim,
samo su joj oči
opet zaklopljene,
zbog odlaska moga
kao da se stidi.

Ana VUČINIĆ

Razmišljanje o svemiru

1. "Amerikanka Henrietta Leavitt radila je na harvardskoj zvjezdarnici i 1912. godine otkrila postojanje vrste zvijezda promatranje kojih je uskoro donijelo prevrat u načinu mjerenja velikih astronomskih udaljenosti. To su zvijezde kod kojih se tijekom vremena mijenja jačina svjetlosti što je isijavaju, odnosno njihov sjaj jača, slabi pa opet jača, i tako stalno, u ponekad pravilnu, a ponekad nepravilnu slijedu. Razlozi takvu ponašanju vrlo su složeni i imaju veze s energetskom ravnotežom, bolje rečeno neravnotežom, unutar zvijezde. Najvažnije je što se kod stanovite vrste može točno predvidjeti promjena sjaja, jer su vrlo pravilne. Ta vrsta nazvana je cefeidama, po prvoj takvoj pronađenoj zvijezdi - u zviježđu zvanom Cefej."

Obratimo li pozornost na to da jačina svjetlosti zvijezda raste, pada, pa opet raste... - nije li to poput otkucajâ srca i ne znači li da svemir diše, da je živ?

2. U *Enciklopediji svemira,* pod naslovom "Novi svemiri" čitamo kako "neki zvjezdoznanci smatraju da Veliko stezanje ne mora biti kraj svega. Oni vjeruju da Svemir oscilira; širi se, sažima i potom ponovo rađa. Po toj teoriji, iz titanske konačne crne rupe može nastati novo širenje svemira."

Ponovo sam mišljenja da, budući da svemir oscilira, širi se, sažima i potom opet rađa, to i nije drugo doli dokaz otkucajâ srca.

"Beskonačnost je nekvantitativna veličina. Ali, kombiniramo li opću realitivnost i kvantnu mehaniku, slika se - zbog načela neodređenosti - bitno mijenja", razmišljao je Stephen Hawking.

"Klasična teorija pretpostavlja da elektron emitira svjetlosni val i pritom se spiralno urušava prema jezgri, sve dok se ne stopi s njom. No, takvu konačnu teoriju o njemu, zabranjuje u kvantnoj mehanici načelo neodređenosti. Ako bi elektron pao u jezgru, imao bi i poznat položaj (nalazi se u jezgri) i poznatu brzinu (nula)."

Načelo neodređenosti kaže da dvije veličine, položaj i brzina, nisu istodobno odredive. Mi možemo samo saznati " vjerojatnost položaja elektrona, jer je on - recimo tako - 'razuman' u nekom prostoru oko jezgre i u njoj samoj. Zbog te je vjerojatnosti gustoća jezgre konačna, i jezgra biva 'razumna' igrom načela neodređenosti."

Ako je elektron razuman, a isto tako i atomska jezgra, kako je navedeno, onda, de facto, svemir - misli, pokrenut Mišlju (Stvoriteljevom).

Literatura:

1. *Enciklopedija astronomije,* izd. Neron d.o.o., 2001.

2. *Enciklopedija svemira* (Heather Couper & Nigel Henbest), izd. Znanje d.d., Zagreb 2000.

Zoran KATIĆ

Snovi

Vile su bića savršenija od čovjeka. Nevidljive su i mogu doživjeti tisuću godina. Od ljudskih suza spravljaju napitak pomoću kojega na nekoliko trenutaka postaju stvarne i vidljive.

Neka nezadovoljna vila požali se Bogu na život i svijet.

- Što bi ti htjela? - reče joj Bog. - Od svih bića najdulje živiš i najbliže si Bogu. Svakoga možeš vidjeti i čuti, a tebe nitko. I tolike sam ti želje već ispunio. Pogledaj čovjeka! Cijeli svoj vijek radi i muči se, pati i plače, a nitko ne slavi život i Boga više nego on!

To je vili bilo neshvatljivo, pa nađe nekoga čovjeka i upita ga:

- U čemu je smisao ljudskog života? Kako izdržite sve te muke i boli?

- Imamo snove! - odgovori čovjek.

- Što su to snovi?

- Ono što u srce prodire dublje od ljubavi! Nešto najljepše i najčudesnije što postoji na svijetu, savršenije i od vilâ. Ali baš zato nemoguće i neuhvatljivo! A onda se jednoga dana pred tobom otvori put i ti jasno vidiš kako je to ipak stvarno i dohvatljivo. Odjednom shvatiš kako možeš nemoguće! I umjesto da izgubljen lutaš, imaš svoj put. To je naš smisao: ići za svojim snovima!

- Vrijedi li to patnje? Imao san ili ne, na kraju opet svi umiru. Snovima se smrt ne može pobijediti!

- Što si dalje na tom putu, što su snovi bliži i dohvatljiviji, stvarniji, to si sretniji i snažniji. Manje se osvrćeš i lakše podnosiš bol. A smrt je sve beznačajnija i dalja! Kada dohvatiš svoj san, ma koliko kratko živio i patio, sve ti se iskupi i nadoknadi. Sva strava smrti iščezne i smrt ti više ništa ne može. I tada nitko ne umire sretniji od nas!

Zadovoljna onim što je čula, vila se vrati Bogu i zamoli ga:

- Imam još samo jednu želju i više ti nikada neću dosađivati: želim imati svoj san, poput čovjeka!

- Ali to je nemoguće! - reče Bog. - Samo čovjek ima snove. Sve mu možeš oduzeti, godinama ga držati zatvorenog na kruhu i vodi, možeš ga na kraju i ubiti, ali mu nitko ne može ukrasti snove!

Bit pravde

- Znači li to da na svijetu, ipak, ima pravde? I da ljubav, istina i dobro, bez obzira na sve prepreke, na kraju odnose pobjedu?

- Svijet nije lakrdija! Bog ne pravi čovjeka kako bi ga neprestano varao i ponižavao. Nije Bog komedijaš pa da stvara svijet na kojem će vladati lopovi i

pokvarenjaci. Oni koji se smiju i rugaju duhu i istini, koji pljuju na Boga! Nepostojanje pravde samo je privid. Jer ono bitno i božansko, ono najdragocjenije i najčudesnije u životu, ostaje nedostupno onima koji u srcu nose mržnju i laž. Ne može se u srcu skrivati sumnja i prezir, a htjeti ono najviše. Do Boga se ne dolazi bogatstvom i zlatom, galamom i silom, lažima i prijevarama, nego ljubavlju i vjerom. Zato netko može biti najmoćniji i najbogatiji na svijetu, mogu mu se svi klanjati i diviti se, zavidjeti mu, ali ako u njegovom srcu nema vjere - put mu ostaje skriven! Život će mu biti labirint lažnih vrijednosti u kojem će poput slijepca udarati u zidove i nikada neće naći izlaz. Bit će osuđen na vječno vraćanje i ponavljanje beznačajnog, na nemoć, ništavilo i besmisao. I nitko u dubini duše neće snažnije proklinjati Boga! Najgori prosjak i zadnji od ljudi, ako ima samo malo vjere u srcu, vidjet će dalje i naći više istine i smisla. U duši će imati mir, a život će mu biti ispunjeniji i ljepši. I tu nitko nikome ne može pomoći, nikakvi kraljevi ni princeze. Jer vjera se ne može darovati ni naslijediti, kupiti ili ukrasti. To je najskrivenija tajna puta: svatko samo sam može doći pred Boga! I to je najdublja bit pravde: sitne duše ne mogu spoznati ono božansko!

Dobro

Cijeli život očekujemo, želimo i vjerujemo da će se dogoditi nešto što će nas usrećiti i promijeniti nam život. Nešto što će biti odgovor na sva naša pitanja i iskupljenje svih boli i patnji. Nadamo se kako na svijetu ima istine i pravde, i da nismo zaboravljeni od Boga. Vjerujemo kako ljubav, istina i dobro na kraju ipak pobjeđuju. Zato se borimo, trpimo i patimo.

Vjerujemo u Dobro!

Ali, kako godine prolaze, sve je više problema, jedna bol smjenjuje drugu, sve je manje razumijevanja i ljubavi. Sve smo nemoćniji i usamljeniji. Ono što se u jednome trenutku otvorilo, opet se zatvara. Što je nekada izgledalo shvatljivo, čvrsto i cjelovito, rasplinulo se i postalo neuhvatljivo. A sve je manje vremena, volje i snage, vjere i nade.

Ono ljepše i bolje ipak nam neprestano izmiče!

Na kraju, shvaćamo da to što smo snivali, očekivali i tražili - naprosto ne postoji! Ono se ne događa i ne ostvaruje. Dobro nije negdje izvan nas, skriveno u svijetu ili drugima. Ono nije nagrada za strpljenje i trud, i nije dar Boga za našu ljubav i vjeru. Dobro je u nama! Samo je tu uvijek i postojalo. Zato ga ne treba očekivati i tražiti, nadati se ...

Treba ga dijeliti!

Proljeće

Svibanj pjeva na vrhu zelenog jablana,
u krošnji starog kestena,
i u čaški procvale zlatice.
Svakog dana svira u frulu pastira,
bubri zvončić đurđice
i kupa u zlatnoj kadi
zvonik Svetog Bartola,
srce moje Hrastovice.

Proljeće, puno radosti
na obrazu starog prosjaka,
propala nado
u pogledu zatočenika,
Ljubavi, bolu i smrti!
Nekom ćeš pokloniti svoj osmijeh,
a nekom maglu skrivene biti.
Proljeće, pjesmo u kljunu malih lasta,
sivkasta mrežice u lokvi
iza travanjske kiše
u kojoj se ogleda
veliki dječji kolač od blata,
kucni, kucni u žice sunčana zlata,
nasmiješi se zrakom svoje slobode
na kolibe moje rodne
i zvoni dugo, dugo
Veliko Podne.

Jedan jablan

Jablanu je
mjesečina
šešir.

U svakoj godini
dvaput
mijenja
lisnati kaput.

Debelo su
korijenje
cipele mu
teške
u kojima nikad
ne hoda
pješke.

Brige

Ima ih
mnogo
debljih
i tanjih,
većih
i manjih.

Najveći su
tjerači
briga
smijeh
i figa.

Rajko GLIBO

Sestre suputnice

Ako vam se činim najsiromašnijim čovjekom na ovom našem šarenom svijetu, onda se varate. Silno se varate. Moj izgled vara baš kao što nas sve drugo u ovome šarenom svijetu u svojoj konačnici na neki način - vara. U biti ja sam najbogatiji čovjek na svijetu, imam najviše sestara, više nego itko, sestara koje su srcem, dušom, mišlju i djelom prave sestre, sestre koje se mogu čistom ljubavlju voljeti, uvažavati, cijeniti, sestre koje te zaduže svojim dobrim djelima da im se ni na koji način ne možeš odužiti. A htio bih! Bog zna, htio bih!

Njih se moraš sjećati!, ponovio sam tada, tko zna koji put, kao stariji maloljetnik. *Čega se to, sinko, moraš sjećati?* pitala me moja stara mama. *Ne govorim tebi, majko, govorim sebi.* Ona me je zaštitnički držala za ruku motreći me duboko frustriranog. Istina je, ona nije majka kao druge majke, ali prema njezinom uvjerenju ni ja, njezin sin, nisam kao drugi sinovi. Nisam kao drugi već od malih nogu. Prije sam naučio čitati i pisati od svoga tri godine starijeg brata. Dok se on mučio i natezao s tim slovima ja sam iz njegove početnice sve *ulovio* i u pamćenje pospremio. On je nekako s mršavom dvojčicom završio svoj prvi razred pučke škole, a svi u kući i u susjedstvu znali su da ja znam više od svih školaraca iz našega zaseoka koji su, eto, prešli u drugi razred, ali su po znanju mršaviji od *nenadmašnog Leše* (zvali su me Lešo zbog neuhranjenosti) i u tome nije bilo iznimaka, ni dvojbi. Da mami nisam kao drugi sinovi (bilo nas je šest živih jer su trojica umrla ne navršivši ni godinu dana) ona je znala po mnogočemu još. Svi, prema njezinom mišljenju, govore nekako djetinjasto, nekako muljavo i često nerazumljivo, a ja govorim uvijek ozbiljno, govorim preozbiljno za svojih četiri-pet godina. A već u prvom razredu za mene su svi znali da čitam nekako umiljato i teatralno drago kao da čitajući pjevušim glasićem koji daruje mekoću i veselost izvedbi sadržaja teksta. Oni obrazovaniji vrlo su pomno analizirali i naglašavali moju duhovitost, a moj učitelj davao je završnicu svakoj priči o meni govoreći da moja vesela izvedba izražajnim čitanjem, pokretima i gestama, pa svojom mekoćom, ide prema Rossinijevoj operi *Pepeljuga*, jer ja kao da u ponečemu pratim tu popularnu bajku o nevoljenoj sestri koja ipak dočekuje svoga princa. Moj učo kaže kako moj mladi glasić doslovno imponira i da ću možda biti jedno od najvećih pjevačkih imena zbog svog prekrasnog, pokretljivog glasa i melankoličnog zvuka koji teži k zdravim rasnim visinama. Pričao im je o bugarskoj mezzosopranistici Vesselini Kasarovoj koja je, kako učo kaže, jedno od najvećih pjevačkih imena u svijetu, ali ja tada o njoj nisam ništa znao i tek kasnije, prisjećajući se djetinjstva, jednom prilikom zgrabio sam *Enciklopediju* i o njoj saznao nešto više.

Mama se potajice najviše ponosila onim po čemu sam se dodatno razlikovao od druge djece: mojim obećanjem danim njoj da ću, nakon osnovne škole, poći u sjemenište, za svećenika. Dugo je ona meni pričala o tome kako bi bio red da jedan

od braće ispuni njezinu želju i bude svećenikom, jer bi se time i ona svrstala u red viđenijih žena u našoj župi, uspjevši odgojiti jednog sina da izuči za svećenika. Kada sam joj dao već neopoziv pristanak, samo je zaključila: *Znala sam ja, sine, znala da ćeš ti svoju mamu poslušati, jer mom je Leši samo prva mami izgovorena riječ bila "neću" i tu riječ nikada joj više nije ponovio.*

Dugo je prevrćala po Očenašima i u sebi molila, a kada je završila, pomalo zamišljena mi pripeli: *Nemoj, sine, više nikada glasno govoriti sam sa sobom. Misli ti, ali to što misliš ne govori glasno jer te ovi zločesti susjedi mogu, ne daj Bože, prozvati ludim pa di je mama onda stigla? Di, sine!* Motrio sam kako bezuspješno pokušava od mene prikriti svoju živčanost. Potvrdno sam joj kimnuo i pješačenje smo nastavili šuteći. Držala me je za ruku i nije puštala. Mislila je da ću se izgubiti u kukrikama ako me pusti da slobodno hodam. Volio sam mamu do neba, ali mi je nešto čudno zračilo iz nje, kao da više glumi mamu, a zaboga, ona je moja jedina i stvarna mama da stvarnija biti ne može. Ni danas mi nije jasno zašto je samo mene od sve braće, i baš samo mene, prozvala Karamašin. Saslušao sam sve njezine priče o Karamašinu i sve jače se uvjeravao da se ona nekako plaši nisam li možda odrasliji od nje, da sam upravo zato prozvan Karamašinom, nekim njezinim pretkom koji je greškom izišao iz majčinog uterusa i želi svu braću i sestre provjeravati kroz njihove živote i u pogodnim prilikama stavljati ih pred maturalne ispite kojima oni nisu dorasli. Ostavljala je povremeno dojam kao da izigrava odraslost i nastoji me podcijeniti tim čudnim frazama o ludilu do kojega se dolazi kada se razgovara sam sa sobom jer, eto, tako je radio i Karamašin, a bio je strog (nikada nije rekla i principijelan) i za neposlušnost je znao pljusnuti žensko po labrnji koju je on zvao tintara, a ni jedna od tih ženskih glava nije znala nijedno slovo, a što je to tinta da se i ne govori.

Poslije duge šutnje ona ponovi: *Čega se moraš sjećati?* Glupo bi bilo praviti se da ne razumijem njezino ponovljeno pitanje, ili da joj se otvorim i u brk kažem čega se moram sjećati. Ako kažem *sestara suputnica* ostavit ću je u nedoumici i u mislima koje mene svrću ludilu. Ako kažem sestara franjevki neće me do kraja razumjeti i doći će dopunska pitanja i protupitanja. Ako kažem časnih sestara se moram sjećati i moram im se na neki što dostojanstveniji i što pošteniji način odlužiti, ona će onda čitavim snopom pitanja tražiti pojašnjenja jer će, osjećam to, naginjati u mislima onim prljavijim stvarima, a to znam po tomu što ona kada se god priča o dečkima i curama zaključi onom narodnom *Vatra i slama ne mogu zajedno.* A ja dobro znam i moje kasnije životno iskustvo u to me nedvojbeno uvjerilo kako mamina *vatra i slama* mogu itekako biti zajedno i u svojoj čistoći ljubavi pomagati se u trenucima kada im je najteže u njihovim životima. Mama bi to mogla znati jer mi je tako često ponavljala: *Na muci se poznaju junaci,* ali u mom slučaju ona to ne bi shvatila na moj način, već s izvjesnom dozom sumnjičenja i kojekakvih dvojbi. Mama je mama, ali žensko je žensko i u konačnici ona je ipak žensko. Brzo sam se odlučio u odabiru strategije i smireno joj otpovrnuo: *Moram se, mama, moram se sjećati nekoliko sasvim određenih i u svom životu prijelomnih trenutaka, među kojima je na*

čelu onaj trenutak kada sam kao dijete u Zadru osjetio odjednom tri mirisa: miris mora, miris borovine i Mediterana i miris maslinova ulja koje mi je s morskom vodom skinulo s ekstremiteta čviljke za koje su laici mislili da su vrsta šuge, a doktori ih uzalud pokušavali izliječiti izgovarajući se kako kožnih bolesti ima toliki broj da je za ovo moje nemoguće trenutno pogoditi pravi lijek.

Zastala je kao ukopana. Pustila mi je ruku. Pogled joj je još bio blag, ali zaprepašten i nekako majčinski bezopasan. Poslije kraće stanke nasmiješila se i rekla mi: *Ti si moj sin! Moj Lešo!* Ne sjećam se što se dalje događalo i što smo nakon toga radili. Ničega se od toga ja više ne sjećam. Ponešto mi izranja iz zamagljenih sjećanja, ali u srazu sa životom vraća se u maglu iz koje je izronilo.

S petnaest godina, na brodu, od Ploča prema Zadru, putovao sam bez ikakvih stvari, u kratkim hlačama i maji (magistrale jadranske tada nije bilo) umoran i gladan. Pala je noć i zaspao sam na klupi, promašio Zadar i probudio se oko pola noći na Rabu. U bunilu iz sna, noge su mi se podsjekle od straha, ili od uzbuđenja, ili od obojeg jer sam znao da kod sebe nemam ni prebijenog novčića, a moram platiti kartu za povratak u Zadar i to što prije jer se trbuh od gladi za leđa zalijepio. Misli su munjevito tražile strategiju djelovanja. Zora je. Sviće. Sunce se rađa i penje nebom. Sve je toplije. Sjedim na klupi čija je jedna polovina u palmovu hladu, a druga osunčana. Prilazi stariji par. Po govoru zaključujem - Nijemac i Njemica i hoće sjesti na preostali dio klupe. Ja se dižem iz hlada i ustupam im mjesto. Njemica mi u ruku tutnu novčanicu. *Danke frau,* velim i udaljavam se da negdje nešto što prije žvaknem. Razgledao sam dugo novčanicu od pedeset DEM. Preostalo mi je dovoljno i za kartu do Zadra. Samo da brod pristane, primi putnike i krene. Samo da krene. Koliko se sjećam, oko šesnaest sati krenuo je. Nitko prije ni poslije Nijemca i Njemice nije to znao učiniti, pretvoriti cijelo svoje lice, uključujući i uši, u samilost i sreću što mogu pomoći. Otada je meni njemački narod najdraži od svih naroda na svijetu. Ni do danas se u mojoj ljubavi nije promijenilo ništa. Ama baš ništa!

Gužva je danas na faksu, ljudi moji, neopisiva gužva. Ispitni je rok. U jednom danu čekaju me ispiti iz četiri kolegija od kojih tri imaju i pisani i usmeni dio ispita, a jedan, *Lutkarstvo i scenska kultura,* kao jednosemestralni kolegij ima samo usmeni ispit. Otkuda je iz te gužve u moj kabinet izronila ona, kako je uhvatila trenutak kada sam potpuno sam i pozdravila s anđeoskim osmijehom na usnama, pitajući me poznajem li je, nisam imao kada ni pomišljati. Uvjeravao sam sestru franjevku da je dobro poznam, da sam se ja starački možda u licu izmijenio do neprepoznatljivosti, ali da je ona još uvijek ista kakvu sam ju upoznao. Dok sam tako govorio vratilo mi se sjećanje na nju. *Zemljaci smo i susjedi, moj profesore* razdragano me ušuti ona. Drži indeks u ruci, vadi iz najlonske vrećice napravljenu lutku ginjolku, stavlja lutku pred mene na stol govoreći: *Prijateljica mi je prijavila ispit. Mama joj je noćas umrla i ne može doći na usmeni. Poslala je svoj praktični rad - ovu lutku...* Dobro, dobro, skraćujem, uzimam indeks od nje, upisujem trojku i vraćam joj ga natrag. Znam ja da to ne smijem činiti, ali činim. Činim to godinama, ali samo njima, svojim sestrama

suputnicama. Dovoljan je samo mig bilo koje od njih, bilo kada i bilo gdje, bez obzira na to poznam li konkretnu osobu ili ne, bez obzira kojemu redu ona pripada i ma kakvu uniformu na sebi imala, da ja za sestru suputnicu učinim svako dobro koje mogu učiniti.

Pita me za zdravlje i kažem joj da sam od srpnja nosač infarktnog dvojca, da inzulinom obuzdavam tešku glukozu, da se pomičem od kardiologa do kardiologa očekujući operaciju bolesnog srca i tri premosnice, da sam jako narušenog zdravlja, ali da su časne sestre odigrale presudnu ulogu na mom ulazu u život i evo sada na mom predizlazu iz toga života. *Kako, kako? Kako, moj profesore?* zacrveni se kao mak sestra franjevka i sjede očekujući nastavak moje priče... Duga je procedura i proces pretraga i predradnji dok se pacijent ne pripremi za operaciju. Jedan mi poznanik priča da je do dolaska za upis u kompjuter u dugačku kolonu pacijenata koji čekaju operaciju, potrošio pet-šest tisuća eura. A ja! Ja, moja sestro, nisam potrošio nijednog eura. Kada sam se poslije preležana dva infarkta susreo s časnom sestrom V. Dž. (u uho joj šapućem Vlatka Dž.) koja radi u đačkom domu pri školi u kojoj ja radim u Zagrebu, ona me pitala imam li kakvu vezu. Poznam li nekog od doktora? Ne poznam nikoga, rekoh joj, a ona me gleda nekako zabrinuto i veli mi: *Ja imam neku vezu. Nije baš neka jaka veza, ali pokušat ću!* I pokušala je. I njezina je veza jaka, najjača, jer ja sam nenaručen primljen odmah kod svakog od liječnika kojima sam se javio, odmah sam išao dalje i u svemu me predvodila časna sestra Beatrice koja je glavna medicinska sestra na Kardio-šoku zagrebačke bolnice. *Ma, profesore! Naša je ona, naša zemljakinja, Šarčevićka! Ona radi tamo! Ona se za vas tako zauzela. Hvala Bogu da je sve to išlo tako kako je išlo kada ste već u golemoj nevolji. Molit ću se Bogu za vas. Bog!* rekla je udaljujući se iz kabineta duboko zamišljena i zatvarajući izlazna vrata.

Ne zna moja sestra suputnica franjevka da prve rečenice u mojoj šećeraškoj iskaznici glase: *Nisam pod utjecajem alkohola niti sam omamljen. Bolujem od šećerne bolesti. Ako se čudno ponašam to je znak pojačanog djelovanja lijeka (inzulina) ili pogoršanja šećerne bolesti...* Možda moja franjevka misli da sam mamuran, možda misli da smo mi sveučilišni profesori (i još kad su pjesnici kao ja) uvijek u nekom svome svijetu pa me gleda nekako čudno, nekako sućutno, sažaljivo, kako li? Ona ne zna da je tek jedna od sestara suputnica iz duge kolone tih časnih sestara koje su život zavjetovale Bogu, a ja još od Nadbiskupske klasične gimnazije u Zadru Bogu i njima - časnim sestrama suputnicama.

Moja asistentica Jelena sa zadovoljstvom je prihvatila obvezu da studente ispituje ona u mojoj nazočnosti, a ja ću upisivati ocjene, tako što će mi svaku ona brojem prstiju sugerirati (od jedan do pet), i potpisom ih ovjeravati. Pravim se da slušam studentske odgovore na Jelenina pitanja, a njihove mi priče na jedno uho ulaze, a na drugo izlaze, jer me je moja sestra suputnica i moja zemljakinja vratila u godine koje mnogi zovu najljepšima u životu. Tijelom sam tu, a dušom u Zadru na Trgu sv. Stošije koji su u moje vrijeme crveni preimenovali u Trg 27. marta i to je ime nosio dok je trajala njihova vladavina, a kada se ona urušila trgu je vraćeno njegovo prvotno, izvorno i prastaro ime.

Ovoga se moraš sjećati! ponavljam u sebi i za sebe. *Pustite me sada svi! Ja sam sada s njima, sa sestrama suputnicama!* pazeći dobro da ni jedna riječ ne zazvuči grubo, neprimjereno, nego da svi ti likovi sestara suputnica iz zadarskog Sjemeništa čije su se konture lica i izgled mojim životom u strci potrli, nekako izbrisali i, evo, vraćaju se dobrotom ozareni, nađu svoje mjesto u ovome mom kratkom tekstiću makar u formi natuknice, ako već drugačije biti ne može. Nažalost, moje crtanje i mimo moje volje mora biti grupno. Ja ih kao kroz maglu vidim u ovom trenutku. Njihovi likovi izranjaju iz magle sjećanja sad u dvorištu, sad kako čiste prostorije naših soba i zgrade škole, doma i katedrale sv. Stošije, sad opet u kuhinji i na šalteru dok nam dijele dnevni doručak, ručak, ili večeru, a onda najupečatljivije petkom tijekom zamjene prljavog rublja za čisto prije kupanja i preoblačenja. Ja ih vidim pred očima sve jednu po jednu, a onda vesele i nasmijane u grupi sve zajedno. Vidim njihove likove, lica koja zabrađena vire i pretaču se u osmijehe, njihove uniforme časnih sestara, osjećam i čujem njihovo disanje koje želi da ostanem tu u Sjemeništu, da uspijem, da postanem svećenikom, a ne raspopom, čime sam na koncu postao. Ja ih iz misli ni tada, ni sada ne mogu pustiti jer mi se čini da će nestati kao što je nestalo sve ono davno, a drago, što je život bezdušno potro i pregazio. A one, Bogu zavjetovane osobe, pazile su na mene kao na lutku i šutjele su. Htjele su da i ja šutim i da budem tu, da uspijem u životu, da Bog bude uz mene. Ja sam još tada pomišljao da te svoje sestre suputnice učinim besmrtnim, makar u jednom trenutku, i ta misao dugo me kao sjena pratila da joj sada, u predahu, poklonim zrno pozornosti. Sve do ovog trenutka ja sam ipak živio životom nezahvalnika prema sestrama suputnicama kao da sam umro čim sam ispao iz njihove pažnje i skrbi, kao da sam ostavio napuštene osobe kojih se nitko nikada neće sjećati.

Već sljedećeg trenutka, Bože moj dragi, prošlo je punih pet desetljeća. One su se razišle svaka na svoju stranu *prema potrebi službe* i samo su u meni još na svojim starim mjestima dok ispijam kavu tu na Trgu sv. Stošije, ili ovdje na faksu, sasvim svejedno. Desetljećima je trajao u mojim nutrinama rat moga života, a onda mu se nametnuo i ovaj posljednji - Domovinski, u kojemu sam bio dragovoljac i u kojemu sam, prama svim računicama, morao poginuti u niski klopki koje su mi pripremane, a poginuo ipak nisam, ipak živ sam, ako ne sasvim živ, onda bar u ratu ni okrznut nisam. Molile su moje sestre suputnice Boga za mene. Jesu, jesu, molile su, ja sam u to nedvojbeno uvjeren. Ma gdje bile i ma gdje se na kraće ili dulje vrijeme skrasile *po potrebi službe,* molile su i Bog je uslišio njihovu molitvu. Iz mog nekako čudnog radio-aparata i sada čujem šum svjetskih mora, čujem brodolome, čujem poplave nesreća i eho lokalnih ratova, a između svih tih šarenih radio-valova probija se glas i ja ga čujem, čistog kao suza: *Sestre suputnice pitaju kako si.* Koncentracija mi u tom trenutku popusti i ja glasno otpovrnem: *Dobro sam, kako ste sve vi, sve moje drage sestre suputnice?* Trgnu se na moj glas Jelena i grupa studenata. Jelena, da sve to nekako prikrije, nastavlja s pitanjima i propitivanjem kao da ništa nisu čuli, a jesu, itekako jesu, čuli su. Trg sv. Stošije plače kao nakon dobre predstave. Kao da plaču

svi, sve živo, i muško i žensko. Pa zar je, Bože, moja rečenica rasplakala tolike ljude? Zar se to moglo dogoditi? Mogao sam bolje formulirati i u sebi sačuvati rečenicu, ali ne znam, očito ne znam kako se to radi, ili je to posljedica moga odbijanja spoznaje da mi strah nije najbolji saveznik u životu. Nestale likove, evo, sada (s velikim zakašnjenjem) dijelim na one koje sam mogao i morao sačuvati i one koji su otišli u bezobličje. Iza njih se, tu i tamo, pojave neke sive mrlje na zemljopisnoj karti moga života. Oprostiti se od sestara suputnica ne mogu ni onda kada izranjaju kao magličasti sivi oblačići u kojima im se oblikuju i preoblikuju likovi, jer opraštati se od njih za mene nedvojbeno znači opraštati se od vlastitog života. Mnoga od tih lica danas jedva pamtim, ili uopće ne pamtim. Zaboravio sam puno toga, skoro sve, ali onaj red za rublje svakoga petka u Sjemeništu nikako ne mogu zaboraviti.

Taj red za rublje petkom odavna me nadahnjuje, ali i uznemirava. Ne prihvaćam odricanje od njega jer on je vrlo dojmljivo i u najpogodnijem vremenu oblikovao moj život. Vrijeme provedeno u Sjemeništu i domu, kako je život dalje odmicao, sve više sam osjećao pravednim i čistim bez stida pred samim sobom - raspopom. Svaki put kada osjetim kako na taj dio moga života pada prah i veo, kao noćna mora javlja se savjest zašto uz sestre suputnice nisam ostao duže i zašto nisam pravodobno i pravično odvagnuo njihov trud da mi ublaže siromaštvo i da se ni po čemu među đacima i svećenicima ne osjećam izdvojenim, ili manjim. Proganjala me je misao da su me sestre suputnice othranile, školovale i uopće skrbile o meni samo zato da bih im okrenuo leđa i spoznao sve užitke vlastite sebičnosti. Istina, one nikakvu pomoć nisu od mene ni tražile, a ja im je, ma gdje bio, nisam uskraćivao i mnogima od njih, posebice na faksu, pomagao sam, sve više učvršćujući u sebi uvjerenje da time ne remetim, već jačam njihov nutarnji sklad, kakav sam i sebi i u sebi želio.

Osjećam, ne od jučer, da prebrzo starim i da život iz mene nekuda curi i otječe nemilice. Komunikativnost je postala mojim taocem jer sam se i ne promišljajući puno počeo sve češće zatvarati u sebe, tražeći izlaz u samoći, a znao sam da je taj izlaz najgori koji čovjek može sebi odabrati. U tome, ponekad mi se učini, kao da imitiram svoje sestre suputnice, ako se to imitiranjem može nazvati. Nadao sam se da ću napokon jednom sabrati snage i napisati cijelu istinu o sebi i o svojim sestrama suputnicama, ali to se još nije dogodilo, a u meni se nestrpljivost povećava i osjećam da više ne mogu čekati jer odgađanjem se sve više gubi vjera u dostojanstveno iskupljenje i mogući vid zahvalnosti prema mojim skrbnicama. Cijela istina još nije ni na pomolu, a zgusnutost prostora tjera me da o njoj govorim, evo, u bljedunjavim natuknicama, krnjim asocijacijama i emocijama. Suluda misao ponekad mi sijevne da se sestara suputnica odreknem, da se u moj život nikada više ne vrate, suluda jer osjećam da istina ne smije udaljavati jedne od drugih, već ih mora stapati u jedinstvo i cjelovitost, a sami znate što pod tim razumijevam. Konačno, ploveći na ovim valovima, počinjem osjećati olakšanje kao da neki teški teret pada s mene, odjednom i zauvijek, u suncem obasjanom podnevu u kojemu zrak opija nosnice mediteranskim mirisima. Paradoksalno je sve to na svoj način jer sve se ipak svodi na neko obnavljanje

života, na slike iz djetinjstva i školovanja iz kojih nije nikada bilo isključeno, već naprotiv s njima tako čvrsto sraslo siromaštvo i bijeda. Ponekad me spopadne nešto kao sažaljenje prema mojim sestrama suputnicama što ih i na ovaj, kakav-takav književni način nisam još upoznao sa svijetom u kojemu sam ponikao, a ne s onim u kojemu sam poslije napuštanja Sjemeništa bio i ostao stranac. Tu riječ "stranac" prikrivao sam u dubinama svoje duše kao svoj posebni teret. Osjećam kako se u trenucima oduševljenja i radosti s vremena na vrijeme gubim, prožet mišlju da sam i pored poodmaklih godina, iskustva i znanja, zapravo još uvijek obični dječačić u očekivanju da me sestre suputnice, moje skrbnice, uzmu za ruku i otprate na put u život. Doduše, tako je to i bilo, ali davno. I ma koliko davno bilo vraćaju se u mene ti dani nečeg i nevinog i čistog, kao nikada, ali s tim se ujarmi i predosjećanje nečega kobnog o čemu se bojim i misliti, a kamo li izreći i jednu jedincatu riječ.

I, evo! Jutro je! Na poznatom trgu sam i sestrama suputnicama sam se opet smješkao, preko šalice kave s njima čavrljao, jednako krijući našu tajnu da tri i pol godine nisam uopće imao svojega donjeg rublja, da sam svakoga petka popodne sa svećenicima i đacima u prizemnom hodniku, na samom ulazu u Sjemenište, čekao uvijek zadnji, ali uvijek jednakopravan, u redu za zamjenu prljavog rublja za čisto. Kao zadnji uvijek bih malo zastao dok se hodnik ne isprazni, a onda kao mala neuhranjena uhoda prilazio šalteru, pobrao u tišini blage osmijehe časnih sestara i prigrabio rublje koje bi mi one probrale među rubljem što je, poslije svih, ostalo nepodignuto na policama. Ljudi su pokretljivi. Uvijek se pokreću tamo-amo i meni je to dobro došlo jer se nikada nije dogodilo da ostanem bez čistog rublja u zamjenu za *svoje* prljavo. Sada sam tu, na trgu, u nadi da će mi taj boravak, iznova otkriti neko čudo, neku nevinost kojom sam se nekada pravdao pred svojim sestrama suputnicama, a sada bih žarko želio da s tom nevinošću bljesnem opravdan pred svima. Nekada sam od te nevinosti strahovao, a sada mi se čini da je ona samim mojim boravkom ovdje dokazana i potvrđena.

Primiče se podne. Na momente mi se pričinja da su pročelja zgrada na trgu oblijepljena slikama, kao da me vlastite oči s tih pročelja i pojedinih slika promatraju, dok osmjehnut zavirujem u dno šalice kave u kojemu stoji šćućurena moja sudbina, a ruke mi se spontano na čelo spuštaju i likovi sa slika razbacanih po zidovima uokolo kao da mi neprestano nešto govore. Ponekad mi se čini da se i sam umnožavam i razdvajam na komadiće različitih a ipak jedinstvenih slika, komadiće u kojima, požutjelima, jedva prepoznajem sebe. I sve to traje tako kratko, jedva trenutak-dva, a onda se vraća umnoženije i gušće. Pokušavam ne vjerovati u takav pričin jer kao da me od njega odbija nabubrela moja radost i rasterećena mi duša. Počinje me prožimati dražesno osjećanje da sam ipak nešto poduzeo i da sam, eto napokon, dodirnuo dno duše i njezino praznikovanje, pa pomišljam kako mi se, iskomadanom na sličice, više ništa u životu i ne može desiti jer to je praznikovanje u kojemu je sve u poletu i vrhuncu.

Ne mogu se ipak oteti dojmu da postoji nešto jače od mene samog i moje volje da uživam u rasterećenju od misli o istinitosti i čistoći. Slike na pročeljima zgrada

postaju sve življe, trepere i bljeskaju po zidovima kao istiniti isječci moga siromašnog i dobrog zaboravljenog života, odavna izgužvanog i dobrim dijelom uništenog u gradskoj strci, svakodnevnoj vrevi, jurnjavi i žurbi. Gledam sebe kako me svijet u kojemu sam stranac nikada neće upoznati, onakvog kakvog me, možda tek u snu, samo još roditelji i sestre suputnice pamte. Ove slike oko mene kao da me zamjenjuju i nekamo na rubnicu potiskuju, ali ja više nemam snage za to. Ja jednostavno više ne znam što da poduzmem pa da od sebe uklonim i taj pričin. U jednom trenutku od komadića slika formira se figura žene koja nije u odori sestara suputnica i koja stade tu odmah ispred mene, blago unesena u moje prestravljeno lice govoreći mi: *Ti si strašilo! Ti si patnik!* Nisam mogao gledati tu žensku figuru i ne znam kada i kako se izgubila iz moga obzora. Ubrzo je sve, baš sve najednom stalo pretvarajući se tajanstveno u šapat zvijezda na dalekom nedogledljivom nebu.

I ne znam kada mi se i kako iznova nametnu pitanje koje je možda u mojim godinama i neukusno: *Koga bih još mogao voljeti?* Stavljam ruku na usta kod razgovora sa studentima da ih ne dodirne zadah usta punih užeglog smrada, ali svemu unatoč ja nekog još moram voljeti upravo s tim zadahom u ustima, s tim uvenulim rukama koje, kao u marioneta, tek koža još drži, tim licem izbrazdanim kao lišće paprati i punim zakrpa vremena, sa svojim vidljivim i nevidljivim padovima, usponima, porazima i kraćukastim pobjedicama. Mogu još voljeti onu ženu koja je mojim brodom sukormilarila do njegovog uplovljavanju u luku mira, i koju, i kada to ne priznajem, snažno volim i u njoj svaki put pronalazim budni plamičak smijeha, milosrđa i supatništva, koja u našem domu čavrlja sa mnom o listovima koji se tako bezbrižno strmoglavljuju u ponor. Slabašna je to žena, ranjena od života kao i ja, ali ima sačuvanu toplinu krila u koje kanim smjestiti svoju ružnu glavu kada mi se ushtjedne, ali i onda kada to smještanje ružne mi glave bude i mimo mog znanja - posljednji put.

Grad na gori

Na litici
prema Jezire,
Čabranskoj i Kupskoj
dolini,
stameno, orlovski
uzdiglo se
izvija se Svetište Majke naše -

"Grad na gori".

Toranj mu vitki - u procjepu neba -
na tjemenu samom,
para oblačine tmaste:
od kiša i snjegova nemilih.
Kolika li juga samo
i ledeni sjevernjaci
prohujaše ponad njega?!

A Gospa, Majka naša
predobra Svetogorska,
okuplja djecu svoju,
sinove/kćeri šuma i pobrđa ovih,
u ovo gnijezdo posvećenja,
liječilište duša.
U sklopu proštenja godišnjeg:
Svetogorskog sajma.
K'o što 'no kvočka piliće
okuplja pod krila svoja,
rek' o bi Spasitelj dragi.

Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma* u Hrvatsku između dva svjetska rata

Posvećeno hrvatskom narodu u domovini i svijetu

VIII. Kakvu je ulogu u podupiranju uvoza fašizma u Hrvatsku imalo masonsko krojenje "engleskog" dramskog repertoara Narodnog kazališta u Zagrebu od kraja 1928?
Slavko Batušić i Julije Benešić, još dva masonska brata koja su više razmišljala o sudbini Zapada u sukobu s Rusijom nego o sudbini hrvatskog naroda.
Batušićev i Benešićev antisemitizam.
Razlozi Batušićevog grozničavog prevođenja i objavljivanja germanskih autora u NDH u korijenskom pravopisu i Benešićevo smišljeno diletantsko uređivanje sabranih djela hrvatskih književnika.

A sada, malo ćemo posjetiti neke druge hrvatske masone, koji su odigrali važnu "epizodnu" ulogu u britanskom izvozu fašizma u Hrvatsku.

U svojoj knjizi "Hrvatska / Velika Britanija"[444] Ivo Mardešić ovako počinje poglavlje *Razdoblje nakon Prvog svjetskog rata do danas:*

"Iako je prisutnost engleskih dramskih tekstova na hrvatskim pozornicama bila velika krajem 19. i početkom 20. stoljeća, nakon Prvog svjetskog rata vodeći ljudi hrvatskog glumišta pokazivali su daleko veće zanimanje za englesko dramsko stvaralaštvo i za kazališnu situaciju u Velikoj Britaniji.[445] U kazališnom životu Hrvatske prednjačio je Zagreb kao njezin kulturni i politički centar, koji se već tada dobro uklapao u europske tijekove kazališne umjetnosti. Najbrojnije izvedbe i u Zagrebu i u drugim hrvatskim gradovima doživjela su i opet djela Williama Shakespearea. Sve njegove značajnije drame, pa i one manje poznate,[446] prikazivane su u Hrvatskoj, doživljavajući veliki uspjeh i popularnost kod hrvatskog gledateljstva."[447]

---

* Napisima Željka Vegha o "izvozu totalitarizma u Hrvatsku" zapravo bi, zbog "konspirativne" teme, mjesto bilo u *Marulićevoj* rubrici *Mišljenja i reagiranja*, no kako se radi o vrlo opsežnim tekstovima, objavljujemo ih izvan te rubrike. (Ur.)

444 Mardešić, Ivo. Hrvatska / Velika Britanija : Povijest kulturnih i književnih odnosa. Zagreb : Društvo hrvatskih književnika, 1995. (Biblioteka Relations)

445 Taj nam je interes Horvath već objasnio: Velika Britanija pobijedila je u Velikom ratu pa ... Odnarođeni dio hrvatske inteligencije uvijek se okretao prema svjetskim gospodarima, da bi za njih obavio neki posao.

446 E, to će nas zanimati!

447 Mardešić, navedeno djelo, str. 105.

Mardešić nastavlja: "Shakespeare nije bio jedini engleski dramski autor čija su se djela izvodila u hrvatskim kazalištima. Iako su izvedbe drama nastalih nakon Shakespearea pa do kraja 19. stoljeća bile rijetke (a to čitavo razdoblje nije osobito značajno po velikim djelima dramske literature), sva istaknutija djela engleskih dramatičara koji su živjeli i stvarali krajem 19. stoljeća i posebno u 20. stoljeću prikazivana su u Hrvatskoj, najčešće vrlo kratko nakon praizvedbi u engleskom kazalištu [!, Ž.V.]."[448] I dva najzanimljivija Mardešićeva zamjećivanja. Prvo: "Drame Somerseta Maughama (1874-1965) bile su vrlo popularne u Engleskoj prvih decenija 20. stoljeća, ali izgleda nevjerojatno koliko su često bile izvođene u Hrvatskoj."[449]

Drugo zamjećivanje: »Iznenađuje i veliki broj minornih engleskih dramskih autora čija su se djela prikazivala u Hrvatskoj između dva rata. Neke od njih ne bilježe ni iscrpniji leksikoni engleskih dramskih stvaratelja, a drugi se istom spominju. Mnoga od tih kazališnih djela doživjela su izvedbe vrlo kratko nakon londonske praizvedbe i u Zagrebu postigla zavidan uspjeh: John Hartley Manners, Edgar Wallace, pisac detektivskih romana i drama, Frederick Londandale, autor farsičnih komedija iz suvremenog života, mnogih u stilu Somerseta Maughama, Robert Sheriff, dramski pisac i romanopisac koji je stekao popularnost realističnom ali dirljivom ratnom dramom "Journey's End" - "Svršetak puta", prvom uspješnom dramom u Engleskoj s temom iz Prvog svjetskog rata. Prikazivala se u Zagrebu nedugo nakon londonske praizvedbe. Tu je i Norman Charles Hunter, dramski pisac koji je u ranijim godinama pisao lagane komedije poput "Sva prava pridržana" - "All Rights Reserved", prikazane u Zagrebu 1937. godine, dvije godine nakon praizvedbe u West Endu u Londonu.«[450]

Dakle, vrlo je mnogo minornih engleskih dramskih autora prikazivano u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu između dva svjetska rata. Broj premijernih "engleskih" predstava znatno se, kao što ćemo dokumentirati, povećao od početka 1929., u doba kada je počela britanska operacija izvoza fašizma u Hrvatsku - premda je to na prvi pogled teško shvatljivo, te su dvije činjenice usko povezane. Ali, nije baš istina da su te silne zagrebačke predstave minornih engleskih dramatičara postigle veliki uspjeh, ni da su postojali zahtjevi hrvatskoga glumišta za takvim predstavama - naime, one se nisu uvozile u Hrvatsku iz nekakvih teatarskih razloga. Da je tome tako, najbolje dokazuje Horvathova "kazališna" kritika objavljena povodom gostovanja jedne engleske kazališne družine u Zagrebu:[451]

»"The English Players", izvrsna glumačka družina Edwarda Stirlinga, sigurno su najdraži i najsimpatičniji gosti zagrebačkoga kazališta.[452]

[448] Isto, str. 105-106.
[449] Isto, str. 106.
[450] Isto, str. 107-108.
[451] Gostovanje engleskih glumaca : "On approval" by Friederick Lonsdale. A comedy in three acts JUTARNJI LIST. 25 (1936), br. 8672 (18. III.), str. 9. Potpis: jh. Rubrika "Narodno kazalište".
[452] Jasno, kada su Englezi, koji su pobijedili u Velikom ratu ... i kada smo članovi britanskih masonskih loža. No, vidjet ćemo da se svi baš ne slažu s Horvathom.

Oni ne uživaju ni s koje strane bilo kakve materijalne potpore ili koncesije (engleska vlada ne daje nikome ni prebijene pare za nekakvu propagandu[453]), ne iskorišćuju nikakve političke konjunkture,[454] žive samo za svoju umjetnost, putujući svijetom darivaju je željnima punim pregrštima. Takav dokaz artističkoga idealizma danas je teško naći u svijetu.[455] Zagreb je postao na njihovim putovanjima stalno mjesto gostovanja - ne bi ga mimoišli premda im jamačno njihovi zagrebački posjeti nijesu nikad donosili nekih izvanrednih prednosti, za njih je odlučan samo moralan, umjetnički uspjeh,[456] a taj su u Zagrebu uvijek našli. Istina, na zagrebačkim predstavama engleskih glumaca briljira odsutnošću oficijelni svijet,[457] njihova gostovanja nijesu povod za držanje kojekakvih govora, ne priređuju se njima u počast službeni banketi - no tokom svojih posjeta u Zagrebu dragi engleski gosti uspjeli su stvoriti si svojom umjetnošću istina malen, ali vjeran krug iskrenih poklonika, za koje dolazak u kazalište nije povod za kakvu manje više naglašenu političku manifestaciju[458] (anglofilstvo i u tom smislu nikome ne može donijeti nikakvoga ordena) nego čist, potpun umjetnički užitak.

Umjetnost, koju nam English Playersi donose, naročito za nas je dragocjena i plodonosna. Od stranih uzora moguće nam je glumačka umjetnost engleskih glumaca najbliža i najvrednija nasljedovanja.[459]

Engleskim umjetnicima uspjelo je uskladiti dvije protivštine: francusku i rusku glumu.[460]

U umjetnosti English Playersa nalazimo i savršenstvo vanjske forme, uzorno predavanje riječi, ali i svu snagu unutarnjega životnog proživljavanja. Za njih nije zvonka fraza, blistava dikcija, uzvišena patetika sve - za riječju traže i sadržaj. (...)

Bogodani umjetnik uvijek je svestran. English Playersi ne poznaju "fahova" ni pojedinačno ni kao cjelina. U toku svojih dosadanjih gostovanja u Zagrebu oni su nam otkrili svestranost svojega stvaranja. (...)

Ništa što je ljudsko nije engleskim umjetnicima nepristupačno - neposrednom, vibrantnom čovječnošću prožeta je svaka njihova kreacija.

[453] A zašto i bi, kada ima razne Horvathe, koji to obavljaju umjesto nje, a samo iz razloga svoje ohole taštine, od koje i danas boluju mnogi intelektualci u Hrvatskoj, čiji su pogledi više upereni prema "velikim" narodima nego prema vlastitom.
[454] Nikako ne, osim one da su pobjednici u Velikom ratu ...
[455] Eto, objašnjava svojim sunarodnjacima Horvath, nisu samo Hrvati idealisti, nego i Englezi! A baš su Englezi, odnosno Anglosasi, poznati po pragmatičnosti svoga intelekta, pragmatičnosti koja ih je na kraju pokrenula da čine ovakve zločine.
[456] Uskoro ćemo vidjeti zašto engleski glumci tako često gostuju u Zagrebu, i da to nema ama baš nikakve veze s moralom i umjetnošću.
[457] Oho, Horvath se zna i naljutiti! Bio je baš istinski anglofil.
[458] A tko bi i pomislio da netko ide u kazalište gledati englesku glumačku družinu radi naglašene političke manifestacije? Kao i kod brisanja tragova Šufflayevih ubojica, Horvath odgovara na pitanje koje nitko nije postavio i time dokazuje da ide u kazalište gledati engleske glumce upravo radi političke manifestacije. Pa oni i jesu u Zagrebu iz političkih razloga, a ne nekih drugih.
[459] Da, englesko kazalište pravo je mediteransko ili pak srednjoeuropsko kazalište!
[460] To piše Horvath samo zato što je francusko i rusko kazalište bilo omiljeno među zagrebačkom publikom.

Za prvi nastup sadašnjega svojega gostovanja engleski su umjetnici izveli Lonsdaleovu komediju "Brak na pokus". Šteta je što je teatar bio relativno slabije posjećen, šteta je pak pogotovo da su upravo naši glumci pokazali tako slab interes za umjetnost svojih engleskih drugova.[461]

Vidjeli bi kako se uzorno izvodi jedna salonska komedija, svaki pojedinac od naših glumaca sigurno bi tu bio mnogo naučio. Naučio bi da se u salonu također kreću ljudi, da i tamo gesta mora biti primjerena, slobodna, nenapeta, da konvencionalnosti salonskih manira nijesu nikakovi okovi, koji koče tijelo, da konverzacija nije bučna utrka riječi, da humor ne mora biti usiljen i nametljiv. Engleski glumci dali su vanredne kreacije.

Gledalište pozdravilo ih je zanosnim odobravanjem. S prvom večeri uspostavljen je kontakt srdačnosti kojom se odlikovali i dosadanji susreti Zagreba s English Playersima. S najvećim se interesom očekuju daljnji nastupi ovog vanrednog teatra.«[462]

U razdoblju između dva svjetska rata zaista je bilo vrlo mnogo premijernih predstava engleskih dramskih autora (odnosno drama izvorno napisanih na engleskom jeziku, koje za nas u ovom istraživanju imaju isti značaj) u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu; u razdoblju od početka 1919. (točnije, 17. II. - datum je proizvoljno uzet, bilo je samo važno da je početno razdoblje prve "mirne" godine nakon Velikoga rata) do kraja 1939. (9. XII.) bila je u tom kazalištu izvedena čak 71 premijerna predstava engleskih autora, odnosno autora koji pišu na engleskom jeziku, a njemačkih, usporedbe radi, u istom razdoblju 44.[463] Ali, nešto je drugo zanimljivo. Od 17. II. 1919. do 7. XII. 1928., posljednjeg "premijernog" datuma prije 19. XII. 1928., kada je održana "Shakespeareova večer", poslije koje su se nekoliko tjedana u Hrvatskom narodnom kazalištu intenzivno izvodile Shakespeareove predstave, održano je 20 premijera engleskih autora, a u razdoblju od "Shakespeareove večeri", dakle od 19. XII. 1928., pa do 9. XII. 1939. čak 51, dakle dva i pol puta više nego u prvom dijelu međuratnog razdoblja! Očito je dakle da je 19. XII. 1928. značajan datum, da "Shakespeareova večer" nije bila obična kazališna večer, nego početak jednog projekta. Kakvog, da li umjetničkog ili nekog drugog, zaključit ćemo tako što

[461] Horvathova "kazališna kritika" nije samo pokazatelj o nezainteresiranosti zagrebačke publike za engleski teatar, nije samo pokazatelj o dosadnom repertoaru engleske glumačke družine, nego pokazuje kako ta "kazališna kritika" ujedno ima zadatak "brisanja" tragova operacija koju britanska masonerija, preko svoje zagrebačke podružnice, provodi nad hrvatskom inteligencijom. Naime, onih tragova koji bi ukazivali na namjerno dostavljanje dosadnog repertoara u zagrebačko Narodno kazalište. Cijeli se život Horvath bavio "brisanjem" tragova svojih i tuđih nedjela, a ovdje ih "briše" tako što se "čudi" slabom posjetu predstavi engleskih glumaca, kao, ne znaju hrvatski glumci dobro svoju umjetnost, pa neka dođu učiti od engleskih, koji su došli u Zagreb prikazivati - lagahne salonske igrice. Bilo bi smiješno, kada sve to ne bi završilo velikom tragedijom.

[462] Pogotovo veliki interes za daljnje nastupe dosadne engleske glumačke družine pokazuju njihove kolege, hrvatske glumice i glumci.

[463] Sve podatke o repertoaru Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu uzete su iz knjige "Repertoar hrvatskih kazališta : 1840-1860-1980", priredio i uredio Branko Hećimović, a objavljene u Zagrebu u dvije knjige 1990. Nakladnici: Globus; Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

ćemo navesti sve predstave, s datumima premijera, po godinama, s brojem izvedaba svake predstave, pa ćemo iz "kvalitete" "engleskog" repertoara Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu nakon 19. XII. 1928., iz broja izvedbi svake predstave, zaključiti radi li se o uvozu drama, pisanih na engleskom jeziku, iz kulturnih razloga ili iz nekih drugih. Bit će nam zanimljivo i grupiranje premijernih "engleskih" predstava po godinama, te ćemo ga promotriti glede pojedinih faza uvoza fašizma u Hrvatsku iz Velike Britanije.

1928.

19. prosinca: "Shakespeareova večer"

Shakespeare, William: RIKARD III (THE TRAGEDY OF KING RICHARD III), I. čin (1, 2, i 3. prizor), red. Tito Strozzi, 2 izvedbe; Shakespeare, William: HAMLET (HAMLET, PRINCE OF DENMARK), III. čin (1. prizor), red. Tito Strozzi, 2 izvedbe; Shakespeare, William: OTELO (OTHELLO), III. čin (3. prizor), red. Tito Strozzi, 2 izvedbe; Shakespeare, William: KORIOLAN (CORIOLANUS), V. čin (3. prizor), red. Tito Strozzi, 2 izvedbe; Shakespeare, William: MNOGO VIKE NI ZA ŠTO (MUCH ADO ABOUT NOTHING), IV. čin (1. prizor), red. Ivo Raić, 2 izvedbe; Shakespeare, William: NA TRI KRALJA ILI KAKO HOĆETE (TWELFTH NIGHT OR WHAT YOU WILL), red. Ivo Raić, 2 izvedbe; Shakespeare, William: OLUJA (THE TEMPEST), I. čin (1. prizor), red. Alfons Verli, 2 izvedbe; Shakespeare, William: SAN LJETNE NOĆI (A MIDSUMMER-NIGHT'S DREAM), Zaključni prizor, red. Ivo Raić, 2 izvedbe

1929.

17. siječnja

Shakespeare, William: ROMEO I GIULIETTA (ROMEO AND JULIET); red. Ivo Raić; 5 izvedaba

6. ožujka

Coward, Noel: WEEK-END (HAY FEVER); red. Ivo Raić; 19 izvedbi

20. travnja

Jonson, Ben: VOLPONE (VOLPONE OR THE FOX); red. Tito Strozzi; 16 izvedbi

4. svibnja

Nicholls, Anne: TRIPUT VJENČANI (ABIE'S IRISH ROSE); red. Alfons Verle; 30 izvedbi

27. svibnja

Veiller, Bayard: SUĐENJE MARY DUGAN (THE TRIAL OF MARY DUGAN); red. Hinko Nučić; 12 izvedbi

22. lipnja

Ould, Hermon: PLES ŽIVOTA (THE DANCE OF LIFE); red. Tito Strozzi; 2 izvedbe (!)[464]

[464] Preveo Josip Horvath.

2. studenog

Watkins, Mildred Cabell: CHICAGO; red. Ivo Badalić; 7 izvedbi

20. studenog

Shakespeare, William: HAMLET, DANSKI KRALJEVIĆ (HAMLET; PRINCE OF DENMARK); red. Ivo Raić; 30 izvedbi

1930.

11. siječnja

Lonsdale, Frederick: NISMO LI TO SVI? (AREN'T WE ALL?); red. Tito Strozzi; 14 izvedbi

3. veljače

Maugham, William Somerset: CONSTANCE (THE CONSTANT WIFE); red. Alfons Verli; 16 izvedbi

15. svibnja

Raphaelson, Samson: PJEVAČ JAZZA (THE JAZZ SINGER); red. Ivo Badalić; 5 izvedbi

12. rujna

Maugham, William Somerset: SVETI PLAMEN (THE SACRED FLAME); red. Ivo Raić; 32 predstave

7. studenog

Sherriff, Robert Cedric: SVRŠETAK PUTA (JOURNEY'S END); red. Alfons Verli; 9 izvedbi

30. prosinca

Childs Carpenter; Edward: NEŽENJA-OTAC (THE BACHELOR FATHER); red. Alfons Verli; 9 izvedbi

1931.

30. ožujka

Shakespeare, William: ANTONIJE I KLEOPATRA (ANTONY AND CLEOPATRA); red. Ivo Raić; 6 izvedbi

5. listopada

Coward, Noel: INTIMNOST (PRIVATE LIVES); red. Tito Strozzi; 19 izvedbi

24. studenog

Vosper, Frank: LJUDI KAO MI (PEOPLE LIKE US); red. Branko Tepavac; 4 izvedbe

1932.

30. ožujka

Maugham, William Somerset: BRAČNA MATEMATIKA (PENELOPE); red. Tito Strozzi; 18 izvedbi

6. lipnja

Shakespeare, William: SAN LJETNE NOĆI (A MIDSUMMER-NIGHT'S DREAM); red. Tito Strozzi; 7 izvedbi

9. studenog

Conners, Barry: MODERNA PEPELJUGA (THE PATSY); red. Hinko Nučić; 20 izvedbi

1933.

9. veljače

Galsworthy, John: LOJALNOST (LOYALTIES); red. Tito Strozzi; 7 izvedbi

29. ožujka

Shakespeare, William: MACBETH (MACBETH); red. Tito Strozzi; 1 izvedba

4. srpnja

Shakespeare, William: VESELE ŽENE WINDSORSKE (THE MERRY WIVES OF WINDSOR); red. Kalman Mesarić; 3 izvedbe

27. rujna

Burke, Edwin: ONO ŠTO SE ZOVE LJUBAV (THIS THING CALLED LOVE); red. Alfons Verli; 5 izvedbi

1934.

27. ožujka

Shakespeare, William: JULIJE CEZAR (JULIUS CAESAR); red. Tito Strozzi; 2 izvedbe

2. lipnja

Wilde, Oscar: GLAVNO JE DA SE ZOVE ERNEST (THE IMPORTANCE OF BEING EARNEST); red. Tito Strozzi; 8 izvedbi

7. lipnja

Maugham, William Somerset: ZA ZASLUGE (FOR SERVICES RENDERED); red. Kalman Mesarić; 10 izvedbi

5. srpnja

Sherwood, Robert Emmet: NA LONDONSKOM MOSTU (WATERLOO BRIDGE); red. Alfons Verli; 7 izvedbi

3. studenog

Shakespeare, William: MLETAČKI TRGOVAC (THE MERCHANT OF VENICE); red. Jaroslav Kvapil; 14 izvedbi

7. prosinca

Shaw, George Bernard: PIGMALION (PYGMALION); red. Viktor Bek; 9 izvedbi

1935.

7. lipnja

Shakespeare, William: KRALJ LEAR (KING LEAR); red. Tito Strozzi; 5 izvedbi

8. listopada

O'Neill, Eugene: ELEKTRA U CRNINI (MOURNING BECOMES ELEKTRA); red. Tito Strozzi; 4 izvedbe

28. studenog

Kingsley, Sidney: LJUDI U BIJELOM (MEN IN WHITE); red. Kalman Mesarić; 9 izvedbi

1936.

31. siječnja

Shaw, George Bernard: NASUKANI (ON THE ROCKS); red. Branko Gavella; 7 izvedbi

21. ožujka

Burnett, Frances (Eliza) Hodgson: MALI LORD (LITTLE LORD FAUNTLEROY); red. Alfons Verli; 7 izvedbi

1937.

24. siječnja

Thomas, Brandon: CHARLEYEVA TETKA (CHARLEY'S AUNT); red. Kalman Mesarić; 11 izvedbi

23. veljače

Lavery, Emmet: PRVA LEGIJA BOŽJA (THE FIRST LEGION); red. Kalman Mesarić; 4 izvedbe

15. ožujka

Hunter, Norman Charles: SVA PRAVA PRIDRŽANA (ALL RIGHTS RESERVED); red. Tito Strozzi; 6 izvedbi

13. svibnja

Shaw, George Bernard: CANDIDA (CANDIDA); red. Hinko Nučić; 2 izvedbe

1938.

5. veljače

Shakespeare, William: MACBETH (MACBETH); red. Tito Strozzi; 4 izvedbe

15. veljače

Reed, Mark: IMAŠ PRAVO, DRAGA KĆERI (YES, MY DARLING DAUGHTER); red. Kalman Mesarić; 10 izvedbi

1939.

3. lipnja

Shakespeare, William: ZIMSKA PRIČA (THE WINTER'S TALE); red. Branko Gavella; 9 izvedbi

4. listopada

Shakespeare, William: NA TRI KRALJA ILI KAKO HOĆETE (TWELFTH NIGHT OR WHAT YOU WILL); red. Branko Gavella.

Što odmah primjećujemo? Na početku projekta je "početni prasak" Shakespeareovih drama, dakle početni vatromet provjerenog velikana europskog teatra: čak osam premijera velikog dramskog pisca, i, to je značajno, ne premijera cjelovitih drama, nego odabranih dijelova. Jasno, nije ni moglo biti drugačije, kada je sve te premijere trebalo izvesti u jednu večer. Ali, primjećujemo da je svih tih osam premijera imalo samo još jednu izvedbu. Neobično veliki trud za tako malo izvedbi! Nakon tog "početnog praska" sastavljenog od osam ulomaka Shakespeareovih djela, bit će desetak cjelovitih premijernih Shakespeareovih predstava do kraja 1939, raspršenih u desetak sezona zagrebačkog Narodnog kazališta.

A koji se engleski autori prikazuju tih godina uz Shakespearea? Kako dobro primjećuje Mardešić, uglavnom su to izrazito minorni autori, a neke ne bilježe ni engleski pregledi engleske književnosti.[465] A najviše impresionira vrsta teatra koju Englezi nude Hrvatima u godinama kojima se svijet približava novom Velikom ratu: lagane salonske komedije, autore kojih engleski pregledi engleske književnosti ili uopće ne spominju ili tek uzgred. Broj izvedaba tih laganih komada najčešće je vrlo mali: u ponuđenom prikazu primjećujemo kako ih više od pola, uključujući i Shakespearea, ima manje od deset izvedbi po premijeri, neki samo dvije ili tri! Dakle, radi se o programskim promašajima! Ali, netko je (ali ne NEPOZNAT NETKO) uporno "gurao" engleske dosadne salonske komedije, nametao ih zagrebačkoj kazališnoj publici, mada ih ona nije htjela. Zašto? Ako budemo znali odgovor na to pitanje, znat ćemo i tko.

U sastavljanju dramskog repertoara nekog kazališta obično je kvaliteta dramskih tekstova važna, važna je posjećenost kazališta, važna je publika. Čini se čudnim da zagrebačkom Narodnom kazalištu između dva svjetska rata nije bila važna publika, nije bila važna kvaliteta tekstova. Dobro, shvaćamo, reći će tkogod, netko je htio da se popularizira engleski teatar, ta u tom je smislu prikaze tih drama pisao i Josip Horvath. Da, ali teatar bilo čiji, pa tako ni engleski, ne popularizira se lošim predstavama, koje ne zanimaju nikoga osim uskog kruga anglofila ili "anglofila". U nekakvim normalnim okolnostima Velikoj Britaniji sigurno ne bi bilo stalo do toga da se nakon dvije-tri premijere engleskih salonskih komedija, s vrlo lošom posjećenošću, i dalje inzistira na njima, jer bi to davalo lošu sliku o engleskoj kulturi, i to na dvije razine: na prvoj bi se stvarao dojam da engleska dramska književnost nije sposobna izvoziti bolje drame, a na drugoj, stvarala bi se još lošija slika o engleskoj kulturi, koja više ne razlikuje vrijedno od bezvrijednog, koja je na - umoru. Taj dojam,

[465] Zavirimo li u "The Oxford Companion to English Literature", edited by Margaret Drabble, Oxford, 1997., shvatit ćemo koliko je taj repertoar uvredljiv za Hrvate. Taj vodič kroz englesku književnost ne spominje sljedeće engleske autore, čija su se djela prikazivala na daskama Narodnog kazališta u Zagrebu: Bayard Veiller, Hermon Ould (a sjećamo se kako ga je Josip Horvath slavio u I. fazi uvoza fašizma u Hrvatsku!), Anne Nicholls, Edward Childs Carpenter, Frank Vosper, Barry Conners, Edwin Burke, Robert Emmet Sherwood, Sidney Kingsley, Thomas Brandon, Emmet Lavery, Norman Charles Hunter, Mark Reed. Dakle, u Zagrebu su se prikazivali sve sami minorni autori.

da je anglosaski Zapad na umoru, pojačan je i "praskom Shakespearea" na početku projekta kao početnim, "zlatnim" dobom engleske kulture, nakon kojega je stvorena predodžba, "salonskim" repertoarom, o strahovitom padu engleske kulture, jer se, osim Jonsona, Wildea, Shawa, Maughama, ništa vrjednijega nije prikazivalo u zagrebačkom Narodnom kazalištu. "Salonski" repertoar, usto, stvara dojam kako se Englezi zabavljaju dok ratni bubnjevi bubnjaju na sve strane, kako ne shvaćaju da su vrlo ozbiljna vremena, kako nisu spremni za novi Veliki rat.

Iz svega zaključujemo da "engleski repertoar" zagrebačkog Narodnog kazališta nije sastavljen ni po kazališnoj logici, koja traži kvalitetne predstave s većim brojem izvedaba, a ni prema uobičajenim kulturnim interesima strane nacije, u ovom slučaju engleske, koja nastoji izvoziti samo kvalitetne kulturne "proizvode".

Ali, ako promatramo čudni engleski repertoar zagrebačkog Narodnog kazališta u kontekstu britanskog izvoza totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva svjetska rata, onda je sve jasno, i te kako jasno. "Engleski repertoar" zagrebačkog Narodnog kazališta imao je zadatak podupirati operaciju uvoza fašizma u Hrvatsku stvaranjem predodžbe da je civilizacija Zapada na umoru, da se zapadnjaci zabavljaju, da ne primjećuju kako se približava novi Veliki rat, da su postali u kulturi neinventivni, da mnogo rade u kulturi, ali da malo stvaraju.

Kazališno podupiranje uvoza fašizma u Hrvatsku nije bilo teško ostvariti jer su u Narodnom kazalištu bila zaposlena dva gospodina, članovi iste masonske lože kojoj je pripadao i odgovorni urednik "Jutarnjeg lista": Julije Benešić i Slavko Batušić. Zajedno s Josipom Horvathom, bili su članovi lože Libertas, koja je surađivala s britanskim ložama.[466] Prvo ćemo se pozabaviti Slavkom Batušićem, jer je od 1929. bio tajnik Drame Narodnog kazališta, a od 1935. do 1940. njegov glavni tajnik, dok od 1929. godine Julije Benešić više nije bio u Narodnom kazalištu.

Svakako će se jednom sastaviti povijest hrvatske inteligencije, a u toj povijesti trebat će objasniti sljedeće "pojave": kako je moguće, da su nekima, čim se rode, sva vrata otvorena, a drugi, ništa manje talentirani, obrazovani, propadaju u neimaštini i anonimnosti. Slavko Batušić rodio se 1902., a već u jesen 1921. vidimo ga u zagrebačkom Narodnom kazalištu, na mjestu pomoćnog redatelja Ive Raića i Branka Gavelle! A u Narodno kazalište doveo ga - Julije Benešić (valjda ga je on uveo i u masone?). No, nas ovdje ne zanimaju svi detalji iz njegove biografije, a pogotovo ne sva mjesta koja je zauzeo nakon 1945. godine (Sveučilište, Akademija, ...).

Prvo ćemo pogledati radnu biografiju u Narodnom kazalištu. Dakle, od 1921. je pomoćni redatelj, a od 1923. (tada ima 21 godinu!) do 1929. tajnik uprave kazališta; od 1929. do 1935. je, rekli smo, tajnik Drame, a od 1935. do 1940. glavni tajnik kazališta. Pogledamo li sastav uprave Narodnog kazališta u Zagrebu između dva svjetska rata,[467] te zavirimo u Mužićevu knjigu o masonima, ustanovit ćemo da su jedino Julije Benešić i Slavko Batušić bili masoni, ali nam to neće biti dovoljan

[466] Vidi: Mužić, Ivan. Masonstvo u Hrvata; str. 426.

dokaz da je baš Slavko Batušić bitno utjecao na "engleski" dramski repertoar. Potrebni su nam još neki dokazi o Batušićevoj djelatnosti na podupiranju uvoza fašizma u Hrvatsku.

Osim što je bio tajnik Narodnog kazališta, Batušić je između dva svjetska rata putovao Europom te o tim putovanjima objavio putopise, koji nas ovog časa ne zanimaju. Objavio je i nekoliko beletrističkih djela, koja nas također ovog časa ne zanimaju. Ali zanima nas što je objavljivao u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. U potrazi za tim podatkom prvo ćemo potražiti podatke u "Hrvatskom biografskom leksikonu",[468] u kojemu na 536. str. čitamo o Batušiću: "Godinu dana (od 1940) bio je dramaturg, a dolaskom okupatora premješten je za bibliotekara u Sveučilišnu knjižnicu (1941-1945). Poslije oslobođenja postaje voditelj Arhiva i muzeja HNK, a od 1950. do 1972., kada odlazi u mirovinu, usporedo je i redoviti profesor na Akademiji za kazališnu umjetnost (povijest svjetskog i jugoslavenskih kazališta)". Dakle, o nekoj drugoj djelatnosti u vrijeme NDH, osim rada u Sveučilišnoj knjižnici, ne saznajemo ništa, a ne saznajemo ni u njegovoj bibliografiji, koja je priložena članku o njemu. Dobro, prvi svezak HBL-a izašao je u komunizmu, pa su moguća prešućivanja, stoga ćemo baciti pogled u 1. svezak "Hrvatske enciklopedije",[469] te tamo potražiti potpunije podatke o djelatnostima Slavka Batušića u NDH, nadajući se kako će činjenica da je Enciklopedija izašla u konačno slobodnoj hrvatskoj državi pridonijeti i slobodi informacija. Međutim, opet ne nalazimo nikakve nove podatke o Batušićevoj djelatnosti u NDH. Ništa, najbolje će biti da podatke potražimo u srpskim izvorima, jer oni nisu imali potrebe bilo što kriti o Slavku Batušiću. Iz "Leksikona pisaca Jugoslavije"[470], za koju je prikaz Batušićevog života i djela napisao Nedjeljko Mihanović, saznajemo međutim da se Batušić u NDH grozničavo bavio prevođenjem (i objavljivanjem) knjiga s francuskog i njemačkog jezika na hrvatski jezik. Ta je njegova djelatnost počela s početkom novog Velikog rata, a završila nekoliko godina nakon njega. Pa da promotrimo popis knjiga koje je Batušić preveo i objavio tih dramatičnih godina:

M. Vodopjanov: Osvajanje Sjevernog pola I i II, Zagreb 1939.
K. Hamsun: Krug se zatvara, Zagreb 1940.
H. von Loon: Rembrandt, Zagreb 1941.
M. Westerlind: Besmrtni Mozart, Zagreb 1941.
G. Hauptmann: Vanda, Zagreb 1942.
K. Wagerl: Kruh, Zagreb 1942.
K. Hamsun: Skitnice, Zagreb 1942.

[467] Izvor: "Hrvatsko narodno kazalište 1894-1969 : enciklopedijsko izdanje", Zagreb, 1969.; str. 670-671.
[468] Hrvatski biografski leksikon. 1. sv. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod, 1983. Glavni urednik Nikica Kolumbić.
[469] "Hrvatska enciklopedija". 1. sv. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999. Glavni urednik Dalibor Brozović.
[470] Leksikon pisaca Jugoslavije. 1. sv. Beograd : Matica srpska, 1972. Glavni urednik Živojin Boškov.

A. J. Cronin: Gospođa s karanfilima, Zagreb 1942.
I. Stone: Van Gogh, Zagreb 1942.
P. Timmermans: Petar Brueghel, Zagreb 1943.
G. Hellström: Ideja majstora Lekholma, Zagreb 1943.
J. Lux: Ludwig van Beethoven, Zagreb 1944.
G. Drinker-Bowen: Petar I. Čajkovski, Zagreb 1946.
P. Gauguin: Moj otac Paul Gauguin, Zagreb 1946.
Beaumarchais: Figarova svadba ili Ludi dan, Zagreb 1947.
Beaumarchais: Seviljski brijač, Zagreb 1949.

Dakle, Slavko Batušić nije bio nikakva žrtva "okupatorskog" režima, nego je vrlo intenzivno, prevodilačkom djelatnošću, "surađivao s okupatorom".

Kada smo nakon 1990. saznali za sve što se događalo 1945. i nakon toga, kada smo saznali koliko je hrvatskih intelektualaca pobijeno zbog političkih članaka objavljenih u doba NDH, a koliki je broj, što nas u ovom slučaju posebno zanima, dobio višegodišnju zabranu objavljivanja pjesama, novela, drama samo jer su pjesme objavljivali i u NDH, uključujući i Tina Ujevića,[471] onda se opravdano postavlja pitanje kako je moguće da je Slavko Batušić, koji je u NDH objavljivao prijevode njemačkih i skandinavskih autora u korijenskom pravopisu, bio nagrađen, a ne kažnjen?

Zašto se Slavko Batušić u NDH tako grozničavo bavio prevođenjem, i objavljivanjem prijevodâ, mahom germanskih autora? Bio je zaposlen u Sveučilišnoj

[471] O sankcijama protiv hrvatskih intelektualaca koji su "surađivali s okupatorima" vrijedne podatke iznosi Nedjeljko Mihanović u članku "Tko je kriv za takozvani slom nakladništva" (Hrvatsko slovo, br. 152., str. 12.). Iz toga članka saznajemo kako su zbog "suradnje s okupatorima" s 1 do 3 godine šutnje i gubitka građanskih prava kažnjeni sljedeći intelektualci: Dobriša Cesarić, Frano Alfirević, Ante Dean, Jakša Kušan, Branimir Livadić, Salih Alić, Jure Prpić, Vladimir Kovačić, Mate Ujević, Mihovil Kombol, Josip Velebit, Slavko Ježić, Marko Fotez i Mato Hanžeković. Kao teški krivci, s 5 do 10 godina šutnje i gubitka građanskih prava kažnjeni su: Ahmed Muradbegović, Stjepko Trontl, Tin Ujević, Ivan Esih, Milan Begović, Jeronim Korner, Čedomil Veljačić, Marija Jurić Zagorka, Rudoša Habeduš, Stjepan Jakševac, Olinko Delorko, ... Kao "izdajnici i neljudi zauvijek" proglašeni su: Branko Klarić, Cvite Škarpa, Petar Grgec, Vinko Kos, Mara Švel, Nada Kesterčanek, Ivo Lendić, Alija Nametak, Vinko Nikolić, Ljubo Wiesner, Vladimir Jurčić, Gabrijel Cvitan, Stanko Gašparović, Geno Senečić, Marko Soljačić, Vojmil Rabadan, Marko Čović, Antun Nizeteo, Dušan Žanko, Antun Bonifačić, Marin Bego, Đuro Vilović, Ivo Bogdan, Filip Lukas, Drago Ćepulić, Pavao Tijan, Ljubomir Marković. Eto, to je bio cilj anglosaske operacije nad Hrvatima: na razne načine uništiti nacionalnu inteligenciju - od ubijanja do kažnjavanja šutnjom. Zabraniti intelektualcu govor isto je kao i ubiti ga (to što današnja europska inteligencija šuti dokaz je da ju je svjetska masonerija uspjela uništiti). Činjenica koju navodi Nedjeljko Mihanović, naime da je podatke našao u književnoj ostavštini masona Julija Benešića, koji je za svoju vrlo bogatu, kao što ćemo vidjeti, suradnju s "okupatorima" dobio samo tri mjeseca kazne šutnjom, ne treba zbunjivati, jer se svjetska masonerija podosta bavi "brisanjem" tragova koji bi upućivali na protunarodno i protuljudsko djelovanje njenih članova. Što se tiče tromjesečne kazne šutnjom, od trojice masonske braće, Horvatha, Batušića i Benešića, Benešić je, kao najstariji "brat", bio svojom djelatnošću u NDH najuočljiviji, pa je "nešto" kazne trebao dobiti. Benešić je u NDH bio od navedene trojke najdjelatniji jer je, za razliku od druge dvojice, a pogotovo Horvatha, bio najmanje primjetan između dva Velika rata - bio je u diplomaciji kraljevine Jugoslavije, u jugoslavenskoj ambasadi u Poljskoj. Stvarno, kako se nitko nije pitao kako je netko tko je do 1941. bio miljenik Beograda, postao odjednom oduševljeni pristalica NDH? Ustaše su bili vrlo, vrlo naivni!

knjižnici, pa se mogao baviti, ako mu se možda nije svidjela država u kojoj se našao, proučavanjem povijesti hrvatskog kazališta, i mogao je odbiti bilo što objavljivati, pa i prijevode. Zašto je objavio tako mnogo prijevoda? Da bismo to shvatili, sjetimo se prethodnog poglavlja, u kojem smo objašnjavali kako je Josip Horvath dobio zadatak usmjeravanja hrvatske inteligencije prema "domoljubnom" proučavanju hrvatske kulture i prema pisanju na hrvatskom korijenskom pravopisu da bi se ta inteligencija nakon Drugog svjetskog rata mogla prikazati fašističkom inteligencijom, hrvatska kultura fašističkom kulturom, hrvatski pravopis nastranim pravopisom, a hrvatsko domoljublje fašističkim domoljubljem. Josip Horvath svoj je zadatak obavljao pisanjem nastranih "književnih kritika" i knjigom "Tisuću godina hrvatske kulture", Slavko Batušić intenzivnim prevođenjem germanskih autora na korijenski pravopis, a Julije Benešić smišljeno diletantskim uredničkim poslom. Dakle, svaki član masonske lože "Libertas" dobio je svoj dio posla, a Batušiću je, kao najmlađem, pripao najmanje težak posao - grozničavim prevođenjem mahom germanskih autora na hrvatski jezik, na korijenski pravopis, usred Velikog rata, u njemačkoj nacističkoj Europi, pridonijeti da se hrvatska kultura i hrvatski jezik vežu što više, u predodžbi, uz nacizam. Ma ne, nikako, reći će neki, Slavku je Batušiću jednostavno nešto došlo, nešto ga primilo, neka faza u životu, neka potreba za prevođenjem i objavljivanjem germanskih autora u nacističkoj Europi kao oblikom terapije, nema to veze s nastojanjima da se stvara predodžba kako je hrvatski jezik nacistički jezik i hrvatska kultura nacistička kultura! Zato prilažemo dokaz o još jednom zadatku koji je obavio Batušić, da bi rad masonske trojke bio jasniji.

Masonska trojka iz "Libertasa" imala je još jedan zadatak, a taj je širiti antisemitizam među Hrvatima. Glavni teret toga vrlo složenog zadatka preuzeo je na sebe Josip Horvath, o čemu dajemo prikaz u IX. poglavlju. Kada kažemo da je Josip Horvath širio antisemitizam, onda pišemo preblagu riječ, jer Josip Horvath, odnosno anglosaska masonerija, koju je on opsluživao, pozivala je na spaljivanje Židova, kao što ćemo se uvjeriti u idućem poglavlju.[472]

I Slavko Batušić dao je svoj masonski prilog poticanju Hrvata na antisemitizam. Godine 1941., dakle godine vrlo osjetljive za svako pisanje o Židovima, Batušić objavljuje knjigu putopisa "Od Siene do Haarlema".[473] U dijelu knjige o putovanjima autorovim po Nizozemskoj i Flandriji (sjetimo se da su 1941. i Nizozemska i Flandrija okupirane, da su dio nacističke Europe, te da se već primjenjuju u Nizozemskoj nacističke mjere protiv nizozemskih Židova) nalazimo, u poglavlju "Joden Bree Straat", Batušićev opis amsterdamskog ghetta. Pa evo nekih dijelova toga Batušićevog viđenja židovskog svijeta:

[472] U tom smislu, karikature i vicevi koje prilaže Ivo Goldstein svojoj knjizi "Holokaust u Zagrebu" zaista su nevina igrica!

[473] Batušić, Slavko. Od Siene do Haarlema : putopisi, eseji, biografije, impresije. Zagreb : Izdanje "Savremene biblioteke", 1941. (Savremena biblioteka; 25). Urednik biblioteke je, dakako, Slavko Batušić.

"Sve od doba bijega iz Portugala, gdje je Inkvizicija palila lomače i udarala usijane žigove sramote u živo meso, pa do današnjih amsterdamskih dana, Izrael se uporno i nepopustljivo drži svoje davne tradicije.[474] Drži se je u svemu, bila ona fanatična ili rugobna.[475] Burne i tmurne godine prolaze, a amsterdamski ghetto, stisnut u nekoliko prastarih, vrlo prljavih i smradnih[476] uličica između Rapenburgwala i trga Jonasa Daniela Meijera, - kao da se nije ništa dogodilo s onu stranu granica ove amfibijske kraljevine, ili svemu u prkos, - demonstrativno izvješuje[477] na staklenim vratima i izlozima sviju dućančića i staretinarnica kartone s nezgrapnim pismenima u hebrejskom, ispod kojega stoji i u prijevodu na nizozemski: u subotu zatvoreno, u nedjelju otvoreno čitav dan. - Da, Izrael je u tradiciji nepopustljivo otporan: u subotu ne prima ove skupe i spekulacijama čitavog svijeta omaštene florine, - ne, ne prima. Ali baš u nedjelju, kad katolici zvone na svojim crkvama, a protestanti pjevaju svoje beskonačne psalme,[478] on prkosno trguje čitav dan i viče[479] cjenkajući se, sijeće svoje košer meso i tucka alatom u svima radionicama.[480] Baš ga briga za tu rimsku ili luteransku nedjelju, tu naknadnu izmišljotinu nakon drevnih dana sinajskih i kanaanskih, kad bijaše subota određena danom gospodnjim.

U subotu poslije podne prolazi se kroz Joden Bree Straat ili preko praznog trga Waterloo kao kroz ukleti grad mrtvih, kao kroz kakav daleki sjeverni gradić norveški o ponoći usred ljeta, kad je pun bijeli dan, ali ono malo stanovnika hrče[481] iza spuštenih žaluzija.

Tu su u subotu popodne sva vrata zasunuta, zaključana, zakračunana; drveni su kapci na prozorima čvrsto zatvoreni ili su spuštene zavjese. A u nastambama, u zamračenim sobama iza tih vratiju, kapaka i zavjesa gore voštanice u sedmerokrakim srebrenim svijećnjacima, koji se još uvijek izrađuju po modelu onoga na triumfalnom rimskom slavoluku Titovom, mrmljaju se molitve sabbatha i vrše tajne kabalističke čarolije.[482]

Vani, na ulicama i trgovima, savršena je tišina, u kojoj o kamene ploče trotoara udaraju samo nežidovski koraci slučajnih prolaznika. Nema ni djece, čupave i

[474] Riječju "nepopustljivo" Batušić sugerira hrvatskim intelektualcima da se Židovi drže svojih tradicija iz inata prema katolicima, a ne iz ljubavi prema svojim tradicijama. Tu će sugestiju Batušić ponoviti nekoliko puta u opisu amsterdamskog ghetta.

[475] Jednim svojim dijelom židovska tradicija je rugobna, kaže Batušić.

[476] Židovi su prljavi i smradni, poručuje ugledni mladi intelektualac, poznati autor putopisa po zemljama Zapada i ljubitelj Zapada, hrvatskim intelektualcima.

[477] Vidi bilješku 474.

[478] Židovi se drže svojih tradicija iz mržnje prema katolicima, a ne iz ljubavi prema svojim tradicijama, poručuje hrvatskim intelektualcima poznati autor putopisa po zapadnim zemljama Slavko Batušić.

[479] Namjerno više Židov, da ne bi dao kršćanima nedjeljnog blagdanskog mira, poručuje Batušić.

[480] Buči Židov u nedjelju, sve iz mržnje prema kršćanima, poručuje član britanske masonske lože hrvatskim intelektualcima.

[481] Židovi "proslavljaju" svoj tjedni blagdan hrčući, poručuje Batušić.

[482] Židovska vjera nije vjera, nego nekakvo mračno čarobnjaštvo, tumači hrvatskim intelektualcima mračne 1941. poznati ljubitelj Zapada Slavko Batušić.

bakrenokose, koja se inače ovdje roji u čoporima i na trgu Waterloo kriješti u neopisivim kakofonijama.[483] Čak su se nekud posakrivali i psi, gladni plašljivi amsterdamski psi, pa i mačke žutih lisičjih krzna, mršave i krmežljive,[484] što inače vade iz grahtova i kanala krepane ribe i strvinske otpatke. Sve se posakrivalo, nestalo. Mir. Tišina. Ni glasa. Ni zvuka. Ništa.

A u toj neugodnoj tišini i u toj sredini, što je tako tjeskobno naglasila svoju izolaciju, u tom ukočenom miru lišenom svakog pokreta i svega vizualno nametljivog, sada još jače i upornije poražava slučajnog čovjeka putnika onaj neki neopisivi vonj plijesni, truleži, sumporovodika, - gehene biblijske. U buci se vonj ne primjećuje; ali u potpunoj tišini on postaje jedini sadržaj i subjekt, koji se neobranivo nameće, guši, davi, istiskuje suze na zjenice, pali u grlu. Analizirati ga nije moguće; on je mješavina zamršena poput houbigantske, mješavina što se ovdje kreće u skali od zapaljenih krpetina preko istrulih otpadaka voća do usmrdjelog mesa u ustajaloj srpanjskoj toploti bez vjetra." (str. 129-130)

Batušić zatim opisuje nedjeljni sajam u amsterdamskom ghettu, sajam kojim dominiraju "kiseljkasti smrad razgaženih i proznojenih cipela", kupovanje i cjenkanje "vezano uz neopisivo uzbuđenu, iskonski nervoznu i sasvim histeričnu gestikulaciju, pregovore, svađe i razgovore, koji se uslijed strašne brzine prosipanih riječi i intenzivnosti izražavanja pretvaraju u hripanje i hroptanje" i "židovsko" varanje u trgovini. Tko ima dobar želudac, neka uzme Batušićevu knjigu i neka čita.

Zanimljivo je kako se Batušić usudio u knjizi "Pejzaži i vedute"[485] ponovo objaviti putopisni opis amsterdamskog ghetta (očito se osjećao izvrsno zaštićen svjetskom masonerijom i predodžbom stvorenoj u javnosti da je u ratu bio na "pravoj" strani, te da su stoga njegovi opisi ghetta samo likovnjačke impresije), ali ga je ipak cenzurirao. Upravo taj cenzorski zahvat upućuje na prljavi posao kojim se Batušić bavio. U izdanju iz 1959. u "Joden Bree Straatu", kao i u izdanju iz mračne 1941., nedjeljni sajam u amsterdamskom ghettu podsjeća na slike Marca Chagalla, pa evo što čitamo o tome 1959.:

"Sve me je to strašno intenzivno sjetilo Marca Chagalla, tog najžidovskijeg Židova među slikarima. Ovu usporedbu nije izazvala neka formalna izvanjska sličnost,[486] to je moja gotovo posve podsvijesna asocijacija[487] vezana uz atmosferu Chagallovih ulja i gvaševa: groteskne a ujedno i melankolične scene iz rusko-poljskih sela i predgrađa, gdje židovske svadbene povorke gacaju po bljuzgavici, gdje stari rabi u subotu prebacuje preko glave resasti bijeli peškir sa crnim prugama, gdje Vječni

[483] Čak su i židovska djeca ružna!

[484] Židovski psi i mačke također su odvratni.

[485] Batušić, Slavko. Pejzaži i vedute : Sabrani putopisi 1923-1958. Zagreb : Naprijed, 1959.

[486] Chagallove prekrasne irealne slike svakako nisu mogle likovnog povjesničara Batušića podsjetiti na ono što će sada izreći, stoga nam, gle čuda, tumači kako su boje i oblici na slikama nekakve "formalnosti". Kao i njegov masonski brat Josip Horvath, Batušić je imao domaću zadaću, koju je uredno obavljao.

[487] U stvari vrlo svjesna!

Žid sa štapom u ruci i vrećom na leđima lebdi irealno povrh krovova gradića, i gdje je sve to židovsko kao neka mučna tlapnja[488] febrilnih snoviđenja.

A vidjevši pred sobom ove chagallovske utvare, ja mislim dalje na poljskog lirika Juliana Tuwima i njegove činično melankolične stihove u pjesmi ŽIDOVI, koju je preveo Julije Benešić."[489]

Tako Batušić završava 1959. svoju "podsvjesnu asocijaciju" na Chagalla. Ali, gospodine Batušiću, pa ovdje nešto nedostaje, jer u izdanju iz 1941. slijedi pjesma poljskog pjesnika Tuwima, u prijevodu čuvenog polonista, vašeg masonskog brata Benešića. Zar ste je 1959. zaboravili? Sjetite se, evo pjesme, objavljene u vašoj knjizi "Od Siene do Haarlema" (str. 139-140) mračne 1941.:

Crni, lukavi, bradati,
s luđačkim očima,
vječni je strah u njima,
od vjekova baština.
Ljudi koji ne znaju
što znači domovina,
jer svuda prebivaju.
Taj tragični nervozni rod ljudi svud bludi.
Šuškaju i samo vječno šuškaju,
mašu svojim dugim rukama,
nešto strašno među sobom pričaju,
lukavo se smješkaju.

Neke tajne skrovite saznaju
iz milijarde crnih slova nakaznih.
Ti luđački bolesnici
Izabrani narod izmed naroda!
Pomazanici!
Glade mokre bradine
i vijećaju, vijećaju..

Jednog u kut odvlače,
drugog zovu na stranu,
i sve drščú ... plašljivo

[488] Chagallove slike nikakve veze nemaju s "mučnim tlapnjama", nego to Batušić želi u hrvatskih intelektualaca izazvati mučninu kada pomisle na Židove - ta Batušić je, baš kao i oni, okrenut prema Zapadu, znači na Zapadu je to tako ...

[489] Pejzaži i vedute, str. 359.

obziru se, gledaju,
da tko ne prisluškuje ...

Vjekovi im na licima usjekli
bolnu crtu patnika,
u duši im sjećanje
na zid Jerusalima
i na neki pogreb crn
i na plač po grobljima ...

... Neka misa, Antikrist,
neka tajna zločinstva
(... kraj prozora ... svakog petka ...
prolaze ... ti kršćani ... vidjet će ...
Tiho! pst! pst!)[490]

Slavko Batušić objavio je ovu jezivu antisemitsku pjesmu u knjizi 1941. zato da ne bi bilo sumnje kako poručuje hrvatskim intelektualcima, u ime Zapada, po kojemu se tako rado šetao, da su Židovi sam Antikrist, i da u tom smislu treba čitati njegov "likovni" putopis. Godine 1959. pak izbacuje antisemitsku masonsku pjesmu, eda bi mogao tvrditi kako je njegov putopis ipak samo likovnjački. E, gospodine Batušiću, istina se kad-tad dozna, dozna se kako ste bili član trojke Horvath-Benešić-Batušić koja je, prema narudžbama anglosaske masonerije, pripremala pokolj hrvatske inteligencije.

Slavko Batušić nije radio svoj prljavi masonski posao samo u Narodnom kazalištu, na krojenju "engleskog" repertoara, ili samo u NDH, nego je bio Horvathov "pobočnik" u svim fazama uvoza fašizma u Hrvatsku. Već u I. fazi slijedi Horvathove antiamerikanizme, da bi širio predodžbu kako SAD nisu dio Zapada i neće mu pomoći u obrani od Istoka. U prvoj svojoj knjizi putopisa, "Kroz zapadne zemlje i gradove"[491] Batušić opisuje američku "rasu" (u poglavlju "München i Amerikanci"):

"Sama američka rasa nikako nema čistih forma ni crta. Karikature rišu muškarce s izbočenom donjom čeljusti, s lulama u zubima i rukama u džepovima, dok bi djevojke imale biti prozračni girlsi nevjerojatno tankih članaka i zglobova. Ali nije tako. Često sam pravio pomne analize i prodirao u kemičke sastojine njihovih konstitucija; gledao sam ta zubala od zlata i platine, i dugačke teške naušnice na glavama djevojaka, koje su me podsjećale pokojne simpatične 'bijele crnice' Florence Mills, - na tipičnim

[490] Čitajući ovu odvratnu pjesmu, pomišljam da preporučim Poljacima neka provjere kojoj je masonskoj loži pripadao "pjesnik" Julijan Tuwin.

[491] Batušić, Slavko. Kroz zapadne zemlje i gradove : S predgovorom B. Livadića. Zagreb : Naklada Zaklade tiskare Narodnih novina, 1932. (Osobito izdanje).

negroidnim glavama, s krupnim očima bez sjena, debelim i tamno-crvenim usnama i tubastim, utisnutim nosovima, koji jasno i glasno govore, kako je jedan davni djed ili baka bio nigger.[492] Boja se po malo križanjima filtrirala i pročistila, ali forme su ostale na kalup ekvatorijalnih rasa Afrike.

Onda sam vidio i po koji profil Siouxa: to jest od profila je ostao samo nos, orlovski kukast i tvrd, dok se sve ostalo rasplinulo na račun civilizacije. Ovakav svaki pojedini Amerikanac izgleda kao dobro izbalansirana posuda nekakve komplicirane kemijske smjese, u kojoj je po nekoliko dijelova crnačkih, nekoliko indijanskih, a onda ima tu i po koja kap krvi irskih rebela, portugiskih pirata, sicilijanskih bandita, škotskih puritanaca, saskih soldata plaćenika, španjolskih pustolova, tko zna, čega tu sve nema. (...) Ali ja bih zaboravio na te šarene krvne serume, leukocite i fagocite svakojakih provenijencija, na nosove i usne, i ne bih toj rasi ništa zamjeravao, kad bi ona imala malo takta i bar nešto malo tihog respekta pred nekim višim istinama i stvarima."[493]

I tako dalje, i tako dalje ... U svakom slučaju, Amerikanci su neka "nečista" rasa, i niža od europske bijele, prema tome ... zaboravimo na njih! E, Šufflayu, da te Englezi nisu ubili, upozorio bi ti hrvatski narod, koji tako pun naivnog povjerenja gleda prema Zapadu, ne shvaćajući sotonsku oholost zapadnog intelekta, klopku koju mu Zapad priprema uz pomoć izroda hrvatskog naroda![494]

Na kraju ovog poglavlja promotrit ćemo, ukratko, lik i djelo najstarijeg masonskog brata, Julija Benešića. Sada već naziremo kako je dogovoreno što će tko iz masonske lože Libertas raditi: odgovorni urednik "Jutarnjeg lista" Josip Horvath ključnu će ulogu odigrati prije početka Drugog svjetskog rata, a manje će biti angažiran u NDH, iako je i u to doba činio neke gadarije, zahvaljujući najstarijem masonskom bratu Benešiću, uredniku HIBZ-a. Zbog svoje ključne uloge u uvozu fašizma u Hrvatsku Horvath će "najlošije" proći u komunističkoj Jugoslaviji, neće dobiti neko dobro uhljebljenje, nego će biti umirovljeni mason, zadovoljan što je odigrao glavnu rolu u anglosaskom planu uništenja nekoliko stotina tisuća Hrvata i nekoliko tisuća hrvatskih intelektualaca, kako Rusi ne bi izbili na hrvatski Jadran. Ne znamo, doduše, koliko je uživao u komunizmu, koji je postupno uništavao hrvatski narod, komunizmu kojega se toliko plašio.

---

[492] Batušić ima zadatak širiti rasizam među hrvatskim intelektualcima, te ih uvjeriti kako američka "rasa" nikako nije "čista" rasa, odnosno bijela rasa, a kako Amerikanci nisu bijelci, bogme neće Europi pomoći u sukobu s azijatskim Rusima. Sve će to za Europu, a Hrvate posebno, uroditi strašnim posljedicama.

[493] Kroz zapadne zemlje i gradove; str. 176-177.

[494] Da ni danas hrvatski narod ne shvaća da je bit politike Zapada, pa tako i SAD-a, u obmanjivanju, pokazuje činjenica da na svako upozorenje kako SAD pripremaju ukidanje hrvatske države (Haški sud, politika MMF-a kojoj je cilj smanjivanje broja djece u Hrvata i bankrot hrvatske države, vraćanje pobunjenih Srba, ...) Hrvati odmahuju rukom i ukazuju, npr., na to kako SAD kod Velike Gorice grade novu ogromnu zgradu svoga veleposlanstva, veliku kao "dva Lisinska". Hrvati ne shvaćaju da je anglosaski Zapad spreman izgraditi i veću zgradu nego što im treba za veleposlanstvo, samo zato da bi Hrvati tako "razmišljali". Hrvati, nemojte gledati predodžbe, nego činjenice!

Najmlađi brat Slavko Batušić najbolje je prošao, jer je i prije Drugog svjetskog rata i u doba NDH bio najmanje vidljiv, najbolje pokriven, najmanje uočljiv; uostalom, i masoni poštuju pravilo da na mladima svijet ostaje.

Zanimljiv je najstariji brat Benešić. Krajem dvadesetih godina Englezi su masonskoj trojci podijelili karte. U toj je podjeli najsposobniji mason, Horvath, dobio kartu vodećeg igrača do osnivanja hrvatske države, a Benešić kartu vodećeg igrača u budućoj hrvatskoj državi. Ali, da bi dobio važnu ulogu u NDH, treba ga maknuti od dvojice masona iz Libertasa, i to što dalje od njih, da ne bi bio sumnjiv hrvatskim vlastima u NDH.[495] Zato je Benešić premješten 1930. u Poljsku, u jugoslavensku ambasadu. Tamo prevodi hrvatsku, srpsku i slovensku književnost na poljski jezik i čeka svojih pet minuta. Kada se približio Drugi svjetski rat, Benešić se mora pripremiti za stupanje na scenu. Zato se 1938. vraća u Hrvatsku, da bi pokazao čime se želi baviti u NDH. U Hrvatskoj ima mnogo starih i solidnih veza, ta još prije prvog Velikog rata bio je tajnik Društva hrvatskih književnika. Zato lako dobiva posao koji želi, odnosno treba, raditi u budućoj hrvatskoj državi, a to je uređivanje izabranih, ili, još bolje, sabranih djela hrvatskih književnika. Da bi pokazao što želi raditi u NDH, 1939. i 1940. uređuje "Djela" Antuna Gustava Matoša, od sv. VIII. do XVII., u izdanju Binoze, a 1940. kod istog izdavača, u dva sveska, "Pjesme" Frana Galovića. Tako se Benešić dobro preporučio budućim vlastima u NDH. Zašto? Jer je izabrao uređivati Matoša i Galovića, dva književnika starčevićanca, pravaša po političkom opredjeljenju. To dakako ne znači da Matoš nije veliki hrvatski književnik, među najvećima u povijesti hrvatske književnosti, a ni da Galović (dio njegova pjesništva, kajkavski kanconijer "Z mojih bregov", neke novele) nije vrlo značajan za hrvatsku književnost XX. stoljeća. Međutim, Benešić će imati vrlo delikatan zadatak u kulturi NDH, naime objavljivati cjelokupna djela odabranih hrvatskih književnika, a da se pri odabiru književnika čija će se sabrana djela objavljivati, ne vodi estetskim kriterijima, nego političkim. Put prema takvom poslu otvorio mu je Josip Horvath, koji je svojim "književnim" kritikama sugerirao hrvatskoj kulturnoj javnosti da su pri vrednovanju književnih djela važniji "patriotski" kriteriji od estetskih.[496] I stvarno, u NDH mason Julije Benešić dobiva mogućnost uređivanja cjelokupnih djela odabranih hrvatskih književnika, pa tako uređuje, u deset knjiga (!), sabrana djela Frana Galovića (1942-1943) i Augusta Harambašića (1942-1943), sabrana djela Rikarda Jorgovanića uređuje u šest knjiga (1943), Ukupna djela Ante Kovačića u tri knjige (1944.). Odmah vidimo, sve samih starčevićanaca, pravaša. Što je time postigao Benešić, odnosno anglosaska masonerija, koja je od njega zatražila da to radi? Odgovor: višestruku štetu hrvatskoj kulturi, štetu čije se posljedice osjećaju do danas. Prvo, oštećeni su sami književnici,

---

[495] Poznato je da su ustaše znali da su Batušić i Horvath masoni pa su ih "kaznili" tako što su Batušića premjestili u Sveučilišnu knjižnicu, a Horvathu zabranili "Jutarnji list", ali mu poslije dozvolili da surađuje u izdavanju knjiga i časopisa u NDH, te tako nastavi svoj prljav posao. Benešić ustašama očito nije bio tako sumnjiv kao Horvath i Batušić - objasnili smo zašto.

[496] Mora se priznati da su masoni dobro uigrani!

posebno oni čiji opusi ne zaslužuju sabrana djela. Posebno je velika šteta nanijeta Franu Galoviću i Augustu Harambašiću. Pa ne mogu se Franu Galoviću, koji je poginuo s navršenih 27 godina života, i koji je vrijedna djela napisao posljednje tri do četiri godine života, sastavljati nekakva sabrana djela u kojima ima vrlo mnogo gimnazijskih vježbanja! To je ne samo ismijavanje onoga što je kod Galovića vrijedno, ne samo ismijavanje književnopovjesničarske struke, nego i ismijavanje cijele hrvatske književnosti, i, dakako, cijelog hrvatskog naroda. Isto vrijedi za Augusta Harambašića, pa i za Jorgovanića, koji, bez obzira na zanimljive zagrebačke feljtone, pjesama ima baš svakojakih! Ali, znao je sve to Benešić, a znao je i cilj koji treba postići. Koji cilj? Više njih: pokazati kako hrvatska država nije sposobna voditi kulturnu politiku, kako je ta država rigidna, uskostranačka u svemu; ispolitizirati pristup hrvatskim književnicima, tako da se Hrvati svade oko vrijednosti pojedinih književnika prema političkim a ne estetskim kriterijima - što i te kako danas primjećujemo.

Hrvatski izdavalački bibliografski zavod izdavao je 1944. časopis "Vienac", kojemu je urednik bio - Julije Benešić.[497] U broju 2 iz travnja 1944. vidimo Benešićev članak "Zašto baš Harambašić?", u kojemu saznajemo da je nekim hrvatskim intelektualcima ipak bilo čudno uređivanje sabranih djela Augusta Harambašića. Uostalom, pročitajmo ponešto od Benešićevog neuvjerljivog objašnjavanja zašto baš Harambašiću treba urediti sabrana djela:

»Nedavno mi je prijatelj prigovorio, što sam se latio posla oko uređivanja ukupnih djela Augusta Harambašića.

- Čemu baš sva, sveukupna djela Harambašićeva, kad među njegovim pjesmama ima toliko bezznačajnih i slabih, prigodnih i nezanimljivih stihova? Bolje bi bilo, da se izdala zbirka njegovih ponajboljih stvari. I zašto baš Harambašić?

Odgovorio sam mu obširnije i evo mog odgovora:

Hvala Bogu, što imamo Bibliografski zavod, kojemu je među ostalim i svrha, da izdaje ukupna djela hrvatskih pisaca. Tko je dosad izdavao sva djela nekog pisca? Samo Akademija, i to stare hrvatske pisce, od kojih mnogi još ne stigoše na red. Nemamo izdanja ukupnih djela Dživa Bunića Vučićevića, kojega smatraju najboljim lirskim pjesnikom XVII. stoljeća, a prvo kritičko izdanje Kačićeva "Razgovora

[497] Jedan od stalnih suradnika u "Viencu" bio je i - Josip Horvath, čuveni "antifašist" (vidi Petraka; to napominjem jer su manje-više svi intelektualci koji su objavljivali u "Viencu" pjesme i priče bili 1945. optuženi za fašizam, osim, gle čuda, dvojice masona: urednika Julija Benešića i Josipa Horvatha! Ima li nakon ovih činjenica još nedoumica oko toga čija je zamisao bio komunizam?). Evo nekih suradnika Benešićevog "Vienca" koji su nakon 1945. imali tragičnu sudbinu: Albert Haler, Albert Bazala, Nikola Šop, Rikard Nikolić, Petar Grgec, Jerolim Miše, Vinko Kos, Jeronim Korner, Nada Kesterčanek, Tin Ujević, Frano Alfirević, Agata Truhelka, Tomislav Prpić, Jakov Ivaštinović ... Neki, kao Vinko Kos, ubijeni su, a glavni urednik, Julije Benešić, sam je sebi dao tri mjeseca šutnje! Sada je očito kako je jedan od kreatora kažnjavanja hrvatskih intelektualaca čije je kazne našao Nedjeljko Mihanović u književnoj ostavštini Benešićevoj, upravo Benešić! To je pravi masonski trik: sam sebi daš tri mjeseca šutnje, sastaviš popis kazni, a onda taj popis ostaviš u svojoj ostavštini, kako nitko ne bi pomislio da si to upravo ti sastavljao. Vrlo dobar "štos". Za kraj: mason Benešić je od 1948. do smrti uređivao (što je volio uređivati!) Rječnik hrvatskoga književnog jezika u JAZU.

ugodnoga" izašlo je tek jučer-prekjučer, dakle nakon sto osamdeset i nekoliko godina. Kolike se muke namučio urednik Kačićevih djela, dr. Tomo Matić, dok je pokupio sve podatke, koji su mu bili potrebni a težko pristupni, o tome bi nam mogao pričati predsjednik Hrvatske Akademije.

Može li se čekati, da nam vrieme izjede nesolidni novinski papir, na kojem su otisnuti članci, podlistci i stihovi mnogih naših književnika? Ili da čekamo, dok nam kakav kataklizam uništi knjižnice, u kojima su pohranjeni jedini primjerci naših novina, i to često u defektnom stanju? Carpe diem!« (str. 59.)[498]

Ali, evo kako Benešić otkriva svoju povezanost s Horvathom: "(...) gledam na književno stvaranje s ljubavlju,[499] koja je jača od zanimanja i senzacionalnih otkrića. Ne tražim samo intimnosti, tražim podatke svake vrste, jer će oni dati sliku, koja ne će biti blieda, i jer će se njima moći utući ono, što se zove legenda. Ne smatram nijedno zlo većim od legende. Ne trebamo o prošlosti legendu, nego istinu."[500] (str. 60.)

Još je uočljivija povezanost između dvojice masona, Horvatha i Benešića, u ovim redcima: "Što je domovina za Harambašića? Personifikacija, junačka žena, tužna majka, nesretna kraljica, s koje je strgnuto kraljevsko ruho, - ili divlja ljepota rodnoga kraja. To je poimanje nasliedio od svojih pjesničkih predšastnika. Narod u toj hrvatskoj domovini[501] samo je roblje, predstavnici državne vlasti silnici su, krvopije, pripuzi i izdajice, kojima je glavna briga pun trbuh. Pravi su Hrvati samo u stranci prava,[502] koja će osloboditi domovinu iz robstva. Za to je oslobođenje potrebna borba i Harambašić pozivlje na oružje proti tiraninu. Bard." (str. 62-63)

I konačno, u komičnom cmizdrenju masona Benešića nad sudbinom Harambašićevom najprimjetnija je veza Horvath-Benešić: "Čovjek, koji je o sebi znao, da je 'čuvstvena srdca i zanosne duše', ljubimac A. Starčevića, koji je o njemu na samrti govorio, da je nagao, nepromišljen, ali u srdcu pošten - taj nepromišljeni, čuvstveni i nagli mladi čovjek bio je nesretan, jer je sebi postavio kao cilj života neke ideale,[503] koji mu se nisu ostvarili, a to je pripisivao svojoj kobi, svom siromaštvu. Poletna je duša mislila, da je njezina nesreća u tome, što ne može izletjeti na slobodu iz svoje krletke, a nije shvatila, da je njezina tragika u tome, što ima - krila. Zato se Harambašić osjećao robom." (str. 63.)

[498] Benešić, općenito razglabajući o postavljenom pitanju, uopće ne odgovara na pitanje. U starim se novinama nalaze mnogo vrjedniji tekstovi od Harambašićevih!

[499] Prepoznajemo čuvene Horvathove "osjećaje" a ne razumni prilaz kulturi.

[500] Kao i Horvathu, Benešiću je književno djelo samo dokument o jednom povijesnom razdoblju. To zato da bi dokazao, kao i Horvath, kako je hrvatsko domoljublje tako nešto nastrano da Hrvati nisu sposobni razumno, znanstveno pristupiti proučavanju svoje baštine. Eto što su učinili hrvatsko-anglosaski masoni Hrvatima. I Benešić pripada galeriji velikih hrvatskih zlikovaca.

[501] Konačno saznajemo zašto treba objaviti sabrana djela Augusta Harambašića - zbog Harambašićevog domoljublja. Isto je poručivao Hrvatima i Horvath. Cilj: hrvatsko domoljublje prikazati nastranim.

[502] Drugi razlog objavljivanja sabranih djela Harambašićevih: pripadnost jednoj političkoj stranci. Cilj: utvrditi kako Hrvati nisu sposobni imati svoju državu.

[503] Čuveni Horvathovi "ideali". Kao i Horvath, Benešić uvjerava Hrvate da je najbolje biti idealist bez razuma. Sve će to biti kobno za mnoge hrvatske intelektualce. Nema što, masonski dvojac bio je dobro uigran.

U "Viencu" br. 1 iz ožujka 1944. Benešić je pod naslovom *"Vienac" čitateljima* napisao uvodnik (str. 1-3) iz kojega ne samo da još jednom potvrđujemo vezu između Benešića i Horvatha, nego ustanovljujemo, kako su suradnici "Vienca" zaista žrtve masona Benešića:

"Čitateljima, koji barem donekle poznaju rad i nastojanja Hrvatskog izdavalačkog bibliografskog zavoda, ne će biti neobično, što smo uzeli baš ovo častno ime.[504] Kolikogod nam dopuštaju sile i prilike, mi želimo obnoviti i osvježiti naše duhovne vrednote iz prošlosti, sviestno nastojeći, da današnje duhovno stvaranje povežemo s prošlim stvaranjem u organičku duhovnu cjelinu, uvjereni, da je organički i kulturni razvoj najbolji uvjet pravog napredka. A 'Vienac' je gotovo cielu drugu polovicu 19. stoljeća bio najintimniji posrednik između stvaralaca kulturnih dobara i hrvatske javnosti. On je okupio u jednu cjelinu, povezao u jedan vienac sve one, koji su, bez obzira na neslaganja u ostalim pitanjima, željeli stvoriti zdrave i solidne temelje hrvatskog kulturnog života. Poviest 'Vienca' je i riznica idealizma hrvatske stvaralačke inteligencije,[505] ujedno i njena apologija. Uzprkos težkih prilika, u kojima živimo, jedva možemo pravo prosuditi i ocieniti, koliko su naši predci uložili samopriegora i žrtava u temelje suvremene hrvatske kulture.[506] Samo svietli rodoljubni osjećaj i sviest dužnosti mogahu održati trajno budnu volju za stvaranjem kulturnih dobara; bez toga plama iskra bi tinjala i utrnula se.

U želji, da sav javni rad služi jačanju narodnog bića i narodne sviesti, naši su stari kadkada premalo pazili na umjetničko značenje svojih radova te su i specifičke osobine umjetnosti prosuđivali sa stajališta praktičnosti i utilitarizma. Ako i ne možemo prihvatiti u cielosti njihovo gledanje na umjetničko i književno stvaranje, ipak svaki naš današnji i budući stvaralac duhovnih dobara treba od njih preuzeti dva plemenita zaklada: idealizam[507] u svome radu i misao, da svaki stvaralac mora biti u najtješnjoj duhovnoj vezi sa svojim narodom.[508] Misao naših starih, da svaki pjesnik treba biti tumač svoga naroda, poeta-vates, može se, držimo, bez štete za samo stvaranje, prenieti na sve stvaraoce."

[504] Benešić je dao ime časopisu prema Matičinom "Viencu" iz XIX. st., da bi hrvatske intelektualce i hrvatski narod prebacio u romantičarske domoljubne zanose Šenoinog doba, doba u kojem je hrvatski narod bio zaštićen od svjetskih anglosaskih zločinačkih masonerija i svojih intelektualaca-izroda Austro-Ugarskom, bez obzira na sve probleme koje je imao u tom carstvu. Benešić to čini da Hrvati ne bi vidjeli kako se nalaze usred strahovitog svjetskog rata u kojemu im oni za koje radi pripremaju uništenje.

[505] Evo veze Horvath-Benešić: hrvatski intelektualci, budite idealisti, domoljubni zanesenjaci, u državi koja se svojim režimom i zakonima vezala za nacizam, tako da vas možemo što više poubijati, prognati i ušutkati 1945.!

[506] "Predci" na koje se poziva Benešić, živjeli su i stvarali u okolnostima barem tisuću puta manje opasnim od onih u kojima stvaraju Šop, Kos, Grgec, Korner, ... Ali, to je i cilj Benešićev: stvoriti predodžbu kod hrvatskih intelektualaca da im se neće ništa loše dogoditi ako budu pjevali domoljubne pjesme. Bit će to kobno za suradnike "Vienca".

U VIII. poglavlju upoznali smo još dvojicu jahača Apokalipse, uz glavnog, Josipa Horvatha. Bez obzira imamo li želuca ili ne, prelazimo na najteže probavljivo poglavlje.

(Nastavit će se)

[507] Horvath!

[508] Budite što veći rodoljubi, poručuje Benešić svojim suradnicima, kako bismo mogli hrvatsko rodoljublje proskribirati, a vas pobiti ili zabraniti.

NOVE PUBLIKACIJE 3/2003.

1. **Verner von Heidenstam: BOŽJI PUT SVETE BRIGITE,** HKD sv. Jeronima, Zagreb 2003.
2. **Stanka Pavuna: ŠTIKLECI NOVOZAGREBEČKI,** HKD sv. Jeronima, Zagreb 2003.
3. **Stjepan Vukušić: ZVIJEZDE NAD GOĆANOM,** Nova Istra, Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, Pula 2003.
4. **Milivoj Kovačić, dr. med.: MIHOVIL KOLARIĆ, SVEĆENIK KATEHETA-VJEROUČITELJ U KOPRIVNICI,** Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", Zagreb 2003.
5. **Pero Pavlović: PROLJEĆE DUŠE,** Naklada DHK HB, Mostar 2003.
6. **S. Marija od Presvetog Srca (Anka Petričević): ZARUČNICA KRALJA SLAVE,** Symposion, Split 2003.
7. **Mate Lendić: BEZ BRIGE,** Matica hrvatska Makarska 2003.
8. **Ivan Bošković: LITTERARIA, MUSICALIA ET THEATRALIA, I. svezak,** Matica hrvatska Split 2003.
9. **REPUBLIKA 5/2003,** Društvo hrvatskih književnika i Školska knjiga d.d., Zagreb 2003.
10. **OBNOVLJENI ŽIVOT 2/2003,** Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb 2003.
11. **TKALČIĆ, 6/2002,** Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić", Zagreb 2002.
12. **MOGUĆNOSTI 1-3/2003,** Književni krug Split 2003.
13. **CRKVA U SVIJETU 1/2003,** Katolički bogoslovni fakultet sveučilišta u Splitu, Split 2003.
14. **REPUBLIKA HRVATSKA 214-215/2002,** Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb 2002.
15. **COLLOQUIA MARULIANA XII,** Književni krug Split, 2003.
16. **HRVATSKA REVIJA 2/2003,** Matica hrvatska, Zagreb 2003.
17. **ZVONIK, KATOLIČKI LIST 5(103) 2003,** Rimokatolički župni ured sv. Roka, Subotica 2003.
18. **Talijanska Biskupska konferencija: ŠPORT I KRŠĆANSKI ŽIVOT,** Salezijanska športska mladež, Zagreb 2003.

Mišljenja i reagiranja

Prilozi u ovoj rubrici iznose osobne stavove svojih autora, s kojima se uredništvo može, ali i ne mora slagati.

"Raising Cain"*

Budući da nisam imao prilike sudjelovati u proturatnim demonstracijama ni potpisati peticiju protiv agresije na Irak, zgrožen divljačkom bahatošću agresora koji se krije iza maske "oslobodi telja" (kako nama Hrvatima to poznato zvuči!), a nakon što sam za "Politički zatvorenik" napisao članak "Buš Hitlerović prvi put među Iračanima"** (ovaj naslov s posebnim zadovoljstvom ističem!), počeo sam razmišljati što da o ovom novom užasu napišem za jedan katolički list.

Ali, prije svega, zašto, nakon što sam o tome već napisao prilično opširan članak? Odgovor je sasvim jednostavan: JER MORAM! Političke članke počeo sam pisati pod svjetlom petrolejke, negdje pri početku Domovinskog rata, kada je Zadar tri duga zimska mjeseca bio bez struje, a četničke granate danonoćno padale na grad. Ta pisana riječ bila je krik protiv bahatog bezumlja četničkih zlikovaca (jedan sam članak i naslovio - na tragu velikog Marula - "Molitva suprotiva četnikom"), slijedila je poziv iz pjesme *Stop the war in Croatia* Tomislava Ivčića, bila je poziv da se zaustave svi ratovi - ili, još bolje, da nikada i ne počnu!

Ovaj put su me na pisanje nagnale stravične TV-slike "sprženе zemlje" i pobijenih nedužnih ljudi u jednom dalekom a podjednako nepravednom ratu. Pa ipak, ovaj osvrt možda ne bih napisao da nisam pronašao sebe u zaključku divnog napisa Andree Zlatar, objavljenog, pod naslovom "Vijesti možemo čitati i obrnutim redoslijedom", u "Vjesniku" od 4. travnja. Ona kaže: "Za one koji odlučuju o ratu i u njemu sudjeluju profesionalno, možemo kazati da je rat, barem jednim dijelom, njihov izbor. Za 'obične' ljude, kakvi svi većinom jesmo kad smo 'naprosto' ljudi, nema izbora: njima je rat uvijek nametnut i od njega se može pobjeći samo po cijenu ostavljanja cijeloga vlastitog života iza sebe: izbjeglištvo je jedini mogući personalni izbor.

Za nas koji, srećom ili slučajem, nismo neposredni dio ovoga rata, osobni izbor uključuje izbjegavanje vijesti, zatvaranje očiju - da bismo 'normalno' nastavili naše živote. Ne htjeti čuti i ne htjeti vidjeti i nije neki način života kojim možemo biti ponosni...", "ali nama, onima koje je autorica opisala, zapravo i ne preostaje ništa drugo", zaključio bih njezinu rečenicu, koja kao da je željela biti dopunjena.

* Ovaj prilog napisan je, u konceptu, 7. travnja.

** Drugi dio naslova parafrazira naslov priče "Kraljević Marko drugi put među Srbima" poznatog srpskog satiričara Radoja Domanovića (1873. - 1908.).

Normalna volja za životom i obveze prema najbližima spriječile su nas da odemo u Irak i postanemo dio "živog štita" što slabašnim tijelima i ogromnom dušom nemoćno prkosi arogantnom osvajaču, koji je drsko uzurpirao božansko pravo da se nazove gospodarem svijeta. S druge strane, one ljude koji uživaju u stravičnim slikama ratnih užasa i one političare koji za "šaku dolara" ropski prigibaju šiju pred bahatim "osloboditeljima" (posebno one čiji je narod takvo "oslobađanje" i sam iskusio na svojoj koži!) ostavljamo njihovoj moralnoj mizeriji koja će se i njima samima kad-tad zgaditi!

Još ipak ostaje pitanje - što o tome napisati u jednom katoličkom časopisu? Odgovor na to dalo mi je novo iščitavanje trećeg nastavka serijala o Svetom Ocu koji je u "Šibenskom listu" u ožujku i travnju pisao Pero Mioč. Pišući doslovno uoči napada na Irak, autor ovaj nastavak počinje ovako: "Pred nama je Ljubav ili Kataklizma: Ivan Pavao II. svojim životom i djelom nudi nam Nadu. Hoćemo li je prihvatiti danas u Iraku!, jer možda već sutra nećemo imati mogućnost izbora?

I u ovom trenutku pada mi na pamet kako bi uputno bilo podsjetiti čitatelje na dan kada je Ivan Pavao II. dodirnuo granicu smrti. Na žalost, ono što vam kanim ponuditi, neće čitati ni George W. Bush, ni Sadam Husein... Neće čitati ni ini moćnici i silnici !.."

Nastavak se inače bavi još uvijek nedovoljno razjašnjenim atentatom na papu Ivana Pavla II. pred 22 godine, pa Mioč citira (odnosno, prevodi) ono što je tada tim povodom napisao poljski književnik Tadeusz Novak. Ovaj citat prenosimo, iz određenih razloga, u cijelosti.

"Brata našega, Abela, pokušali su ubiti. Ali ne onako kao u Bibliji, iz zavisti, iz oholosti, zbog povrijeđene taštine. Brata našega, Abela, koji čita Bibliju, koji moli za Kaina, pokušali su ubiti iz mržnje. Iz te mržnje dvadesetog stoljeća, rođene u svim koncentracijskim logorima, u pećima krematorija, rođene iza bodljikave žice, iz gipsa kojim su zalijevana usta.Ta mržnja toliko je zastrašujuća kao da na našoj zemlji nikada nije bilo Aushwitza (Oswiecima), masovnih grobnica zalijevanih vapnom. (...)

13. svibnja 1981. godine u 17 sati i 17 minuta pokušali su ubiti istinu. Ne onu iz Wadowica, iz Niegowica, iz Krakowa, iz Poljske, iz Europe, iz svijeta. Pokušali su ubiti ljudsku istinu koja govori svim jezicima, svim bojama kože. Pokušano je ubojstvo Karola Wojtyle, čovjeka, koji je kao jedan od rijetkih, moleći se ustima Abela biblijskog i ustima Abela izbavljenog iz klaonice dvadesetog stoljeća, razumio tko je bio Kain biblijski i tko je Kain naš suvremeni.

U svibnju, u poljskom svibnju, molimo se za njega svim ljudskim ustima, svim riječima uzetim iz molitvenika, iz litanija, iz govora našeg svagdašnjeg, svim kapima rose što padaju na svibanjske livade, na naša lica mokra od suza, od znoja zaprepaštenja. I prvi put, muški, ne sramimo ih se.(...) Prvi put klečimo u svim crkvama, uza sve poljske i krajputaške kapelice, zagledani u sebe, u svoju najdublju ljudsku tajnu, kako bismo u njoj ugledali brata našega, Abela, brata našega, Maksymiliana Kolbea, brata našega, Karola Wojtylu.

Svi oni, u trojstvu, zamijenili su nas redom pred vječnom prozivkom. Pružali su nam prigodu uz oltar, u osvjenćinskoj uznici, na Trgu svetoga Petra u Rimu. Oni su isprosili za nas nužno vrijeme, isprosili na koljenima... (...)

Oni su prvi: biblijski Abel, otac Kolbe, Karol Wojtyla, shvatili da nema bijega od brata našega, Kaina. I kada bismo nastojali pobjeći na kraj svijeta, lutali oko sebe i u sebi do u beskonačnost, brat naš, Kain, stići će nas i zatražiti naše tijelo. I sustizat će nas sve dok ne shvatimo njegovu obogaljenost, njegovu mržnju, dok mu iz ruke ne uzmemo kamen, hrastov kolac, ne zatrpamo mučilišta gladovanjem, ne oduzmemo iz ruke pištolj, na svim trgovima i ulicama svijeta.

Svi oni, u trojstvu, pojmili su da je naš brat Kain Abel makar u nekom djeliću, koji je prekoračio nama nepojmljivu granicu, rođen od te iste majke, odvojen od te iste pupkovine, čovjek našeg dvadesetog stoljeća koji je dopro do kainovske mržnje, koju mi nismo predosjetili ni pojmili. I oni, utroje, mole nas na koljenima da bismo kao i oni vidjeli tu nevidljivu granicu koja nas dijeli od tame iz koje će naše vrijeme, naše stoljeće, i sva buduća stoljeća, imati samo jedno ime: ABEL."

Ovako dugačak citat bio je nužan u kontekstu ovoga napisa iz dva osnovna razloga. Prvi je što je Sveti otac, kojemu je tada, pred pune 22 godine, metak iz potaje teško ranio tijelo (vjerojatno ga je sam Bog spasio od sigurne smrti), danas ranjen u dušu, koja jedina održava na životu oronula starca. Ranjen je bolno papa bio i kad je podmuklo napadnuta Hrvatska, kao što je ranjen i svakim drugim okrutnim zločinom - u ratu, ali i u miru. Ali, kako kaže Zoran Vukman u "Hrvatskom narodnom listu" od 28. ožujka, "nikada taj veliki čovjek nije bio tako odlučan, zabrinut i pomalo ogorčen u reakciji na jedan svjetski događaj, i nikada nije do sada poduzimao tako snažne i uporne moralne, diplomatske i svake druge korake da bi spriječio velesile u njihovim ratnim namjerama. Do sada je stav Vatikana uvijek bio na razini moralnog autoriteta... No prvi put se dogodilo da je Vatikan tako otvoreno, javno i snažno suprotstavljen politici jedne velesile kao što je Amerika. Proteklih tjedana u svijetu jedina prava i istinska protuteža kupoli američkog kongresa u Washingtonu i Bijeloj kući bila je kupola Sv. Petra...

Papa je napravio povijesne, rekao bih, čudesne iskorake. Nije samo stvar da na temelju vjere i morala poziva na mir, moli za mir i čini sve za mir, nego je proširio svijest i savjest čovječanstva u savršenome bezinteresnom djelovanju koje ima pred očima samo Boga i dobro čovjeka. Njegovi pothvati ne mogu se nazvati pukim mirotvorstvom, oni su nešto više. Djelovanje Providnosti. Smjernica za katolike i svakoga čovjeka uistinu dobre volje. Njegova zabrinutost proizlazi iz duboke intuitivne spoznaje, dane u vjeri, da ovaj rat neće biti samo jedna prolazna i izolirana geopolitička refleksija, nego otvara procese koji će uzdrmati zapadni svijet i donijeti smrt tisuća ljudi. Papa kao u nekoj viziji motri strašne posljedice procesa koji je započela američko-britanska samovolja u jednom duboko nepravednom i čisto agresorskom ratu..."

Drugi je razlog taj što je tekst poljskog književnika jedan od potresnijih krikova protiv Zla u čovjeku ikada napisanih na bilo kojem jeziku. Otkako je napisana Biblija,

rijetko je biblijska parabola o dobrom i zlom bratu inspirirala tako potresne retke o potrebi nestanka Zla s lica zemlje. A kada ih prvi put čitamo danas, 22 godine nakon što su napisani, ostajemo zgranuti koliko je malo prostora ostalo za nadu. Autorova nada - koja je i tada možda više bila *wishful thinking* - da će brat naš razmetni Kain, "koji je prekoračio nama nepojmljivu granicu" između dobrote i zločina, u tadašnjem i svim budućim stoljećima postati dobrostivi Abel, počela je očigledno vidno kopnjeti u prošlom desetljeću pod težinom krvoprolića u Hrvatskoj i BiH, a danas, pri početku novog milenija, nova zla i patnje prijete ljudskom rodu i to isključivo od ljudske ruke. Tko zna je li Nowak danas još živ, ali ako jest mora vidjeti da dobri Abel nije pobijedio sile zla i mraka koje izbijaju iz nutrine njegova zločom opsjednuta brata - štoviše, Abel sada živi poput progonjene zvijeri i ne zna gdje bi se skrio pred stampedom Zla, koje kulja sa svih strana - poput poplave ili požara.

Naslovna sintagma *Raising Cain,* naslov jednog filma Briana de Palme, tipičnog zapadnjaka fasciniranog "tehnikom" Zla, kojega ne zanimaju moralne posljedice Zla za ljudske duše i tijela, ima u engleskom jeziku specifično značenje, nesvodivo na kontekst ovoga napisa. Ali, u svom doslovnom značenju (raise = odgajati, p(r)obuditi, dozvati u život itd) taj pojam buđenja, oživljavanja, uzgajanja Kaina, bolno pogađa u srž onoga o čemu ovdje govorimo. Današnja zapadna civilizacija proizvodi Kaina, renovira ga kao kakvo frankenštajnovsko čudovište - to je isto tako sigurno kao što je sigurno da proizvodi čipove, kompjutere i klonirane ovce. Civilizacija koja je ukinula razliku između Dobra i Zla osudila je samu sebe na to da ŽIVI Zlo - sve do svog konačnog uništenja koje će time, prije ili kasnije, nedvojbeno izazvati. Ratovi sigurno postoje još od kamenog doba, ali su na ovom stupnju razvoja ljudske inteligencije postali definitivno neoprostivi.

I konačno, kako kaže Mioč u citiranom odjeljku, ovaj tekst neće čitati ni Saddam ni Bush, neće ga u Den Haagu prelistavati ni Milošević ni Šešelj, ni Karadžić ni Mladić u svojim zločinačkim brlozima, a ni "ini moćnici i silnici". I bolje da neće - njihova ogavnost ionako zaprlja sve čega se dotaknu!*

* Danas, 9. travnja, kada je moćni i bezobzirni osvajač već ušao u Bagdad, uz nove i mnogobrojne civilne žrtve, nedvojbeno je da Saddam ili nema smrtonosno kemijsko oružje, što ruši osnovni argument agresije kao kulu od karata, ili ga ne želi upotrijebiti, što ga čini (iako je počinio mnogobrojne zločine) moralno superiornim u odnosu na njegove krvoločne progonitelje, koji ne prezu ni od čega (kazetne bombe, velik broj poginulih civila).
S druge strane, kako u već navedenome broju "Vjesnika" piše Augustin Lukačević, sudski tumač za njemački jezik iz Zagreba, "Churchill je planirao uporabu oružja za masovno uništenje stanovništva Njemačke te je već u Sjedinjenim Američkim Državama bio naručio 500 tisuća bombi s antraksom, kao za početak, a isporučeno je pet tisuća, koje su bile uskladištene u Engleskoj kao priprema, da se primijene ako se stanje na bojištu pogorša.
Te bombe nisu upotrijebljene ne samo zbog toga što se stanje poboljšalo i što su Amerikanci isključili njemačku zračnu protuobranu, već i što je prednost dana terorističkom načinu bombardiranja gradova i nevoljnog stanovništva..."

Ante Gradiška

Gospodine veleposlaniče, zovite Nijemce da se vrate ... u Češku

(Razmišljanje obična čovjeka o izjavi jednoga veleposlanika u Hrvatskoj)

Općenito je poznato da je zapadni, tzv. demokratski svijet omogućio maloljetnoj djeci da tuže sudu svoje roditelje, ako od njih dobiju pokoju (ne)zasluženu pljusku! Kažu mi prijatelji da se to ostvaruje najviše u Kanadi! Usput rečeno, to nije nikakva demokracija, nego demagogija, koja uništava temelje zdrave pedagogije i otvara put općesvjetskoj anarhiji. I već ga je širom otvorila!

Ta mi žalosna činjenica služi kao *pokriće* za slobodno razmišljanje. Ako se djeci toliko dopušta, onda smije i star čovjek kritički razmišljati o izjavama tzv. *velikih ljudi*. Moćnici ovoga svijeta smatrat će to razmišljanje (ako slučajno za njega saznaju) uvrjedom, ali će zacijelo šutjeti u ime tzv. demokracije, koja je samo zaslon - iza čega stoji ponajviše demagogija, a često diktatura i imperijalizam.

Koristim se, dakle, dječjim pravom i razmišljam o nedavnom postupku jednoga gospodina veleposlanika u Republici Hrvatskoj. Naše su novine 4. ožujka 2003. objavile vijest pod naslovom: *"Račanu preporučeno da pozove Srbe da se vrate"*. Veleposlanik je čak predložio i način na koji će se ostvariti ta preporuka. On kaže: *"... neka se Račan obrati Srbima preko televizije"*.

Nipošto ne ćemo pogriješiti ako kažemo da gospodin veleposlanik *otkriva toplu vodu.* On je sigurno (namjerno?) zaboravio da je hrvatski predsjednik dr. Tuđman pozvao Srbe neka ne odu iz Hrvatske, i to odmah na početku osloboditeljske akcije *"Oluja"*, koja je počela u zoru 4. kolovoza 1995. godine. Tuđmanova se poruka slala putem radija cijeli dan, svakih pola sata, i za nju su mogli saznati svi Srbi. Nu, pobunjeni je Srbi nisu prihvatili, nego su iz raznih razloga dragovoljno napustili Hrvatsku. Nakon završetka Domovinskog rata mnogi su se od njih vratili, skoro svi su pomilovani, iako su se za rata svrstali protiv Hrvatske, baš kao što su se sudetski Nijemci u Drugom svjetskom ratu bili opredijelili protiv Čehoslovačke.

Mnogi su Srbi i dalje ostali pri svojoj prvotnoj odluci i ne žele živjeti u Hrvatskoj, koju su dragovoljno napustili. Slobodu izbora mora im svatko priznati.

Poziv predsjednika Tuđmana Srbima 1995. god. kao da nije dovoljan gospodinu veleposlaniku, pa zato on traži da sličan poziv ponovi sadašnji predsjednik Vlade Republike Hrvatske.

Prijedlog veleposlanika zapravo je gledište Europske unije. Što oni time žele? Sigurno je da ne žele dobro ni Hrvatima ni Srbima - jer, oni imaju svoje planove i svoje interese. A poznato je da nekima u svijetu ne odgovara stanje mira ... Kako bi se Europska unija ponašala ako bi njima Hrvatska dala pokoji savjet? Ako maloljetna djeca smiju tužiti svoje roditelje, onda bi i neka mala država smjela imati pravo nešto savjetovati velikim državama.

Hrvatska bi morala, dakle, Srbe koji ne žele više živjeti u Hrvatskoj, moliti da se vrate. Oni bi se možda i vratili, ako bi im bile ponuđene povlastice koje su imali u nestaloj državi. Nije teško otkriti cilj veleposlanikova savjeta, samo ne znam je li ga on svjestan ili nije. Tim se savjetom želi stvoriti krivo mišljenje o agresiji, tj. umanjiti njezinu strahotu, ili je čak izbrisati. Želi se kod jučerašnjeg napadača razviti oholost i želju za osvetom nakon pretrpljenog poraza u hrvatskom domovinskom ratu. To nije poticaj za kajanje, kako bi se dobio oprost i krenulo novim, pozitivnim putem.

Veleposlanikovo je ponašanje baš suprotno onome koje već više od pola stoljeća postoji prema Nijemcima, koji se još i danas moraju kajati, više puta na godinu, zbog grijeha svojih predaka u Drugom svjetskom ratu.

Veleposlanikov savjet imao bi utjecati i na hrvatsku stranu. Tu valja svaku žrtvu za domovinu proglasiti besmislicom u globalističko-hedonističkom svijetu današnjice. Hrvate bi trebalo uvjeriti da je svaka obrana od nasilja kazneno djelo. Dr. C. G. Ströhm dobro reče prošle godine: *Želi se Hrvatima ukrasti pobjeda u Domovinskom ratu.*

Takva gledišta, takvo ponašanje, takvi savjeti teška su pljuska svakom hrvatskom čovjeku i svakom građaninu Republike Hrvatske. Svima onima koji su pet godina zbog agresije morali živjeti u podrumima ili skloništima, bez struje i bez vode - pod kišom granata! To je uvrjeda svim poginulim, ranjenim, mučenim, nestalim, zatočenim. Uvrjeda pokojnima i njihovoj živoj rodbini. Zapravo - napad na pravdu!

Rat se, nažalost, zbio, ali je i završio. Kršćanski je oprostiti napadačima i progoniteljima, ali to pretpostavlja uvijek i svugdje kajanje i svijest o učinjenoj nepravdi. Pri tome se svakako mora poštovati i čimbenik vremena, kako bi se izliječile ili zaliječile rane. To se, međutim, ne može postići na brzinu, kako bi možda želio gosp. veleposlanik.

Savjet gospodina veleposlanika pokazuje da on ne zna baš dobro povijest, koja je uvijek bila *učiteljica života,* pa mu zato predlažem sljedeće:

Gospodine veleposlaniče, ili Europska unijo! Pozovite Nijemce da se vrate ... npr. u Češku, koju su morali napustiti 1945. god.

Ono što su Nijemci učinili Česima u Drugom svjetskom ratu, učiniše nama Srbi u Domovinskom ratu! Čak mnogo gore!

Svima je poznato što se nakon Drugoga svjetskoga rata dogodilo njemačkoj manjini u raznim europskim državama. Mnogi su ubijeni, a oko 7 milijuna ih je protjerano iz Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Jugoslavije, Rumunjske - Istočne Prusije (koja je podijeljena između Poljske i SSSR-a). To se, dakako, nije nazivalo *tjeranje,* nego, eufemistički, *iseljenje* iz istočnoeuropskih država, ili *useljenje* u Njemačku. Samo iz Čehoslovačke iseljeno je oko 3 milijuna Nijemaca! (Cfr. *Geografski atlas,* Zagreb, Seljačka sloga, 1951., str. 43, 51, 52; *Atlas svijeta,* Zagreb, Jug. leksikografski zavod, 1969., str. 122, 236; *Opća enciklopedija,* Zagreb, 1977., sv. 2, str. 185; *ibid.* 1980., sv. 6, str. 113, 584-5)

To se *iseljenje* ili *useljenje* dogodilo na osnovi zaključaka *Potsdamske konferencije,* održane od 17. srpnja do 2. kolovoza 1945., na kojoj su se našle tri savezničke države - SAD, SSSR i Velika Britanija. Tada su Nijemci kažnjeni. Bilo je čak određeno da životni standard Njemačke ne smije premašiti prosječni životni standard u Europi!

Ni češki predsjednik, ni Saveznici nisu pozvali Nijemce da ostanu u Čehoslovačkoj (nego su ih iz nje potjerali), a predsjednik Republike Hrvatske dr. Tuđman pozvao je Srbe da ostanu u Hrvatskoj. Oni, međutim, nisu prihvatili predsjednikov poziv i dragovoljno su je napustili.

Nakon više od pola stoljeća potsdamske su odluke još na snazi u pogledu spomenute njemačke manjine, koja je iseljena iz raznih država. Pad *Berlinskog zida* nije izmijenio sudbinu tih Nijemaca, zapravo njihovih potomaka, koji sada žive u svojoj matičnoj državi i sa svojim narodom.

To drugim riječima znači da Nijemci moraju i dalje biti kažnjeni zbog pobune i pristupa nacističkom osvajačkom ratu!

Ako to pravilo vrijedi za Nijemce zbog agresivnog rata, onda mora vrijediti i za Srbe, koji su napali Hrvatsku. Jer, nacistički metak i četnički metak jednako usmrćuju čovjeka. Vjerujem da je taj zaključak svima prihvatljiv i da dvije mjere za ocjenu agresije ne mogu, niti smiju postojati.

Dakle, gosp. veleposlaniče, pozovite Nijemce da se vrate u Češku i to isto savjetujte češkim vlastima, pa tek onda pozovite Srbe da se vrate u Hrvatsku. Premda ima razlike: Nijemci su bili protjerani iz Češke, a Srbi su dragovoljno napustili Hrvatsku.

Nemojte se, gospodo, i dalje igrati sudbinom i Hrvata i Srba. Pustite na miru jedne i druge i dajte *vremena vremenu* da izliječi rane iz Domovinskog rata.

Pronađite za sebe barem malo morala! Ako ne želite vratiti Nijemce u Češku i druge spomenute države, iz kojih ste ih protjerali 1945. godine, onda ostavite na miru i "braću" Srbe u njihovoj matičnoj domovini, koju su izabrali 4. kolovoza 1995. - otklonivši poziv predsjednika Tuđmana. Nemojte ih silom vratiti! I, ne zaboravite - Tuđmanov je poziv bio human i posve različit od vaše odluke iz 1945. godine.

Gospodo iz Europske unije - *pjevajte nam bolje svoje pjesme, pa ćemo vam vjerovati!*

Pavao Galić

HIV obmanske povijesti

Nije riječ o HIV-u (*Human Immunodeficiency Virus*), uzročniku AIDS-a, već o HIV-u (*History Illusion Virulence,* osobna pojmovna složenica), koji pogoduje promicanju iskrivljavanja povijesti. Pojmovi su različiti, kratice istovjetne, a djelovanje

i učinci slični, dok je sama pobuda za pisanje ovog članka proistekla iz informacije da je Centar za demokraciju i pomirbu u Jugoistočnoj Europi (CDRSEE) sa sjedištem u Solunu najavio pisanje i ponudu novih "depolitiziranih" udžbenika povijesti. Naime, nedavno me jedan moj poznanik i prijatelj upozorio na kratki članak objavljen u "Novom listu", pa sam se potrudio taj članak i pročitati. Naslov mu je "Hrvatsku povijest pišu u Solunu", a autorica je gđa Bojana Oprijan Ilić. Članak je vrlo informativan, a autorica je uspješno izbjegla komentirati pružene informacije. Usuđujem se priznati da me naslov podsjetio na svete Ćirila i Metoda i njihove neprijeporne zasluge za kristijanizaciju i prosvjećivanje Slavena, pri čemu Hrvati nisu bili zaobiđeni, mada je proces njihove kristijanizacije već bio započeo dosta prije pojave dvojice slavnih Solunjana. Zbog polstoljetnog sustavnog, često i surovog nastojanja da se hrvatski i susjedni kršćanski narodi dekristijaniziraju, a napose zbog tragičnih zbivanja tijekom zadnjih dvanaestak godina na prostoru Jugoistoka Europe, pomislih da dolazi vrijeme pojave novih svetaca, koji će rekristijanizirati dekristijanizirane i pronaći optimalnu koncilsku formulu za miran i primjeren suživot s pripadnicima nekršćanskih religija. Pribrah se ubrzo pošto sam pročitao članak. Shvatih da je mala vjerojatnost da će novi udžbenici biti depolitizirani i pridonijeti kvaliteti izobrazbe. Ako je hrvatski predstavnik u Upravnom odboru CDRSEE-a politološki visokoškolovana osoba, koja je svojim javnim nastupima u Hrvatskoj ostavila dojam da mu Hrvati, hrvatski narod i hrvatska država nisu pri srcu, teško je povjerovati da će se izvan Hrvatske zalagati za pravu istinu o Hrvatima i Hrvatskoj i da će biti kadar izradu udžbenika usmjeriti prema depolitiziranim tekstovima. Posta mi jasno da se u tom poslu neće osjetiti ni nokat a kamoli prst neke svete osobe. Učini mi se da će prije biti riječ o nečemu što me podsjetilo na drevnu Troju, koja nekad postojaše u susjedstvu Soluna, smještena na maloazijskoj obali. Homer nas je poučio kako su po Odisejevoj (Ulixovoj) zamisli Grci obmanuli Trojance, koji usprkos Laokontovu upozorenju nasjedoše podvali pa skupo platiše svoju nepromišljenost i lakomost. Umjesto da zahvale Bogu i prihvate savjet svoga mudraca dobrih namjera, povjerovaše neprijatelju i surovo kazniše Laokonta i njegove sinove groznom smrću u zagrljaju zmija. Mnogima je bila poznata sudbina Troje i Laokonta, ali je ipak mnoge narode i pravednike zadesila slična sudbina. Nismo li svjedoci stanja u kojem naše Laokonte, naše pravednike i junake Domovinskog rata kažnjavaju naši moćnici upitne mudrosti te sumnjiva domoljublja i rodoljublja. Misleći da su "uliksice" i mudri kao Odisej, skloni su žrtvovati svoje bližnje i biti što jesu - ulizice i tuđe sluge. Zato informaciju u članku treba ozbiljno shvatiti pa pokušati nešto učiniti, da ne doživimo sudbinu drevne Troje, da ne izgubimo svoj identitet i imunitet. Sadržaj članka neupitno upućuje na prijeku uzurpaciju meritornosti glede nečeg što je po svojoj naravi kompleksno i zahtijeva dublju analizu.

Dojam je da je riječ o nečemu što se može usporediti sa zamotanim palačinkama, koje je pripravio vješt kuhar, i koje su izgledom dovoljno privlačne da ih čovjek prihvati kao jelo, ne znajući da su punjene smjesom sumnjiva okusa i možda opijatna djelovanja. Ako niste ljubitelj palačinki, poglavito onih u čiji okus i korisnost sumnjate,

kuhar će se pobrinuti da vas milom ili silom privoli da ih pojedete. Svakako treba izbjeći takvu situaciju.

Iz sadržaja članka se razabire da se projektu pisanja novih udžbenika povijesti pristupa radi razvijanja boljih odnosa među ljudima i narodima na prostoru Jugoistočne Europe, a za loše stanje i dosadašnje tragedije okrivljuje se dosadašnje udžbenike i dosadašnja tumačenja povijesti. Izviješteno je i kako će se projekt ostvariti, navode se zemlje čiji će stručnjaci sudjelovati u projektu, ali i najavljuje ponuda udžbenika za njihovo uključivanje u nacionalne izobrazbene programe kroz ministarstva izobrazbe. Uglavnom, rezultat se unaprijed zna - projekt će se ostvariti, a s učincima kako bude. Bit će kako je predviđeno!? A hoće li to koristiti općem dobru nevažno je. Projekt je pokrenut, a netko ga i obilno financira, tobože zbog plemenita cilja, ali usuđujem se tvrditi da polazište nije temeljeno na podacima znanstvenih analiza, dok protagonistima štošta nije jasno, a ako jest, tada se može sumnjati u dobre namjere. Naime, povijest nije prirodoslovno-matematička znanstvena disciplina, tj. nije ni matematika, ni fizika, ni kemija, ni biologija, pa je deplasirana tvrdnja da će novi udžbenici biti depolitizirani. Takva tvrdnja se temelji na površnom poznavanju stvarnosti, ili joj je cilj obmana. Ratni sukobi i tragedije koje su se dogodile na ovim prostorima nisu posljedica krivih interpretacija povijesti, već tijeka gospodarstvenog i kulturnog razvoja, kulturoloških, genetičkih, fizioloških, gospodarstvenih i drugih razlika pojedinih ljudskih skupina koje su obitavale na ovim prostorima ili dolazile na njih, sukoba interesa te nedostatka znanja i sposobnosti da se problemi riješe na miran način, pri čemu su činidbu zla najvećma uzrokovali opaki moćnici neskloni pravednosti. Njima je vlastiti probitak bio važniji od uspostave pravedna mira i suradnje među jednakima i različitima. Opaki su prema potrebi sve tumačili onako kako im odgovara radi postizanja svojeg opaka cilja, a to znači da nisu bile pošteđene zloporabe ni matematika, ni fizika, ni religija, ni biologija pa prema tome ni povijest. Stoga nikakvi udžbenici "depolitizirane" povijesti neće ni ukloniti ni ublažiti probleme, već vjerojatno uzrokovati nove i stvari još više zakomplicirati. Ma, veća je šteta kad netko koga se drži pravednim i meritornim, obmane, nego kad to učini protivnik, koji vas nastoji stalno obmanjivati i sve usmjeravati sebi u korist a vama na štetu, jer od meritorna obmanu ne očekujete, a protivnikove namjere umijete prozreti. Prava povijest se temelji na znanstvenim spoznajama, ali je zbog njezine kompleksne naravi potrebno uzeti u obzir različite čimbenike, a nije vjerojatno da može biti apsolutno nepolitička, poglavito kad je riječ o nacionalnoj povijesti. Povijest je egzistencijski važna svakom narodu, a spoznajno ne može izbjeći ekstrapolacije pa zato ni pojavu različitih tumačenja. Netko uvijek nešto nastoji sakriti a drugo uveličati, od nekoga se zahtijeva zaborav, dok se drugog potiče da pamti, itd., itd. U udžbenike trebaju ući one informacije koje su dovoljno pouzdane da budu prihvatljive, a što se tiče stručnih i znanstvenih rasprava primjerenije je orijentirati se na časopise. Čak i renomirane svjetske enciklopedije vrve nedostatcima i pogreškama. Nečije se žrtve višestruko precjenjuju, a nečije višestruko smanjuju ili čak prešućuju. Zato je bolje pridati veću

važnost nacionalnim udžbenicima, napose jer se svoje bolje poznaje. Pisanje udžbenika treba poticati, ali tako da se posao obavlja savjesno i argumentirano, neovisno o tome je li riječ o nacionalnoj ili svjetskoj povijesti. Svaki pravi stručnjak želi i nastoji svoj posao pošteno obaviti, pa mu treba to i omogućiti, znajući da kvaliteta rada ovisi i o njegovoj sposobnosti. Ako je pak netko "daltonist" pa ne razlikuje boje, ubrzo će se to razotkriti makar se i ne bavio slikarstvom. Imajući sve to na umu, procjenjujem da Hrvatska ne bi trebala sudjelovati u tom projektu. Nema za to potrebe, niti od toga može imati koristi. Ma, nismo ni uškopljenici ni bezumnici, a siguran sam da imamo stručnjake, koji su sposobni napraviti bolje udžbenike od onih koji će doći iz Soluna.

U suvremenom svijetu se ne treba bojati drvenih trojanskih konja. Veću štetu mogu izazvati tvorevine koje će poput HIV-a AIDS-a što razara imunu sposobnost živa čovjeka, oslabiti ili uništiti prosudbenu sposobnost mlada čovjeka, i usmjeriti ga prema destrukciji bića svog naroda. To što je netko hrvatske civilne žrtve, djecu i starce, proglasio ustaškim bojovnicima, a svoje zločince skrio i proglasio nedužnim civilima, nije posljedica neprepoznavanja egipatskih mumija i viđenja Keopsa u Tutankamonu, već ljudske izopačenosti koju pouzdano neće eliminirati udžbenici iz Soluna.

Marijan Bošnjak

Pabirci latinsko-hrvatski (7)

Kako se latinski piše Missa sollemnis*?*

Piše se onako kako sam je naveo u naslovu: s 2 *s* u riječi *missa* i 2 *l* u riječi *sollemnis*. Riječ *sollemnis,* koja znači "svečani", nalazimo pisanu i s jednim *l*, ali je češće i ispravnije pisanje s dva *l*: *sollemnis*. Trebalo bi pitati nekog muzikologa je li Beethoven u izvornom primjerku nota svoga djela pridjev *sollemnis* pisao s jednim ili dva *l*. Možda je napisao s jednim *l*. Ali bih mogao staviti desnu ruku u vatru da je *missa* sigurno napisao s dva *s* i izgovarao *misa*!

Je li nam bila potrebna rugoba koju smo vidjeli 20. IV. 2003. na ekranu II. programa HTV u 22h35', u tijeku izvođenja znamenitoga Beethovenova djela: pisalo je, naime - *Misa solemnis!!* Isto tako napisano, s jednim *s* i jednim *l*, čitali smo i u televizijskom programu u "Vjesniku" od 19., 20. i 21. IV. Je li izvor toj sramotnoj pogrješci isti, zajednički u HTV ili su HTV i "Vjesnik" samostalno "ostvarili" taj jezični primitivizam, sasvim je svejedno. Jesu li lektori opet zaspali?!

Primariusica?!

Takav sam oblik *primariusica* čuo na Hrvatskom radiju (Zagreb) za liječnicu, glavnu liječnicu, kojoj se kolega glavni liječnik, kako znamo, zove *primarius* (u latinskom: *medicus primarius*). Među sufiksima na *-ica* nisam u knjizi prof. Babića ("Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku, II. izd., Zagreb 1991.") našao muške sufikse na *-ius,* od kojih bi se mogla tvoriti ženska imenica, poput apotekarica, konobarica, kiparica, profesorica i desetaka sličnih.

Kao što je *primarius* sa sufiksom *-ius,* padaju mi na pamet medicus *secundarius,* professor *ordinarius...,* za koje bih ja predložio da u ženskom rodu preuzmu (zapravo: zadrže) latinski ženski sufiks *-ia,* pa bi glavna liječnica bila *primaria,* redovita profesorica - prof. *ordinaria* (a ne ordinariusica!), i sl. Deklinirale bi se ovako: nomin. primaria (ili ako hoćete ovako pisano: primarija!), gen. primarije, dat. primariji itd. Gdje je zgodno zbog latinske tvorbe, zadržao bih i u hrvatskom latinski ženski oblik tipa *magistra* od muških imenica tipa *magister*.

Ezoterika Croatika - *koji je to jezik?*

Po dočecima *-ika* i po početnom *C* u drugoj riječi (*Croatika* - koja je primitivna mješavina latinskoga i hrvatskoga), reklo bi se da je to latinski jezik. Ali zbog *k* u sufiksima *-ika* i zbog *z* u *ezoterika* (tvoreno od latinskoga *esotericus* "unutarnji, specijalni, znanstveni", prema grčkom *esoterikós*) rekli bismo da je to hrvatski. No glasovna i tekstualna cjelina toga teksta, koji smo mjesece nalazili izvješen u našim tramvajima (ispod toga *Ezoterika Croatika* pisalo je: *Sajam i predavanja*) upućuje na to da je najispravnije ocijeniti da to nije ni hrvatski ni latinski jezik, nego - barbarski jezik!

I takvom su reklamom bili iznutra okićeni naši tramvaji!

Što je to uniqa*?*

Pitam, što je to, jer na HTV oko 20. IV. 2003. vidjeh reklamu na kojoj piše *UNIQA* i ispod toga *osiguranje,* a spikerica čita: unika - s brzim naglaskom na u i s dočetkom *-ika*. Prekjučer sam i u "Večernjem listu" vidio veliku reklamu, na kojoj, uz sliku, piše: *UNIQA i sigurnost,* a dolje je i adresa: Ulica grada Vukovara 37b, Zagreb. To zvuči kao da je latinski (nom. singulara ženskog roda ili nom. plurala srednjeg roda), a nije, jer bi se u latinskom moralo pisati *unica* i čitati s dugim *û* i *-ka* na kraju, i značilo bi: jedini, jedinstven, izvrstan. Dakle, *uniqa* ni u jednom jeziku ne znači ništa. Francuski i engleski imaju *unique,* pisano s *qu* i dočetkom *e* na kraju, a gornji *uniqa,* da bi bio latinski, morao bi se pisati *uniqua,* s *qu,* i čitati *-kva*.

Dakle, *uniqa* nije ništa, ne znači ništa. I to nam ekrani naše televizije i novine nude kao reklamu!

Krasan, exstra-*latinski jezik!*

Kako sam u naslovu napisao čudovišnu, tobože latinsku riječ *exstra,* tako sam je pročitao prije dva dana u slastičarnici u najužem središtu grada Zagreba. Nad izloženim, naime, sladoledima u slastičarnici piše: *Exstra Millennium* i cijena sladoleda. Odakle vlasniku to glupavo *s* u *exstra?!* On hoće da bude latinskiji od latinskoga!

Što znači aplikacija*?*

Prečesto se u posljednje doba rabi riječ *aplikacija,* i to u neuobičajenom, pogrješnom smislu. *Aplikacija* naime dolazi od latinskoga glagola *applicare* (prijedlog *ad* uz glagol *plicare*), iz kojega je tvorena imenica *applicatio,* kroatizirano *aplikacija* u značenjima - ispisujem ih iz Klaićeva Rječnika - "primjena, upotreba, u ručnom radu ukrašivanje našivanjem".

Što me potaklo na reagiranje? Evo što sam zapisao među novijim primjerima: predsjednik vlade Račan, u vezi sa sastankom u Ateni, u večernjem je Dnevniku na TV 17. IV. 2003. govorio o "*aplikaciji* Hrvatske za punopravno članstvo u Europskoj uniji...", a njegov ministar vanjskih poslova Picula, desetak dana poslije, kazao je "Hrvatska *je aplicirala* za članstvo u Europskoj uniji" (nisam potpuno siguran, je li rekao *je* ili *se* aplicirala). Oba govornika žele vjerojatno izreći misao: zahtjev, molba (za pristup), želja za suučesništvo, sudjelovanje u..., zaželjeti, natjecati se, moliti, ponuditi prijedlog za..., nuditi svoje sudjelovanje...

Ali se pitam: odakle našim govornicima to izopačeno, pogrješno značenje za aplikaciju i aplicirati. (Usput govoreći: njemački infinitiv applizieren u frazi može značiti i "komu zalijepiti ćušku"!). Profesori Žepić, Jernej i Tekavčić uvjeravaju me da ga u njemačkom, talijanskom i francuskom nema. Je li iz engleskoga? Najvjerojatnije *da,* tvrdi to i prof. Ivir (v. i u Filipovićevu Engleskom rječniku: to make application "podnijeti molbu, napisati ponudu za namještenje").

Moj bi odgovor bio: prepustimo Englezima da se bore, kako god hoće, s onih oko 50% latinskih riječi, koliko ih imaju u svojem jeziku. Ali nemojmo se povoditi za njihovim pogrješkama, kad ih pokazuju prema latinskome. I nemojmo se učiti latinski preko Engleza i engleskoga jezika.

Tà mi smo Hrvati svoje tijesne veze s latinskim jezikom dokazali već prije 1200 godina i dokazujemo ih do dana današnjega, i to u izravnu kontaktu. Nisu nam dakle potrebni Englezi. Dakako, mi pokazujemo veze s latinskim. Ali treba znati latinski!

Vladimir Vratović

Otvoreno pismo dr. Pavlu Galiću*

Brescia (Italija), 29. ožujka 2002.

Zatečen, pročitao sam ogled dr. Pavla Galića naslovljen *Talijanski iredentizam nije nestao nakon Drugog svjetskog rata,* objavljen u zagrebačkoj književnoj reviji Marulić, br. 5, rujan-listopad 2001. Zatečen, jer se autor, inače čovjek od pera s brojnim radovima u svojoj bibliografiji, prepušta sugestiji neke vrsti "spektra iredentizma koji se javlja u Italiji" na štetu Hrvatske.

Čini se da dr. Galić zanemaruje da je pojam ili politika *iredentizma razbijačâ granica* nepoznat u mojoj zemlji, do mjere da ga se stari i mladi sjećaju u najboljem slučaju kao podatka dostupnog u par redaka, koji se mogu pročitati u udžbenicima povijesti; a najmlađi, pak, u stanju su zamijeniti ga s nekim od McDonald'sovih proizvoda... Uz iznimku, posve razumljivo, nekolikih nostalgičarskih kružoka, koji se koriste pravom miroljubivoga udruživanja zajamčenim talijanskim Ustavom, nastalim nakon žestoke borbe Pokreta otpora s nacifašizmom. Sloboda mišljenja zajamčena je svim građanima, ama baš svima.

Ne bih htio griješiti, ali se čini da teze dr. Galića sjedinjuju paranoje davno svršenoga vremena s ćudljivim pozivima na oružje protiv imaginarnih barbara *ante portas,* do mjere da se naš autor izgleda uznemiruje i pri samoj pomisli na Europsku uniju, zborsko pjevanje koje se trenutačno čvrsto oslanja na euro.

Stalo mi je naglasiti "Veliku laž", u koju se učahuruje dr. Galić kada tvrdi da Zadrani nisu pripadali talijanskoj kulturi te da su se masovno selili u Italiju tijekom 1943. i 1944. godine u svrhu niskoga ekonomskoga mesarstva (da se postigne ratna odšteta). Pod pretpostavkom da se mogao podnijeti zahtjev za takvom odštetom po završetku rata i s legitimnom vladom, to znači nakon 1945. godine, Zadrani pripadnici talijanske kulture i talijanskoga jezika otiđoše masovno parobrodom Sansego između 1943. i 1944. (dio preostalih krenuo je u vrijeme poraća, usprkos poteškoćama nametnutima takvim opcijama) iz drugih posve jasnih razloga:

---

* Poštovani gospodine glavni uredniče,
dozvolite mi da se predstavim: rođen sam 1922. u Zadru i najraniju sam mladost proveo u svome gradu; rat me udaljio od studija, odvevši me na dva bojišta kao časnika talijanske vojske. Po završetku rata diploma iz filozofije, a onda 43 godine profesorskoga rada (povijest i filozofija) po talijanskim gimnazijama, i na kraju, skoro dva desetljeća i onog ravnateljskog. Radio sam i još uvijek radim u jednoj antifašističkoj stranci.
U mojoj bibliografiji brojni su radovi iz filozofije, tri iz povijesti - tiču se ratnih zbivanja na području bivše Jugoslavije - te nekoliko književnih.
Nakon neizbježnoga uvoda, preporučam se Vašoj ljubaznosti da posvetite pažnju ovom otvorenom pismu upućenom dr. Pavlu Galiću, što je odgovor na članak koji je objavio u Mariliću br. 5, rujan-listopad 2001., te ga objavite, ostavljajući prostor - ako se za to ukaže potreba - za eventualnu repliku. Tekst ću uputiti, na znanje, zainteresiranome [Galiću], kako bi ga imao - u skladu s novinarskim običajima - na raspolaganju za svoj eventualni odgovor.
Zahvaljujući na pažnji, pozdravljam Vas s poštovanjem
Prof. dr. Gino Bambara

1) 54 bombardiranja, od kojih neka a *tappeto,* kojima je bio izložen iscrpljeni grad, koja je naredio Tito ili netko umjesto njega, kako bi prisilio Zadrane da odu: pučanstvo je to jasno shvatilo. O tome imamo svjedočanstvo Istranina Carla Ravnicha, legendarnoga zapovjednika talijanske partizanske divizije *Garibaldi,* koja je nastala spajanjem divizije alpinaca *Taurinense* i one brdskoga pješaštva *Venezia,* koja se - od rujna 1943. do ožujka 1945. - borila u Crnoj Gori te Bosni i Hercegovini, plativši previsoku cijenu u poginulima i ranjenima za oslobođenje jugoslavenskih narodâ.

Osim toga, u slučaju da su bombardiranja Zadra bila određena strateškim razlozima, a to nisu nikako! (možete li zamisliti fantomske njemačke oklopnjake kako krstare zadarskim kalama, pretvarajući ih u strašne utvrde, samo da se opravdaju takve zrakoplovne akcije? Budimo ozbiljni, dr. Galiću!), s još više razloga bila bi potrebna bombardiranja Šibenika, Splita i Dubrovnika, gdje su bile stacionirane postrojbe 7. oklopne divizije *Princ Eugen,* sastavljene od *folksdojčera* iz Banata, te drugih postrojbi iz 2. tenkovske armije sa zapovjedništvom u Beogradu. Ta tri dalmatinska grada bila su izložena smiješnim gubicima, jednako kao Ljubljana i Zagreb, koji su ostali skoro netaknuti, usprkos jakim njemačkim kontingentima, poduprtima kolaboracionističkim snagama na terenu. Ljubljana je imala zaštitnika u Edvardu Kardelju, a Zagreb, Šibenik, Split i Dubrovnik u Vladimiru Bakariću; bili su dakle pošteđeni. Zadar, međutim, nije imao nikoga tko bi ga zaštitio od besmislene mržnje: osim Zadrana talijanske kulture, u tim bombardiranjima cijenu te mržnje platiše i ne tako malobrojni Zadrani hrvatske manjine koja je živjela u gradu;

2) Zadrani su otišli kako bi zadržali talijansku kulturu svojih predaka, za koju su mislili da će je novi režim ugušiti. Nisu pogriješili, ako se dobro promisli o sudbini koja ja zatekla Školu talijanske manjine, ukinutu 1953. bez administrativnih akata, koji bi dali ton službenosti toj odluci (a na račun stavimo i ubijene nastavnice: Anu Aras i Tilde Mussapi);

3) prirodnim porivom samoodržanja (*conatus sese conservandi et conatus in suo esse perseverare*), budući da je bilo predvidivo da će ulazak partizana otvoriti sezonu lova na Talijane (danas se kaže *etničko čišćenje*). Pozivam dr. Galića da u gradskome tisku pročita popis likvidiranih nedužnih Talijana. Na stotine, ubrzanim postupkom, kada ga je bilo, budući da su u većini slučajeva masakrirani bez parnice na groblju ili utopljeni u moru.

Odgovorni za pokolje bijahu, osim jednoga, Hrvati iz Dalmacije.

Neka dr. Galić vodi računa da je Zadar zauzeo 19. Divizion, u čijem su sastavu bile 5., 6. i 7. Dalmatinska brigada VIII. Dalmatinskoga korpusa (Pavle Ilić, zapovjednik; Ivica Kukoč, politički komesar; Maks Baće, glavni štab): onaj tko je zapovijedao zacijelo je naredio ili odobrio počinjene opačine.

Navodim neka imena Dalmatinaca odgovornih za pokolje: Oznina trojka - Miloš Grkinić, zvani Goga; Bepo Mračić s Molata; Riko Sutlović (ovaj potonji ipak se založio da se u travnju 1952. izbjegne posvemašnje rušenje mletačkih lavova: valja to priznati!); Mara Čupakin, okrutni i fanatični zapovjednik policije nakon

dolaska partizana; Lukin Šime s Iža, javni tužitelj u svim onodobnim procesima; Ante Maštrović iz Nina, fanatični aktivist koji je nahuckao studente da uništavaju mletačke lavove, tvrdeći u jednom govoru da su to "znakovi talijanske okupacije"; dr. Novaković iz Benkovca, predsjednik suda u svim velikim procesima iz toga vremena; Renzo Soviti, sin nekog Puljiza, talijanski renegat koji je dao uhapsiti mnogobrojne nedužne Zadrane; Krsto Telesmanić, povratnik iz SAD-a, itd.

Valja naglasiti da se nije radilo samo o ratnim zločincima. I stvarno, mnogobrojni Hrvati su činili sve da zaštite Zadrane talijanske pripadnosti. Među takvima spominjem: suca Crnošiju, koji je oslobodio Nikolu Luxarda kod prvog postupka (kasnije je Luxardo utopljen u zadarskom kanalu, privezan za suprugu); Niku Keru, zapovjednika policije tijekom 1945; Izaka Vidulića iz Žmana, liječnika generala; Branka Modrića, zadarskoga gradonačelnika tijekom 1947., koji je štitio "svoje" Zadrane; don Bepa Rudića, koji je Zadranima pomagao na sve mile načine; sestre Reljić, službenice u jugoslavenskom konzulatu prije rata; farmaceuta Androvića, unatoč grubostima koje su mu nanijeli fašisti. I toliko drugih odličnih Hrvata.

Dr. Galić se okomio na udrugu *Dante Alighieri* i smatra je gnijezdom polupismenih, premda su njezini članovi hrvatski građani a neki su i na sveučilištu.

Treba pojasniti da udruga *Dante* ima kao jedinu svrhu širenje talijanske kulture i ništa više: sve drugo je nevažno. Udruga ima sjedišta, osim u Zadru, u Zagrebu, Splitu, Dubrovniku. Djeluje u svim glavnim gradovima, kao i u drugim važnijim gradovima.

U Bresci smo utemeljili kulturnu udrugu *Prijatelji udruge Dante Alighieri u Zadru,* strogo nepolitičnu i nestranačku, kojoj je nakana da pomaže institucionalne aktivnosti zadarske udruge *Dante,* sa svrhom da pospješi susret talijanske i hrvatske kulture, isključujući svaki oblik dvosmislenosti a poštujući hrvatske državne zakone.

Polemiku sa Slobodnom općinom Zadar u progonstvu, moj je dojam, dr. Galić je zaoštrio iznad svake mjere dobrog ukusa, naročito kada vrijeđa Ottavija Missonija, nazivajući ga "harlekinom": s Missonijem se možda ne možemo složiti na političkoj ravni (*osobno se nalazim na političkim pozicijama suprotnima od njegovih i uvijek mi je bila zazorna družba kojoj je on na čelu*), no i on je čovjek koji je, kao modni kreator i industrijalac svjetskoga glasa, proslavio ne samo svoju zemlju Italiju, nego i Dalmaciju, čije je čedo. Ako ga je zadarski gradonačelnik odbio primiti, uvjeren sam da je to zbog utemeljenih političkih razloga, a nikako zbog osporavanja figure velikog poduzetnika.

Zaključujući, držim da civilizirana i učena Hrvatska, gdje je u ne tako lakom razdoblju pedesetih i šezdesetih katalog inozemnih djela bio prilično opsežan, a sadržavao je i ne mali broj talijanskih imena (navodim napamet pisce kao što su: Giacomo Leopardi, Allessandro Manzoni, Edmondo De Amicis, Ippolito Nievo, Benedetto Croce, Vasco Pratolini, Alberto Moravia, Carlo Emilio Gadda, itd.), nema ništa zajedničko s onim koji kuha juhu na anakronističnoj vatri antitalijanske mržnje.

Kao stari Zadranin, Talijan i demokrat, volio bih da nova Hrvatska, izašla iz krvave nevolje sukobâ devedesetih (u vrijeme kojih su se Zadrani zauzeli najviše što su mogli da pomognu svome malom-velikom rodnom Gradu), postane što prije dijelom slobodne Europe, uz bok s prijateljskom zemljom Italijom. Doista to želim. Na Hrvatima je da odluče, dakako.

Gino Bambara (Brescia - Italia)*

* Prema talijanskom izvorniku preveo: Tvrtko Klarić

"TOMA" i "JUDA", filmovi Kristove muke i uskrsnuća

(Talijanski igrani filmovi; režija Raffaele Mertes; scenarij: Gareth Jones; uloge: Enrico Lo Verso, Ricky Tognazzi, Mathieu Carriere, Manfred Zapatka, Danny Quinn, Francesco Pannolino i drugi; proizvodnja: LUX VIDE i EPSILON TV Production, 1999. i 2001.)

U Velikome tjednu imali smo priliku na HTV-u gledati odlične prigodne filmove na temu Kristove smrti i uskrsnuća. Talijanske su proizvodnje, ali iz komercijalnih razloga sinkronizirani na engleskom. Radi se o nedavno snimljenom četverodijelnom ciklusu filmova "Blizu Isusa" koji govori, kako piše, o "četvero ključnih osoba u Kristovu životu": Judi, Tomi, Josipu i Mariji Magdaleni. (U bilješci o tim filmovima ne piše o kojem se Josipu radi, no najvjerojatnije je riječ o Josipu iz Arimateje, uglednom vijećniku koji je Isusa dao pokopati u svoj grob.) Za uskrsnih blagdana HTV je prikazao dvije priče: o Tomi i o Judi.

Na Veliki je petak emitiran *Tommaso* (2001.), a na Veliku subotu *Judas* (1999.), premda su filmovi svojim sadržajem obrnute kronologije i takvim su redoslijedom i snimljeni. Zašto su emitirani tim naopakim redom znaju samo urednici. Velikom petku bolje bi odgovarao Juda, čiji se krucijalni trenuci zbivaju upravo na taj dan. Toma bi odgovarao više samom Uskrsu i vremenu neposredno nakon Uskrsa, kada se zbiva većina radnje *Tome*.

Juda, Toma, Josip iz Arimateje i Marija Magdalena nisu jedini "ključni ljudi" u Isusovu životu. Ključniji su Isusova majka, poočim Josip i neki drugi apostoli. No, prikazati zbivanja tijekom Velikog tjedna i neposredno nakon Uskrsa kroz četiri različita motrišta, i to upravo neposrednih svjedoka i sudionika (Isusova ulaska u Jeruzalem, posljednje večere, izdaje, molitve u Getsemanskome vrtu, uhićenja, muke, smrti i uskrsnuća) bila je prilično dobra ideja. Njih je četvero izvrstan izbor, ako se želi istim događajima Isusove muke pridodati različit individualan pečat i sasvim osebujnu osobnu dramu motritelja. Jedna od žena kaže: "Svatko se od nas sjeća Učitelja na svoj način." Ta različitost omogućuje bogatstvo pristupa.

Čitav je ciklus monumentalan preplet sudbina, i to ne samo četvoro spomenutih protagonista, već i mnogih drugih života i sudbina: Isusa, njegove majke Marije, Ivana, Petra, Barabe, Pila-ta, Kajfe, Longina itd. U tome prepletanju ostvarene su mnoge izvrsne karakterne uloge, kao da su se glumci međusobno natjecali u preuzimanju snage i težišta, pa je kao za inat u središtu toga ciklona ostala prazna rupa, uloga Isusa kao najslabije ostvarenje, najslabija točka filmova uopće. Nije toliko riječ o slabosti scenarija, premda ni to nije zanemarivo, koliko o slabosti glumca, koji je pogrešno tumačio Isusa. Kraj tolikih uvjerljivih uloga i jedna neuvjerljiva. Za utjehu glumcu, scenaristu i redatelju mora se reći da je vrlo teško, i preteško, dobro prikazati Isusa.

Osim sudioništva u vremenu Isusove muke, smrti i uskrsnuća, *Judu, Tomu,*

Josipa iz Arimateje i Mariju Magdalenu karakterizira još jedna bitna osobina, oslikani su kao gotovo moderni ljudi, ljudi akcije i individualne egzistencije, bliski nama, gotovo suvremeni. Likovi i situacije su neizbježno osuvremenjeni, na takav način scenarij stvara i ozračje vječnosti, hvata ono zajedničko sadašnjem i ondašnjem vremenu, i time bitno i trajno.

Filmovi su snimljeni u eksterijerima prostrane pustinje i među zbiljskim građevinama, bez puno kulisa, što uvelike pridonosi realizmu ozračja. I kostimografija je donekle uvjerljiva i realistična.

Prvi je prikazani film "Toma" (*Tommaso*, 2001.). Jones (scenarij) i Mertes (režija) napravili su ga po priči Gianmaria Pagana.

Film počinje Tominim dolaskom u Jeruzalem nakon što je Isus već preminuo. Toma sustiže pogrebnu povorku i priključuje se. Sav je očajan saznavši da su Isusa ubili, jako ga je volio, odmah je spreman žrtvovati svoj život da bi apostoli dobili Isusovo mrtvo tijelo, što mu postaje opsesija. Toma je radikalan, po današnjim kriterijima više lijevi, nagao i smion. Manje se pouzdaje u vjeru, a više u akciju. Ne vjeruje u nadolazak Kraljevstva.

Toma kaže Ivanu: - Je li ti ostavio kartu da ga možeš naći u kraljevstvu koje će doći?

Ivan: - Moraš ga tražiti u sebi.

Toma: - Gdje.

Ivan: - Zašto ne prestaneš vjerovati samo u ono što možeš dotaći?

Film ne prikazuje Isusa kada se ukazuje Mariji Magdaleni, ni rimskom stražaru, ni kasnije apostolima, samo bljeskovi svjetla, gledatelji Ga ne vide, tek kada Ga pri kraju filma i Toma ugleda uskrsli se Isus pojavljuje na ekranu. Sve do toga trenutka Tomu muče sumnje.

Kada Marija Magdalena obavještava apostole da je Isus uskrsnuo, Toma ne vjeruje. Toma, zapravo, želi vjerovati, ali mu to teško ide. Ipak, pun je nade, vrlo je odlučan i poduzetan, hrabro, požrtvovno i smjelo nastoji doći do Isusova mrtva tijela. Pri tome riskira i život. Ipak, on traži tek mrtvo tijelo. Traži živoga među mrtvima.

Toma ne može vjerovati da su ga drugi apostoli vidjeli. Razgovara s Barabom koji mu kaže: "Izrael ima dosta proroka, trebaju nam ratnici." Zato što počinje sumnjati u Isusovu misiju, očajava i moli. Ide do križa na kojem je Isus razapet i moli se, preklinje Boga: "Isuse, molim te, daj mi znak. Potreban mi je znak." Apostolima predbacuje da su "sanjari i kukavice", samo čekaju da se Isus pojavi i ništa ne čine. Traži rimskog stražara Longina koji je bačen među luđake, ne bi li štogod doznao. Toma ima dobro srce, pomaže gdje stigne, čak i svojim neprijateljima.

On je poput modernog istražitelja u potrazi za svjedocima. Povremeno sumnja u sve: u Isusa, u sebe i svoju braću. Očajnički žudi za Isusom i umah ne vjeruje da je uskrsnuo. Ne uživa u svojim sumnjama kao neki skeptici, one ga strahovito muče. U toj muci i Tominim molitvama, već se vidi djelovanje Isusove milosti.

Tek kada mu se Isus ukaže, Toma nalazi mir, puninu i zadovoljstvo. Počinje propovijedati svijetu radosnu vijest.

Film *Toma* počinje na Veliki petak, film *Juda* na Cvjetnicu. Počinje Isusovim ulaskom u Jeruzalem, gdje je Juda već prikazan hrabrim i požrtvovnim i, poput Tome, čovjekom od akcije.

Umjetnici su kroz povijest različito motivirali Judinu izdaju. U dvadesetom je stoljeću najčešće uvođen nacionalni i revolucionarni motiv: Juda se razočarao u Isusu jer je htio borca protiv Rimljana, ratnika koji će povesti narod u nacionalnu slobodu, a dobio je vjerskog mistika, pacifista i propovjednika okretanja obraza, koji najviše pažnje poklanja duševnoj slobodi, a ne političkoj. U suvremenim romanima, dramama i filmovima Juda obično izdaje Isusa da ukloni krivog proroka koji bi židovski narod odveo dublje u pasivnost i nacionalno ropstvo. Trideset srebrnjaka gotovo se nigdje ne uzima kao bitni motiv. Smatra se da bi to bilo ispod razine bilo kojeg Isusova učenika, pa čak i Jude.

U i ovom se filmu o Judi (*Judas*, 1999., snimljen po Jonesovom scenariju i Mertesovoj režiji) varira opći motiv o aktivistu i političkom revolucionaru koji se razočarava u svog pasivnog Učitelja. Međutim, taj se opći motiv izvrsnim scenarijem znatno suptilnije razrađuje. Dobivaju se ranije neslućene kvalitete i sasvim nova značenja. U tome je, uz izvrsnu glumu, glavna vrijednost filma.

Nakon što se odrekao materijalnog dobra svoje obitelji, Juda odlazi s Isusom. Najzanimljivije je što Juda u potpunosti vjeruje Isusu da je Sin Božji i da sve može, i upravo se zato i razočarava u Njega! To je sasvim novi motiv u općoj šabloni. U Judinim očima Isus propušta priliku da povede narod, ili, čak, da naredi anđelima da sruše Rimljane. Za razliku od Tome, Juda snažno vjeruje u dolazak Kraljevstva, ali na krivi način.

Nakon ulaska u Jeruzalem, Juda susreće zaručnicu Saru. Suprotno Isusovom propovijedanju, Sara podržava fanatičnu skupinu Židova, odlučnih da nasilno svrgnu Rimljane s vlasti. Susret sa Sarom pospješuje Judino uvjerenje da Isus čini greške, na primjer, dopustio je da se za njega potroši skupocjena pomast. Sara traži trideset srebrnjaka za spas svoga brata Dizme. Juda koji je Isusov blagajnik daje novac zajednice Sari. Sve je to, međutim, prijevara. Juda je prevaren. Tim je novcem financiran atentat na Pilata. Kad Pilat saznaje da je u to umiješan Isusov novac, odlučuje uhititi Isusa i raspisuje tjeralicu za njim.

Juda je prikazan kao hrabar i požrtvovan, gdjekad i osjećajan, i on u početku voli Isusa. Pun je vjere u Njega, samo što ta vjera sve više postaje iskrivljenom i opakom, krivom vjerom. Donekle je iskrivljena već od početka, kada Juda želi da se Isus osloni na moćne i bogate, na trgovce, kako bi lakše obavio političku misiju rušenja Rimljana. Isus ne može prihvatiti kompromis s moćnicima ovog svijeta, osjeća kako mu je Radosna vijest zapela o stupicu bogatih pa ruši stolove trgovcima. Juda ne razumije Isusove postupke. Slične nesporazume s Isusom doživljava i Toma, ali se oni na kraju otkrivaju plodotvornima. Za Judu je Isus Mesija, ali je i čovjek pa čini greške.

Juda kaže svojoj majci: - On čini grešku za greškom.

- Možda on vidi ono što ti ne vidiš - primjećuje majka.

- On me treba, on treba moju pomoć - zaključuje Juda.

Kasnije nagovara Isusa: - Vrijeme je da im pokažemo koliko smo jaki!

Juda ne vjeruje da je Isus istina! Ali ipak vjeruje da On sve može.

Na posljednjoj večeri osjeća Isusov strah: - Slabi si, Isuse, uplašen si na smrt, izdao si nas. - Duboko je razočaran. Ne shvaća Isusov put i način: - Kako će kraljevstvo doći, Učitelju?

Isus kaže Judi: - Što činiš, učini brzo.

Tu se otkriva puna strahota nesporazuma. Po Judi Isus se boji upotrijebiti svoje božanske moći. Pijetist je i pasivan. Treba pomoć, da ga Juda pritisne uza zid.

Juda: - Ako ti nemaš hrabrosti, ja imam!

Laže Rimljanima da izdaje Isusa. Zapravo Ga želi prisiliti na djelovanje. Juda je hiperaktivni moderni čovjek kao i Toma. Čovjek akcije koji želi upregnuti Boga u svoje, naizgled i plemenite, ciljeve.

Juda: - Uspio sam, ništa ne sumnjaju. Naveo sam Rimljane u stupicu! Pobijedio sam za tebe, Isuse! Silim te da nešto učiniš! Podigni sada svoje moćne ruke i uništi naše neprijatelje! Uništi mene, ako želiš, ali djeluj.

Vodi stražu u Getsemanski vrt. Opazi Isusa i kaže: - Kraljevstvo je došlo! - i grli ga. (Koliko je samo dvosmislena ova situacija! Obojica iskreno misle ono što kažu, iste riječi prihvaćaju kao istinite, ali pritom ne misle isto.)

Isus: - Prijatelju, učini ono što moraš.

Ljube se.

Razočaran je kad vidi da Isus pušta da ga odvedu.

Apostoli su užasnuti: - Juda, što si to učinio?

Nakon uhićenja Isusa, Juda je došao Pilatu.

Pilat Judi: - Tvoj je Učitelj neobičan čovjek. Još te naziva prijateljem. No sad mi reci istinu. Zašto ga želiš mrtva?

Juda Pilatu: - Isus vam je dopustio da ga uhvatite. Kako to nisi shvatio? On će vas uništiti. Čekaj i vidjet ćeš. Uskoro ćeš osjetiti bijes Sina Božjega.

Pilat: - Sina Božjega kojega si ti izdao! - smije se i smatra da je Juda lud.

Juda: - Nisam ga izdao. Učinio sam to za njega. - Obrati se velikim svećenicima: - Kraljevstvo će doći i vi ga ne možete zaustaviti.

Juda Rimljanima: - Kažem vam, Rimljani, u prah će vas pretvoriti! Kraljevstvo je došlo! Isus je Mesija!

Kasnije na suđenju Isus se ponaša dostojanstveno, ali pasivno, pušta da ga osude i muče.

Isus: - Kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta. (...) Kad ne bi bilo tako moje bi se sluge borile.

Juda još navija za Isusa: - Odlično, Isuse, narod je još uz tebe.

Peter objašnjava Judi: - Ubit će ga.

Juda: - On to neće dopustiti. Sad mora djelovati.

Petar Judi: - Moraš ga moliti da ti oprosti.

Juda: - Da mi oprosti za što? Zato što sam ga prisilio da se bori protiv Rimljana?

Pilat mnoštvu: - Koga želite da pustim?

Svi viču "Barabu", jedino Juda viče "Isusa".

Isus nikako da pozove anđele i sruši mrske vlasti. Strpljivo nosi križ.

Na križnom putu, gledajući Isusovu patnju, Juda viče: - Dosta je, Isuse, oslobodi se! Što namjeravaš? Što čekaš? Traži od Boga da pošalje anđele koji će te osloboditi. - Plače.

Dok Isus visi na križu, Sara nagovara Judu da Ga zamoli za oproštenje, a ovaj još luđački vjeruje da će Isus sada napraviti čudo, i spasiti sve!

Juda Sari: - Isus neće umrijeti, zašto mi ne vjeruješ?

Sara: - Zar si odviše ponosan da priznaš kako si pogriješio?

Juda govori Sari: - Kako možeš govoriti o krivnji? Ti si htjela ubiti čovjeka! Na sebe si uzela ulogu Boga. Gora si od...

Sara ga naglo ošamari: - Ti si preuzeo ulogu Boga!

Juda bolesno emfatično: - Pogledaj ga! On trpi, ali sad će ga Otac osloboditi! Dat će znak i na svijetu više neće biti nasilja! Sve će se promijeniti! I sve se to dogodilo zato što... - luđački se kesi.

No Isus svejedno umire.

Juda plače: - Mrtav je! Je li mrtav? Ja sam ga ubio! Ja sam ga ubio! - urla od bola. Potrči preko pustoši do prikladnog stabla, odveže uže kojim se opasivao. Juda se objesio, a Petar plače pod obješenim.

U Jude je vjera bila velika, ali je pogrešno shvatio Isusov put do Kraljevstva. Smatra da ne izdaje Isusa. On samo želi prisiliti i upregnuti Božjeg Sina u svoj način ostvarivanja Kraljevstva: način sile. Juda često svojim riječima naviješta dolazak Kraljevstva. Riječi su istinite, ali ono što pod time misli nije isto ono što Isus misli. Ključni se zaplet osniva na tome nesporazumu. Isus očekuje žrtvu i Kraljevstvo koje se ostvaruje žrtvom. Juda, pak, očekuje silu. Očekuje Isusov spasonosan čin, silu Boga i veliku političku pobjedu, i to sve do posljednjeg trenutka, do Isusove smrti. Tek kad je Isus umro, Juda je spoznao pogrešku i grijeh, i potpuno se slomio. Nije mogao shvatiti da Kraljevstvo dolazi kroz veliku muku Isusovu, i to upravo kroz smrt. Nije dočekao Uskrs.

Josip Sanko Rabar

JÁN JANKOVIČ, UGLEDAN SLOVAČKI PREVODITELJ, KROATIST I NAKLADNIK

U utorak 20. svibnja o. g. priredila je Matica hrvatska u suradnji s Društvom hrvatskih književnika predstavljanje triju najsvježije prevedenih knjiga hrvatskih autora na slovački jezik: Ludwiga Bauera "Perly pre Karolínu" (Biserje za Karolínu), Mire Gavrana "Drámy a komédie II" (Drame i komedije II) i Slavka Mihalića "Básne" ("Pjesme", dvojezično izdanje).

Nakon pozdravne riječi Nj. E. Jána Petríka, veleposlanika Slovačke republike u Hrvatskoj, o prevedenim djelima govorili su: Tonko Maroević, potpredsjednik Matice hrvatske, Anđelko Novaković, potpredsjednik Društva hrvatskih književnika, Ludwig Bauer, Miro Gavran, Siniša Habijanec i Ján Jankovič.

Ján Jankovič je u posljednjih 12 godina preveo na slovački jezik i objavio gotovo 80 djela hrvatskih autora, od čega tridesetak drama i komedija za više slovačkih kazališta. Nažalost u istom vremenu su na hrvatski jezik prevedena samo dva djela slovačkih autora!

Ján Jankovič preveo je i objavio knjige Marije Jurić Zagorke, I. Aralice, L. Bauera, M. Gavrana, P. Kanižaja, S. Mihalića, Z. Majdaka i P. Pavličića, a priprema antologiju hrvatske poezije Južné slnko (Južno sunce).

Izdavačka kuća Jána Jankoviča u Bratislavi upravo je ovih dana izdala i svoju stotu knjigu - "Ján Jankovič u bibliografiji i citatima".

Ján Jankovič rođen je 21. srpnja 1943. g. u Požeškoj Bistrici, znanstveni je djelatnik Zavoda za svjetsku književnost Slovačke akademije znanosti, prevoditelj i publicist, a dosad je napisao i nekoliko znanstvenih monografija o slovačko-hrvatskim književnim odnosima, među kojima se ističe dvosveščana "Hrvatska književnost u slovačkoj kulturi". Za svoj plodan rad J. Jankovič je primio više priznanja i nagrada, među kojima treba izdvojiti Nagradu Julija Benešića Društva hrvatskih književnika

i Hrvatskoga PEN-kluba (1964), Red Danice hrvatske dodijeljen od Predsjednika Republike Hrvatske (1998), te Nagradu "Ján Holly" za prijevod knjige Ivana Aralice "Asmodejev šal" (1999).

Uz 60. rođendan ovog plodnog pisca i prevoditelja poželimo mu dobro zdravlje i daljnju žetvu prevedenih i objavljenih knjiga.

Zlatko Jevak

KULTURNA DOGAĐANJA U PAGU

Neposredno pred početak ovogodišnje turističke sezone, paško kulturno obzorje obogatila su dva međusobno povezana događaja značajne društvene razine.

DRUŠTVO PAŽANA I PRIJATELJA GRADA PAGA iz ZAGREBA predstavilo je 3. svibnja u Domu kulture u Pagu knjigu "Čakavski govor grada Paga" autora profesora Nikole Kustića, neposredno nakon koncerta Mješovitog pjevačkog zbora "Kralj Zvonimir" iz Zagreba.

Surađujući u raznim prigodama, Društvo Pažana i zbor Kralj Zvonimir su i svoje gostovanje u Pagu upriličili kao svojevrstan doprinos obostranom zbližavanju i obogaćivanju vrednotama našeg renesansnog povijesnog, arhitektonskog i sociološkog bisera, smještenog od XV. stoljeća u dnu paške uvale.

Paško je gledateljstvo te večeri uživalo u sažimanju ponajboljih baroknih sakralnih i autorskih djela domaće i svjetske glazbene baštine i živim interpretacijama prve u povijesti objavljene knjige koja svjedoči o postojanju paškog govora.

U cijelosti ispunjena dvorana iskrenim je aplauzom pozdravila protagoniste tih događaja, noseći ponosno, na povratku kući, program koncerta i ljubomorno čuvajući netom kupljenu knjigu koja će postati sastavni dio svakog paškog doma, svjedočeći o pobjedi u višestoljetnoj borbi za očuvanje jezika kao dokaza autentičnosti vlastitog identiteta.

Kao što je osnivač i dirigent zbora maestro Vinko Glasnović svojom glazbom zauvijek sačuvao najljepše stihove Dragutina Domjanića, tako je i profesor Nikola Kustić spasio paški govor neposredno pred početkom njegovog izumiranja te ga svojom knjigom duboko ukorijenio u bogatstvo paškog nasljeđa, osiguravši mu budućnost.

Poneseni ugođajem i motivacijom događaja prethodnog dana, članovi pjevačkog zbora su 4. svibnja uveličali nedjeljnu svetu misu u paškoj prvostolnici, izvodeći Veliku misu Vinka Glasnovića uz prateće pjesme svjetske liturgijske baštine.

Poneseni gostoljubivošću i odličnom organizacijom pokroviteljâ, Paškog turističkog društva i Centra za kulturu grada Paga, te nadahnuti željom da u cijelosti uspije projekt obnove orgulja paške katedrale, koje su djelo majstora Nakićeve škole, i radi čije je obnove gostovanje i organizirano, članovi Mješovitog pjevačkog zbora "Kralj Zvonimir" održali su jedan od najuspješnijih nastupa u povijesti svog višegodišnjeg djelovanja.

Sudionici spomenutih događanja svoj su boravak u Pagu završili najavom novih zajedničkih projekata na području izdavaštva, kulturnog stvaralaštva, predstavljanja povijesne baštine, očuvanja i unapređenja paških resursa i ekoloških vrednota.

Hrvoje Dusper

RIMSKI KLASIK U GRADIŠĆANSKOHRVATSKOM PRIJEVODU

(Šimun Palatin: "Horvatcki Virgiliuš", za tisak priredio i priloge o Šimunu Palatinu i djelu napisao Zvonimir Bartolić; Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, Željezno 2000.)

Prelistavajući djela starije hrvatske književnosti, često se možemo susresti i s čakavskim prijevodima ili pak adaptacijama grčkih i rimskih klasika. Susresti pak jedno takvo djelo u gradišćanskohrvatskom prijevodu, i to ne suvremenom nego s početka 19. stoljeća, zaista je rijedak događaj. Upravo to se dogodilo našem vrijednom filologu dr. Zvonimiru Bartoliću 1974. godine, dok je sustavno pregledavao ostavštinu književnika i slavista Pavla Agostona u zapadnomađarskom gradu Sambotelu (mađ. Szombathely). To je istraživanje za dr. Bartolića bilo vrlo plodonosno jer je, na svoju veliku radost, tom prigodom pronašao rukopis gradišćanskohrvatskoga prijevoda Vergilijevih *Ekloga*, pod naslovom *Horvatcki Virgiliuš*. Autor toga prijevoda je Šimun Palatin, a prijevod je izradio za svoga župnikovanja u zapadnougarskom selu zvanom Stinjaki (koje danas pripada južnom Gradišću u Austriji). Bila je to tim sretnija okolnost uzme li se u obzir da je Pavel Agoston ponajprije bio usredotočen na porapske Slovence (tj. Slovence u području oko rijeke Rabe u jugozapadnoj Mađarskoj), a tek manjim dijelom na obližnje gradišćanske, odnosno zapadnougarske Hrvate. Naravno, dr. Bartolić je želio što prije upoznati hrvatsku javnost sa svojim zanimljivim otkrićem, ali različite okolnosti, prilike i neprilike tako imanentne ovim prostorima na kojima žive i kulturno djeluju Hrvati, bile su uzrokom gotovo trodesetljetnoga čekanja da taj rukopis bude objelodanjen kao tiskana knjiga. Pri tom je veliku ulogu odigrao nakladnik, Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, pod okriljem kojega su u posljednje vrijeme pokrenute mnoge istraživačke i nakladničke inicijative.

Kratak predgovor Palatinovu djelu napisao je gradišćanskohrvatski znanstvenik dr. Nikola Benčić. Osvrće se na kulturni položaj zapadnougarskih Hrvata u doba kada je Palatin prevodio. Ističe da je taj oduševljeni pastoralni i kulturni djelatnik praktički mogao računati na minimalnu čitateljsku publiku, jer osim učitelja i svećenika na spomenutim prostorima nije bilo obrazovanih Hrvata koji bi mogli razumjeti Vergilijevo djelo. Prema tomu, Palatin nije mogao očekivati ni slavu ni materijalni dobitak, pa ipak je uložio golem trud da pretoči Vergilijeve stihove u jezik hrvatskoga puka na zapadnougarskim prostorima.

Poslije predgovora N. Benčića slijedi uvodni rad Z. Bartolića o rimskom klasičnom piscu Publiju Vergiliju Maronu. Uz Vergilijev životopis, autor studije donosi i pregled Vergilijevih djela, a također i podatke o recepciji tih djela u hrvatskoj književnosti općenito.

Sljedeći se prilog istoga autora odnosi na Šimuna Palatina i njegov rukopis. Palatin je bio rodom iz hrvatskoga sela Mjenova (koje danas pripada srednjem

Gradišću u Austriji). Po postotku hrvatskoga pučanstva u selu i po hrvatskoj svijesti stanovništva Mjenovo je i danas nedvojbeno jedno od najhrvatskijih sela u Gradišću, ali je na žalost i jedno od manjih sela po broju stanovnika. Palatin je pastoralno djelovao u različitim hrvatskim selima. Od 1812. do 1814. bio je kapelanom u, po govoru mješovitom štokavsko-čakavskom, Petrovu Selu (danas u jugozapadnoj Mađarskoj). Od 1814. do 1821. župnikom je u već spomenutom čakavskom ikavskom selu Stinjakima, a od 1830. do kraja života g. 1840. u Sepetniku, selu koje je u njegovo doba još bilo hrvatsko, a pripadalo je subetničkoj skupini pomurskih Hrvata u Mađarskoj. Osim prijevoda Vergilija, značajno Palatinovo djelo je i gramatika hrvatskoga jezika, tj. *Slovnica*.

Z. Bartolić je također autorom priloga o Palatinovu prevoditeljskom postupku. Napominje da se pri prevođenju *Ekloga* Palatin oslanjao na mađarski prijevod Vergilija iz pera Józsefa Rájnisa Köszegija, objavljen g. 1789. pod naslovom *Magyar Virgilius*. Slijedeći Köszegijev priređivački postupak, Palatin, nakon prijevoda svake pojedine ekloge, donosi opsežno *Razlaganje* u kojem dodatno tumači prevedeni tekst.

Posljednji prilog Z. Bartolića posvećen je jezičnim značajkama Palatinova prijevoda. Napominje da je jezična osnovica Palatinova djela rodni čakavski idiom, dok su stanoviti kajkavski utjecaji rezultat oslanjanja na kajkavsku literaturu koja je u Palatinovo doba bila uobičajeno štivo na gradišćanskohrvatskom govornom području. Utvrđuje da na prevoditeljev jezik nisu mogli utjecati pomurski Hrvati jer je prijevod Ekloga bio završen prije dolaska Palatina u selo Sepetnik. Utjecaj rodnoga mjenovskoga govora pronalazi u fonološkim realizacijama kao što je npr. dočetno *-l* u glagolskom pridjevu radnom (*pisal, vidil*) te svarabaktički vokal uz slogovno *r* (*mertvi, perst*).

Nakon tih uvodnih studija slijedi tiskani Palatinov tekst, tj. tiskani prijepis rukopisa. Na temelju analize toga teksta moguće je potvrditi postavku Z. Bartolića o jezičnoj osnovici Palatinova rukopisa. Budući da mjenovski govor pripada srednjočakavskomu dijalektu s ikavsko-ekavskim refleksom jata, ta je jezična podloga jasno prepoznatljiva u Palatina. Ikavski refleks susrećemo npr. u riječima *brig* (str. 36.), *dičak* (str. 43., 58.), *lip* (str. 43.), *rizat, riže se* (str. 48.), *bižiš* (str. 52.), *lipa divojčica* (str. 58.), *lipi* (str. 120.), a ekavski npr. u realizacijama *udelali* (str. 36.), *vetri* (str. 52., 58.). Naravno, ikavsko-ekavske realizacije jata susreću se i unutar pojedinih sintagmatskih cjelina, npr. u usporedbenom frazemu *bel kot i mličnjak* (str. 43.). Kao što je Z. Bartolić spomenuo, svarabaktički samoglasnik *e* pred slogovnim *r* redovita je fonološka realizacija, npr. *verbovlje* (str. 35.), *pervo* (str. 36.), *skerb* (str. 43.), *serce* (str. 48.), *zapert* (str. 61.), *smert* (str. 108.). U primjerima sa starim skupom *čr* također se realizira svarabaktički vokal, tj. *čr* > *čer*, npr. *čern* (str. 43.). Dočetno *-l* u glagolskom pridjevu radnom također se redovito ostvaruje, npr. *gonil* (str. 74.), *bil* (str. 79.), *pregrustil, pomislil* (str. 108.), *stal, pasal* (str. 120.). Tipično čakavski ostvaraj jest i ikavski refleks jata u umanjenici *drivljice* 'drvce' (str. 55.) koja je izvedena iz čakavske inačice *drîvo* gdje se vokal *i* razvio od jata, dok je za štokavce karakteristična inačica *drvo* (bez jata). Tu je i čakavski prijedlog *va*, nasuprot štokavskomu *u*, odnosno kajkavskomu *vu*, npr. *Ja sam glede na*

nje, neg kot je gačeći gusak va zelju (str. 116.).

Naravno, značajke su srednjočakavskoga dijalekta prepoznatljive i na ostalim jezičnim razinama, a ne samo na fonološkoj. Za ilustraciju, ovom ćemo prigodom izdvojiti samo četiri. Prvu od njih predstavljaju oblici s nultim nastavkom u genitivu množine imenica ženskoga roda, npr. *koz* (prema nominativu *koza*) i *ovac* (prema *ovca*) (str. 93.). Druga se značajka odnosi na dativ i lokativ. Kao i u ostalim gradišćanskohrvatskim tekstovima, u Palatina se oblikom razlikuje dativ od lokativa u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji, tj. dativ se ostvaruje s nastavkom *-u*, a lokativ s nultim nastavkom, npr. *Damon, komu se je pregrustil žitak, ter je na smert pomislil* (str. 108.); *na kom brigu maslak aliti čemerika trava rodi* (str. 107.). Treća izdvojena morfološka značajka jest završetak *-du* u trećem licu množine prezenta i aorista, npr. *Ovčari bišedu obadva* (str. 49.); *Naj se ne grustidu bar tebi ovce...* (str. 120.). Četvrta su značajka čakavski imperativni oblici bez morfema *i*, npr. u drugom licu: u jednini *tec* 'teci, tj. trči', u množini *tecte* 'tecite, tj. trčite', pa Palatin piše - *Tecte 'ko stari željari* (str. 112.).

Iz kajkavske je književnosti Palatin preuzeo oblike kao što je npr. zanijekani prezentski oblik neje, zanijekani imperativni oblik naj ili pak glagol *popevati* u značenju 'pjevati', odnosno imenica *popevka*, npr. *črede gonil neje nigdor* (str. 74.); *Naj se ne grustidu bar tebi ovce...* (str. 120.); *Da bi nam onakove versuše popeval kot ti* (str. 116.); *Prosim ada tebe, naj se ni tebi ne grustidu ovce, ter ovčarov popevke, oh veliki poeta! Naj ti pastirov ne zahiti, ar znaš da su i veliki ljudi ovce pasli...*(str. 123.). Čakavsko-kajkavski kontakt prepoznatljiv je u sintagmama tipa *Naj se ne grustidu...*

Leksičke realizacije kao što je npr. *kuf* u značenju 'labud' također potvrđuju Palatinovo oslanjanje na stariju hrvatsku književnost općenito, a ne samo na kajkavsku, npr. *kufi, to je labude ptice* (str. 116.); *labude, od ki stari poete velidu da spevadu, i ove jesam ja z imenom kufi prestavil* (str. 116.). U skladu sa starohrvatskom tradicijom Palatin rabi i riječ *luka* u značenju 'livada, sjenokoša', npr. *Ovdeka ladni su zdenčići hoj, meke trave likori! Luke takaj.* (str. 120.); *ladni zdenci, meke trave, lipe luke* (str. 124.).

Kao što je uobičajeno u starijoj hrvatskoj književnosti, Palatinov tekst karakteriziraju brojni kontaktni sinonimi, npr. *pripravlja baklju aliti luč* (str. 107.); *strancline aliti verce* (str. 109.); *zdenac, aliti zvirališće* (str. 120.); *Lipoga jata ali črede čuvar sam bil* (str. 79.). Zanimljivo je da Palatin riječi *jato, črede* i *šereg* rabi kao sinonime u značenju 'stado', npr. *kozji šereg* (str. 43.); *Dametaš ter Menalkuš jesu jedan drugoga bliže črede pasli.* (str. 49.); *Tirziš, pak Koridon svoje k jednu šerege, Tirziš ovac, Koridon koz* (str. 93.); *ovčji ter kozji šereg* (str. 107.); *ovči šereg* (str. 120.). Kao što je poznato, u današnjem se suvremenom književnom jeziku riječ *jato* ustalila u značenju 'skupina ptica'. U gradišćanskohrvatskom je i danas uobičajena riječ *šereg* u značenju 'jato', a rjeđe u značenju 'krdo', dok se riječ *čreda/črieda* rabi u značenjima 'stado' i 'krdo'. Naravno, i glavnina ostaloga leksika u Palatina je tipično gradišćanskohrvatska, a ovom ćemo prigodom izdvojiti tek imenicu *slap* u značenju 'val' i *ubrov* u značenju 'obala': *niti z-slapi udrene ubrovi šumenje* (str. 81.).

Palatinov jezik karakteriziraju i neke zanimljive realizacije pri tvorbi riječi, npr. pridjev *morjanski* 'morski', *morjanska pina* 'morska pjena' (str. 117.) sa sufiksom *-anski*, koji je izveden od općegradišćanskohrvatske imenice morje. Zanimljiva je i tvorba zbirne imenice *zvezdišće* u značenju 'zviježđe' (str. 117.) sa sufiksom *-išće*.

Dio ovdje navedenih riječi uvršten je i u popratni *Tumač manje poznatih riječi* koji je postponiran Palatinovu tekstu. Iza toga slijedi tumač vlastitih imena koja se spominju u tekstu, također iz pera Z. Bartolića, a zatim cjelovita preslika izvornoga Palatinova rukopisa. Knjiga završava sažetcima na hrvatskom, njemačkom i mađarskom jeziku.

Na kraju možemo zaključiti da je pronalaskom Palatinova rukopisa gradišćanskohrvatska književna baština značajno obogaćena, dok u povijesti hrvatske književnosti u cjelini, to djelo također ne bi smjelo biti zanemarivano. Zahvaljujući maru i znanju dr. Zvonimira Bartolića, postalo je dostupno svima zainteresiranima koji ga u ovoj, suvremenom grafijom tiskanoj verziji mogu čitati bez poteškoća.

Sanja Vulić

JESU LI VEDRI ROVINJSKI OBZORI?

("Rovinjski obzori - glasilo HKD Franje Glavinića i Matice hrvatske Rovinj" - povremenik, god. XI., br. 2 (39), jesen 2002.)

Rovinj nesumnjivo spada u najljepše gradove na hrvatskoj obali. On je kao očuvana urbana cjelina jedan od bisera u niski istarskih gradova. Crkva svete Eufemije, s visokim, vitkim tornjem na kojem se smjestio monumentalni kip te svetice, nadaleko je poznat motiv. Ali Rovinj je i jedno od kulturnih i znanstvenih središta talijanske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj. Iz Istre dolaze za Hrvate često neugodni glasovi o agresivnom autonomaštvu tamošnjih odnarođenih Hrvata, o ugroženosti nacionalno svjesnih Hrvata, o dominaciji talijanske manjine u političkom životu i o pokušajima da uz snažnu financijsku potporu matične države provodi asimilaciju većinskoga življa, itd. Zbog toga sam odlučio prošle godine ljetni odmor provesti upravo u Rovinju. Vodio me i jedan sentimentalni razlog: kao mladi profesor boravio sam sa svojim razredom 1971. godine na Crvenom otoku, čudesno lijepoj turističkoj destinaciji nedaleko od Rovinja.

Boraveći u Rovinju odlučio sam posjetiti tamošnje sjedište Matice hrvatske, a potom našeg uvaženog književnika mr. Borisa Biletića, glavnog urednika vrlo kvalitetnog književnog časopisa "Nova Istra". (Nekada davno bio sam suradnik stare "Istre".) Domaćini su me neprecizno uputili u smjeru gdje su mislili da se nalazi Matica hrvatska. Vidjevši na ulici simpatičnu damu upitah ju može li mi pomoći. Odgovor koji sam dobio bio je vrlo znakovit: "*Otkuda bih ja znala za Maticu hrvatsku! Ja sam profesorica u Talijanskoj gimnaziji!*" Zgranut onim što sam čuo, stigao sam tek promrmljati: "Gospođo, Vi ste iznijeli svoj politički stav, a niste mi odgovorili na zamolbu!" Dama me pogledala i produžila bez riječi.

Zanimljiv je i slučaj vezan uz kolegu Biletića. Nakon što sam upoznao ovog vrijednog književnika i ugodnog sugo-

vornika, poželio sam u mjesnoj (jedinoj) knjižari kupiti neku od njegovih knjiga. Na moje iznenađenje u knjižari je bilo vrlo raznolikih knjiga, ali ne i njegovih. Izrazio sam poslovođi čuđenje, jer bi bilo sasvim normalno da se mogu kupiti u gradu u kojem autor živi, i ne samo to, bilo bi normalno da ih se s ponosom drži u izlogu knjižare. Tako su radili u mojoj Kutini s knjigama jugoslavenske književnice Dubravke Ugrešić, rođene u tome gradu, sve dok nije otišla u jugonostalgičarske disidente. Poslovođa me zamolio da dođem za tri dana, do kada će možda nešto nabaviti. Došoh za tri dana, ali Biletićeve knjige nije bilo, dok je poslovođa postao vrlo služben, čak i distanciran. I Dudek bi shvatio.

Pronađoh sjedište Matice hrvatske uz pomoć jednog mještanina koji je moju molbu začinio zgodnim komentarom: "O, poznajem profesora Crljenka koji to vodi. On je kao Hrvat nastradao 1971., a ni danas nije u boljem položaju!"

Prof dr. Branimir Crljenko radin je i predan znanstvenik i društveni djelatnik, čovjek koji je cijeli svoj život posvetio borbi za čuvanje i napredak hrvatske materinske riječi u Istri. Njegov je život posebna hrvatska priča, karakteristična za ove prostore. Ugodno me iznenadio njegov gandijevski pristup problemima. Cijeli sklop poteškoća s kojima se svakodnevno suočava promatra očima kršćanina, miroljubivo, smireno, mudro i koncilijantno. Premda se Hrvati nalaze u podređenom položaju, u gotovo negostoljubivom političkom ozračju, on vjeruje u dijalog, suživot i zajednički napredak unutar Republike Hrvatske čiju teritorijalnu cjelovitost i suverenitet stavlja iznad svih politikantskih tlapnji, iredentističkih snova, autonomaških ambicija i intrašovinističkog bijesa.

Profesor Crljenko je duša akcije za izgradnju Hrvatskoga doma u Rovinju kao multidisciplinarne ustanove koja će biti na raspolaganju Hrvatima, ali i svima ostalim žiteljima Rovinja. Pokazao mi je zgradu u kojoj će Dom biti smješten. Radovi su, na moju radost, bili u završnoj fazi.

Moj boravak u Rovinju zbio se nakon poznatih rezultata brojidbe pučanstva, poraznih za tzv. Istrijane, jer se golema većina žitelja Istre opredijelila za hrvatsku etničku pripadnost. Oni koji su s nervozom pristupali nacionalnoj problematici u ovom dijelu Hrvatske, izazvani neugodnom verbalistikom i promičbenom aktivnošću korifeja i jurišnika pokreta tzv. istrijanstva kao nekog novog etničkog supstrata, nisu bili u pravu. Mentalitet i temperament Hrvata u Istri ima svoje posebnosti, kao što ih imaju njihova povijest, kulturna baština, tradicija i dijalekt. To se mora uvažavati i prema tim se činjenicama odnositi kao prema bogatstvu hrvatskoga naroda. Konačno, kada su izbile slovenske provokacije vezane uz ribarenje u Savudrijskoj vali, a zapravo zbog teritorijalnih pretenzija našega susjeda, pokazala se visoka hrvatska povijesna svijest naših Istrana, toliko visoka i čista u svojoj izvornosti i prirodnosti da je ponizila one u Zagrebu koji su bili spremni trgovati nacionalnim teritorijem. Među Hrvate u Istru neka nitko ne dolazi s ratničkim poklicima, nudeći im uzrujanost i konflikte. Oni sami znadu gdje su granice tolerancije. I neka ih nitko ne uči hrvatstvu. Krvavo su ga plaćali kroz povijest, ali su ga sačuvali. Njih treba poslušati, a ne im dijeliti savjete.

Što se tiče talijanske nacionalne manjine, oko nje je bilo previše vike i previše manipulacija, a da joj to ne bi

štetilo. Njeni lideri opijeni aplauzima i poticanjem sa strane, kao i vlastitim ambicijama, donosili su pogrešne odluke. Manjina nikada ne može doživjeti napredak ako se pretvara u remetilački faktor unutar svoje stvarne domovine, a to je država koju dijeli s većinskim narodom. Ona ne smije biti peta kolona političkih čimbenika matičnoga naroda koji je guraju u sukob s većinskim narodom. Manjina može opstati kao samosvojan društveni organizam samo ako ima podršku većinskog i matičnog naroda, a ta je podrška uvjetovana skladnim odnosima između države većinskog i države matičnog naroda. Manjina se ne smije oslanjati na podršku izdajica iz redova matičnoga naroda, ili nekakvih separatista, autonomaša itd. Takvima manjine služe kao sredstvo za postizanje određenih ciljeva, a nije im stalo do istinskih i autentičnih potreba manjine za čuvanjem etničke samobitnosti. Ovo poglavito vrijedi za malene i arhipelaški locirane manjine, a takva je upravo talijanska etnička zajednica u Istri. Rezultati brojidbe su pokazali da lideri talijanske narodne manjine u Hrvatskoj o navedenim čimbenicima nisu vodili računa. Očekivali su znatno brojčano povećanje, kao rezultat asimilacije pripadnika većinskog naroda, ali ga nisu dočekali, što je svatko tko se bavi problematikom etničkih manjina mogao predvidjeti. Velik dio krivnje, ako ne i najveći, snose odgovorni faktori u državi matičnoga naroda. Njihove političke poruke, nastupi i usmjeravanje velikih novčanih sredstava, nisu bili u funkciji čuvanja materinjeg jezika i narodne samobitnosti manjine, već su bili projekcija političkih ambicija stranih njezinim naravnim interesima. Kada sam uvjeravao sugovornike u Rovinju da mogu uskoro očekivati sukobe unutar vodstva talijanske manjine, kao i sukob na relaciji talijanska manjina - država matičnog naroda, nisu mi vjerovali. On je bio neizbježan i dešava se u vrijeme dok nastaju ovi redci. Sve dok lideri talijanske manjine ne shvate da moraju imati uravnotežen odnos između svoga rodoljublja i svoga domoljublja, njihova će manjina biti uznemirena i na stalnoj distanci prema većinskome narodu i njegovoj državi. U konačnici, napustit će je svi istaknuti predstavnici etničke elite i nastaniti se u državi matičnoga naroda, poglavito mlađi, kao što se sada dešava. Manjinsko školstvo treba biti u funkciji čuvanja i razvijanja materinskog jezika manjine, a ne u funkciji asimilacije učenika iz redova većinskog naroda koji se upisuju u talijanske škole privučeni određenim pogodnostima koje ne spadaju u prostor čuvanja manjinskog jezika. Talijani u Istri moraju prihvatiti činjenicu da su njihova kultura, školstvo, znanost i duhovnost dio hrvatske kulture, školstva, znanosti i duhovnosti. Iz te činjenice proizlazi mogućnost mosta koju trebaju iskoristiti. Oduzimanjem Hrvatima prava na njihove toponime, na njihovu tradiciju, na njihova društva, na simetričnu dvojezičnost i njegovanje etničke samobitnosti u sredinama u kojima pripadnici manjine imaju brojčanu većinu i političku supremaciju, oblik je vrijeđanja, diskriminacije i remećenja međunacionalnih odnosa i sigurno će završiti nepovoljno za samu manjinu, bez obzira na to što se pojedinim njezinim liderima ponekad čini da to mogu raditi zbog anacionalnih i intrašovinistički opredijeljenih predstavnika aktualne državne vlasti. Iduća će brojidba to pokazati.

Ovo vrijedi i za albansku manjinu. Upoznao sam simpatičnog studenta Albanca rođenog u Rovinju. Slabo poznaje hrvatski jezik, a umjesto studija u Hrvatskoj opredijelio se za studij u jednome albanskome gradu. Slastičarnica koju vodi njegov otac nalazi se u Rovinju, u koji će se vratiti i u njemu živjeti. Onda se ne smije ljutiti ako okolina s podsmijehom ponavlja naziv ukusnoga kolača: "bakljava". Ako se ne njeguje simetrična dvojezičnost (a Albanci u Istri imaju šansu svladati i trojezičnost) tada će prevladati dvostruka polujezičnost.

Ovom prilikom želio bih predstaviti glasilo HKD-a Franje Glavinića i MH Rovinj, "Rovinjski obzori", jer zaslužuje pozornost, kako sadržajem, tako i značenjem koje ima za hrvatski jezik ove sredine.

Na naslovnoj stranici, iznad fotografije zgrade budućeg "Hrvatskog doma" nalazi se tekst:

Ustanovljuje se Hrvatski kulturni dom u Rovinju. Kada u etnički mješovitim sredinama postoje dobro situirane nacionalne kulturne ustanove samo jednog od dvaju naroda, nepostojanje takvih organizacija i kod drugog naroda narušava prirodni red stvari, ravnotežu,

ekvilibrij kulturnog, prosvjetnog i nacionalnog djelovanja.

Na četvrtoj stranici čitatelji su obaviješteni da se Dom podiže "u godini obilježavanja 160. obljetnice utemeljenja Matice hrvatske i 90. obljetnice prvog spomena njena postojanja u našem gradu". U podnaslovu stoji tekst koji djeluje kao isprika i molba za razumijevanje, kao da se radi o hrvatskoj manjini u nekoj susjednoj zemlji:

... Mi ne tražimo ništa što drugi već nemaju, niti drugima poričemo pravo da to imaju...

To je dio govora profesora Crljenka koji glasi:

Ponosni na količinu prava i visoke standarde zaštite što ih u našem zavičaju uživa manjina, i ovom prigodom ističemo: ustanovljavanjem Hrvatskog kulturnog doma u Rovinju, mi ne tražimo...

Koristeći svoje prirodno pravo na samoorganiziranje i udruživanje, provodeći programske zasade naših kulturnih udruga, njegujući one vrijednosti koje su nas kao narod stoljećima čuvale i očuvale, uvjereni da je briga o uljudbi, o kulturnoj i nacionalnoj samosvojnosti, skrb o zaštiti posebnosti te jezičnog, kulturnog i povijesnog identiteta univerzalna i nedjeljiva, te da pripada svima, a ne samo manjinama, zalagat ćemo se za još bogatiji kulturni život naše sredine, za miran suživot različitosti, uzajamno uvažavanje i suradnju pripadnika, udruga i institucija obaju naroda. Posebnu pozornost posvetit ćemo ujednačenoj zaštiti te njegovanju kulturnog naslijeđa i sveukupne baštine obiju etničkih zajednica, ravnopravnom položaju institucija kulture te odgoja i obrazovanja, jednakopravnosti u korištenju proračunskih sredstava u kulturi, školstvu, svekolikom životu.

Za sve koji se žele pobliže upoznati s položajem Hrvata u Istri, ovo je glasilo vrelo korisnih informacija. Navodim tek nekoliko naslova koje vrijedi pročitati:

- U "dvojezičnoj" Puli dva imena jednog trga, oba talijanska. Portarata nije hrvatski toponim.
- Granica prema Sloveniji je na Dragonji, a ne na kanalu svetog Odorika.
- Tajni županovi sastanci u Italiji. Desetljeće pljački, afera, rasprodaje zemljišta, bogaćenja i samovolje pojedinaca iz vrha IDS-a koji su pod plaštem boraca za regionalizam postali milijunaši...
- Nedjeljko Fabrio - član HKD-a Franje Glavinića
- Milivoj Sironić postao profesor emeritus.
- 300. obljetnica rovinjskog Franjevačkog samostana i crkve 1702-2002.
- Gospodarski i socijalni odnosi na Rovinjštini početkom XX. stoljeća
- Dokle je Hrvatska, a dokle slovenska Istra. Filologija poriče dio sadašnjih hrvatsko-slovenskih granica u Istri.
- "Velika fameja" Uljanići.
- "Rovinjski obzori" donose obilje poezije, lokalnih informacija i zanimljivosti, humorističnih i dječjih priloga, jednom riječju priloge za čitatelje svih uzrasta. Mogu poslužiti kao uzor svim lokalnim glasilima.

Đuro Vidmarović

RIZNICA VRBNIČKE ČAKAVŠTINE

(Astrid Lindgren: "Emil i Lönneberga", prijevod na vrbničku čakavštinu: Vlasta Sindik Pobor, vlastita naklada prevoditeljice, Boden, Švedska - Vrbnik, Hrvatska, 2000.)

Astrid Lindgren, švedska spisateljica za djecu i mladež, još je za života postala legendom objavivši niz knjiga za djecu, veliki broj tekstova za slikovnice i nekoliko filmskih scenarija. Dobitnica je više uglednih književnih nagrada, a kod nas kao i drugdje u svijetu najpoznatija je kao autorica romana *Pipi Duga Čarapa*. U Hrvatskoj je 2000. godine objavljen prijevod njezina romana *Emil i Lönnebergi*. U tom romanu Astrid Lindgren opisuje dogodovštine veselog, nestašnog i lukavog dječaka Emila u okruženju njegove obitelji u švedskom selu Lönnebergi u pokrajini Smalandu sredinom devetnaestog stoljeća. Gotovo da i nije potrebno napominjati da je i u ovom romanu autorica pokazala svu maštovitost i umijeće gradnje priče koja svojom čitljivošću i jednostavnošću plijeni pozornost mlađeg čitalačkog naraštaja. Roman je popraćen mnoštvom, tekstom nadahnutih, ilustracija koje potpisuje Björn Berg.

Osnovni povod ovog prikaza nije, međutim, samo djelo slavne književnice, već činjenica da *Emil i Lönneberga* nije preveden na standardni hrvatski jezik, nego na čakavski dijalekt, točnije, na vrbničku čakavštinu, zaslugom prevoditeljice Vlaste Sindik Pobor u čijoj je nakladi roman i tiskan. Pred nama je 92. prijevod romana *Emil i Lönneberga*, ujedno njegov prijevod na četrdeseti jezik i jedini prijevod na jedan dijalekt.

Vlasta Sindik Pobor rođena je 1923. godine u Zagrebu, ali je netom po rođenju došla u Vrbnik, gdje je živjela do svoje šeste godine. Školovala se u Zagrebu. Liječnica po struci, službovala je u Crikvenici. Već dugi niz godina živi sa svojom obitelji u Švedskoj. 1984. godine objavila je zbirku pjesama na vrbničkoj čakavštini *Brince vrbenskih besed* u kojoj je pokazala, osim umješnosti stvaranja stiha, odlično poznavanje dijalekta.

Vlasta Sindik Pobor prevodila je priču o Emilu više godina. Nepožurivana rokovima pažljivo je odmjeravala svaku riječ originalnog teksta i još pažljivije prebirala po riječima čakavštine. Kako i sama u predgovoru navodi, njezino poznavanje materinjeg dijalekta obuhvaća razdoblje od oko sto godina, odnosno vrbničku čakavštinu kakvom se govorilo od otprilike sredine 19. do polovice 20. stoljeća. Riječ je o obliku čakavštine koji još nije bio ni okrhnut jezičnim standardizacijama i modernizmima, čime prevoditeljičino ispisivanje stranica *z verbenskimi besedami* daje izniman doprinos hrvatskom jezikoslovlju, njegovu proučavanju jezične povijesti i dijalektologiji. Čitajući ovaj prijevod suočavamo se s činjenicom da je vrbnička čakavština danas evidentno erodirana, a prevodi-teljica je za nas skinula patinu vremena sa zaboravljenih i sve rjeđe korištenih riječi i s potisnutih jezičnih obilježja, kako čakavštine općenito, tako i sa samosvojnih osobitosti vrbničkog govora.

Nužno je napomenuti da ovoj knjizi nedostaje tumač manje poznatih riječi kako bi tekst bio u cijelosti jasan i čitljiv mladim čitateljima, pa i onima iz Vrbnika. Da bi mogla zadovoljiti zahtjeve stručnog čitateljstva, posebice lingvista i dijalektologa, trebalo je u prilogu tiskati kompleksniji rječnik te bi se onda s pravom moglo govoriti da je riječ ne samo o prijevodu romana za djecu i mladež, već i o jezičnoj studiji. To je nedostatak, ali on nimalo ne umanjuje kvalitetu prevoditeljskog čina Vlaste Sindik Pobor.

Prevodeći roman *Emil i Lönneberga* sa švedskog jezika na čakavštinu Vlasta Sindik Pobor pokazala je da i daleko od Hrvatske odlično vlada jezikom svoga djetinjstva i rodnog kraja, darujući nam riznicu jezičnog bogatstva, ali ne riznicu samo za ogledavanje već za živo korištenje, a samim time i za vraćanje našim ishodištima.

Radovan Toljanić

PRVA PRAVA HRVATSKA GRAMATIKA NA HRVATSKOM JEZIKU

(Šime Starčević: "Nova ričoslovica ilirička", pretisak, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Biblioteka: Pretisci, knj. 2., s iscrpnim pogovorom priredila dr. Branka Tafra, Zagreb, 2002. godine, strana 177)

Prvi prevoditelj Biblije na hrvatski jezik, Pažanin isusovac Bartol Kašić, 1604. je godine na latinskom kao ondašnjem ekskluzivnom znanstvenom jeziku objavio i prvu hrvatsku gramatiku. Dva stoljeća potom stariji rođak oca domovine dr. Ante Starčevića, lički katolički svećenik (u slijedu naše glagoljaške tradicije nazivao se pop!) iz Velikoga Žitnika, Šime Starčević, župnik u Ličkom Novom kraj Gospića, na hrvatskom jeziku napisao je i 1812. godine u Trstu objavio prvu pravu hrvatsku gramatiku na hrvatskom jeziku. To je *Nova ricsoslovica ilircska vojnicskoj mladosti krajicsnoj poklonjena trudom i nastojanjem Shime Starcsevicha xupnika od Novoga u Lici, u Tarstu 1812. slovima Gaspara Weisa izdata,* koju je kao 2. knjigu u Biblioteci Pretisci 2002. godine objavio Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu, istovremeno kad i latinski original i usporedni hrvatski prijevod prve hrvatske gramatike, Bartola Kašića. U ovom kratkom osvrtu pokušat ću istaknuti ono bitno što znamenuje ovu Ričoslovicu Šime Starčevića, kao prvu pravu hrvatsku gramatiku na našem jeziku. No najprije kratko o njezinom autoru. On se u kući Starčevića u Velikom Žitniku rodio 18. travnja 1784. a nakon pučke škole i gimnazije u Varaždinu i filozofije u Grazu i u Zagrebu bogosloviju je zgotovio u Senju, gdje je posvećen za svećenika 1808. Potom je kao svećenik službovao u Gospiću, pa u Ličkom Novom, Udbini i od 1814. do smrti 14. svibnja 1859. kao župnik u župi sv. Karla Boromejskoga u Karlobagu. 1836. godine k sebi je u Karlobag doveo 13-godišnjeg rođaka Antu Starčevića i skrbnim odgojem ucijepio mu je prve klice neslomiva hrvatstva, čime se u hrvatsku povijest krupno ubilježio, podjednako kao i svojim znanstvenim radom u hrvatskom jezikoslovlju. Poliglot, izvrsno je znao latinski, talijanski, francuski i njemački, a služio se i svim slavenskim jezicima, osim lužičkosrpskoga. Zanimljiva je istinita zgoda koja Šimu Starčevića mladog gospićkoga kapelana veže s francuskim maršalom i generalnim guvernerom Ilirskih provincija Augustom Marmontom (Ličani su ga zvali Mrmonja), zahvaljujući komu je Ričoslovica i objavljena. Naime, kad je 1809. god. francuska vojska na čelu s Marmontom prodirala iz Dalmacije u Liku, austrijski vojnici Ličani suprotstavili su joj se u Bilaju 5 km istočno od Gospića i nanijeli joj gubitke. O toj pobjedi svjedoči i kamena spomen-ploča na pročelju katoličke župne crkve u Gospiću, u koju je razbješnjeli Marmont, da bi kaznio ličke Hrvate, odlučio smjestiti vojničke konje.

I bio bi, da mu se nije energično suprotstavio mladi gospićki kapelan Šime Starčević, prozborivši mu tečno na profinjenom pariškom dijalektu, da mu Hrvati u Lici nikada ne će zaboraviti, ni oprostiti, ostvari li što je naumio. Starčevićev perfektni francuski u Lici, za koju je Marmont držao da je Bogu iza leđa, uglednog je Francuza oduševio i ponukao da svoju svetogrdnu zapovijed povuče, a gospićkoga kapelana pozvao je u središte Ilirskih provincija Ljubljanu, gdje ga je imenovao urednikom hrvatskoga izdanja službenoga glasila *"Telegraphe officiel des provinces illiriennes"*. Tu je na zahtjev francuskih vlasti Šime Starčević napisao francusko-hrvatsku gramatiku za mlade časnike u Napoleonovoj Iliriji koji bi željeli učiti francuski jezik. I kao što u vrlo iscrpnom pogovoru ovoga pretiska Starčevićeve Ričoslovice, koji je i pripremila, dr. Branka Tafra ističe: "zahvaljujući povoljnoj jezičnoj politici francuskih vlasti, svomu znanju francuskoga jezika i svojoj marljivosti, Šime Starčević je objavio dvije gramatike 1812. godine u Trstu. *To su Nova ricsoslovica ilircska vojnicskoj mladosti krajicsnoj poklonjena* i *Nova ricsoslovica ilircsko-francezka"*. I da nastavimo riječima gospode dr. Branke Tafra iz spomenutoga pogovora, *Nova ricsoslovica*

iliricska je svomu autoru, iako ju je pisao "u nezrilom viku od dvadeset i sedam ne svarshenih godinah", osigurala istaknuto mjesto u povijesti hrvatske gramatike i hrvatskoga književnoga jezika, te je on davno ocijenjen kao najznatnije lice naše književnosti u dopreporodno doba.

Šime Starčević je u svojoj Ričoslovici prvi u povijesti hrvatskoga jezikoslovlja točno odredio četiri hrvatska jezična naglaska, za razliku, napr., od Vuka Stefanovića Karadžića koji je u svom Srpskom rječniku 1818. god. formulirao tri. Prema Branku Drechsleru Starčevićeva Ričoslovica izražava "... posve originalan duh, koji je prije Vuka Karadžića više cijenio govor s usta naroda od tradicija književnih." Ričoslovicom je Šime Starčević htio svomu narodu "jezik slavni očistiti, zakonim ga utemeljiti, naucim od nas pisanim uresiti i nakititi, da ga ostali većom željom, nego mi njihove silom, učiti ustrse", što zapravo znači da je htio stvoriti jedinstveni hrvatski književni jezik temeljen na čistom narodnom govoru (na štokavskoj ikavici!) koji se već ranije u predtursko vrijeme dokazao u znanosti i umjetnosti. U rješavanju problema stvaranja novoga jedinstvenog pravopisa hrvatskoga jezika posegnuo je za ujedinjavanjem ranijih pravopisa, koji su postojali u pojedinim hrvatskim krajevima. Pritom nikako nije htio "plemenita i milovidna slova latinska pogrđivati, sadeći im po glavi rogove i u mozak zabadajući im šiljke". Bio je dosljedan i nepopustljiv protivnik Gajevih dijakritičkih znakova i za glasove za koje u hrvatskom jeziku ne postoje latinska slova on je stvarao latinske kovanice. Cijeli život uporno se držao načela "ne sliditi jezike inostranske, doklen bude moguće", i zato se suprotstavio Appendinijevom nastojanju da se jezik barokne dubrovačke književnosti učini općom hrvatskom jezičnom i pravopisnom potkom. Oživljavajući staru borbu naših glagoljaša protiv latinske dominacije, Šime Starčević je isticao nastojanje za osamostaljenjem probuđene hrvatske narodne svijesti i nacionalni hrvatski ponos, slično kao što će kasnije njegov mlađi rođak dr. Ante Starčević ustrajati u uvjerenju da se na državno-pravnom i političkom planu Hrvati ne smiju ni na koga oslanjati i da sve svoje ufanje trebaju polagati u svoje vlastite snage. Šime Starčević se u izgradnji hrvatskoga književnoga jezika i u borbi za njega priklonio zadarskim i južnohrvatskim književnim djelatnicima, koje je predvodio dr. Ante Kuzmanić, i kao najobrazovaniji među njima oštro se suprotstavljao pravopisnim novotarijama koje su pristizale iz sjeverne Hrvatske i od Ljudevita Gaja. Na suprotstavljanje zagrebačkoj filološkoj školi navodio ga je i strah od "stranjskog" utjecaja, komu je suprotstavljao izvornu starinu nenatrunjenoga živoga narodnoga jezika jedne relativne većine hrvatskoga naroda. Svoje katkada i vrlo oštre polemike protiv sjevernohrvatske jezične reforme on je kao revan suradnik objavljivao u "Zori dalmatinskoj" i u "Glasniku dalmatinskom". Lički rečeno "zasukan", tj. tvrdoglav kao i svi Ličani, i kao što će u mnogim pitanjima biti i njegov rođak dr. Ante Starčević, osobito kad je vjerovao da je u pravu!! - Šime je do kraja svoga života bio protiv Gajeva pravopisa, koji je zvao "čepurasti vrtopis" i "rogati pravopis", u kojem su, ljutio se Šime, "rogovi zabijeni u glavu, a šiljci u mozak".

Nikola Bićanić

FABRICIRANA LITURGIJA

(***"Autour de la question liturgique, avec le Cardinal Ratzinger"***, *zbornik priloga na skupu "Journées liturgiques de Fontgombault" održanom od 22. do 24. 7. 2001. u opatiji Fontgombault u Francuskoj, izd. Association Petrus a Stella, Abbaye Notre Dame F-36220 Fontgombault I.S.B.N. 2-910769)*

Kardinal Ratzinger jedan je od onih koji već godinama uporno i sve glasnije upozoravaju da je liturgija u Katoličkoj Crkvi u stanju sve bržeg propadanja. Svoje, vrlo kritičke, stavove iznio je na raznim mjestima, a ponajviše u svojim knjigama "Fest des Glaubens" i "O duhu liturgije" (nedavno objavljeno u nas). Još 1989. napisao je:

J. A. Jungmann, jedan od zaista velikih liturgičara našeg stoljeća, upotrijebio je izraz "izrasla liturgija", da bi opisao povijesni razvoj liturgije na Zapadu. (...) Ono pak što se dogodilo nakon Koncila, nešto je sasvim drugo: umjesto izrasle liturgije imamo skrojenu liturgiju. Od živog procesa rasta i nastajanja prešli smo na fabriciranje. Nismo više htjeli njegovati rast i sazrijevanje nečega što živi stoljećima, nego po uzoru na modernu industrijsku proizvodnju stvaramo liturgijske proizvode prema hiru trenutka...[1]

Ili kasnije na drugom mjestu:

Ukidanje obreda koji je, sve tamo od pradavnih sakramentara, do nas dopro stoljetnim organskim rastom značilo je akciju dotad nepoznatu u povijesti Crkve, i posljedice takvog poteza morale su biti tragične.[2]

Posebno treba istaknuti Ratzingerov kritički stav prema danas skoro posve usvojenoj praksi celebriranja "prema narodu", u kojoj je križ na oltaru praktički zamijenjen mikrofonom.[3]

Iz krugova oko J. Ratzingera potječe termin "reforma reforme", kojim se izražava želja da se ta "fabricirana" liturgija, koja sve više gubi svoju vertikalnu komponentu, istinski reformira.[4] Ta je tema okupila uzak krug znanstvenika, svećenika i laika, teologa i filozofa, da rasprave o mogućnostima i perspektivama takvog pothvata. Izraz "uzak krug" treba doslovno shvatiti: ogromna većina odgovornih u crkvenoj hijerarhiji, a posebno među teolozima liturgičarima, kod kojih još vlada euforični stav o "epohalnim dostignućima" pokoncilske reforme, ne bi u ovom času bila spremna na otvoren dijalog o tom problemu.[5] Mjesto sastanka bila je benediktinska opatija Fontgombault, u kojoj se zadnjih desetak godina uz standardni pokoncilski obred ponovo njeguje i dokoncilska tzv.

1 Joseph kard. Ratzinger, u predgovoru komemorativnom zborniku "Simandron" u čast Klausa Gambera, urednik W. Nyssen, Köln 1989.

2 J. Ratzinger, "La mia vita", San Paolo, Torino 1997.

3 Zanimljivo je napomenuti da na nedavno objavljenim fotografijama kapele Sv. Oca u Vatikanu nema "oltara prema narodu".

4 Nema sumnje da je kod Ratzingera tako intenzivan interes za liturgiju barem dijelom posljedica njegove službe "čuvara pravovjerja": često citirana izreka "lex orandi, lex credendi" kao da se na žalostan način potvrdila u ovo naše doba. Sva ta liturgijska "fabriciranja", na koja se tuži kardinal Ratzinger, nisu nipošto doktrinarno neutralna, dapače, često su medij dalekosežno heterodoksnih zasada.

5 Sljedeća, malo gruba šala iz engleskog govornog područja dobro ilustrira stanje duhova na tom području:
Question: *What is the difference between a liturgist and a terrorist?*
-?
Answer: *You can negotiate with a terrorist!*

tridentinska liturgija. Glavni prilozi zbornika jesu:

- Kardinal J. Ratzinger, prefekt Kongregacije za vjeru: "Teologija liturgije"
- Msgr. A. M. Léonard, biskup Namura u Belgiji: "Biskup u službi liturgije"
- Prof. dr. S. Caldecott, direktor Instituta "Faith and Culture" u Oxfordu, kao i Instituta "G. K. Chesterton": "Liturgija i Trojstvo; prema antropologiji liturgije"
- Abbé F. Clément, Fribourg: "Antropološki principi"
- C. Folsom OSB, Maria Sedes Sapientiae, Norcia: "Rimski obred ili rimski obredi"
- Dom D. Field OSB, opatija Randol, Francuska: "Za zakonitu raznolikost u liturgiji"
- A. Rose, kanonik u Namuru: "Problemi liturgijske reforme"
- Ch. Pazat de Lys: OSB, opatija du Barroux, Francuska: "Za novi liturgijski pokret"
- Prof. dr. dr. h.c. mult. R. Spaemann, filozof, München-Stuttgart: "Reforma reforme" i predkoncilski rimski obred"
- Prof. dr. M. Ayuso-Torres, Universidad Pontificia, Comillas, Madrid: Liturgijska reforma pod znakom pitanja"
- Prof. dr. R. de Mattei, Università di Cassino i ravnatelj Kulturnog centra "Lepanto": "Razmišljanja o liturgijskoj reformi"
- J. Ratzinger: "Sinteza i perspektive"
- Sažetak rasprava

Iz mnoštva materijala izdvojit ćemo samo neke ideje, koje smatramo osnovnima. Unatoč različitim polazištima, svi se sudionici slažu u jednom: sadašnja je situacija nepodnošljiva i nužno je poduzeti korake da se negativni razvoj zaustavi. Prema Ratzingeru problem nije samo u današnjoj liturgijskoj praksi, već u stavovima vodećih katoličkih teologa, posebno "gotovo svih" današnjih liturgičara, koji, zadojeni sekulariziranom protestantskom egzegezom, posve zabacuju žrtveni aspekt mise, držeći ga ili preživjelim ili u osnovi pogrešnim, i u tom smjeru odgajaju nove generacije svećenika. Situaciju na tom polju Ratzinger ocjenjuje "veoma teškom".

Isto je tako neprijeporno da u procesu "nove reforme" važnu ulogu igra još postojeći predkoncilski "klasični rimski obred", koji se katkada zove "tridentinski". To je obred Zapadne Crkve, koji je do nas došao tisućgodišnjim rastom i razvojem. U naletu pokoncilske reforme skoro je bio uništen, međutim sada se po Evropi i Americi na traženje vjernikâ obnavlja, svećeničke i redovničke zajednice koje ga slave imaju mnogo podmlatka. Tom obredu prilikom nastojanja oko "nove reforme" pripada uloga referentne točke, kriterija, "semafora" (Ratzinger, Spaemann), i to je jedan od razloga zašto ga treba pošto-poto održati.

Zanimljivo da oni koji zagovaraju i provode maksimalni pluralizam oblika i sadržaja u liturgiji, odjednom postaju kruti i nepopustljivi kad netko zaželi misu po tradicionalnom obredu.[6] Često se čuje formalan argument: u Zapadnoj Crkvi ne postoje dva, već jedan obred i to je Novus Ordo pape Pavla VI, nakon Koncila evoluirao iz staroga. Jedan obred znak je crkvenog jedinstva.

Nekoliko vrlo fundiranih historijsko-liturgijskih priloga s ovog skupa pokazuje upravo suprotno: s jedne strane, razlika ovih dvaju obreda golema je; s druge strane, unatoč stoljetnim nastojanjima za unifikacijom, u Katoličkoj je Crkvi, pa čak i na njenom Zapadu, uvijek postojalo više obreda, bez ikakve prijetnje crkvenom jedinstvu (sjetimo se samo naših glagoljaša).[7]

Pritom prilozi sudionikâ iz redova klera pokazuju određene obzire prema deklarativnom optimizmu crkvenog vodstva, dok laici nemaju tih inhibicija i otvoreno nazivaju teškoće njihovim pravim imenom. Današnja liturgijska praksa u Zapadnoj Crkvi prava je suprotnost ikakvom jedinstvu, bilo u formi bilo u sadržaju. U to se može uvjeriti svatko tko putuje po inozemstvu i tamo odlazi na katoličko bogoslužje. Često je teško prepoznati da se radi o katoličkoj misi.

Sumorno djeluje prilog biskupa Leonarda, čovjeka iz pastoralne prakse. Nakon što je nabrojio niz raširenih negativnih pojava (nedostojno držanje i pričešćivanje, doktrinarni nedostatci itd.), biskup preporučuje pojačane napore u poučavanju vjernika, i nastojanju oko odgoja novih generacija teologa i liturgičara, istodobno primjećujući da vjernici, posebno roditelji s djecom, nemaju vremena čekati "dok trava ne naraste". Njima ne preostaje drugo nego "tražiti liturgijske zakutke" u kojima nije do kraja zamro pravi liturgijski život. To je zapravo neka vrsta kapitulacije.

Unatoč težnji za reformom, većini je sudionika jasno da je u današnjem stanju, u kojem je heterodoksija uzela maha, a autoritet Crkve spao na najnižu točku, inicijativa "odozgo" za neku pozitivnu reformu praktički nemoguća (mi bismo dodali: čak i onda kad bi se crkveno vodstvo ozbiljno zauzelo za tu stvar, što dosad nije bio slučaj). Preostaje da se formira novi liturgijski pokret, koji bi "odozdo" pokrenuo stvari s mrtve točke.

Koliko god se činilo da je ovaj skup ukazao mnogo više na teškoće i probleme nego na putove za njihovo prevladavanje, treba reći da je on sigurno bio korak u pravom smjeru. Što prije zdrave snage u Crkvi porade na tom zadatku, to bolje.

K. V.

DUBROVAČKI BISKUP JOSIP MARIJA CAREVIĆ

[*"Josip Marija Carević: dubrovački biskup (1883.-1945.)", priredili Želimir Puljić i Mile Vidović. - Dubrovnik: Biskupski ordinarijat; Metković: Matica hrvatska, 2002.; str. 324, ilustr.; 24 cm.*]

Ove godine u veljači navršava se 120. obljetnica rođenja dubrovačkog biskupa mons. dr. Josipa Marije Carevića (1883.-1945.), koga su zvjerski mučili i ubili zagorski partizani, zadojeni komunističkom ideologijom i mržnjom prema Crkvi i vjeri. On je jedini biskup Crkve u Hrvata koji je bio ubijen u vrijeme sraza protubožjih i protučovječnih ideologija nacizma i komunizma u vrijeme Drugog svjetskog rata, kao i groznih komunističkih zločina u vrijeme poraća. Dakako, slušali smo gotovo pola stoljeća osude

6 Indultom "Quattuor abhinc annos" iz 1984. taj je obred na traženje vjernikâ ponovno službeno dozvoljen, uz neka ograničenja. Motu proprijem 'Ecclesia Dei' 1988. ta su ograničenja praktički ukinuta, i izražena je papina želja da biskupi izađu ususret zakonitim traženjima svojih vjernika u tom pogledu. Kardinalska komisija, koju je Ivan Pavao II. svojevremeno bio zadužio da ispita pravni status, konstatirala je da stari obred nije nikada bio pravosnažno ukinut, te da nema temelja da se crkvenopravno gone svećenici koji bi ga privatno, pa makar i bez posebne dozvole, slavili. To mišljenje nije bilo službeno objavljeno, a poznato je iz javnih očitovanja kard. Sticklera, jednog člana te komisije.

7 Ovdje treba spomenuti fundamentalne doprinose njemačkog liturgičara Klausa Gambera, koji su kod nas nažalost, izgleda, posve nepoznati.

zločina i zločinaca samo s jedne strane, isticanje žrtava samo jednih, dok su komunisti svoje zločine i zločince uvijek opravdavali i pokrivali, što još i danas čine, "antifašizmom", koji zapravo nema veze s istinskim antifašizmom. Zločin je uvijek zločin i zločinci su vrijedni osude, bez selekcije i ideološkog pristupa! Komunisti su 1945. godine okrutno likvidirali biskupa Carevića, kao i stotine drugih svećenika, bogoslova, sjemeništaraca i časnih sestara. Nametnuli su šutnju o tom zločinu, kao i o drugim svojim zvjerstvima i zločinima, kako bi se izbrisao spomen na te ljude i događaje, te zataškali okrutni zločini nad nevinim žrtvama. Ipak, s dolaskom slobode i samostalne države Hrvatske, moguće je progovoriti i o zločinima i žrtvama s druge strane. Doduše, još se u javnosti neki pojedinci i skupine gotovo zgražaju nad ljudima koji, poput Crkve i Sv. Oca Ivana Pavla II., jednako osuđuju svaki zločin i zločince, koji jednako osuđuju sve tri užasne ideologije (fašizam, komunizam i nacizam), koje su krvlju okupale prošlo 20. stoljeće. Takovi uporno optužuju samo drugu stranu, dok se ne mogu pomiriti da su i predstavnici njihove komunističke ideologije počinili zločine, iako ih francuski povjesničari uvjeravaju da su nacisti i fašisti uzročnici 25 milijuna nevinih žrtava, a komunisti 100 milijuna. To su "daltonisti" koji ništa prljavo i zločinačko ne vide na svojoj crvenoj pozadini! Zarobljenici su svoje prošlosti, koji svojim starim mentalnim sklopom žele i danas stvarati "neprijatelje" i donositi jednostrane prosudbe o osobama i događajima. Na sreću, život i povijest idu dalje! Srušen je Berlinski zid, ali i zid šutnje jedne totalitarne ideologije! Mnoge stvari dolaze na vidjelo! Oni koji su naredili likvidaciju biskupa Carevića i nametnuli šutnju, nisu u tome posve uspjeli! Dostojno je i pravedno što hrvatska i katolička javnost konačno ima pred sobom monografiju o njegovu životu, djelovanju i mučeničkom završetku života! Biskupski ordinarijat u Dubrovniku i Matica hrvatska iz Metkovića izdaju i posvećuju ovu knjigu uglednom i zaslužnom intelektualcu i kulturnom djelatniku, biskupu i mučeniku Josipu Mariji Careviću s dužnim poštovanjem i zahvalnošću.

Dakako, najveća zasluga za ovu knjigu ide današnjem dubrovačkom biskupu mons. dr. Želimiru Puljiću i njegovim suradnicima, koji su organizirali u Dubrovniku Studijski dan o biskupu Careviću 7. siječnja 1999. Predavanja s tog studijskog dana, i druga obilna građa, glavne su sastojnice ove knjige koju su uredili dubrovački biskup Želimir Puljić i prof. dr. Mile Vidović iz Splita.

Knjiga ima Predgovor (str. 5-10) i tri dijela.

Prvi dio knjige donosi predavanja sa studijskog susreta u Dubrovniku 7. siječnja 1999., prigodom 70. obljetnice Carevićeva imenovanja dubrovačkim biskupom (str. 13-117). Na tom studijskom susretu održano je 7 predavanja, koja su u knjizi donesena istim redoslijedom kako su održana: Mile Vidović: *Biskup Josip Marija Carević i njegovo vrijeme*, Želimir Puljić: *Odgojne teme i odgojni principi u pastoralnim poslanicama biskupa Carevića*, Toma Lučić: *Biskup Carević i sjemenište u Dubrovniku*, Špiro Marasović, OFMconv: *Tekst i kontekst katoličkog socijalnog nauka biskupa Carevića*, Stanko Lasić: *Moralne teme u propovijedima i poslanicama biskupa Carevića*, Ivan Šimić: *Karitativni vid djelovanja biskupa Josipa Marije Carevića* i Stjepan Krasić, OP:

Josip Marija Carević: politički protivnik ili mučenik?.

Iz tih tema izrasta pred nama lik dječaka i mladića iz rodnog Metkovića, revnog svećenika i vjeroučitelja, pisca i katedralnog župnika u Splitu, zauzetog biskupa i pastira u Dubrovniku, koji je posebnu skrb posvetio duhovnom i materijalnom preporodu svoje biskupije, svećeničkom podmlatku, te socijalnom i karitativnom radu, u čemu je bio preteča novih vremena. Svaka obrađena tema zanimljiva je cjelina, koja nam otkriva mnoge nepoznate činjenice i podatke. Zanimljivo je posebice pogledati njegov život i bogatu svećeničku aktivnost u Splitu, na području katehizacije, župnog pastorala, spisateljske djelatnosti, organizacije i djelovanja u katoličkim društvima i javnim ustanovama, što detaljno opisuje dr. Mile Vidović. Ili, njegovu skrb za sjemenište i svećenički podmladak, kako ju opisuje Toma Lučić. Naime, prigodom njegova dolaska u Dubrovnik 1929. godine biskupija uopće nije imala svojih sjemeništaraca ni bogoslova, a na kraju 1939. godine bila su 43 sjemeništarca i 19 bogoslova. U vrijeme njegova upravljanja biskupijom odgojena su 24 mlada svećenika, što govori o uspješnosti njegova rada i na tom području. Tekstovi koji se odnose na njegov svršetak i mučeničku smrt, dok je kao umirovljeni biskup pastoralno služio u Zagrebu, u župi Veliko Trgovišće, naime predavanje dr. Stjepana Krasića, OP, i svjedočanstva župnika Rudolfa Komeričkog i Jurja Prelca, svode se na doseg istraživanja dr. Stjepana Kožula u knjigama: *Spomenica žrtvama ljubavi*, Zagreb 1992., str. 29.-33., i *Martirologij Crkve zagrebačke*, Zagreb 1998., str. 34.-39. Novost je ovdje, nadasve vrijedno svjedočanstvo Marije Marušić, učiteljice u Vižovlju 1942.-1952. godine, što ga je napisala 13. veljače 1992., kao i napomena njezinog brata don Slavka Kovačića, dok je zapis Ivana Vukine o prof. Draganoviću od 14. studenoga 1952. dosta uopćen i bez preciznih dokaza. Osim toga, Vukina je bio župnik u Vinagori, a potom u povlačenju i bijegu u iseljeništvo, pa je mogao tek nešto načuti, a ne doznati od svjedoka iz prve ruke.

Drugi dio knjige sadrži Carevićeve poslanice, okružnice, nagovore i propovijedi. Tu nalazimo što je kao biskup napisao i izrekao (str. 119.-256.). Bio je visoki intelektualac, koji je dobro poznavao svoje vrijeme i prilike u kojima je živio. Dobro je uočavao od koje strane prijeti opasnost Crkvi i njezinim vjernicima, i koji su aktualni problemi, pa u tom svjetlu piše svoje poslanice. To je i vrijeme Katoličke akcije, te biskup želi aktivirati svoje svećenike i vjernike, želi ih sačuvati od najgore opasnosti, po njegovu mišljenju, a to je malodušnost koja ima za posljedicu nerad i uvjerenje da se ništa ne može promijeniti i popraviti. On se dao sa svojim suradnicima na posao. Dio njegovih aktivnosti, stavova, duhovnih i intelektualnih dometa i promišljanja nalazimo u njegovim poslanicama i propovijedima: *Moralno-socijalna kriza, uzroci i lijekovi (1929.); O kršćanskom odgoju u obitelji (1931.); Poštuj oca i mater (1932.); Propeti Isukrst najbolja knjiga života (1934.); O Katoličkoj crkvi (1935.); O grdobi psovke (1936.); Najava biskupijskog euharistijskog kongresa (1936.); Okružnica za pomoć bijednoj braći (1931.); Monumentalni križ na Srđu 1935.; Nagovor biskupa Carevića imendanskim čestitarima na Josipovo 1931. u kojem ističe socijalno pitanje; Propovijed*

prigodom blagoslova križa na Srđu 10. lipnja 1935.; Govor biskupa Carevića na otvorenju euharistijskog kongresa u Dubrovniku 14.-18. srpnja 1937.; Govor biskupa Carevića prigodom smrti zagrebačkog nadbiskupa Antuna Bauera, koji je održao u dubrovačkoj katedrali 14. prosinca 1937.

Treći dio knjige sadrži svjedočanstva Carevićevih suvremenika, što su o njemu govorili, kakvim su ga očima promatrali, što su od njega očekivali i kako ga doživljavali, te svjedočanstva o njegovom ovozemaljskom svršetku u mukama i krvi, s nepoznatim i neprovjerenim grobom do danas (str. 259.-320.). Zato je i u ovom dijelu poštivan vremenski redoslijed. Najprije nalazimo izvješće o javnom mnijenju u Splitu, dok je Carević bio vjeroučitelj, splitski katedralni župnik i kanonik. Potom nalazimo prikupljene materijale, koji govore o veličanstvenom dočeku i oduševljenju Dubrovčana prigodom Carevićeva dolaska i preuzimanja uprave dubrovačke biskupije. Tu je i solidan prikaz desetogodišnjeg djelovanja u dubrovačkoj biskupiji, koji je napisan 1939. godine na temelju činjenica, te služi kao prvorazredno svjedočanstvo za upoznavanje biskupova veoma uspješnog djelovanja na raznim područjima života te mjesne Crkve. Pri kraju ovog dijela nalazimo i 4 svjedočanstva živućih svećenika, dva iz dubrovačke biskupije (don Mato Bogišić i don Baldo Mladošević) i dva iz zagrebačke nadbiskupije (Rudolf Komerički, Veliko Trgovišće, i Juraj Prelec, Luka). Tu su i dva pisma kotarskog načelnika Dubrovnika iz 1935. godine, Srbina Vukovića, koja nam pružaju uvid u ondašnje prilike i stanje u kojem se biskup Carević nalazio i kako je jugoslavenski režim na njega gledao. Iako je Dubrovnik, sa svojim primorjem i otocima, bio u čvrstom zagrljaju velikosrpske politike, koja ga je već 1929. godine priključila Zetskoj Banovini sa sjedištem u Cetinju, Carević je uvijek pronalazio načina da svoje vjernike vjerski i nacionalno osvješćuje u njihovom identitetu i budi u njima zdrav ponos na hrvatsku pripadnost i značenje Dubrovnika za hrvatsku povijest i kulturu. Kada je godine 1939. stvorena Banovina Hrvatska i Dubrovnik politički i upravno vraćen Hrvatskoj, biskup Carević je taj događaj vjernički proslavio i pred crkvom svetog Vlaha održao svečanu misu zahvalnicu na radost i oduševljenje svoga hrvatskog dubrovačkog puka, što mu unitaristički i velikosrpski krugovi, te sljedbenici komunističke partije i članovi masonske lože nisu nikada zaboravili. Oni su sve poduzimali, u suradnji s nekim biskupovim klevetnicima iz crkvenih redova, da ga u njegovom biskupskom radu onemoguće i iz Dubrovnika uklone. Nažalost, u tome su uspjeli! A nakon njegova prihvaćanja ostavke i odlaska iz Dubrovnika 1940. godine, s tek 57 godina života, dubrovačka biskupska stolica ostala je prazna punih deset godina, do 1950. kad je dubrovačkim ordinarijem imenovan kotorski biskup mons. Pavao Butorac.

Na kraju nalazimo *Kazalo* (str. 321.-324.) Knjiga sadrži znakovitu fotodokumentaciju, koja mnogo govori, kao i bibliografske jedinice uz tekst.

Dakako, ova knjiga ne obuhvaća sav biskupov rad, niti razrješava brojne nejasnoće oko nekih otvorenih pitanja, posebice optužbi kod Apostolske nuncijature u Beogradu i Svete Stolice u Rimu, te podnošenja ostavke i umirovljenja. To su zadaće budućih istraživača. Također se je nadati da će i Carevićeva smrt biti još osvijetljena i grob pronađen, što će sigurno pružiti nove spoznaje i rasvijetliti sadašnje nejasnoće. No, i sve izneseno u ovoj knjizi očituje da je Josip Marija Carević bio ugledan i sposoban dubrovački biskup, koji je u malo godina upravljanja biskupijom učinio mnogo, što potvrđuju brojni njegovi pothvati i ostvarenja. Svakako, ova knjiga oživljuje pred nama njegov lik i djelo, najprije u njegovom rodnom Metkoviću i cijelom Poneretavlju, iz kojeg je izrastao kao njegov najljepši plod, a potom u splitsko-makarskoj biskupiji, u kojoj je razvio veoma široku i plodnu svećeničku aktivnost, te konačno u Dubrovniku i dubrovačkoj biskupiji, koju je deset i pol godina u teškom vremenu velikosrpskog režima uspješno vodio i duhovno i materijalno preporodio. Ako mu se jednom nađu posmrtni ostaci, bilo bi vrijedno položiti ih u dubrovačkoj katedrali, ili još bolje podno križa na Srđu, simbola njegovih jučerašnjih i naših današnjih stradanja.

Stjepan Kožul

* * *

"Hrvatsko slovo" od 18. IV. 2003. donosi razgovor s dominikanskim provincijalom *Franom Prcelom,* koji je vodio *Stjepan Šulek,* prikaz knjige Joje Ricova iz pera *Ivana Božičevića,* pjesmu *Nevenke Nekić* "Masline u Getsemaniju" te odlomke iz *Rojničine* knjige kao i nove napise o oznašu *Ranogajcu.*

* * *

Na I. programu Hrvatskog radija emitirana je uoči Uskrsa, 19. IV. 2003. repriza igrokaza *Rajmunda Kuparea* "Uskrsnuće".

* * *

U "Herder Korrespondenz", br. 3/2003., *Magda Motte* u članku "Religiöse Tendenzen in deutscher Literatur XXI. Jahrhunderts" piše o obrisima i značajkama suvremene njemačke književnosti religioznoga nadahnuća.

* * *

U Ogulinu je 3. IV. 2003. *Marija Lončarević* na poziv *Marijana Pribanića* održala predavanje o križu u slikarstvu.

* * *

U Udinama je 4. IV. 2003. održan znanstveni skup o *Nikoli Šopu* na kojemu je o tom velikom hrvatskom pjesniku iz Bosne govorila i *Fedora Ferluga-Petronio,* autorica knjige "Il mondo cosmico di Nikola Šop" (Kozmički svijet Nikole Šopa), objavljen 2000. u Udinama.

* * *

U Berlinu je 12. IV. 2003. pod okriljem Hrvatskoga kulturnog društva "V. Fran Mažuranić" i njegova predsjednika *Ivana Iveka Milčeca* predstavljena knjiga *Joze Župića* "Glas iz tuđine".

* * *

U "Kani", br. 4/2003, *Matija Vekić* piše o knjizi *Vere Valčić* "Zapaljene svijeće". To je valjda prvi put da neka jeronimska knjiga dolazi na stranice ovoga poznatog vjerskog časopisa.

* * *

U Palači Matice hrvatske u Zagrebu govorili su o knjizi Tomislava Žigmanova "Bunjevački blues" 23. IV. 2003. *Sanja Vulić* i *Krunoslav Pranjić.*

* * *

"Školska knjiga" predstavila je 22. IV. 2003. Češko-hrvatski i Hrvatsko-češki praktični rječnik autorice *Dubravke Sesar,* prevoditeljice knjige kardinala *Koreca* "Od one barbarske noći" u izdanju HKD sv. Jeronima.

* * *

15. IV. 2003. predstavljen je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici pretisak najstarije hrvatske kajkavske knjige, objavljene prvi put u Nedelišću 1574., "Decretum" *Ivana Pergošića.*

* * *

Kardinal *Poupard* govorio je na ovogodišnjim korizmenim konferencijama o talijanskom laiku sveta života *Pieru Giorgiu Frassatiju,* sinu poznatoga torinskoga antiklerikalca, beatificiranom 20. V. 2000, a zatim i o dobrom papi Ivanu XXIII, također blaženiku.

* * *

Emmanuelle Debelleix u članku "Frédéric Ozanam ou l'enthousiasme du catholicisme social" (La Croix od 10. IV. 2003) piše o odnosima Frédérica Ozanama prema "liberalnim" katolicima. Svoje oduševljenje socijalnim naukom Crkve Ozanam je izražavao u demokršćanski usmjerenom listu "L'Ere nouvelle", koji je pokrenuo sa svojim prijateljem dominikancem *Lacordaireom.* On je također suutemeljitelj Društva sv. *Vinka Paulskog,* koje danas u svijetu ima 800.000 članova. Svojim socijalno-karitativnim djelovanjem bl. Frédéric Ozanam preteča je socijalnih pontifikalnih dokumenata i demokršćanskih nastojanja "očeva poratne Europe" u XX. stoljeću (*De Gasperi, Adenauer, Schuman*). Nažalost, demokršćanske stranke u današnjem svijetu pod tim nazivom nisu više popularne gotovo nigdje, pa tako ni kod nas, djelomično i zbog neuspjeha naše Pučke stranke, koju neki netočno poistovjećuju sa Senioratom i Domagojem.

* * *

U povodu smrti člana upravnog odbora HKD-a *Tome Vereša,* OP, gl. uredniku HKD-a kondolirali su 10. III. 2003. gl. tajnik Međunarodnog instituta *Jacques Maritain* i urednik časopisa "Notes Documents" *Jean F. Anna Nothomb* (14. III. 2003.) Svojim su pismima Nothomb i tajnik *Roberto Papini* priložili nekrolog, koji će izaći u njihovu časopisu.

* * *

"Hrvatsko slovo" od 21. III. 2003. objavljuje pjesme *Zijada Durakovića,* a 28. III. članak *Lazara Krmpotića* s osvrtom na propuste *Ante Vukasovića* u njegovu prethodnom članku o hrvatsko-slovačkom prijateljstvu te prilog *Đure Vidmarovića.*

* * *

Dnevnik "La Croix" od 24. III. 2003. objavljuje pismo *Jacquesa Chiraca* Sv. Ocu *Ivanu Pavlu II.* u vezi s ratom u Iraku. U broju od 14. III. 2003. objavljen je osvrt na televizijski prijenos suđenja *Slobodanu Miloševiću* u Haagu nakon ubojstva *Zorana Džinđića* u Beogradu. Broj od 3. IV. 2003. donosi članak *Nathalie Crom* o prozi češkoga pisca *Milana Kundere* objavljenoj kod Gallimarda u Parizu, zatim osvrt *Francine de Martinoir* o *Jeanu Paulhanu* i "Novoj francuskoj reviji" *de Montremy* piše o utjecaju *Pascala* na stvaralaštvo *W. H. Audena,* američkoga pjesnika engleskoga podrijetla.

* * *

Sarajevsko "Svjetlo riječi" objavljuje u br. 3/2003. članak *Marijana Markotića* "Emocionalna inteligentnost".

* * *

"Republika", br. 3/2003. donosi vijest o smrti našega suradnika *Ivana Alilovića* u bolnici u Mostaru (11. II. 2003) i o njegovu posljednjem ispraćaju na kojem su govorili *Zdravko Kordić, Krešimir Šego i Andrija Nikić.* Žao nam je što u govorima i člancima o I. Aliloviću nije spomenuto da je bio i član HKD-a. U jeronimskim (ćirilometodskim) publikacijama izlazili su njegovi članci, a u jeronimskoj nakladi i 3 njegove knjige. Uredništvo HKD-a je inzistiralo na prijedlogu da se u njegove bibliografske podatke uvrste i muslimanski pisci koji su se priznavali Hrvatima

(*Dizdar, Čolaković, Nametak, Alić, Ćatić* ...).

* * *

"Herder Korrespondenz", br. 3/2003, objavljuje osvrt na čitanje *Augustinovih* "Ispovijesti" u režiji glumca *Gérarda Depardieua* u crkvi Notre-Dame, pod naslovom "Nimm und lies" (Uzmi i čitaj!). U istom broju nalazi se i obavijest da je u Herderovoj nakladi izašla knjiga *Ulricha Schmida* "Russische Religionsphilosophen des 20. Jahrhunderts" (Ruski religijski filozofi 20. stoljeća, kao što su bili *V. Solovjov, N. Berdjajev, S. Bulgakov* itd.).

* * *

Dnevnik "Corriere della Sera" od 24. II. 2003. donosi članak *Luigija Accattolija* o novoj zbirci pjesama *Ivana Pavla II.* U istom se broju nalazi i izvještaj o molitvenom skupu u Milanu u čast međugorske Gospe članak *Vittorija Messorija* o tom kako je Albumasar prorekao francusku revoluciju.

* * *

"La Croix" od 26. III. 2003. objavljuje članak *Didiera Ozanama* o životu i djelu blaženika *Frédérica Ozanama.*

* * *

Na osudu generalu *Norcu* i tzv. gospićkoj grupi kritički se osvrnuo biskup *Mile Bogović, a* zatim i vojni ordinarij *biskup Jezerinac.* Koliko znamo, HBK na svom proljetnom zasjedanju 4. IV. 2003. nije o tom dala nikakvo posebno saopćenje.

* * *

God. 2002. izabrana su upravna tijela *UKIK-a* (Udruge katoličkih novinara i književnika) te izglasan Statut udruge, ali po našem saznanju taj prijedlog bio je izostavljen na jesenskom zasjedanju HBK-a, prije kojega su održana 3 sastanka te udruge na inicijativu nadbiskupa *Devčića.*

* * *

"La Croix" od 7. V. 2003. donosi članak *Francine de Martinoir* o životu i djelu *Pierrea Emmanuela* (koji je 1969. gostovao na jeronimskoj književnoj večeri te surađivao s našim članovima R. Grgecom i T. Verešom)

* * *

U "Glasu Koncila" od 11. V. 2003. *Ivica Luetić* u članku "*Marulić* - uzor suvremenom čovjeku" donosi prikaz "Marulićevih dana 2003" i prigodnoga međunarodnog znanstvenog skupa 23. IV. u Splitu.

* * *

U "Katoličkom tjedniku" od 4. V. 2003. objavljena je pjesma *Dinka Bilića-Tusuna* "Aleluja".

* * *

U ruskim novinama "Gentlemen" objavljena je slika i djelovanje *Ljeposlava Perinića* kao "kralja lutaka".

* * *

Louvainska "Revue d'histoire ecclésiastique" u lipnju 2002. registrira knjigu *Ivana Damiša* "Međimurski franjevci", o kojoj piše i *Ignacije Gavran* u časopisu "Bosna franciscana", br. 16/2002.

* * *

11. V. 2003. održana je u "Vijencu" svečana akademija u povodu *Merzova*

dana. 10. V. 2003. bila je u Palmotićevoj prigodna misa.

* * *

Na društvenoj večeri HKD sv. Jeronima 15. V. 2003., prigodom 150. obljetnice zagrebačke metropolije i 135. obljetnice HKD-a, ravnatelj HKD sv. Jeronima *Radovan Grgec* govorio je o utemeljitelju Društva, kardinalu *Jurju Hauliku,* o njegovim spomen-obilježjima i djelovanju HKD-a, s posebnim osvrtom na hrvatsko-slovačko prijateljstvo. Skupu su prisustvovali sadašnji slovački veleposlanik u Hrvatskoj *Jan Petrik* i bivši hrvatski veleposlanik u Slovačkoj *Đuro Deželić,* koji su sudjelovali i u diskusiji nakon Grgecova predavanja.

* * *

Za predstavnike HKD-a na sinodi zagrebačke nadbiskupije i na pripremnom sastanku 20. V. 2003. izabrani su *Mladen Jurčić* i *Tvrtko Klarić.*

* * *

"Školske novine" od 13. V. 2003. donose prikaz *Marulića 2/2003.*

* * *

"Hrvatsko slovo" od 16. V. 2003. objavljuje novelu *Stjepana Džalte* "Kuća s tri vjere i bez vjere".

* * *

U Parizu je objavljena knjiga korespondencije *Camille Claudel.*

* * *

Biskup gospićko-senjski i predsjednik HBK-ove komisije za laike *Mile Bogović* održao je prigodom obilježavanja 10. obljetnice HKDPD-a u Zagrebu (Palmotićeva ul. 31) predavanje "Mjesto i odgovornost vjernika laika u politici" (21. V.).

* * *

Slovački prevoditelj *Jan Jankovič* predstavio je 20. V. 2003. u Palači MH, uz prisutnost veleposlanika *Jana Petrika,* svoje prijevode nekih hrvatskih književnika (*M. Gavran, S. Mihalić*).

* * *

HKD sv. Jeronima objavilo je zbornik "Globalizacija i identitet malih naroda", radove s konferencije održane 16. XI. 2002. u Varaždinu.

* * *

19. V. 2003. predstavljena je u dvorani MH "Autobiografija *Ivana Pavla II*".

* * *

Argentinski nadbiskup *Stanislav Stjepan Karlić* umirovljen je u Parani.

* * *

U "Vjesniku" od 14. V. *Miroslava Jandrić* piše o festivalu *Prix Marulić* a *Ivica Luetić* u "Glasu Koncila" od 11. V. o znanstvenom skupu posvećenom *M. Maruliću.*

* * *

5. V. 2003. otkriveno je u Imotskom spomen-poprsje Mate Ujevića, našeg člana i oca hrvatske enciklopedije, djelo njegove kćeri *Marije Ujević Galetović,* akadem. kiparice i redovite članice HAZU.

SADRŽAJ

Radovan Grgec: Uz rub (148) 393
P.R: S Haulikom je sve počelo 396
Matek Cicmarek: Blaženi papa Ivan Dobri 397
Radovan Grgec: Zvonimirovom do Džamije i dalje 398
Mladen Jurčić: Dolutao 401
***Mladen Jurčić:** Ne moje; Na gradnji Kineskog zida; Memonomenos; Ako sve je veza 406
Nevenka Nekić: Nečastivi na zrnu Hrvatske 411
***Tomislav Maretić:** Izgreben mačak 415
***Tomislav Maretić:** Vjetar onostrani 416
***Marela Mimica:** Kapljice 417
Husein Kadić: Agatha Christie i Bliski istok 418
***Josip Sanko Rabar:** Hrvatska 423
Đuro Vidmarović: Ezra Ukrainčik (1904. - 1968.) i njegov putopis po Svetoj zemlji 424
Ezra Ukrainčik: Erec Izrael 435
***Gojko Polegubić:** Šum brijestova; Kazaljke malog sata 446
Živan Bezić: "Novo doba" - stara roba 447
***Drago Maršić:** Ti misliš ja; Uranak; Mora 456
Nevenka Nekić: Tkalac 457
***Radovan Toljanić:** Dar ljubavi 467
Martin Mosebach: Misa u Kolpinghausu (preveo K. Veselić) 467
*** Crkva u Ahausu (preveo K. Veselić) 475
***Rajko Glibo:** Darodavci tuge; Ironičar 476
Mijo Miće Ušić: Švedski stol za umirovljenike 477
***Đuro Pišpek:** Nasmejona mati; Mlodenci; Lostavice 481
Lojzo Buturac: 55. obljetnica mature 482
***Radovan Toljanić:** Kuća bez mene; Osuda riječi 484
***Marija Pogorilić:** Moje selo; Mati i ja 485
Marija Antoš: Međimurski orlovi 486
***Radovan Toljanić:** Večernja plima 491
***Zijad Duraković:** Sedam puta; Kosac 492
Petar Runje: Staroslavenski misal pisan latinicom u srednjem vijeku 493
***David Kabalin:** Proljetni san 495
***Marela Mimica:** Stara kuća 495
Ana Vučinić: Razmišljanja o svemiru 496
Zoran Katić: Snovi 497

***Ivana Radić:** Proljeće 499
***Milan Radić:** Jedan jablan; Brige 499
Rajko Glibo: Sestre suputnice 500
***Marijan Kovač:** Grad na gori 508
Željko Vegh: Britanski izvoz totalitarne ideologije fašizma u Hrvatsku između dva svjetska rata 509
Nove publikacije 532

Mišljenja i reagiranja

Ante Gradiška: "Raising Cain" 533
Pavao Galić: Gospodine veleposlaniče, zovite Nijemce da se vrate u Češku 537
Marijan Bošnjak: HIV obmanske povijesti 539
Vladimir Vratović: Pabirci latinsko-hrvatski (7) 542
Gino Bambara: Otvoreno pismo dru Pavlu Galiću 545

Mozaik

Josip Sanko Rabar: "Toma" i "Juda", filmovi Kristove muke i uskrsnuća 549
Zlatko Jevak: Jan Jankovič, ugledan slovački prevoditelj, kroatist i nakladnik 553
Hrvoje Dusper: Kulturna događanja u Pagu 554

Knjige

Sanja Vulić: Rimski klasik u gradišćanskohrvatskom prijevodu 556
Đuro Vidmarović: Jesu li vedri "Rovinjski obzori"? 559
Radovan Toljanić: Riznica vrbničke čakavštine 563
Nikola Bićanić: Prva prava hrvatska gramatika na hrvatskom jeziku 564
K. V.: Fabricirana liturgija 567
Stjepan Kožul: Dubrovački biskup Josip Marija Carević 569

Vijesti

Iz domovine i svijeta 574

MARULIĆ - hrvatska književna revija. Izdaje: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21. Uređuje: Uredrički odbor. Glavni i odgovorni urednik: Radovan Grgec.

ISSN 0350-4220